

+

AKADÉMIAI

É R T E S Í T Ő

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

BALOGH JENŐ

FŐTITKÁR

HARMINCZKETTEDIK KÖTET

1921. ÉVFOLYAM.

373-384. FÜZET.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1921.

HORNYANSZKY VIKTOR KÖNYVNYOMDÁJA BUDAPEST

50024

TARTALOM.

I. Előadások és cikkek.

	Oldal
<i>Bernát István</i> : Milton és a sajtó szabadsága	262
<i>Buday László</i> : Magyarország háborús népvésztesége	197
<i>Csengeri János</i> : Horatius satirái és epistolái új átültetésben	221
— — A költészetről. (Két részlet Horatiusnak a Pisókhöz írt leveléből.)	224
— — A teljes új Horatius bemutatása	230
— — Halhatatlanság. (Horatius: Carm. III. 30.)	232
<i>Ferenczi Zoltán</i> : A „lingva vulgaris“ a magyar irodalomban	11
<i>Harsányi István</i> : Adalék a Gyöngyösi-irodalomhoz	26
<i>Hegedűs István</i> : Bevezetés Pindaros ódáinak fordításához	255
<i>József főherceg Ő Fensége</i> : A magyar vitézség nagy napjai	160
<i>Károlyi Árpád</i> : Széchenyi István elkobzott iratai	5
<i>Kovács Alajos</i> : Népünk nyelvismerete	176
<i>Kozma Andor</i> : Honfibu	176
<i>Posch Jenő</i> : Az öngyilkosság lélek- és erkölestani szempontból	25
<i>Prohászka Ottokár</i> : Dante	234
<i>Szinyvei Ferencz</i> : A magyar életképirodalom	21

II. Jelentés a pályázatokról.

<i>Bródy-jutalom (Concha Győző)</i>	89
<i>Budapest Fővárosi Egyesült Takarékpénztár</i> alapítványából hirdetett pályázat (<i>Domanovszky Sándor</i>)	101
<i>Bulyovszky-pályázat (Voinovich Géza)</i>	264
<i>Farkas Raskó-pályázat (Pintér Jenő)</i>	220
<i>Ipolyi Arnold-jutalom (Hóman Bálint)</i>	102
<i>Lévay-jutalom (Vargha Gyula)</i>	218
— (<i>Thirring Gusztáv</i>)	219
<i>Lukács Krisztina-pályázat (Domanovszky Sándor)</i>	104
<i>Nagyjutalom, Kautz- és Marczibányi-mellékjutalom (Magyary Géza, Buday László)</i>	74
<i>Péczely-regénypályázat (Horváth János)</i>	265
<i>Pollák pályázat (Thirring Gusztáv)</i>	106
<i>Sámuel-díj (Melich János)</i>	100
<i>Schreiber-Kautz-pályázat (Földes Béla)</i>	107
<i>Sztrókay-jutalom (Nagy Ernő)</i>	109
<i>Teleki-pályázat (Csengeri János)</i>	204
<i>Ullmann-pályázat (Fellner Frigyes)</i>	115
<i>Wahrmann-jutalom (Rejtő Sándor)</i>	94
<i>Wodianer-jutalmak (Balogh Jenő)</i>	116

III. Akadémiai ügyek.

A M. Tud. Akadémia <i>belső tagjai</i> 1921. január hóban	1
<i>Berzeviczy Albert</i> : Elnöki megnyitóbeszéd a nagygyűlésen	153
<i>Balogh Jenő</i> : Főtítkári jelentés	179
Jelentés a M. Tud. Akadémia 1920. évi munkásságáról:	
I. <i>Ülések</i>	188
II. A M. Tud. Akadémia <i>könyvtára</i>	187

	Oldal
Az Akadémia <i>halottjai</i> 1920/21-ben	264
Jelentés a választásokról	233
A M. Tud. Akadémia legközelebbi programja	189
A M. Tud. Akadémia <i>penztári számadása</i> 1920-ról és <i>költségtétele</i> 1921 re	133
<i>Alapítványok, jutalmak, bizottságok</i>	276
<i>Adományok</i>	130, 279
<i>Ajándékok a könyvtárnak</i>	280
Jelentés a <i>pályázatok eldöntéséről</i>	74, 264
A M. Tud. Akadémia <i>jutalomtétellei</i>	119
<i>Pályázási szabályok</i>	129
Beérkezett <i>pályaművek</i>	274
<i>A pályázatok híralói:</i>	
I. osztály (1921-re)	52
(1922-re)	275
II. osztály	52
<i>Jegyzőkönyvek:</i>	
I. osztály	35, 36, 44
II. osztály	35, 44, 47
III. osztály	29, 35, 44, 48
Összes ülés	39, 45, 48
Elegyes ülés	32
Igazgató-Tanács	36, 50
Latinnyelvű történeti források közlésének szabályai	71
<i>A belső tagok irodalmi munkássága</i> 1920/21-ben, ...	292
 <i>IV. Alkalmi és üdvözlő beszédek, nekrológok.</i> 	
<i>Balogh Jenő</i> főtitkár megemlékezése <i>Réz Mihály</i> l. t. haláláról	286
<i>Berzeviczy Albert</i> elnök beszéde a <i>Jókai-szobor</i> leleplezésén	194
<i>Csánki Dezső</i> osztályelnök üdvözlő beszédei a II. osztályban tartott székfoglalók alkalmával	
<i>Eckhart Ferencz</i> l. taghoz	61
<i>Hegedüs Lóránt</i> l. taghoz	62
<i>Posch Jenő</i> l. taghoz	64
<i>Kovács Alajos</i> l. taghoz	66
<i>Hekler Antal</i> l. taghoz	67
<i>Lukinich Imre</i> l. taghoz	69
<i>Kozma Andor</i> t. t. <i>Gyulai Pál</i> emléktáblájának leleplezésekor Leányfalun	282
— <i>Riedl Frigyes</i> l. t. ravatalánál	291
<i>Márki Sándor</i> r. t. a <i>Ferencz József Tudományegyetem</i> szegedi otthonának felavatásakor	282
— <i>Farkas Lajos</i> l. t. ravatalánál	288
<i>Némethy Géza</i> osztályelnök üdvözlő beszédei az I. osztályban tartott székfoglalók alkalmával	
<i>Solymossy Sándor</i> l. taghoz	52
<i>Négyesy László</i> r. taghoz	53
<i>Vargha Damján</i> l. taghoz	54
<i>Csengeri János</i> r. taghoz	55
<i>Horváth János</i> l. taghoz	56
<i>Melich János</i> r. taghoz	58
<i>Horger Antal</i> l. taghoz	59
<i>Pintér Jenő</i> l. t. <i>Jánosi Béla</i> r. t. ravatalánál	292
<i>Szinnyei József</i> r. t. <i>Havaszi Gyula</i> l. t. ravatalánál	289

TÁRGYMUTATÓ.

A *-gal jelölt számok jegyzőkönyvben foglalt adatokra utalnak.

- Ábaúj-Torna** vm. 2000 K adományoz 279.
- Adalék a Gyöngyösi-irodalomhoz. HARSÁNYI I. értekez. Bemutatta BADCIS F. 26.**
- Adományok** *36, *40, *45, *48, *50, 130, 142, 279.
- Ajándékok a könyvtárnak** 280.
- Akadémia belső tagjai** 1921. jan. 1.
- új tagjai 182, 233.
  - halottjai 261.
  - pénztári számadása 1920-ról, költségvetése 1921-re 133.
  - i jutalomtételek 119.
  - legközelebbi programja 189.
  - i kiadványok másodszori kiadása *38.
- Alapítványok** 138, 276.
- Aldásy A. Ipolyi-bíró** *52, 103.
- Allami dotatio** *37, *11.
- Altisztek kedvezm. ellát. kárpótlása** *38.
- AMBRUS ZOLTÁN** Nadasdy-bíró 275.
- ANGYAL DÁVID** Bródy-bíró *52, 94.
- Széchenyi-Bizottság tagja *43.
- ANGYAL PÁL** irodalmi munkássága 292.
- Archaeologiai Bizottság** elszámolása 1920-ról és költségvetése 1921-re 151, 192.
- Athenaeum** ajánlata egyes kiadványok másodszori kiadására *38, *51.
- BABINGER FERENCZ** ajándéka a könyvtárnak 280.
- BADCIS FERENCZ** bemutatja HARSÁNYI I. vendég Adalék a Gyöngyösi-irodalomhoz cz. értekezését 26, *15.
- felkeretik Eudródiról emlékbeszéd tartására *47.
  - Karátsonyi-bíró 275.
  - Rákosi J. jutalom bírálója 278.
  - irodalmi munkássága 292.
- Balatonfüredi fürdőigazgatóság** 100 K adományoz 279.
- Baltoni Hatászat** R.-T. 10,000 K adományoz *46, 131.
- Balatonmelléki Takarékp. (Tapolca)** 1000 K adományoz 132.
- BALOGH JENŐ** főtítkárrá választatik *33.
- közönség beszéde *33.
  - a Széchenyi-Bizottság tagja *13.
  - : Főtítkári jelentés 179.
  - nagyjutalmi-bíró *52, 80.
  - Sztrókay bíráló *52, 114.
  - : Nekrológ Réz Mihályról 286.
  - irodalmi munkássága 293.
- B. BÁNEFFY GYÖNGYÉ** 2000 K adományoz *46, 131.
- BÁNÓCZI JÓZSEF** Karátsonyi-bíró 275.
- Rákosi J. jutalom bírálója 278.
- BÁNSZKY JÁNOS** ügyész az akadémiai alkalmazottak fizetését rendező bizottság tagja *37.
- Baranya** vm. 20,000 K adományoz 132.
- Beczéző nevek és jelentéssűrűsödés, TOLNAI VILMOS-tól** *45.
- BEIGEL ANNA** 1000 K adományoz *46, 131.
- Békés** vm. 10,000 K adományoz 279.
- BENCZÜR GYULA** halála *180.
- emlékkiállítás *50.
- BENIGNY GYULA** szem. felolvasási engedélyt kap *47.
- BÉTHY LÁSZLÓ**, az Unio R.-T. vezérigazgatója 25,000 K adományoz *46, 131.
- BÉTHY ZSOLT** javaslatára az Ig. Tanács a Toldy-leányoknak 2000 K segélyt engedélyez *39.
- Magyarországi Tanító-egyesületek Eötvös-ünnepén *43.
  - Nadasdy-bíró 275.
- BERGER JÓZSEF** (Kaposvár) 5000 K adományoz *45, 130.
- BERNÁT ISTVÁN** Schreiber — Kautz-bíró *52, 100.
- : Milton és a sajtó szabadsága 262.
- BERZEVICZY ALBERT** üdvözlő beszéde Ralagh Jenő főtítkárhoz *33.
- : Elnöki megnyitóbeszéd a LXXXI. közlülésen 153.

- BERZEVICZY ALBERT beszéde a Jókai-szobor leleplezésén 194.
 — irodalmi munkássága 293.
 Gr. BETHLEN ADÁM 5000 K adományoz *46, 131.
 — ALADÁR 1000 K adományoz *46, 131.
 — ISTVÁN 5000 K adományoz 131.
 Bethlen Gábor és Pozsony, LUKINICH IMRE székfoglalója *47.
 Bezán-jutalom (Rutén letelepedések) hirdetése 126.
 Bírálbizottságok 52, 275, 278.
 BODIO LAJOS k. t. halála 264.
 BÓDISS JUSZTIN halála 264.
 BODÓCS ISTVÁN vendég: Geometr. tételek az optikai lencséről 31.
 Bonyhádi Takarékt. 1000 K adományoz 132.
 British Academy könyveket küldet *47.
 Bródy-jutalom: bírálók *52.
 — -ról jelentés 89.
 — RÉZ MIHÁLY-nak ítéltetik 94, 181.
 BRUNS ERNŐ k. t. halála *180.
 BUDAY LÁSZLÓ Lévy-jutalmat nyer *47, 181.
 — nagyjutalmi bíráló *52, 89.
 — Sztrokay-bíráló *52, 114.
 — Ullmann-bíráló *52, 116.
 — : Magyarország háboris népvészése 197.
 — irodalmi munkássága 294.
 Budapesti Szemle: évi segély felemelése *37, *41.
 — kiadási költségeire B. PODMANICZKY GÉZÁÉÉ alapítványa 278.
 BULYOVSKY JÁNOS ajándéka a könyvtárnak 280.
 Bulyovszky-pályázat: bírálók (1921)*52.
 — jelentés 264.
 — hirdetés (1922) 120.
 — beérkezett pályaművek 274.
 — bírálók 275.
 BUTLER DUNDAS EDE k. t. halála 264.
- Classica-philologiai Bizottság: elszámolás 1920-ról. költségvetés 1921-re 147.
 — : munkaprogramm 190.
 Classicismus jelentősége, HEKLER A. székfoglalója *14.
 Colombo Museum (Ceylon) könyveserét kér *47.
 CONCHA Győző a Széchenyi-Bizottság tagja *43.
 — Bródy-bíráló *52, 91.
 CSÁGOLY JÓZSEF tanító dicséretet kap *49, 118.
 Csanád vm. 50,000 K adományoz 132.
 CSÁNKI DEZSŐ a Széchenyi-Bizottság tagja *43.
 — Ipolyi-bíráló *52, 103.
 — Bródy-bíráló 94.
 — üdvözlő beszéde a székfoglaló tagokhoz :
 — Eckhart Ferenczhez 61.
- CSÁNKI DEZSŐ: Hegedtis Lóránthoz 62.
 — Posch Jenőhöz 64.
 — Kovács Alajoshoz 66.
 — Hekler Antalhoz 67.
 — Lukinich Imréhez 69.
 CSÁSZÁR ELEMÉR: Farkas—Raskó-bíráló *46, *52.
 — Péczely-bíráló *52.
 — Vojnits-bíráló 275.
 — Ormódy-bíráló 275.
 CSEKEY ISTVÁN a Jogi Monographia-segélyt kapja 113, 182.
 CSÉNGERI JÁNOS: Aischylos-fordítása II. kiadásával szabadon rendelkezhetik *51.
 — Teleki-bíráló *48, *52.
 — jelentése a Teleki-pályázatról 204.
 — : Horatius satirái és epistolái 221.
 — : A költészetről (Műfordítás Horatiusból) 224.
 — : A teljes új Horatius bemutatója 230.
 — : Halhatatlanság (Műfordítás Horatiusból) 232
 — -hoz osztályelnöki üdvözlő 55.
 Csepeli Hangya 500 K adományoz 132.
 CZIMA JÓZSEF szolga 300 K betegségi segélyt kap *39.
 CSONGOR DANIEL tanító dicséretet kap *49, 117.
- Dante, PROHÁSZKA OTTOKÁR-tól 234.
 Danton, PEKÁR GYULA színműve Vojnits-díjat nyer (1920) 181.
 Debreczen 70,000 K adományoz 279.
 DEGEN ÁRPÁD: A vetéseinket károsító arankáról *18.
 — irodalmi munkássága 294.
 Gr. DEGENFELD PÁL 25,000 K adományoz *48, 131.
 DERÉKY PÁL ny. kúriai bíró 1000 K adományoz *46, 131.
 Gr. DESSEVEFFY AGRÉL az alkalmazottak fizetését rendező bizottság tagja *37.
 — felkéretik az 1920-i gondnoki számadások felülvizsgálására *51.
 DOMANOVSKY SÁNDOR: a Széchenyi-Bizottság tagja *43.
 — : A szepesi városok árúmegállítási joga cz. pályaműve Ipolyi-jutalmat kap *52, 103, 181.
 — Lukács Krisztina-bíráló *52, 106.
 — a Bpest Fővárosi Egyesült Takarékt. pályázatának bírálója *52, 102.
 Dóra-alapítványi pályázat (Az áralakulás története Magyarországon) hirdetése 127.
 Dunántúli Agrárbank (Kaposvár) 3000 K adományoz 132.
- ECKHART FERENCZ megbízást kap a Magyarország közzgazd. viszonyai Mária Terézia korában cz. tervezet kidolgozására 101.

- ECKHART FERENCZHEZ osztályelnöki üdvözlő 61.
- Egyesült Bp. Főv. Takarékt.-pályázat bíráló *52.
- jelentés 101.
- a pályatétel kidolgozásával ECKHART FERENCZ bizatik meg 101.
- Elnöki megnyitó az ünnepi közütlésen, BERZEVICZY ALBERT-től 153.
- Elnökség 1.
- Első Magyar Ált. Bizt. Társaság 50,000 K adományoz *37, *40, 131.
- ENDRŐDI SÁNDOR halála *180, 264.
- ről emlékbeszéd tartására BADIUS F. kérietik fel *17.
- ERDÉLYI SÁNDOR (Dunakeszi) 50 K adományoz *45, 131.
- EREKY ISTVÁN I. taggá választatik 183, 233.
- Sztrókay-jutalmat nyer 181.
- irodalmi munkássága 295.
- Herczeg ESTERNÁZY PÁL 250,000 K adományoz *36, *40, 130.
- Gr. ESTERNÁZY SÁNDOR 50,000 K adományoz *48, 131.
- Esztergomi főlkáptalan 5000 K adományoz *37, *40, 130.
- Esztergomi Takarékt. 1000 K adományoz 132.
- Esztergom vm. 2000 K adományoz 132.
- Etimológiai Szótár folytatására 240,000 K irányoztatik elő 190.
- Fabak R.-T. 200,000 K adományoz *48, 131.
- FÁBIÁN JENŐ a vallás- és közokt. min. kiküldötte a Wodianer-bizottságban *48.
- FARKAS LAJOS halála 261.
- ravatalánál MÁRKI S. beszéde 288.
- Farkas—Raskó-pályázat: bírálók (1921) *46, *52.
- jelentés 220.
- a díj nem adatik ki *16, 220.
- hirdetése (1922) 120.
- beérkezett pályaművek 271.
- bírálók 275.
- FEDÉRPATAKY LÁSZLÓ: a Széchenyi-Bizottság tagja *43, felolvassa Károlyi Árpád: Széchenyi elkobzott iratait 5.
- FEKETE GYULA (Kaposvár) 1500 K adományoz *37, *40, 130.
- Fekete lovas (HERCZEG FERENCZ) Vojnits-díjat nyer (1919) 181.
- FEKETE SÁNDOR (Prinzersdorf, Ausztria) 10,000 K adományoz *37, *40, 130.
- FELLNER FRIGYES nagyjutalmi bíráló *52, 89.
- Sztrókay-bíráló *52, 114.
- Ullmann-bíráló *52, 116.
- irodalmi munkássága 295.
- Fénysugáryaláb, Poláros, párhuzamos — átalakítása, FRÖHLICH I.-től 31.
- Ferencz József-Tudományegyetem szegedi otthonának felavatásakor MÁRKI S. beszéde 282.
- FERENCZI SÁRI Vörös darúja Péczelejutalmat kap 273.
- FERENCZI ZOLTÁN: A „lingva vulgaris” a magyar irodalomban 11.
- Bródy-bíráló *52, 91.
- Vojnits-bíráló (1921) *42, *52.
- Vojnits-bíráló (1922) 275.
- Karátsanyi-bíráló 275.
- Péczelej-bíráló (1923) 275.
- irodalmi munkássága 296.
- FERDINÁNDY GEJZA irodalmi munkássága 296.
- Fészek Művész-kör 10,000 K adományoz 132.
- FINÁCZY ERNŐ a Magyarorsz. Tanító-Egyesületek Eötvös-ünnepén *43.
- FINKEV FERENCZ Margitbányai mellék-jutalmat kap 89, 131.
- B. FORSTER GYULA felkérik az akadémiai számadások felülvizsgálására *50.
- Fölalatti vetődések . . . (PEKÁR DEZSŐ vendégtől; előterjeszti TANGEL K.) *14.
- FÖLDES BÉLA: Schreiber—Kautz-bíráló *52, 108.
- Wahrmann-bíráló *52, 100.
- irodalmi munkássága 296.
- Földhitelintézetek Országos Szövetsége 25,000 K adományoz 132.
- Földmágnességi háborgások . . . (STEINER L. I. t. székfoglalója; előterjeszti FRÖHLICH I.) *36.
- FÖRSTER ARÉL I. taggá választatik 183, 233.
- irodalmi munkássága 298.
- Főtthkárvalasztás *32.
- Főtthkari jelentés 179.
- Franklin-Társulat 6000 K adományoz 132.
- FRÖHLICH ISZIDOR: Poláros, párhuzamos fénysugáryaláb átalakítása 31.
- előterjeszti STEINER L. I. t. székfoglalóját: A földmágnességi háborgások *36.
- GAAL JENŐ a Széchenyi-Bizottság tagja *43.
- az Egyesült Bpesti Főv. Takarékt.-pályázat bírálója *52, 102.
- GEIST GÁSPÁR (Berlin) a III. oszt. céljaira 10,000 K adományoz *45, 130.
- Gesztesi járás (Komárom vm.) 1839 K adományoz 279.
- Gesztesi járási Takarékt. 1000 K adományoz 132.
- GIESSWEIN SÁNDOR irodalmi munkássága 299.
- GLÜCK FRIGYES 5000 K adományoz *37, *40, 130.
- GOLDZIBER IGNÁCZ felkérik Kégl Sándorról emlékbeszéd tartására *50.

- GOMBOCZ ZOLTÁN: Gorove-bíráló *52.
 — Sámuel-bíráló 275.
 — Marczibányi-bíráló 275.
 Gondnoki számadások 1920-ról *50.
 — felülvizsgálására gr. DESSEWFYFY
 AURÉL kéréstik fel *51.
 Gorove-jutalom I. (Nyelv és aesthetika)
 hirdetése 121.
 — -bírálok *52.
 — II. (Aristoteles ethikája) hirdetése
 126.
 GYENES LÁSZLÓ Teleki-bíráló *43, *49,
 *52.
 GYOMLAY GYULA Világhódítója Teleki-
 díjat (1921) nyer *49, 181.
 — Teleki-bíráló (1922) 275.
 Gyöngyösi-irodalomhoz, Adalék a —
 (HARSÁNYI ISTVÁN vendégtől; be-
 mutatja BADIĆS F.) 26, *45.
 Győr vm. 2000 K adományoz 279.
 GYÖRFFY ISTVÁN vendég: A Molen-
 doák... *36.
 GYÖRGY ENDRE Wahrmann-bíráló *52,
 100.
 Gyula város 5000 K adományoz 132.
 Gyulai Pál emléktáblája leleplezéseskor
 KOZMA ANDOR beszéde 282.
- Hadtörténelmi Bizottság elszámolása
 1920-ról, költségvetése 1921-re 150,
 192.
- HAJDU JÓZSEF (Bogáti) 100 K ado-
 mányoz 130, 142.
 Hajdu vm. 1000 K adományoz 279.
 HALMOS IZOR 5000 K adományoz *37,
 *40, 130.
 — jutalom (Petőfi lyrája) hirdetése 122.
 — jutalom (Az iskola társadalmi fel-
 adatai) hirdetése 126.
 Halottai. Az Akadémia — 1920/21-ben
 264.
 Hangya: Bpest 100,000 K adományoz
 131.
 — Csepel 500 K adományoz 132.
 — Keszthely 3000 K adományoz 131.
 — Kőmörös és Vidéke 500 K adományoz
 279.
 — Viss 300 K adományoz 279.
 HARASZTI GYULA halála 264.
 — ravatalánál SZINNYEI J. beszéde
 289.
 B. HARKÁNYI BÉLA Pollák-bíráló *52,
 107.
 HARSÁNYI ISTVÁN vendég: Adalék a
 Gyöngyösi-irodalomhoz, bemutatja
 BADIĆS F. 26, *45.
 HAVAS PÁL tanító dícséretet kap *49,
 118.
 HEGEDŰS ISTVÁN Bulyovszky-bíráló *52.
 —: Bevezetés Pindaros ódáinak fordí-
 tásához 255.
 HEGEDŰS LÓRÁNT nagyjutalmi bíráló
 *52.
 — Sztrokay-bíráló *52.
 — -hoz osztályelnöki üdvözlő 62.
- HEINRICH GUSZTÁV főtitkárságról le-
 mond *32.
 — alkalmazottak fizetését rendező bi-
 zottság tagja *37.
 — Vojnits-bíráló *42, *52.
 HEKLER ANTAL széklet foglal (A classi-
 cismus jelentősége) *44.
 — -hoz osztályelnöki üdvözlő 67.
 — irodalmi munkássága 299.
 HELLEBRANT ÁRPÁD előlép *37, *38.
 HILLER FARKAS I. taggá választatik
 183, 233.
 Helyesirási Bizottság javaslata a II. és
 III. osztályhoz tétetik át *47.
 HERBERT VIKTOR (alapítványozó) név-
 változtatással HUBZ V.-ből *51.
 — pályázat (A lakáspolitikai) hirdetése
 127.
 HERCZEG FERENCZ Vojnits-díjat (1919)
 nyer (A felcete lovas) 181.
 — Teleki-bíráló 275.
 HERZ VIKTOR-ból névváltoztatással
 HERBERT V. (alapítványozó) *51.
 HÓMAN BALINT Ipolyi-bíráló *52, 103.
 — Lukács Krisztina-bíráló *52, 106.
 — irodalmi munkássága 299.
 HOMOR LAJOS Wodianer-jutalmat nyer
 *49, 117, 181.
 Honfibu, KOZMA ANDOR-tól 176.
 HOOR-TEMPIS MÓR Wahrmann-bíráló
 *52, 100.
 —: A művelt nemzetek mechan. munka-
 szükséglete *48.
 Horatius bemutatása (CSENGERI J.) 230.
 — satirái és epistolái 221.
 HORGER ANTAL: A székely nyelvjárások
 (Székfoglaló) *35.
 — -hoz osztályelnöki üdvözlő 59.
 HORNYÁNSZKY VIKTOR 10,000 K ado-
 mányoz *15, 130.
 HORVÁTH CYRILL Ormódy-bíráló 275.
 HORVÁTH GÉZA Wahrmann-bíráló *52,
 100.
 — Pollák-bíráló 107.
 — irodalmi munkássága 300.
 HORVÁTH GYÖRGY tanító dícséretet kap
 *49, 117.
 HORVÁTH JÁNOS Gorove-bíráló *52.
 — Péczely-bíráló *52.
 — -hoz osztályelnöki üdvözlő 56
 —: Jelentés a Péczely-pályazatról 265.
 — Teleki-bíráló 275
 — irodalmi munkássága 300.
 HUBAY JENŐ t. taggá választatik 182,
 233.
 HUSZKA JENŐ, a kultuszmin. kiküldötte
 a Wodianer-bizottságban *13, *49,
 117.
 HUTYRA FERENCZ r. taggá választatik
 182, 234.
 — irodalmi munkássága 300.
- Igazgató-Tanács tagjai I.
 ILOSVAY LAJOS felkéretik az Akad.
 számadásai felülvizsgálására *50
 — irodalmi munkássága 302.

- INRE LAJOS tanító dicséretet kap *49, 117.
- INKEY BÉLA halála 264.
- Ipolyi Arnold-jutalom bírálói *52.
- jelentés 102.
- DOMANOVSKY S.-nak ítéltek 103, 181.
- Irodalmi munkásság. Beltagok — 292.
- Irodalomtörténeti Bizottság: munkaterv 149.
- elszámolás 1920-ról. költségelőirányzat 1921-re 148, 191.
- ISTVÁNFÉY GYULA irodalmi munkássága 302.
- JÁNOSI BÉLA halála 264.
- ravatalánál PINTÉR J. beszéde 292.
- Jelentés az Akadémia 1920. évi munkásságáról 183.
- a könyvtárról 187.
- a pályázatokról 74, 181, 204, 264.
- JENDRASSICH ERNŐ irodalmi munkássága 302.
- Jézustársasági magyar rendtartomány ajándéka a könyvtárnak (Mária-besnyői Töredék) 281.
- Jogi monogr. segély (CSEKELY ISTVÁN-nak) 113, 182.
- Jó kai-szobor leleplezésén BERZEVICZY A. elnök beszéde 194.
- JÓNÁS KÁROLY ny. gondnok dr. segélypótléka *37.
- JÓZSEF FŐHERCEG: A magyar vitézség nagy napjai (Székfoglaló) 160.
- 50,000 K adományoz *37, *10, 130.
- KÁLMAY KÁROLY tanító dicséretet kap *49, 118.
- KANDÓ KÁLMÁN Wahnmann-jutalmat nyer 100, 181.
- a jutalomösszeget (2000 K visszaajándékozta 279).
- Kanizsai-pályázat hirdetése 124.
- Kaposvár: Dunántúli Agrárbank 3000 K adományoz 132.
- i Arúfogyasztási Szövetkezet 2000 K adományoz 132.
- i Gazd. és Ipari Takarékp. 2000 K adományoz *43, 131.
- i Kisgazda és Kisiparos Takarékp. 2000 K adományoz 131.
- Karátsonyi-pályázat hirdetése 121.
- beérkezett pályaművek 274.
- bírálók 275.
- KÁROLYI ÁRPÁD: Széchenyi I. elkobzott iratai 5.
- Kautz Gyula-jutalom-bírálók *52.
- jelentés 85.
- LÁNG LAJOS-nak ítéltek 87, 181.
- KÉGL SÁNDOR halála *12, 180, 264.
- ról emlékbeszéd tartására GOLDZHER IONÁZ-kéretik fel *50.
- B. KENDE ZSIGMOND 50,000 K adományoz 132.
- Kiadványok díjmentesen és kedvezményesen engedélyezése *51.
- KLEMM ANTAL Sámuel-díjat nyer 100, 181.
- Közzététel-pályázat hirdetése 122.
- Komárom vm. 5000 K adományoz 279.
- KORNIS GYULA irodalmi munkássága 302.
- KOVÁCS ALAJOS: Néptünk nyelvismere (Székfoglaló) 16, *35.
- -hoz osztályelnöki üdvözlő 66.
- Pollák-bíráló *52.
- KOZMA ANDOR: Honfű 176.
- beszéde Gyulai P. emléktáblája leleplezésekor 282.
- beszéde Riedl F. ravatalánál 291.
- Teleki-bíráló *48, *32.
- Nádasdy-bíráló 275.
- KOZMA FERENCZ halála *180, 264.
- Költségvetés 1921-re *51, 133.
- Kömörö és Vid. (Hangya) 500 K adományoz 279.
- Könyvkiadó Bizottság legközelebbi programja 193.
- Könyvtárról jelentés 187.
- -nak ajándékok 280.
- Körösi-pályázat (Népszaporodás) hirdetése 125.
- (Productiv korosztályok) hirdetése 127.
- Közülés (LXXXI. ünnepi —) 153.
- KUNOS IGÁZCZ irodalmi munkássága 303.
- Kunszentmártoni Gazd. Takarékp. 500 K adományoz 279.
- KÜRSCHÁK JÓZSEF irodalmi munkássága 303.
- Kyushui japán egyetem cseroriszony felújítását kéri *43.
- B. LÁNG LAJOS megkapja a Kautz Gyula-jutalmat 87, 181.
- Latinnyelvű tört. források közlésének szabályai 71.
- LÁZAR ANDOR 5000 K adományoz *37, *40, 130.
- LECHNER KÁROLY I. taggá választatik 183, 231.
- irodalmi munkássága 303.
- Lehr-pályázat hirdetése 122.
- LENGYEL ZOLTÁN 10,000 K adományoz *37, *40, 130.
- LENTHOSÉK MIHÁLY felkéretik Waldeyer V. k. tagról emlékbeszéd tartására *47.
- irodalmi munkássága 309.
- LEOPOLD KORNÉL 5000 K adományoz *45, 130.
- Lévay-jutalom (Megcsönkített Magyarország) bírálói *47.
- jelentés. VARGHA Gy.-tól 218.
- jelentés. THURRING G.-tól 219.
- BUDAY LÁSZLÓ-nak ítéltek *47, 181, 220.
- Lévay-pályázat (Honér Magyarországon) hirdetése 122.

- Lévay-pályázat (Mátyás tekete serege) hirdetése 124.
 „Lingva vulgaris“ a magyar irodalomban (FERENCZI ZOLTÁN-tól) 11.
 Lipótvárosi Casino Rákosi J.-alapítványa 278.
 LÓCZY LAJOS halála *180, 264.
 Lukács Krisztina-jutalom (Tótság letelepedése) bírálók *52.
 — jelentés 104.
 — MÁLYUSZ ELEMÉR megbizatik 106, 182.
 Lukács Krisztina-pályázat (Phaenomenologia) hirdetése 124.
 — (Syndicalismus) hirdetése 127.
 LUKINICH IMRE: Bethlen G. és Pozsony (Székf.) *47.
 — hez osztályelnöki üdvözlő 69.
- Magyar életképirodalom (SZINNYEI F.-től) 21.
 Magyar Keresk. Csarnok Széchenyi adományából pályázat (Hatósági ármegállapítás) hirdetése 128.
 Magyar Mérnökök és Építésszek Nemz. Szöv. 2000 K adományoz 279.
 Magyar vitészség nagy napjai (JÓZSEF FŐHERCEG-től) 160.
 MAGYARY GEZA nagyjutalmi bíráló *52, 89.
 — Sztrókay-bíráló *52, 114.
 Magyarország háboris népvesztésége (BUDAY L.-től) 197.
 Magyarországi Tanító-Egyesületek Orsz. Szöv. kiküldötte a Wodianer-bizottságba *43.
 — Eötvös emléktünnep *43.
 MÁLYUSZ ELEMÉR megbízást kap a Lukács Krisztina-pályázaton 105, 182.
 Marczali Move és Tevel 5000 K adományoz *45, 131.
 —: az összeg VARGHA D. Szent Jeromos-codexről írt értekezése kiadására fordítatik *50.
 Marczibányi-mellékjuttalom: bírálók *52
 — jelentés 87.
 — FINKAY F.-nek ítéltetik 89, 181.
 Marczibányi-pályázat (Fgr. összetett mondat) hirdetése 123.
 — bírálói 275.
 MAREK JÓZSEF: A rhachitis összehas. kórtana 30.
 — irodalmi munkássága 309.
 Máriabesnyői Törödek (a Jézustársasági magy. rendtart. ajándéka a könyvtárnak 281.
 MÁRKI SÁNDOR beszéde a Ferencz József-Tud. Egyet. szegedi megnyitóján 282.
 — beszéde Farkas L. ravatalánál 288.
 — irodalmi munkássága 309.
 MÁTHÉ JÓZSEF Wodianer-bíráló a M. Tanító-Egyesület részéről *43, *49, 117.
- Matematikai és Természettud. Bizottság: munkaterv 193.
 — elszámolás 1920-ról, költségelirányzat 1921-re 152.
 MATLEKOVITS SÁNDOR irodalmi munkássága 310.
 MAURITZ BÉLA előterjeszti VENDL A. és M. vendégek dolgozatát a plagioklasok meghatározásáról *36.
 Mechanikai technologia REJTO S.-tól 29.
 MÉHELY LAJOS: Trichonida Entzi *44.
 MELICH JÁNOS Sámuel-bíráló (1921) *52, 101.
 — Sámuel-bíráló (1922) 275.
 — hoz osztályelnöki üdvözlő 58.
 Mészáros Gyula tanító dícséretet kap *49, 117.
 Mészöly Gédeon előlép *37, *38.
 — I. taggá választatik 183, 233.
 — irodalmi munkássága 310.
 Mezőkövesdi Takarékp. R.-T. 1000 K adományoz *48, 131.
 MIHALIK JÓZSEF irodalmi munkássága 311.
 MIHÁLYFI KÁROLY Teleki-bíráló (Nemzeti Színház részéről) *43, *49, *52.
 MIKOLA SÁNDOR I. taggá választatik 183, 233.
 Milton és a sajtó szabadsága (BERNÁT I.-től) 262.
 Miskolci Hitelintézet 5000 K adományoz 279.
 Molendóák ... Györfy I. vendégtől *36.
 MUHY SÁNDOR tanító dícséretet kap *49, 117.
 MUNKÁCSY BERNÁT nagyjutalmi bíráló 275.
- Nádasdy-pályázat hirdetése 121.
 — beérkezett pályaművek 275.
 — bírálók 275.
 Özv. gr. NÁDASDY TAMÁSNÉ 100,000 K adományoz *45, 131.
 NAGY ERNŐ nagyjutalmi bíráló *52, 89.
 — Sztrókay-bíráló *52, 114.
 — halála 264.
 NAGY FERENCZ nagyjutalmi bíráló *52, 89.
 — Sztrókay-bíráló *52, 111.
 Nagyjuttalom (Kautz Gy. és Marczibányi-juttalom): 1921-re bírálók *52.
 — jelentés 74.
 — B. WLASSICS GYULA-nak ítéltetik 85, 181.
 — 1922-re hirdetése 119.
 — bírálók 275.
 Nagykanizsai Dócl-Zalai Takarékp. R.-T. 2000 K adományoz 132.
 NÉGYESI LÁSZLÓ Farkas—Raskó-bíráló (1921) *46, *52.
 — (1922) 275.
 — Vojnits-bíráló 275.
 — Rákosi J.-juttalom bírálója 278.
 — hoz osztályelnöki üdvözlő 53.

Nekrologok 286.

NEMÉNYI PÁL vendég: A torsio-problema . . . (Előterjeszti RÉTHY M. r. t.) *36.

NÉMETHY GÉZA üdvözlő beszéde a székfoglaló tagokhoz:

— Solymossy Sándorhoz 52.

— Négyesy Lászlóhoz 53.

— Vargha Damjánhoz 54.

— Csengeri Jánoshoz 55.

— Horváth Jánoshoz 56.

— Melich Jánoshoz 58.

— Horger Antalhoz 59.

— irodalmi munkássága 311.

Nemzetgazdasági Bizottság: munkaterv; elszámolás 1920-ról, költségelőirányzat 1921-re 150, 192.

Nemzeti Színház kiküldöttjei a Teleki-bírálóbizottságba *43.

Népünk nyelvismerete (KOVÁCS ALAJOS székfoglalója) 16, *35.

Nógrád vm. 10,000 K adományoz 279.

Nyelvtudományi Bizottság: munkaterv; elszámolás 1920-ról, költségelőirányzat 1921-re 147, 190.

Nyelvvédelmi alap (id. PEKÁR IMRE alapítványa) 130.

OLTAY KÁROLY irodalmi munkássága 311.

Oltványi-pályázat (Tized története) hirdetése 128.

Optikai lencséről:

— BODÓCS ISTVÁN vendégtől 31.

— SCHWARCZ ELEMÉR vendégtől 30.

Ordódy-jutalom hirdetése 122.

Ormódy-pályázat hirdetése 120.

— bírálók 275.

B. OROSDY FÉLŐP 100,000 K adományoz *37, *40, 130.

Orsz. M. Kereskedelmi Egyesülés 20,000 K adományoz *36, 130.

Osztályok:

— I. o. tagjainak névsora 1.

— ülései 1920-ban 184.

— munkaterv; elszámolás 1920-ról, költségelőirányzat 1921-re 146, 190.

— jegyzőkönyvei 35, 36, 44.

— bírálói (1921-re) *52.

— bírálói (1922-re) 275.

— II. o. tagjainak névsora 2.

— ülései 1920-ban 184.

— munkaterv; elszámolás 1920-ról, költségelőirányzat 1921-re 149, 191.

— jegyzőkönyvei 35, 44, 47.

— bírálói (1921-re) *52.

— hoz áttétetik a Helyesírási Bizottság javaslata *47.

— III. o. tagjainak névsora 4.

— ülései 1920-ban 185.

— munkaterv; elszámolás 1920-ról, költségelőirányzat 1921-re 151, 192.

— jegyzőkönyvei 29, 35, 44, 48.

— hoz áttétetik a Helyesírási Bizottság javaslata *47.

III. o.-nak GEIST GÁSPÁR (Berlin) 10,000 K adományoz 130.

Osztályelnöki üdvözlő beszédek a székfoglaló tagokhoz 52.

Otthon Írók és Hírlapírók Köre 10,000 K adományoz 131.

Oxford University Press könyveket kiüld *47.

Öngyilkosság lélek- és erkölestani szempontból (POSCH JENŐ székfoglalója) 25.

Összes ülések jegyzőkönyvei 39, 45, 48.

Összetett mondat a fgr. nyelvekben (N. SEBESTYÉN IRÉX tervszete a Marzi-bányai-pályázatra) 275.

Pályaművek, Beérkezett — 274.

Pályázási szabályok 129.

Pályázatok bírálói *52, 275.

— -ről jelentések 74, 264.

— hirdetése 119.

Pápai reform. főgimn. tanulói 23,000 K adományoznak 132.

— Takarékp. 5000 K adományoz 279.

PAPP FERENCZ I. taggá választatik 183, 233.

— irodalmi munkássága 312.

PECZ VILMOS irodalmi munkássága 311.

Péczy-pályázat-bírálok (1921-re) *52.

— -ről jelentés 265.

— a jutalom FERENCZI SÁRI-nak ítéltetik 273.

— hirdetése (1923): regényre 123.

— bírálók (1923) 275.

— hirdetése (Erdélyi vajdaság) 125.

PECK MÁRIA 2000 K hagyományoz 279.

PEKÁR DEZSŐ vendég: Földalatti vetődések. (Előterjeszti TANGL K.) *44.

PEKÁR GYULA Danton-ja Vojnits-díjat (1920) nyer *42, 181.

— Karátsonyi-bíráló 275.

Id. PEKÁR IMRE t. taggá választatik 182, 233.

— Nyelvvédelmi alapra 100,000 K adományoz 130.

Pénztári számadás 1920-ról 133.

Pereszteg-Szécsényi Szövetkezet 500 K adományoz *46, 131.

Perkupa és Vid. Fogyaszt. Szöv. 2 400 K adományoz 132.

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. 30,000 K adományoz 279.

Pesti Hazai Első Takarékp. Fáy-pályázatának (Mezőgazd. és ipari term.) hirdetése 128.

Pesti M. Keresk. Bank díjának hirdetése 124.

PERTZ GEDEON Sámuel-bíráló (1921) *52, 101.

— (1922) 275.

— nagyjutalmi bíráló 275.

PILLER JÓZSEF Wodianer-jutalmat nyer *49, 117, 181.

Pindaros ódáinak fordításához, Bevezetés — (HEGEDŰS I.-től) 255.

- PINTÉR JENŐ Farkas — Raskó-bíráló *46, *52.
 — : Jelentés a Farkas—Raskó-pályázatról 220.
 — Ormódy-bíráló 275.
 — beszéde János B. ravatalánál 292.
 — irodalmi munkássága 314.
 Plagioklasok meghatározásához, Adatok — (VENDL A. és M. vendégek dolgozata; előterjesztette MAURITZ B.) *36.
 B. PODMANICZKY GÉZÁNÉ 100,000 K alapítványa a Bp. Szemle kiadási költségeire *48, 131, 278.
 POGÁNY BÉLA irodalmi munkássága 315.
 Pollák-pályázat: bírálók *52.
 — -ről jelentés 106.
 — a jutalom SAILE TIVADAR-nak ítéltetik 181.
 — hirdetése 129.
 POSCH JENŐ: Az öngyilkosság (Székfoglaló) 25.
 — -hoz osztályelnöki üdvözlő 64.
 — irodalmi munkássága 315.
 PROHÁSZKA OTTOKÁR: Dante (Székfoglaló) 234.
 B. RADVÁNSZKY KÁLMÁN 100,000 K adományoz *45, 130.
 RÁKOSI JENŐ Bródy-bíráló *52, 94.
 — a Rákosi J. jutalom bizottságának mindenkori elnöke 278.
 Rákosi Jenő jutalom 278.
 REINER JÁNOS a Tevél zászlószentelőjén *43.
 — irodalmi munkássága 315.
 REJTO SÁNDOR: Mechanikai technologia 29.
 — Wahnmann-bíráló *52, 100.
 RÉTHY MÓR bemutatja NEMÉNYI PÁL vendég: A torsio-problema című tanulmányát *36.
 RÉZ MIHÁLY Bródy-jutalmat nyer 94, 181.
 — halála 264.
 — -ról BALOGH J. főtitkár megemlékezése 286.
 „Rhachitis összehas. kórtana”. MAREK JÓZSEF-től 30.
 RIEDL FRIGYES halála 264.
 — ravatalánál KOZMA A. 291.
 RIEGER PÉTER szolga özvegyének az Ig.-Tanács 300 K r. k. segílyt engedélyez *51.
 ROTHARIDESZ ENDRE Wodianer-bíráló (Kultuszmin. részéről) *49, 117
 Royal Society of Edinburgh kéri a kiadvány-csere feljűjtását *43.
 SAILE TIVADAR Pollák-jutalmat nyer 181.
 Sámuel-díj: bírálók *52.
 — jelentés 100.
 — KLEMM ANTAL-nak ítéltetik 100, 181.
 Sámuel-díj hirdetése (1922-re) 121.
 — bírálók 275.
 Sarkadi polg. fiúiskola 500 K adományoz *45, 131.
 SÁRKÓZY KÁLMÁN tanító dícséretet kap *49, 117.
 Sásdi Gőzmalom és Vill. R.-T. 1000 K adományoz 279.
 SCHAFFER KÁROLY irodalmi munkássága 315.
 Schreiber — Kautz-pályázat: bírálók *52.
 — jelentés 107.
 SCHWARCZ ELEMÉR vendég: Az optikai lencséről 30.
 SERESTYÉN GYULA amerikai gyűjtési felhívása *50.
 N. SERESTYÉN IRÉN a Marczibányi-pályázatra (Összetett mondat a fgr. ny.) tervezetet ad be 275.
 SERLY FERENCZ tanító dícséretet kap *49, 117.
 SIGMOND ELEK irodalmi munkássága 316.
 SINGER ÉS WOLFFNER 20,000 K adományoz *48, 131.
 SOLYMOSSY SÁNDOR Vojnits-bíráló *52.
 — -hoz osztályelnöki üdvözlő 52.
 — Farkas-Raskó-bíráló 275.
 — irodalmi munkássága 316.
 Somogy vm. 5000 K adományoz 279.
 GR. SOMSSICH JÁNOS 1000 K adományoz *45, 130.
 — -né 1000 K adományoz *45, 130.
 Soproni keresk. iskola tanulói 1000 K adományoznak 131.
 STEIN ATRÉL ajándéka a könyvtárnak 280, 281.
 STEINER LAJOS: Földmágnességi háborgások (Székfoglaló; előterjeszti FRÖHLICH I.) *36.
 — irodalmi munkássága 317.
 Svájci Magyarok Szövetsége 5000 K adományoz 279.
 Szabolcs vm. 5000 K adományoz 279.
 Számadások (1920) felülvizsgálása *50.
 SZÁNTÓ LOUIS adománya a könyvtárnak 130, 142.
 Szarvasi Hitelbank 2000 K adományoz *45, 130.
 Széchenyi-Bizottság új tagjai *43.
 — életrajzra pályázat hirdetése 119.
 GR. SZÉCHENYI EMIL a Széchenyi-Bizottság tagja *39, 43.
 Széchenyi István elkobzott iratai (KÁROLYI Á. jelentése; felolvasta FEJÉRPATÁRY L.) 5.
 — műveinek kiadása (a Tört. Társulat tervei) *39, *42.
 — -nemzettség 500,000 K és 1000 dollárt adományoz *46, 131.
 SZÉCHENYI MIKLÓS püspök a Nemzettség nevében *46.
 SZÉKELY ISTVÁN I. taggá választatik 183, 233.
 SZÉKELY KÁROLY Wodianer-bíráló a

- Tanítók Orsz. Szöv. részéről) *49, 117.
- SZÉKELY LAJOS tanító dicséretet kap *49, 118.
- Székely nyelvjárások jellemzése (HORGESZ A. székfoglalója) *35.
- Szekszárdi polg. iskola 306/60 K adományoz 132.
- Személynévadás a Rigvedában cz. dolgozatára BENIGNY Gy. szem. felolv. engedélyt kap *17.
- Szent Jeromos a magyar codexirodalomban (VARGHA D.) *36.
- kiadására fordítatik a Marczali Move és Tevé adománya *50.
- Szentesvidéki és Központi Takarékp. 1000 K adományoz 132.
- Szerdai Asztaltársaság 5500 K adományoz *45, 130.
- SZIGETHY ÖBÖN tanító dicséretet kap *49, 118.
- SZILY KÁLMÁN főkönyvtárnok jelentése a könyvtárnak juttatott ajándékokról 280.
- a tisztviselők fizetését rendező bizottság tagja *37.
- SZILY TAMÁS 2000 K adományoz *45, 131.
- SZINNYEI FERENCZ: Magyar életképirodalom 21.
- Teleki-bíró *48, *52.
- Bulyovszky-bíró 275.
- Péczely-bíró 275.
- irodalmi munkássága 317.
- SZINNYEI JÓZSEF: Haraszt Gy. ravatalánál 289.
- Sámuel-bíró (1921) *52, 101.
- (1922) 275.
- nagyjutalmi bíró 275.
- Marczibányi-bíró 275.
- Szinnyei-Merse Pál-Társaság emléktáblája *43.
- SZMRECSÁNYI LAJOS érsek 20,000 K adományoz *45, 131.
- Szombathelyi Takarékp. 1000 K adományoz *45, 131.
- Szótári Bizottság: elszámolás 1920-ról. költségeljárás 1921-re 152.
- Sztrókay-díj: bírálók *52.
- jelentés 109.
- ERÉKY ISTVÁN-nak ítéltek 114, 181.
- Tagok (1921. jan.) 1.
- Új tagok 182, 233.
- TANGL KÁROLY előterjeszti PEKÁR DEZSŐ vendég: Földalatti vetődések cz. dolgozatát *44.
- Tébe 1.000,000 K adományoz *37, *40, 130.
- adományának kísérő levele *40.
- Teleki-pályázat: bírálók *43, *48, *52.
- jelentés *43, 204.
- a díj GYOMLAY Gy. Világhódítójának ítéltek 181.
- hirdetése 120.
- Teleki pályázat: beérkezett pályaművek 274.
- bírálók 275.
- Gr. TELEKI GÉZA 1000 K adományoz *46, 131.
- Gr. Teleki-nemzetség 150,000 K adományoz 279.
- Gr. TELEKI PÁL irodalmi munkássága 317.
- Területvédő Liga zászlószentelője *43.
- THIRING GUSZTÁV Léway-bíró *47.
- : Jelentés a Léway-jutalomról 219.
- Pollák-bíró *52, 107.
- THIRINGER BÉLÁNÉ 2000 K r. k. segélyt kap *51.
- Tisztviselők kedv. ellátás kárpótlása *37.
- fizetését rendező bizottság *37.
- lábbelimegtérítés *38.
- ruhasegély *51.
- TOLDY FERENCZ leányainak 2000 K segély engedélyeztetik *39.
- Tolna vm. 25,000 K adományoz 279.
- TOLNAI VILMOS: Becéző nevek és jelentéssűrűsödés *45.
- előterjeszti a Helyesírási Bizottság javaslatát *47.
- Péczely-bíró *52.
- nagyjutalmi bíró 275.
- Bulyovszky-bíró 275.
- irodalmi munkássága 319.
- Tolnamegyei Takaré- és Hitelbank 10,000 K adományoz *45, 130.
- Tomori Anasztáz-pályázathirdetése 128.
- Torsio-problema, NEMÉNYI PÁL vendégtől; előterjeszti RÉTHY MÓR *36.
- Történelmi Bizottság: munkaterv 192.
- elszámolás 1920-ról, költségeljárás 1921-re 150.
- Történelmi Szemle felkarolása *41.
- Történelmi Társulat: Széchenyi műveinek kiadására vonatkozó terveit *39, *42.
- Törvényes Asztaltársaság 400 K adományoz *46, 131.
- Trichonida Entzi, MÉHELY LAJOS-tól *44.
- TRÓCSÁNYI ZOLTÁN előlép *37, *38.
- T. Z. 500 K adományoz 279.
- Ullmann-pályázat: bírálók *52.
- jelentés 115.
- hirdetése I. (Elméletek a pénz történetéről) 125.
- II. (A községi üzemek) 126.
- III. (A háború befolyása a külkereskedelem alakulására) 127.
- Ungvary László-örökalapítvány ügyrendje 276.
- Ülések 1920-ban 183.
- Vallás- és közokt. ministerium képviselői a Wodianer-bizottságban *43.
- VARGHA DAMJÁN: Szent Jeromos a magyar codexirodalomban *36.

- VARGHA DAMJÁN: fenti értekezés kiadása *50.
 — -hoz osztályelnöki üdvözlő 54.
 — Farkas—Raskó-bíráló 275.
- VARGHA GYULA Lévy-bíráló *47.
 —: Jelentés a Lévy-jutalomról 218.
 Vas vm. 3000 K adományoz 279.
 u. Vásárhelyi Rezső nevében V. LAJOS 200 K adományoz *48, 181.
- Védő Ligák Szövetségének szobor-leplezője *13.
- VENDI ALADÁR és MIKLÓS vendégek: Adatok a plagioklasok meghatározásához; előterjeszti MAURITZ B. *36.
 Veszprém vm. 5000 K adományoz 279.
- Vigyázó-pályázat hirdetése:
 I. A humanizmus története Magyarországon 123.
 II. A diplomatika története Magyarországon 121.
- VIKÁR BÉLA Bulyovszky-bíráló (1921) *52.
 — (1922) 275.
- Világhódító, A — GYOMLAY GY. szomorújátéka Teleki-jutalmat nyer *49, 181.
- Viss: Hangya 300 K adományoz 279.
- VOINOVICH GÉZA: Jelentés a Vojnits-jutalomról *42.
 — Bulyovszky-bíráló *52.
 —: Jelentés a Bulyovszky-pályázatról 264.
 — Péczely-bíráló (1923) 275.
 — Karátsonyi-bíráló 275.
 — Rákosi J.-jutalom-bíráló 278.
- Vojnits-jutalom: bírálók *42; *52, 275.
 — jelentés *42.
 — az 1919. évi HERCZEG F.-nek (A fekete lovas) 181.
 — az 1920. évi PEKÁR GY.-nak (Danton) adatok ki *42, 181.
- Vojnits-jutalom hirdetése 121.
 Vörös daru, A — (FERENCZY SÁRI rege nye) Péczely-jutalmat kap 273.
- Wahrmann-jutalom: bírálók *52.
 —: Jelentés 94.
 — KANDÓ KÁLMÁN-nak ítéltetik 100, 181.
- GR. WALDECK FRIGYESNÉ 10,000 K adományoz 132.
- WALDEYER VILMOS k. t. halála *42, 180.
 — -ról emlékezésd tartására LENHOSSÉK M. kéretik fel *47.
 Wekerle Sándor halála 264.
- WERTHEIMER ADOLF 10,000 K adományoz *45, 130.
- WICHMANN GYÖRGY k. taggá választatik 183, 233.
- B. WLAŚSICS GYULA a nagyjutalmat kapja 85, 181.
 — a tisztviselők fizetését rendező bizottság tagja *37.
 — irodalmi munkássága 320.
- Wodianer-jutalom: bírálók *43, *49.
 —: Jelentés *49, 116.
 — HOMOR LAJOS-nak és PILLER JÓZSEF-nek ítéltetik 117, 181.
 — hirdetése 119.
- WOLF GYULA k. taggá választatik 183, 233.
- Zala vm. 30,000 K adományoz 182.
- ZELOVICH KORNÉL I. taggá választatik 183, 234.
- Özv. ZEMPLEN GYÖZÖNÉ orvosi költségekre r. k. segélyt kap *51.
- ZIMÁNYI KÁROLY r. taggá választatik 182, 234.
- ZOLNAI GYULA nagyjutalmi bíráló 275.

AKADÉMIAI É R T E S Í T Ő

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ.

XXXII. KÖTET.

1921. január—május.

1—5. FÜZET.

A M. T. Akadémia belső tagjai 1921 január hóban.

Elnökség:

Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök.
Herczeg Ferencz t. t., másodelnök.
Balogh Jenő r. t., főtítkár.

Igazgató-tanács:

Az Igazgató-Tanács választottjai:

Gr. Dessewffy Aurél.
Gr. Apponyi Sándor t. t.
Semsey Andor t. t.
József főherczeg t. t.
Gr. Apponyi Albert t. t.
Plósz Sándor t. t.
Wekerle Sándor t. t.
Csernoch János.
Herczeg Batthyány-Strattmann
László t. t.
Gr. Károlyi Gyula.
Szmrecsányi Lajos.
12. Gr. Széchenyi Emil.

Az Akadémia választottjai:

Id. Szily Kálmán t. t.
Fraknoi Vilmos t. t.
Beöthy Zsolt r. t.
B. Wlassics Gyula t. t.
B. Forster Gyula t. t.
Pauer Imre t. t.
Goldziher Ignác r. t.
Gr. Andrássy Gyula r. t.
Concha Győző r. t.
Hosvay Lajos r. t.
Rákosi Jenő t. t.
12. Fröhlich Izidor r. t.

I.

Nyelv- és széptudományi osztály:

Osztályelnök: Némethy Géza r. t.

Osztálytitkár: Szinnyi József r. t.

Tiszteleti tagok:

Gr. Apponyi Sándor ig. t. Szilády Áron.
Rákosi Jenő ig. t. Gárdonyi Géza.
Gr. Zichy Géza. 7. Kozma Andor
Herczeg Ferencz másodelnök.

A) Nyelvtudományi alosztály: B) Széptudományi alosztály:

Rendes tagok:

Goldziher Ignác ig. t.
 Szinnyei József osztálytitkár.
 Pecz Vilmos.
 Hegedűs István.
 Munkácsi Bernát.
 Némethy Géza osztályelnök.
 Melich János.
 8. Petz Gedeon.

Rendes tagok:

Beöthy Zsolt ig. t.
 Heinrich Gusztáv.
 Pasteiner Gyula.
 Badics Ferencz.
 Jánosi Béla.
 Ferenczi Zoltán.
 Négyesy László.
 8. Csengeri János.

Levelező tagok:

Bánóczy József.
 Lehr Albert.
 Kúnos Ignác.
 Zolnai Gyula.
 Gyomlay Gyula.
 Gombocz Zoltán.
 Vári Rezső.
 Pápay József.
 Tolnai Vilmos.
 Bleyer Jakab.
 Láng Nándor.
 Vikár Béla.
 Bódiss Jusztin.
 Schmidt József.
 Darkó Jenő.
 16. Horger Antal.

Levelező tagok:

Gr. Zichy Ágost.
 Riedl Frigyes.
 Haraszti Gyula.
 Dézsi Lajos.
 Szabolcska Mihály.
 Császár Elemér.
 Voinovich Géza.
 Pekár Gyula.
 Divald Kornél.
 Ambrus Zoltán.
 Horváth Cyrill.
 Viszota Gyula.
 Szinnyei Ferencz.
 Pintér Jenő.
 Horváth János.
 Vargha Damján.
 17. Solymossy Sándor.

II.

A bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok
osztálya.

Osztályelnök: Csánki Dezső r. t.

Osztálytitkár: Fejérpataky László r. t.

Tiszteleti tagok:

Gr. Apponyi Albert ig. t.
 Darányi Ignác.
 B. Forster Gyula ig. t.
 Plósz Sándor ig. t.
 Berzeviczy Albert ig. t., elnök.

Fraknói Vilmos ig. t.
 Pauer Imre ig. t.
 Wekerle Sándor ig. t.
 9. B. Wlassics Gyula ig. t.

A) Bölcs. és társad. alosztály.

Rendes tagok:

Concha Győző ig. t.
 Földes Béla.
 Nagy Ferencz.
 Gr. Andrássy Gyula ig. t.
 Vargha Gyula.
 Gaal Jenő.
 Matlekovits Sándor.
 Balogh Jenő főtitkár.
 Magyary Géza.
 György Endre.
 Prohászka Ottokár.

2. Kováts Gyula.

Levelező tagok:

Óvári Kelemen.
 Kolosvári Sándor.
 Farkas Lajos.
 Nagy Ernő.
 Grosschmid Béni.
 Reiner János.
 Thirring Gusztáv.
 Kunz Jenő.
 Ferdinándy Géza
 Balogh Artúr.
 Bernát István.
 Finkey Ferencz.
 Polner Ödön.
 Angyal Pál.
 Réz Mihály.
 Pauler Ákos.
 Jankovich Béla.
 Schneller István.
 Giesswein Sándor.
 Buday László.
 Illés József.
 Fellner Frigyes.
 Kornis Gyula.
 Kovács Alajos.
 Posch Jenő.

26. Hegedüs Loránt.

B) Történettudományi alosztály.

Rendes tagok:

Károlyi Árpád.
 Fejérpataky László oszt.-titkár.
 Zsilinszky Mihály.
 Csánki Dezső osztályelnök.
 Karácsonyi János.
 Ballagi Aladár.
 Békefi Remig.
 Szádeczky Kardoss Lajos.
 Márki Sándor.
 Fináczy Ernő.
 Angyal Dávid.

12. Tagányi Károly.

Levelező tagok:

Szentkláray Jenő.
 Nagy Gyula.
 Marczali Henrik.
 Komáromy András.
 Wertheimer Ede.
 Kollányi Ferencz.
 Szendrei János.
 Takáts Sándor.
 Kuzsinszky Bálint.
 Mihalik József.
 Erdélyi László.
 Sebestyén Gyula.
 Áldásy Antal.
 Szeremlei Samu.
 Mahler Ede.
 Hornyánszky Gyula.
 Barabás Samu.
 Hodinka Antal.
 Gr. Teleki Pál.
 Domanovszky Sándor.
 Varjú Elemér.
 Jancsó Benedek.
 Szentpétery Imre.
 Hóman Bálint.
 Pilch Jenő.
 Lukinich Imre.
 Eckhart Ferencz.
 Iványi Béla.

29. Hekler Antal.

III.

Mathematikai és természettudományi osztály.

Osztályelnök: Horváth Géza r. t.*Osztálytitkár:* Fröhlich Izidor r. t.*Tiszteleti tagok:*

Semsey Andor ig. t.	Hg. Batthyány-Strattmann
B. Podmaniczky Géza.	László ig. t.
Lenard Fülöp.	Koburg Ferdinánd.
József főherczeg ig. t.	7. Id. Szily Kálmán ig. t.

A) Math. és phys. alosztály.

B) Természettudományi alosztály.

*Rendes tagok:**Rendes tagok:*

Fröhlich Izidor ig. t., osztálytitkár.	Horváth Géza osztályelnök.
Réthy Mór.	Koch Antal.
Ilosvay Lajos ig. t.	Lenhossék Mihály.
Rados Gusztáv.	Mágocsy-Dietz Sándor.
Kövesligethy Radó.	Méhelý Lajos.
Farkas Gyula.	Schafarzik Ferencz.
Kürschák József.	Jendrássik Ernő.
8. Tangl Károly.	8. Istvánffy Gyula.

*Levelező tagok:**Levelező tagok:*

Balló Mátyás.	Inkey Béla.
Zipernowszky Károly.	B. Kétly Károly.
Hankó Vilmos.	Apáthy István.
Winkler Lajos.	Hollós László.
Tötössy Béla.	Zimányi Károly.
Bugarszky István.	Tuzson János.
Hoor-Tempis Mór.	Ifj. Entz Géza.
Schlesinger Lajos.	Hutýra Ferencz.
Bodola Lajos.	Kertész Kálmán.
Buchböck Gusztáv.	Richter Aladár.
Klupathy Jenő.	Preiszig Hugó.
Wittmann Ferencz.	Buday Kálmán.
Fejér Lipót.	Mauritz Béla.
Szarvasy Imre.	Schaffer Károly.
B. Harkányi Béla.	Krompecher Ödön.
Bánki Donát.	Böckh Hugó.
Rejtő Sándor.	Pálfy Mór.
Sigmond Elek.	Degen Árpád.

Fényi Gyula.
 Riesz Frigyes.
 Steiner Lajos.
 Oltay Károly.
 Rybár István.
 Konek Frigyes.
 Pogány Béla.

26. Ifj. Szily Kálmán.

Filarszky Nándor.
 B. Nopcsa Ferencz.
 Kenyeres Balázs.
 Marek József.
 Magyary-Kossa Gyula.
 Zahlbruckner Sándor.
 Vitális István.
 Cholnoky Jenő.
 Papp Károly.

28. Vámosy Zoltán.

Széchenyi István elkobzott iratai.

(Kivonat *Károlyi Árpád* r. tag jelentéséből, melyet *Fejérfalvay László* r. tag olvasott föl a II. osztály 1920 május 3-diki ülésén.)

Alig pár hete múlt 60 éve annak, hogy a „legnagyobb magyar” a döblingi gyógyintézetben 1860 április 7. és 8. közti éjjel öngyilkos kézzel oltá ki életét.

A bécsi rendőrség tüstént lefoglalta Széchenyi iratait s hozzácsatolván azokhoz, a melyeket tőle az 1860 márczius 3-diki híres házkutatás alkalmával kobzott el, meg azokhoz, a melyek ugyanekkor fiainál és bizalmasainál — mint pl. Falk Miksánál — foglaltattak le, nagy buzgalommal látott tanulmányozásukhoz. E tanulmányozás, melynek célja volt világosságot szerezni Széchenyi politikai működéséről, még javában folyt, mikor az 1860. év derekán szabadabb politikai levegő kezdett fujdogálni s az uralkodó környezetében bizonyos magyar befolyás lőn érezhető. A kormány mérlegelni kezdé, vajjon nem volna-e célszerű a Széchenyi-iratok ügyében is megnyugtatni azokat, a kik netán valami kellemetlen vizsgálattól tartottak — az új rendőrminiszter, báró Mocsáry 1860 novemberében azt ajánlta a Főlségnek, hogy minden további elővizsgálat szüntetessék be, a lefoglalt iratok pedig, a mennyiben nem volnának a családnak visszaadhatók, semmisíttessenek meg.

A fejedelem e javaslatokat elfogadta s az iratok már összehordattak, hogy nagyrészüket elégettessék, mikor az utolsó pillanatban az uralkodónak történelmi érzéke, ez az igazi fejedelmi tulajdonság, fölülkerekedett szűk szemháiárú miniszterei szándékán. Az iratokat a császár a kabineti irodába hozatta, hogy megmentse őket a történet számára, noha jól tudta, hogy közöttük nem egyben ő róla is kegyetlenül sújtó ítélettel nyilatkozik Széchenyi. De éppen ebben mutatkozik nagylelkűsége, fennkölt gondolkodásmódja az uralkodónak, a kinek rendeletére évtizedek múlva az anyag a volt udvari és állami levéltárba

került. Itt, miután a rájuk vetett egyik zár az öreg fejedelem halálával leszakadt, az osztrák köztársasági kormány pedig a levéltárat egyáltalán a legmesszebbmenő liberalitással bocsátja a tudományos kutatás szolgálatába, engedelmet kértem és nyertem áttanulmányozásukra.

Az anyag beható ismertetése későbbi föladat. Most csak tájékoztatót szándékom róla nyújtani.

A házkutatás nagyjából úgy folyt le, mint Falk Miksa már elbeszélte; de a rendőri iratok sok érdekes részlettel ismertetnek meg bennünket, melyek közül csak azt emelem ki, hogy egy külön e célra berendelt, polgári ruhába öltöztetett rendőrnek speciális föladata volt a grófot szemmel tartani, a ki azonban nyájas viselkedésével a jó embert lebűvölte. Különben a rendőri közegek föltétlen tisztelettel adóztak a grófnak, a ki a házkutatás végeztével fölvett jegyzőkönyben neve aláírásakor „hálás elismerését“ nyilvánítja a „humanitásért, melylyel az illetők kötelességüket teljesíték.“

A gyógyintézet tulajdonosánál, dr. Görgennél szintén találtak némely Széchenyitől származó dolgot, pl. üldözött, eltiltott könyve, a híres „Blick“ egy példányát. De már a fiai és bizalmasai: Holtán Ernő, Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél lakásán hiábavaló volt a kutatás, mert semmi, Széchenyire utaló iratot nem találtak itt (Hollán Ernő egy ártatlan jegyzőkönyvén kívül); a mi miatt mintegy kárpótlásul elkobozták Falktól és Kecskeméthytől a hozzájuk írott magyarnyelvű leveleket, a melyeknek írói között Csengery, Dessewffy Emil, Kemény Zsigmond, Pákh Albert, Pompéry és Török János neveivel találkozunk. Jó fogást tön ellenben a rendőrség ugyanezen időben Kiss Mártonnál, Széchenyi írnokánál, a kinck útításkájába volt elrejtve Széchenyi egy nagy magyar művének fogalmazása, mely a legélesebb hangon kárhóztatja el a kormányt és rendszerét s maga ellen, a császár ellen is kemény vádat emel.

Természetes, hogy mind e mellékes kobzások eredményénél jóval nagyobb a Széchenyinél magánál elkobzott irományok tömege, noha korántsem akkora, mint a minőnek az általánoságban szóló rendőri jelentések után vélhetnők.

Mély megilletődés fogott el, mikor az iratok közt rábukantam arra a két egyesövű pisztolyra, a melyek egyikével vetett véget életének a nagy hazafi.

Az iratoknak csak egy töredékét képezik Széchenyi fogalmazásban itt fekvő levelei az 1848—1860 közti időből. A legelső egy-két levél betegsége legkétségbeejtőbb szakából való; szívettépő dolog olvasni bennük azokat a rettenetes önvádakat, a melyekkel magát korbácsolja. Szinte megnyugvásunkra szolgál, hogy e levelek írása 1852-ben félbeszakad s csak 1858-ban

folytatódik, tehát oly időben, mikor irójukat nem gyötrik már az alaptalan önvádak szörnyű lidérczei. Ez utóbbiak közt érdekes az Akadémiánkhoz 1858 november 6-dikán intézett híres levél, a melyen Széchenyi, mint most látjuk, 5—6 héten keresztül fűrt és faragott, minekutána legelső fogalmazványa már szeptember 26-dikán készen állt. Nagyon nevezetes és a rendőrségre nagyfontosságú volt Széchenyi 1859 május 11-dikén kelt levele egy Smith nevű londoni ismerőséhez, magyarral vegyes angol nyelven, a mely képletesen beszél a 2000 példányban Londonban kinyomott „Blick“-ről. A Smith név alatt alighanem Rónay Jácintot kell keresnünk. Történeti érdekű az a szép levele is 1859 szeptemberéből, melyet gr. Rechberg külügyminiszternek írt s melyben Hollán Ernőnek a magyar kérdést megvilágító s később Széchenyi által Lipcsében röpirat formájában kiadott egy dolgozatát („Zur ungarischen Frage“) ajánlotta.

Jóval több Széchenyi leveleinél a hozzá írottak száma. Íróik közül nevezetesbek Deák Ferencz, Desseffy Emil, Eötvös József, Szécsen Antal, Török János. Kivéven a nejétől 1848—1849-ben írt egy-két darabot, a többiek mind 1857—1860-ból valók. A fölgyógyult Széchenyi örömmel olvashatta Deák Ferencz 1858 május 12-diki levelét, mely arról számol be neki, hogy „élet és mozgás van“ a hazában mindenütt s hogy „irodalom, nemzetiség, ipar, gazdaság terén mindenütt történik valami, ez jele az életnek s az életrealitásnak“. De nem kevésbbé érdekelhette őt Eötvösnek egy nagyon hosszú, tizenegy oldalnyi levele 1859 ápril 7-ről, a melyben arról panaszkodik, hogy akkoriban megjelent művét „Die Garantien der Macht und Einheit Österreichs“ Pesten nagy ellenszenvvel fogadták. Élénken védi Eötvös e levélben műve föderalista álláspontját, mint a mely e kor két vezérelvének, t. i. nagy államok alakulásának és a nemzetek individuális fejlődésének felel meg.

A Széchenyihez írt levelek közt egy szerény kis csomag azért vonja magára figyelmünket, mert borítékán Széchenyi kézírásában az a parancs áll, hogy halála után elégettessék. Persze a rendőrség e kívánatot nem teljesíté, hanem fölbontá a lepecsételt csomagot, melynek főtartalma egy tuczat levél a sokszor megsíratott Carolinetól. E tiszta és ártatlan szerelemmel írott levelek (1814—1815) mutatják, mennyire rajongott e széplelkű, beteges nő a daliás Széchenyiért. Nem csuda, ha e kedves emlékektől haláláig nem akart megválni Széchenyink.

A lefoglalt irományok legnagyobb részét Széchenyinek Döblingben készült munkái képezik. Mert a mint kinzó önvádjaiból s az ezekkel járó lelki és elmebeli állapotokból kivergődött nagy betegünk, azonnal a toll után nyúlt. Eleintén kisebb, böleselmi és aesthetikai themákon próbálgatta pihent tollát. Ilyen

szép kis értekezése a „Szerelem és szeretet“ című, melyben a pálmát a szeretetnek, mint magasztosabbnak nyújtja. Ebbe a kategóriába esik az az „Önismeret“ című dolgozat, a melyet Török János adott ki s melynek tervezetei a lefoglalt iratok közt láthatók. Ugyanez áll az ugyancsak Török által kiadott „Por és Sár“-ról, a melynek átdolgozásával Döblingben foglalkozott Széchenyi. Főként nagyértékű e nemű művei közt az a gyönyörű Parainesis, melyet 1857-ben fiához írt. Alig lehetne rövid pár szóval jobban jellemezni e munkát, mint a rendőrségi előadó tette. „A lélektani és paedagogiai ismereteknek, mondja a referens, a legdúsabb kincsei vannak ez iratban összehalmozva, ritka életbölcsesség világlik ki belőle mindenütt . . . A grófnál különben jellemző rhapsodikus irány itt teljesen ki van küszöbölve; az egész munka mindvégig a leglogikusabb és egyöntetű.“

Nem egy olyan része van a Parainesisnek, mely magára az íróra is élénk világot vet. Egyszer pl. arról szól, hogy tőle a sors a gyors fölfogás tehetségét megtagadta, de adott helyette mást, értékesebbet: a gondolkodás mélységét, az elmélyedés tehetségét, mely tartós életű alkotásoknak nélkülözhetetlen föl-tétele. A honszerelem, a fajszeretet érzelmei föl-fölvillanak e művecskében; mellettük föl-fölsír a reménytelenség panasza, de mégis biztatja fiát: „él magyar, áll Buda még“, készítse magát egy boldogabb jövőre elő! . . .

A honfui reménytelenség ugyanezen sötét árnyéka vonul végig azon a terjedelmes, 700 ívrét oldalnyi politikai művön, melyet Széchenyi közvetlenül a Parainesis előtt, 1857 november havában fejezett be s a melyen nyolcz hónapon keresztül nagy szorgalommal dolgozott. Elvonul lelki szemei előtt mind az a sok szenvedés és keserű megaláztatás, mely az országot az aradi vérnapok óta sújtá s kiváltja az író lelkéből és agyából azt az irgalmatlanul kemény kritikát, melylyel az uralkodó kormányrendszert s annak minden egyes tényezőjét, mondhatni, vérig korbácsolja. A kritika és az analysis, a hazafias harag és kétségbeesés, a velőkig ható sarcasmus, az égető gúny, a sebző élez, a triviális és a magasztos, a reális és a phantastikus elemek bizarr, de mindemellett nagyszerű harmoniát alkotnak ebben a magyar nyelven megírott hatalmas politikai satyrában. Érdekes specialitása e műnek, hogy benne a Bach-rendszer corypheusai, velük s általuk folytatott képzeleti párbeszédekben az öngúny, önirónia szűrő fegyvereivel vérig sebzik saját magukat. Különösen kijut ebből Bachnak, a ki fiatal császári ura előtt mulattatóan dicsekszik hiúságával, tányérnyalásával, barrikádos vitézségével és circumspectus visszavonulásával. Persze a sarcasmus és gúny fegyverein kívül a trivialitás dorongját is tudja hasz-

nálni Széchenyi, ha van, a ki megérdemli. Ilyen „Magyarország bakója“, Schwarzenberg Félix herceg, a kinek nevét már politikai szereplése előtt, mondja Széchenyi — „épp úgy óvakodtak az őt ismerők megemlíteni, mint bizonyos kerek nyilások fedelét sem emeli fel senki sürgető szükség nélkül.“

Erős oldalvágások érik a műben — s ezek alapján lesz vala Széchenyi ellen az eljárás megindítható — az uralkodót magát. De nem szabad felednünk, hogy ezek csak az önkényuralom fejének szólnak. A legitim királynak hübb alattvalója, hódolatteljesb tisztelője nincs Széchenyinnél, a ki erősen hangoztatja, hogy a „magyar mindig kitűnően monarchikus nép volt s csak a legújabb időkben egyedül néhány kevélynek czifra, de vajmi éretlen velejében tünt föl Szt. István koronája helyett a bonnet rouge.“

A ki e kéziratot a „Blick“-kel összehasonlítja, lassanként rájön, hogy az a német könyv ebből a magyar kézirati műből van nagyrészt merítve, a melyet írója, szerencsére, a propos fölhasználhatott s föl is használt, a mikor Bachék Rückblickje megjelent s Széchenyi elhatározá, hogy meg fogja czáfolni.

Az osztrák félhivatalos bérenczsajtó ellen készült dolgozatát, mely 1859-ből való, csak érintem. Puruma az elkobzott iratok közt van, de fogalmazata hiányzik. Pár szót kell azonban utolsó nagyobbacska politikai művéről szólnom. Ezt 1860 legelején írta meg (birjuk tisztázatát és fogalmazatát) s e czímmel látta el: „Disharmonie und Blindheit“. Olybá tekinthető mint a „Blick“ folytatása s azon keserű érzelmek gyümölcse, a melyek Széchenyit s a vele érintkező magyarokat elfogták, mikor a kibékülést előmozdító b. Hübnernek 1859 őszén vissza kellett vonulnia a magyarelleses áramlat nyomása alatt a miniszteriumtól, Réchbergben pedig Széchenyiéknek csalódnok kellett. A „Disharmonie“-ban hát Bach helyett, ki már Rómában követeskedett, Goluchowski, Bruck, Nádasdy és Thierry a célzáblái Széchenyi maró gúnyjának s kegyetlen kritikájának s e mellett itt is oldalvágások — a rendőri referens által fölségsértésnek minősített támadások — érik az uralkodót, mert Széchenyi a törvényes alapon, a pragmatica sanctio, a koronás király álláspontján áll s a „Verwirkungstheoriának“ ostobaságát mutatja ki.

Hátra van még pár szót szólnom Széchenyinek az elkobzott iratok közt található *naplóiról*. A legrégebbet, mely csak pár napot ölel föl 1847 decemberéből, bátran átugorhatom. De annál fontosb a másik; az 1848 márczius 19. és szeptember 4. közti időből való vaskos kötet.

Úgy Széchenyi életrajza, valamint ama mozgalmas idők története szempontjából egyaránt fölötte értékes kútfő. Látjuk belőle Széchenyi hivatalos tevékenységét, politikai állásfoglalását,

az ellentétet, mely közte és Kossuth közt mindinkább kiélesedett, de napról napra személhetjük azt is, mint növekednek aggodalmi a nemzetet fenyegető sötét jövő miatt s ezzel karöltve az önvád, hogy minden bajnak alapoka ő, a ki lethargiájából fölrázta, hatalm s szavával reformra, haladásra hívta a magyarságot. Ezt már márcziusban szemére vetik neki némelyek a főúri társaságokban; de ő akkor még azzal nyugtatta meg lelkét, hogy ő jót, nemest, hasznosat, szolid reformot, bölcs és erőszak nélküli haladást hirdetett. Később azonban ez önmentség teljesen eltűnik az önvádak özöne alatt, melyet a naponkint rosszabbuló viszonyok, a nemzetiségek lázadásáról, fölgujtott magyar falvakról, a menekülni kényszerített magyarságról szóló rémhírek csak többitenek. Az önvádakkal folytatott erős küzdelmek megtörték Széchenyi idegrengszerét. A collapsus hamar beállott. Szeptember 4-dikén azt jegyzi naplójába, hogy „soha ember annyi zavart nem hozott a világra, mint én. Nagy isten, könyörülj rajtam!“ — s másnap már kitört rajta a rettenetes baj. Derék orvosa, Almási Balogh Pál, már vitte őt Döblingbe.

Itt ezen a szomorú helyen 1859 október 2-dikán kezdett naplóíráshoz s ez a naplója, mely 1860 márczius 1-ig terjed, kitűnően használható képet ad Széchenyi élénk politikai tevékenységéről Bach bukása után mikor a vérmesb magyar elemek messzemenő terveket főztek, melyekben Széchenyi természetesen nem osztozott, sőt a nádorságra is éppen Széchenyit szemelték ki! Ez a napló activnak, élénknek, bizónak mutatja Széchenyit, ellentétben az utolsó, igen rövid naplóval, melyet 1860 márczius 3-dikán akkor kezdett meg, mikor előbbi naplót a házkutatás alkalmával elvette tőle a rendőrség sok más irományal együtt. Ez az utolsó napló mutatja, mily végzetes hatással volt Széchenyire ez a házkutatás. Teljesen fölrázta lelke imént megtalált nyugalmából; teljesen tönkretette alig fölgögyült idegeit. Kétségbeesett jegyzetei mutatják, hogy meg volt győződve, hogy politikai üldözés áldozatául van kiszemelve s a kormány elhatározott terve őt megrontani. „Itt az ideje, hogy az üldözések elől egy kétségbeesett elhatározással meneküljek“ — írja már márczius 17-dikén s többször ismétli e gondolatát a hónap folyamán. A rettenetes tusa lelkében április 1-én éri el tetőpontját. Eznapi írja be utolsó bejegyzését a naplóba: „Nem menekülhetek“. E naptól kezdve foly a legádázabb, néma küzdelem az élet egészséges ösztöne és az absolut nyugalomvágy, az öngyilkosság kísértete közt. Ez a rossz szellem győzött: 1860 április 7. és 8-dika közti éjen eldőrdült a pisztolylövés és szétrocsolá az agyat, melynek minden rostja a magyar haza javára célzó s a magyar faj izzó szeretetéből fakadó magasztos gondolatokkal volt tele.

A „lingva vulgaris“ a magyar irodalomban.

(Kivonat *Ferenzi Zoltán* r. tag 1920 febr. 3-án tartott felolvasásából.)

A „lingva vulgaris“ (lingva volgare, langue vulgaire, lo volgare, le vulgaire) kifejezés alatt kezdetben értették a latin nyelvből idők folytán kifejlett s ettől elvált néo-latin nyelveket, ellentétben a régi latin, mint tudós és egyházi nyelvvel. Lassanként s így már Dantenál is jelentett a latin nyelvvel szemben minden nemzeti nyelvet, minden népi vagy köznyelvet. (*Convivio* II. 11. és *De vulgari eloquentiá*-ban több helyt.)

Ebből világos, hogy a nemzeti irodalmak akkor kezdődtek, mikor e nemzeti vagy köznyelveken írni kezdtek; midőn t. i. ezek a néo-latin nyelvek a VI—VII. sz.-tól annyira elváltak a latin nyelvtől, hogy a köznyelvek beszélői a latint nem értették meg és viszont; midőn tehát a latin holt, azaz tudós nyelvvé lett, az e nyelven művelt irodalom pedig tudós irodalommá. Ez az átalakulás legelőször a néo-latin nyelvek beszélőinél kezdődött s így a legrégebb nemzeti irodalmi emlékek néo-latinok; de nyomban követték őket germán és más köznyelvű irodalmi művek is. Ezeknek a köznyelvű irodalmi műveknek első írói papok voltak, mert csak ők tudtak írni. Minthogy pedig ezek csak egyházi köznyelvű dolgokat írtak, mint bibliafordítások, legendák s hasonlók, tehát a legrégebb köznyelvű irodalmi művek többnyire egyháziak; mert a papok a népi eredetű dalokat, énekeket, mondákat lenézték s más meg nem tudta őket leírni. Ekkép a bibliafordításokkal, mint középponttal, egy nagyobb terjedelmű nemzeti vallásos irodalom kezdetei mutatkoztak; de az egyház a korán kezdődő eretnek-tanok miatt, melyek mind a biblián alapultak, a biblia fordítását, olvasását és magyarázatát eltiltotta vagy legalább lényegesen korlátozta. Az első tilalmat VII. Gergely adta ki 1080-ban, ezt határozottabb alakban követi a III. Inceéé 1199-ben. Ezek s a további tilalmak, illetve korlátozások, egyelőre nem voltak egyetemesek; de kétségtelen, hogy az egész róm. kath. egyház terén alkalmazták őket; kiterjesztették továbbá a vulgaris nyelveken írt összes vallási dolgokról szóló művekre és iratokra is. Ezek a tilalmak minden kath. országban meggátolták a nemzeti nyelvű vallásos irodalom kifejlését s általában késleltették a nemzeti irodalmak kialakulását.

Így fordultak tehát a nemzeti nyelven írók a nem tilalmazott nemzeti énekekhez, dalokhoz, hős és lovagi tettek megénekléséhez, melyek művelése az illető nyelvekben az irodalmi nyelv kialakulásához vezetett, hol korábban, hol későbben. Ezt a fejlődést elősegítette a latin nyelv helyes ismerésének korai hanyatlása is, mi a VI. század óta általános lett és bár Nagy Károly megpróbálta némi sikerrel a latin nyelv újra felélesztését,

ez csak rövid időre szólt s nem terjedt ki a legfontosabbra, a költészetre, mely nemzeti maradt. Így fejteti ki a XI—XIII. sz.-ban a hatalmas provençal költészet már kifejezetten irodalmi nyelvvél, nyomán a spanyol, olasz, francia (langue d'oc), német stb. költészet. Ezzel kapcsolatban már a XI—XIII. sz.-ban kialakult az a nézet, hogy a latinnak, mint tudós nyelvnek, meg kell tartania a maga területét, az egyház és tudomány művelését; a nemzeti nyelv tere pedig az egyház által nem tilalmazott költészet, melynek amúgy is ezélja, hogy mindenki megértse. Mikor alakult és hol ez a felfogás, nem tudjuk, csak hiszszük, hogy a provençal nyelvhatáron; de hogy általános lett, bizonyítja az, hogy Dante ennek egész elméletét megírta a *Convito* I. 1—13. fejezetében és *De vulgári eloquentia* II. 2. fejezetében, mely helyeken elismeri ugyan a latin nyelv magasabbrendű voltát; de ugyane helyeken a saját florenczi vulgaris nyelve iránti rendkívüli szeretete is kifejezésre jut. Ugyanitt azt is mondja, hogy különösen három dolog méltó, hogy a nemzeti nyelvű költés tárgya legyen, t. i. a vitézség, a szerelem és az erény. Más szóval ő a nemzeti költészet számára az elbeszélő (hősi) és lírai költészetet tartja egyedül méltónak s ezért ő maga lírai költeményeit és nagy elbeszélő művét, a *Commediát*, a maga anyanyelvén írta, bár az utóbbit előbb latinul kezdte el.

A Dante által ekkép tudományosan kifejttet elmélet egyetemessé vált főkép az ő tana, de az általános költői irányzat gyakorlata alapján is és győzelmesen állta ki a harcot az újra a latin nyelv érdekében támadt humanizmussal szemben is és megmaradt a XVI. századig, midőn a humanismusból és renaissanceból kifejlődött reformatio a nemzeti nyelveket az ismeretek összes terén is diadalra juttatta s a humanismus latin nyelvét mind szűkebb körökre szorította; míg a nemzeti nyelvek mind jobban jogaikhoz jutottak s végre a latint csak az iskolákra korlátozta.

Az irodalom tanulmányozása azt mutatja, hogy ha valamely költői irány megszületik, az gyorsan virágzásra jut, pár évtized alatt eléri tetőpontját; de haldoklása gyakran 100 évre is kinyúlik. (Provençal költészet, Erzsébetkori drámairodalom Angliában stb.) Azt mutatja továbbá, hogy minden költői műfaj első nemzeti nyelvű irodalmi művelői kivált főrangúak, mert a papokon kívül csak ők tudtak írni. Ez a dolgok kényszeréből foly. Így volt ez a provençal költészetben, nálunk a líra, eposz és regény terén, hogy egyebeket mellőzzünk. A harmadik, a mi kiemelendő, hogy a nemzeti irodalmak kezdetén ez a nemzeti költészet majdnem kizárólag és kivált felsőbb nemeiben jóformán mindenütt lírai volt, a mi elsősorban a provençal költészet nagy és általános befolyására mutat. A lírának ez az uralma annyira

általános, hogy a provençalok, olaszok, kezdetben a németek stb. kizáróan a lírát művelték, s a hol az elbeszélő költészet körülbelül egyidejűleg kifejlett is, a lírát ott is magasabbrendűnek tartották. Ez az így kifejlett líra kiválóan udvari és udvarias költészet volt, természetesen telve volt rejtett értelemmel, mely magyarázatot igényelt s ezért már a provençal költészetben szokássá vált a költemények elé magyarázatokat írni. Ebből merítette aztán Dante azt, hogy ő is énekeit, szonetteit stb. bő magyarázatokkal kísérte, scholastikus modorban részekre osztotta s azt mondta, hogy minden költői műnek négyféle jelentése van: szóbeli, allegorikus, moralis és anagogikus s e négyféle szempont szerint fejtegeti őket a *Convito*-ban és részben a *Vita nuova*-ban. Ugyane lírai költészet egyszersmind kiválóan a nőt eszményien magasztaló, udvarias költészet volt és ezért is a nőt nem saját, hanem valamely költői néven énekelte meg. Minthogy pedig a legmagasabb női eszmény szűz Mária volt, tehát a Máriának tulajdonított eszmék és gondolatok körében forog. Innen természetes e lírai költészetben az átmenet a vallásos költészetre, Mária-tiszteletre; mert a frazeologia és az egész gondolat-készlet ugyanaz maradt.

Az itt elmondottakkal párhuzamos fejlődést irodalmunkban a világi költészetben a XVI. századig adatok híjában megállapítani nem tudunk; de a fejlődés hasonló lehetett. A XVI. századból azonban világos és határozott adat Balassa Bálint működése; mert ő a magyar lírai költészet művelésével éppen úgy akarta fejleszteni és fejlesztette nyelvünket és irodalmunkat, mint ezt Dante elméletileg kifejtette. Ugyanazt vallotta, mint a mi az általános európai felfogás volt nyugaton, hogy a latin nyelv a tudományé (theologia), a költészet azonban a vulgaris, a nemzeti nyelv. Ezt Rimai a Balassáról írt értekezésében, t. i. műveihez írt s töredékben fennmaradt előszavában világosan megmondja. Rimai azt mondja, hogy ő Balassa énekeit főképp azért gyűjti össze, hogy megtisztogassa a másolók rontásaitól és mert ő ezt az énekköltést a „magyar nyelv ékessége tükörének“, a „tökéletes magyarságot ajánló formának“, „az szép magyarság eleven lángjának“, „az szép pirossággal gyönyörködtető tudomány ékességivel elvegyített (elegyített) teljes magyarságú édes cseresznyének“ tartja. Védi a szerelmi költészetet, mert hiszen minden nyelven irtak s e nélkül az újabb, de kivált a régi nyelvek „kincses tárháza is felette megüresedne“. A szerelmi költés nem ugyan a tudományra (theologia), hanem minden nyelv művelésére oly szükséges, hogy mind a latin, mind az újabb nyelvek költői bőven foglalkoztak vele, mint Ausonius, Dante, Petrarca, Bocatius, Eneas Sylvius, utóbb Sanazarius, Auratus, Marenius, Veselius, Cordelius, Monemius, Samartanus, Passeratius,

Ballaius, Joannes Secundus, Petrus Lotichius, Vulteius s mások, „számtalan fő tudós emberek, kik az deák nyelv ékesítése mellett ezen miniummal az közönséges (vulgaris) honjokbeli nyelveket is mind színezték s mind ékesítették“. E mellett ha a nagy latin költők műveit kivennők a latin irodalomból, „bizony a latin irodalom magas tornya megapadna“. „Így annakokéért ez az mi elmés, tudós Balassa Bálintunk is *ezeknek nyomdokát hasonlatos nemű írásával jó móddal követvén*, az mi szükséges fogatkozott Parnassus hegyére ez előtt nem érkezhett magyari nyelvünket, ha arra az bátorságra, becsületre, s értelemre is emelte, hogy az Helicon erdejének kies árnyékában éneklő s beszélő Musák szavát is értheti és tudhat is már velök beszélgetni: nem általjuk ez dologban való fáradságát neki most is megköszönni s érdemlett neve becsületivel kezünkben is munkáját forgatni és viselni“.

Rimai e fejtegetéséből világos, hogy Balassa tervszerűen, öntudatosan művelte a lírát a magyar nyelv és költészet emelésére és ugyanazon egyetemes irodalmi hatás alatt működött, mint a hogy ennek elveit Dante kifejtette s mely akkor közmeggyőződés, és költői elv volt a nemzeti nyelvek érdekében. Ezért is művelte tehát csaknem kizárólag a lírát, mint a nemzeti költészet legfontosabb és legméltóbb ágát. Ez az oka annak, hogy Rimai is csaknem kizáróan lírai költőkre hivatkozik, mint Balassa példányaira s köztük a legnagyobbakra, Dantera és Petrarcara is, mint a kik szintén nemzeti nyelven művelték a költészetet, de mikor tudományos dolgokról írtak, a latin nyelvet használták.

Rimai előadása tehát nem hogy kétségben sem Balassa példányai, sem czélja felől. Ő a lírai költészetnek a nemzeti nyelv emelésében ugyanazt a szerepet szánta, mint példányai, kiket ismert, mert hiszen a magyaron kívül tudott latinul, olaszul, lengyelül, csehül és törökül. Természetesen nehéz annak a kérdésnek eldöntése, hogy ezt az elvet, melynek, mint láttuk, tudományos rendszerét Dante dolgozta ki s ma az ő nevéhez fűződik elsősorban, Balassa éppen Dantétól vette-e? Mert hiszen lehetséges, hogy ezt az akkor már köztudatban levő elvet, melyet a humanismus sem birt a maga latin-tiszteletével megdönteni, csak némileg hátráltatni, magából az irodalmi köztudatból, irodalmi általános elvből merítette. Ezt még részletesebb kutatás fogja eldönteni, noha a kérdés lényege, t. i. ez irodalmi elvvel való kapcsolat, nem kétséges. Világos ez abból is, hogy ámbár Balassa költeményei egy részének alap gondolataival pár latin humanisztikus költőhöz kapcsolódik, de tőlök a nemzeti irodalomra vonatkozó alapelvét nem vette; mert hiszen nem latinul írt, hanem a maga vulgaris nyelvén, melyet addig el nem ért

magasságra emelt s oly hatást tett, melynek eredményei végigvonnak az egész XVII. századon s a XVIII-ik egy részén is. Itt tehát véletlenül nem lehet szó és Rimai egyenesen hivatkozik is a „vulgaris noster“-re, mint a mi köz- vagy nemzeti nyelvünkre, valamint meg arra is, hogy Balassa a köznyelven írt lírai költők „nyomdokait hasonlatos nemű irásával jó módal követte“.

Mindez megmagyarázza egyszersmind azt is, hogy mert Balassa törekvése a felhozott mintákhoz és költők törekvéseihez kapcsolódik, tehát költészete majdnem tisztán lírai volt. De egyszersmind Rimai, mint mindenben az ő tanítványa, helyesen emeli ki, hogy Balassa is lényegében egy felsőbbrendű, ú. n. tudós lírára törekedett, hiszen példányai is „fő tudós emberek“ voltak, mint Dante és Petrarca is. Balassa is „virágzó éles és tudós elmét viselt“, versei „tudós énekek“, melyekbe „mind az theologiának felséges bányája érzéből olvasztott tündöklő fényes aranyát s mind az philosophiának tekintetes örvénye mélységeiből merített nektárját“ beletette, úgyhogy a történelem és más költők olvasói egyaránt gyönyörködhetnek benne.

Ebből világos, hogy költészetünk e megújítója nem lehetett más, mint egy nagyműveltségű főrangú férfi s nem lehettek mások követői sem e „tudós“ költészet terén. Ezért természetes az is, hogy mint a többi nyelveken író lírai költők, ő is énekei legnagyobb része számára külön lírai versszakszerkezetet alkotott, mely az olasz cansonék formájára emlékeztet, bárha alapját egy, már előtte irodalmunkban ismert 19 szótagú hosszú sor tette. Az ú. n. „tudós költészet“ hatását (s ezt sem vette az általa ismert humanista-költőktől) mutatja az, hogy énekei elé a provençalok és olasz lírikusok hatása alatt elkezdett argumentumokat írni latin nyelven, majd ugyanezt folytatta Rimai és ma is Balassa énekei rövid argumentumokkal ismertek legnagyobb részt. Követte példáit abban is, hogy mivel ezeknél azt látta, hogy a lírai költészet fő tárgyai a vitézség, szerelem és erény, ő is ezt a három tárgyat tette költése lényegévé s így költeményei vitézi, szerelmi és vallásos énekek; mert mint láttuk, csak ezek méltó tárgyai a vulgaris nyelvű költészetnek. Végül nemcsak maga írt énekeket, hanem főrangú bajtársait is ösztönözte a magyar költészet művelésére s ilyenről maga egyik énekében hétről emlékezik meg, kiknek neveit részben sejtethjük, de énekeik elvesztek.

Ekképen kapcsolódik bele *Balassa* költészete a nyugat-és kivált déleuropai költői irányzatba s a mi éppen ezért a legjellemzőbb benne, azt törekvésének öntudatossága teszi. Mert különben nem volna megérthető, hogy egyszerre, jóformán előzmény nélkül a magyar lírai költészetet tartalmilag és formailag

oly magasra bírta volna emelni, melynek hatásai több mint száz évre kihatottak. De tegyük hozzá, hogy bár sok hatás mutatható ki költszetében, azért formájában teljesen eredeti, mert ezt maga alkotta és teljesen eredeti hazafias érzéseiben. Szerelmi költeményei, melyekbe nem egy gondolatot vett át, szintén eredetiek, mert ezek tudvalevőleg jórészen a valóságban gyökereznek és végre vallásos költszetében is övé a gyakran idegen tartalom mellett a bűnbánat mélysége és őszintesége is.

Népünk nyelvismerete.

(Kivonat Kovács Alajos I. tagnak 1921. évi január hó 10-én tartott székfoglalójából.)

A nyelvismeretnek leginkább olyan államokban van nagyobb jelentősége, a hol a lakosok különböző anyanyelvűek s ezért az állami, társadalmi és gazdasági életben fokozottabb mértékben merül fel egy közvetítő nyelv szüksége. Minthogy nálunk a történeti Magyarországon a magyaron kívül 13 kisebb-nagyobb nemzetiség lakik, a nyelvismeretnek különös jelentősége van, mert ez teszi lehetővé az egyes nemzetiségeknek egymással való érintkezését, de egyúttal ez teszi érthetővé is azt, hogy az egyes szomszédos, sőt legtöbb helyütt községenként összekeveredett nemzetiségek hogyan tudtak békeességben megférni egymás mellett századokon keresztül. Ha a győztes hatalmak a békét az igazságosság és méltányosság érzetével kötötték volna meg, úgy bizonyára mérlegelték volna a magyarság történeti jogán s kétségtelen számbeli, kulturális és gazdasági fölényén kívül azt az egységesítő erőt is, a mely abban van, hogy a lakosságnak nagy része anyanyelvén kívül egy más nyelven is beszél, a mi a nemzetiségi széttagoltságnak hátrányait kiküszöböli s a nemzetiségi kérdés méregfogát kiszedi.

Magyarország népének nyelvismeretéről 1880 óta valamennyi népszámlálásunk beszámol, de csak az 1910. évi népszámlálás aknázta ki teljesen a nyelvismeretre vonatkozó gazdag statisztikai anyagot.

A legutolsó népszámlálás szerint a magyarságnak majdnem 80%-a csakis magyarul beszél. Ezt az arányszámot az egynyelvűség tekintetében csak az oláhok és ruthének haladják meg, ellenben a horvátoknál a csak anyanyelvükön tudók aránya leszáll 52%-ra, a németeknél 47%-ra. A magyarok közül aránylag kevesebben beszélnek más nyelven, mint a nemzetiségek közül, az abszolút számot tekintve azonban a helyzet az, hogy több mint 2 millió magyar ember tud más nyelven is, ellenben

a nemzetiségek közül majdnem 1.900,000 tud magyarul. Ez az adat magában is élénk czáfolata annak az ellenségeink részéről gyakran hangoztatott vádnak, hogy a magyar hivatalos statisztika a magyarság számát azzal szaporította, hogy a magyarul tudó nemzetiségeket magyar anyanyelvűeknek vette. Megczáfolja különben ezt az is, hogy a magyar anyanyelvűek között a csak anyanyelvükön beszélők aránya 1880 óta alig mutat változást, holott, ha ez a vád megállana, az arányszámnak egyik népszámlálásról a másikra rohamosan esni kellene.

A magyarok közül a legtöbben tudnak németül (12.6%), tótul már csak a magyarságnak 5.5%-a, oláhul 4%-a beszél. A német nyelv nagy elterjedtségét a magyarság között magyarázza az, hogy a németség van legjobban elkeveredve a magyarsággal, továbbá a városokban, középiskolákban s a katonaságnál leginkább a német nyelvet volt alkalma a magyarságnak elsajátítania. Ezenkívül a német nyelv még jórészt a kereskedelemnek közvetítő nyelve s így különösen a zsidóság körében van nagyon elterjedve; a 700,000 magyar anyanyelvű zsidó közül majdnem 400,000 németül is beszél. A keresztény magyarságnak már csak 9%-a tud németül, a mi azonban még mindig jóval magasabb arány, mint a többi hazai nyelveken beszélőké.

A magyarság ott, a hol más nemzetiségűek között mint kisebbség él, mindenütt nagy mértékben bírja a nemzetiségi többség nyelvét, sőt a legtöbb esetben nagyobb mértékben, mint az illető nemzetiségek a magyart, a mi szintén eléggé jellemzi a magyarság liberális felfogását a nyelvkérdésben. Az is fontos megállapítása népszámlálásunknak, hogy a nemzetiségi vidékeken élő falusi magyar értelmiségnek (papoknak, tanítóknak, jegyzőknek) csak elenyésző csekély hányada olyan, a ki a magyaron kívül más nyelvet nem beszél. Ebből kitűnik viszont annak a vádnak az alaptalansága, hogy a falu népének vezetésére hivatott értelmiség nagy része nem érti a lakosság nyelvét. Ez a vád már csak azért sem lehet igaz, mert a mint tudjuk, a falusi értelmiség túlnyomó többsége magából a falusi népből s így az illető nemzetiségből kerül ki.

A nem magyar ajkúak közül viszonylagosan a németek közül tudnak a legtöbben magyarul, majdnem 40%, a horvátok közül 31%, a tótok közül 21%, a szerbek közül 17%, a ruthének közül 14%, az oláhok közül 13% beszél magyarul. Kétségtelen, hogy az egyes nemzetiségek közül aránylag többen tudnak magyarul, mint viszont a magyarok közül az illető nemzetiségi nyelven, de ha az abszolút számokat hasonlítjuk össze, kiderül, hogy a hatás kölesönösen majdnem egyenlő, mert az élet egyformán terjeszti a magyarok között a nemzetiségi nyelveket s a nemzetiségek között a magyar nyelv ismeretét. Mint-

hogy a magyar nyelvnek a legnagyobb az érintkezése az egyes nemzetiségi nyelvekkel, azért minden nemzetiségből magyarul tudnak legtöbben, ellenben a nemzetiségi nyelveknek egymásra való hatása igen csekély, csupán a német nyelvnek van nagyobb elterjedése a horvátok között (23%) és az oláh nyelvnek a németek között (13·1%), a mit a nyugatmagyarországi horvátoknak a németek között és az erdélyi és délvidéki németeknek az oláhok között való elszórtága eléggé megmagyaráz.

Az egyes nyelvek általános elterjedtsége a következő: magyarul tud a lakosságnak 64·2%-a, németül 18·9%-a, tótul 14·6%-a, oláhhul 20·3%-a; horvát-szerb nyelven már csak 5·9%-a, ruthénul csak 3·1%-a beszél. A magyar nyelvet tehát többen beszélik, mint a többi öt legelterjedtebb nyelvet együttvéve.

Az utolsó népszámlálás kimutatta a francia, angol és az olasz nyelv ismeretét is. Franciaul majdnem 100,000, olaszul 62,000, angolul 54,000 lakos tudott. Az olaszul tudók több mint fele természetesen Fiuméra esik, míg a francziául és angolul tudóknak jó része a fővárosban találtatott. Az utóbbiak a városokon kívül falusi községekben is akadtak nagyobb számmal, olyan helyeken tudniillik, a hol nagyobb számmal vannak Amerikát megjárt emberek.

A nyelvismeretnek kor szerint részletezett adatai azt mutatják, hogy a nyelvismeret elsősorban az élet terjeszti. A magyarok közül pl. legtöbben beszélnek idegen nyelveket 30 és 50 év között. A nemzetiségek közül ugyan magyarul az ismétlő tanköteles korban (12—15) tudnak legtöbben, de ez csak a magyar nyelv utóbbi időben történt intensivebb tanításának az eredménye s a férfiaknál nem is mutatkozik ilyen kifejezetten, kik az életben többet forgolódnak s inkább az életben sajátítják el a magyar nyelvet. Ezt szintén szépen be lehet igazolni statisztikai adatokkal. A férfiak nyelvismerete általában is sokkal nagyobb, mint a nőké, így a nem magyar anyanyelvű férfiaknak 26·3%-a, a nőknek ellenben csak 18·9%-a beszél magyarul, ez is bizonyíték a mellett, hogy a nyelvet elsősorban a gazdasági élet forgalma terjeszti és nem az iskola, a hol még a lányok és fiúk egyforma nyelvismerettel bírnak.

Kétségtelen, hogy a nyelvismeretre vonatkozó statisztikánk eddig elsősorban a magyar nyelv pontos elterjedésének megállapítására fordította figyelmét. Ezek az adatok arról a közismert tényről számolnak be, hogy a magyar nyelv nemcsak állandó, hanem fokozatosan erősödő tendenciával terjed a nem magyar ajkúak között, úgy hogy újabb időben már a magyarul nem tudók abszolút száma is erősen csökken. Ezzel szemben azonban megállapítható viszont az, hogy a magyarok között is

jelentékenyen növekszik a nemzetiségi nyelveken beszélők száma, nemcsak a nemzetiségek egy részének beolvadása következtében, a mi csak kis hányadát teszi a növekvésnek, hanem inkább annak következtében, hogy a mind sűrűbbé váló keveredés folytán a magyarság is fokozatosan megtanulja a nemzetiségek nyelvét.

A magyar nyelv ismeretére vonatkozó adatoknak nagy jelentőségük van azért is, mert megmutatják azt, hogy ha a történeti Magyarországon nincs is meg a nyelvi egység, de van egy évtizedről évtizedre fokozatosan erősödő kapocs, a magyar nyelv általános elterjedése. Az a nyers szám ugyanis, a mely a magyar nyelvtudást jelzi, nem fejezi ki teljes mértékben azt az erőt, a melyet ez az összekötő kapocs képvisel, mert hiszen az összes népességben ott vannak az egészen apró gyermekek és a teljesen elaggottak is, a kikre nézve nem nagy jelentőségű az, hogy értik-e vagy nem az állam hivatalos nyelvét. Ha csak a 12 éven felüli népességet vesszük, már is 66·4%-ra megy fel a magyarul tudók aránya, az iskolából éppen kikerült korcsoportokban pedig a 70%-ot is meghaladja. Elsősorban fontos az, hogy a férfiaknak s különösen az írni-olvasni tudó férfiaknak hányad része beszél az államnyelvet. Itt az arányszám a felnőtt férfiaknál már 7·57% s az intelligensebb és gazdasági életben jelentékenyebb szerepet játszó foglalkozási és társadalmi csoportokban pedig még jóval magasabbra rúg (85—98%). 1910 óta nagy mértékben terjedhetett a magyar nyelv, különösen a világháborúban bevonult katonák között, a mit igazol az, hogy az 1917. év végi felvétel szerint a fronton volt katonák közül már 85% volt a magyarul tudó, az írni-olvasni tudók közül meg éppen 89%.

Ha Magyarországot meghagyták volna teljes egységében, a magyar nyelv minden mesterkedés és erőszakolás nélkül néhány évtized alatt annyira általánossá vált volna Magyarországon, hogy ezzel a nemzetiségi kérdés önmagától megszűnt volna. Nálunk is ugyanaz történt és történt volna ezentúl is, a mi a szerencsésebb nyugateurópai országokban már régebben megtörtént, vagy — jóval előrehaladottabb állapotban — még most is folyik. Azokból a szórványos adatokból, a melyekkel a nyugateurópai államokra vonatkozólag rendelkezünk, ugyanaz a tanulság látszik, mint a mi adatainkból, hogy az államnyelv ott is rohamosan foglal tért, azzal a lényeges különbséggel, hogy a mi nálunk a magyar nyelv terjed ugyan a nemzetiségek között, de maguknak a nemzetiségeknek birtokállománya alig változik, addig pl. Nagy-Britanniában és Írországban a kelta nyelveken beszélőknek száma is rohamosan szorul vissza az angol nyelv terjedése elől. Még érdekesebb Belgium példája, a hol a francia kisebbséggel flamand többség áll szemben, de hivatalos nyelv a francia s

ennek minden téren való erőltetésével elérik azt, hogy a francia nyelv sokkal jobban terjed a flamandok közt, mint megfordítva.

Minden állam igyekszik tehát az uralkodó nemzetiség nyelvét terjesztetni, Magyarországnak is megvolt ehhez a joga, éppen olyan mértékben, mint más nemzeti államoknak, annál is inkább, mert Magyarország már kialakulásának első idejétől ugyanazokkal a határokkal bírt, mint ma s mai nemzetiségeinek legnagyobb része csak később vándorolt be Magyarország területére. Magyarország a XV. század végén már elérte azt az egységesülési folyamatot, a mit akkoráig a nyugateurópai államok, s ha a török uralom be nem következik, Magyarországnak ma alig van több nemzetisége, mint Angolországnak vagy Franciaországnak. A mi Magyarországnak az utolsó évtizedekben folyt, az csak egy erősen megszakított folyamatnak sokkal nehezebb viszonyok közt való folytatódása, mert míg a régi világban a nyelvterjesztés hosszabb-rövidebb idő alatt teljes beolvastáshoz vezetett, addig ma a nyelv terjesztésének sokkal több eszköz áll ugyan rendelkezésére, de a nyelv megtanulása csak ritka esetben jár az eredeti nemzetiségnek is megváltozásával. A magyar nemzetiségi politikának modern viszonyok között nem is lehetett célja az, hogy a nemzetiségeket nyelvüktől megfossza, a mint hogy ez nem is történt meg, hanem csak az, hogy a magyar nyelvet, mint az állam s mint a gazdasági és kulturális élet nyelvét minél szélesebb körben terjessze s hogy így idegen nyelvű polgárainak is megadja az egyéni boldogulás feltételeit. Hogy azután magán a magyar nyelv ismeretén kívül a magyar anyanyelvűek száma is sokkal nagyobb számmal növekedett, mint a többi nemzetiségeké, azt a magyarság nem az állam erőszakos politikájának, hanem azon szerencsés körülmények összetalálkozásának köszönhetette, a melyek egyenkint és összevéve mind a magyarság fejlődésének javára szolgáltak. Ez a következetes térfoglalás, a mely a magyarság javára népszámlálásról népszámlálásra mutatkozik, ejtette tévedésbe nemzetiségi viszonyainkkal csak futólagosan foglalkozókat s ez adta meg az okot annak a vádnak megalapozására is, hogy a magyarság erőszakosan terjeszti nyelvét a nemzetiségek rovására, holott itt egy századok óta tartó természetes folyamattal állunk szemben, a melyet időnkint megállítani, vagy meglassítani lehet, de teljesen megakasztani még akkor sem, ha Magyarország egyes részei közé mesterséges határvonalakat húznak.

A magyar életképirodalom.

(Kivonat *Szimyeyi Ferencz* I. tagnak 1920 május 17-én tartott előadásából.)

Tanulmányom egy nagyobb fejezete a XIX. sz. első fele novella- és regényirodalmáról szóló nagy munkámnak, melyből már három ízben volt szerencsém e helyen részleteket bemutatni. Ezúttal is csak ennek a fejezetnek rövid ismertetésére s néhány kisebb részletnek felolvasására szorítkozhatom.

A Kisfaludy-iskola mellett már a harminczas években más irányok is mutatkoznak humoristikus elbeszélő irodalmunkban, ezeknek egyike a Jean Paul hatása alatt álló humorista-irány.

A XVIII. században az angol humoros realista regény nagy virágzásnak indul. *Fieldding* (1704—54) regényei, főként *Tom Jones*-a (1749), s a hatása alatt álló *Smolletti* (1721—71) rendkívül elterjednek és számos utánczóra találnak. Egymást éri a sok „Adventures“ satirico-humoristikus s amellett realistikus életfestéseikkel. Ezek váltják ki később a romantikus visszahatást, mely Walter Scott regényeiben éri el tetőpontját. A XVIII. század harmadik nagy angol humoristája *Sterne* (1713—68), kinek *The Life and Opinions of Tristram Shundy Gentleman* cz. regénye (1759—67) lesz világhírű. Meséje alig van, fő benne a sok humoros elmeséltetés, megjegyzés, közbevetés, lírai kitérés, genreszerű karikatúrák rajzolása, a minék a compositio végtelen lazasága lesz az eredménye. Szintén világhírűvé vált humoros útirajza, a *Sentimental Journey through France and Italy* (1768). Ebben vidék- és városleírások helyett lelki élményeket ad, csupa kis köznapi esetet, tapasztalatot, kalandocskát, melyeket apróra részletez, mintha igen fontos dolgok volnának, köznapi alakokról futó vázlatokat rajzol stb. Mindezt humoros megjegyzéseivel, subjectiv megvilágításával és elmésségével teszi jelentősekké és kedvesekké az olvasó szemében. Stílusát sok francia szóval és szólással tarkázza, előadásának elegáns tónusát általában franciaíás könnyedség jellemzi.

Sternenek is sok volt az utánczója nemcsak az angol, hanem a német irodalomban is. Útleírása nyomán a XVIII. sz. végén s a XIX. első felében számos humoros útirajz keletkezett (Thümmel: *Reise in die mittäglichen Provinzen von Frankreich*. 1791—1805. Schummel: *Empfindsame Reisen durch Deutschland*. 1770. Heine: *Reisebilder*. 1826—31. Immermann: *Reisejournal*. 1833. Laube: *Reisenovellen*. 1834. stb.). Magyar fordítása 1815-ben jelent meg Kazinczytól: *Érzékeny utazások Francia- és Olaszországban* (Munkái IV.).

Jean Paul (1763—1825), az ünnepeelt német humorista szintén az angolok, főként *Sterne* tanítványa. Műveinek formát-

lanságában s humoros előadásában legtöbb rokonságot vele mutat. A humor és satira nála természetesen sok német sentimentalismussal vegyül. Előadásmódját, melyet nálunk leginkább utánoztak, jellemzi a sok eredeti, tréfás hasonlat és kép, egymástól távol eső fogalmak összekapcsolása legtöbbször új összetételekben, sok szeszélyes ötlet, megjegyzés, irodalmi, történeti és más vonatkozás, humoros elmefuttatás és sok subjectiv közbevetés. Íme néhány példa: „Der Teufel so sauft, wie ein Ex-jesuit“, „... ich hätte ... mein weichflüssiges Herz hervorgezogen, und ihr wie ein Wechselbrief präsentieret“, „Souffleur des Souffleurs, der Poet“, „Phantasir-Galoppaden — musikalische Halbfarben zu Halbschatten“, „liest keine Bücher, meine gar nicht“ stb.

Jean Paul tanítványa a magyarországi születésű zsidónémet humorista, *Saphir* (1795—1858), ki már a huszas években kedvelt volt s később humoros felolvasásai és lapja (*Der Humorist*) révén (1837-től kezdve Bécsben) még híresebbé, szinte hirhedtté vált.

Az „ifjú Németország“-nak (das junge Deutschland) nevezett irodalmi irány is kapcsolatban áll Jean Paullal. *Heine* (1797—1856) és *Börne* (1786—1837) is tanultak tőle. Az utóbbi emlékezőbeszédben dicsőítette mesterét, kit különösen humoros rajzaiban követett.

A subjectiv előadás, az író egyéniségének túltengése, túlságos belevitele az elbeszélésbe, kritikába, útirajzba s elmefuttatásba, általában mindenféle írásba, nagyon divatosá lett ebben az időben s természetesen a középszerű írók is iparkodtak a tehetségesebbek után indulva, ilyen genre-ben írni. Ilyen epigon igen sok volt, pl. Burmeister *Lyser*, kinek a harminczas években több novelláskötete jelent meg Lipsében s kit nálunk is ismertek.

Ennek az angol humorból táplálkozó német humoristikus iránynak a mi irodalmunkban három képviselője van: Fogarasy János, Munkácsy János és különösen Frankenburg Adolf.

Itt azután működésük részletes ismertetése következik annak kiemelésével, hogy követőik alig voltak, úgy hogy ez az irány irodalmunkban csak elszigetelt jelenség maradt.

Éppen úgy elszigetelten áll Vörösmarty néhány novellájával, melyekben a népmesék humorát Amadeus Hoffmann realis csodáltságával egészíti ki merész képzelettel. Ezeknek ismertetése után térnek át tulajdonképeni életképirodalmunkra.

A harminczas években a vig novellák mellett életképeket is kezdenek írni, a negyvenes években pedig valóságos járványnya fajul az életképirás. A genre valósággal kiszorítja a vig novellát. Pontos határt novella és életkép között nehéz vonni,

mert vannak vig novellák, melyekben sok a genreszerű és életképek, melyek novellaformájúak.

Az eposokban, regényekben és színdarabokban, különösen a vígokban majdnem mindig voltak genrealakok és genrejellemek. Az életképrajzolás tehát ősrégi. Gondoljunk csak Theophrastos nagyszerű *Charakteres*-ére a Kr. előtti negyedik századból (319 Kr. e.), a mely munkájában kitünő kis jellemrajzokat ad a kétszínű, a hizelgő, a fecsegő, a tapintatlan, a műveletlen, a fukar, az előkelősködő, a gyáva emberről s még sok másról. A kis képek az illető jellemző tetteinek felsorolásával s jellemző szavainak idézésével oly élesen körvonalozottak, oly élénkek, mondhatnók, annyira aktuálisak, mintha ma készültek volna. Ez az aktualitás azóta is egyik jellemző vonása maradt az életképeknek. Íróik a maguk korának képét rajzolják bennük. Másik jellemző vonása a tipizálás. Az életkép tulajdonképen egy alaknak, jellemnek, egy társadalmi osztálynak, egy milieunek, vagy egy jelenetnek bemutatása lehetőleg typososan. Innen van az életképekben az a bizonyos koncentráltság, elvontság és torzító túlzás, ezért csapnak át gyakran karikatúrába, paródiába.

A magyar életképirodalom természetesen nem áll elszigetelten, hanem beleilleszkedik a XIX. sz. első felének külföldi nagy életképirodalmába, mely ott is főként a harminczas és negyvenes években virágzott.

Nem lehet feladatunk erre itt részletesen kiterjeszkedni, elég ha egy-két főbb mozzanatot emelünk ki, mely az életképirás ekkori külföldi divatját jellemzi s egyszerűs mind rámutatunk a mi életképiroink egy-két külföldi mintájára. Csak egy pár vonásból álló keretet akarunk rajzolni, melybe a magyar életképirodalom képét beleilleszthetjük.

Most a német, francia és angol genreirodalmat ismertetem.

Az életképet nálunk Nagy Ignác tette népszerűvé 1842-ben s az ő hatása alatt keletkezett életképirodalmunk, mely 1843—48-ig virágzott. Előtte csak kísérletekkel találkozunk, melyeknek nem volt folytatásuk.

Először ezekről a kísérletekről emlékezem meg, azután az angol és francia minták után induló Nagy Ignác munkásságának méltatása következik. Vig novellái után híres *Torzsképeit* tárgyalom, majd folytatását, a Sue hatása alatt keletkezett *Magyar Titkokat*, azután többi életképeit.

Nagy Ignác sikerei nyomán szinte egy csapásra élénk életképirodalom támad. A föllépése előtti években, mint láttuk, csak itt-ott bukkan fel egy-egy életkép, 1842-től kezdve azonban tömegesen jelennek meg. 1843-ban, a *Honderű* megindulásával növekszik a számuk, 1844-ben az *Életképekével* (mely nevét is az életképidivatnak köszöni) s a *Regélőnek Pesti Divatlap*pá

alakulásával szintén s 1845-ben éri el tetőpontját. Ekkor jelenik meg a legtöbb életkép (száznál több). Virágzásának kora 1844—48-ig tart. Ezekben az években régebb életképeirőnk ismét kedvet kapnak az írásra, új életképeirők támadnak (Bernát Gáspár, Lauka Gusztáv, Pákh Albert, Boros Mihály és Vas Gereben), a kisnevűek és névtelenek szintén erre a divatos műfajra vetik magukat. Ha víg novellát írnak ebben az időben, az is életképforma. A genreszerű aprólékos festegetés behatol a novella-műfajba s megbontja az egységes szerkezetet, a mese természetes folyamát. Az életképies részletek önmagukért való episodokká dagadnak s el-elyomják a mesét, vagy pedig átveszik a mese szerepét, mely lassankint egészen mellékessé válik. Sok víg novellánk csak életképsorozat. Szóval a genre a negyvenes években elnyomja s a maga képére formálja a novellát.

Nagy Ignác majdnem kizárólag fővárosi életképeket írt, természetes tehát, hogy követői is leginkább ilyeneket írtak.

Az epigonok fővárosi életképeinek ismertetését azzal fejezem be, hogy ezek, noha többnyire gyengék és kevés az irodalmi értékük, a régi budapesti életnek nem egy jellemző vonását őrizték meg számunkra s ezért mint művelődéstörténeti forrásoknak korrajzi értékük mindig megmarad.

Jósika Miklós *Ifjabb Békesi Ferencz kalandjai* cz. munkáját jellemzem ezután s kimutatom róla, hogy nem regény, mint régebben hitték, hanem életképsorozat.

Külön szólok Gaal József alföldi életképeiről. Az ő és Kuthy Lajos életképeinek hatása alatt a fővárosi életképekkel egyidejűleg számos vidékit is írnak, melyekben az utánzók a vidéki élet tipikus alakjait és milieu-it örökítik meg több jóakarattal, mint sikerrel.

Ezután Bernát Gáspárt, Lauka Gusztávot és a Bökfy Zakariás álnéven író Boros Mihályt, Pákh Albertet és Vas Gerebent jellemzem s tanulmányomat így fejezem be.

Láttuk, hogy a Kisfaludy—Kovács Pál-féle irány mellett, mely a huszas és harminczas években uralkodott s a szabadságharczig fennállott, a negyvenes években más humoros irányok is mutatkoznak. A külföldi genreképirodalmak erős hatása alatt magyar életképirodalom fejlődik s lesz uralkodóvá és elnyomja az igazi víg novellát. Az *Életképek* szerint (1845. I. 10.) az életképirás vágya „valóságos cholera morbus . . . legalább minden tizedik embert megszállja“.

Ez az epidemia azért nem vált irodalmunk kárára. A selejtes utánzatok és tuczattermékek áradatából igazán értékes munkákat látunk kiemelkedni s az idegen hatások ellenére sok magyar eredetiséggel találkozunk. Kétségtelen az is, hogy az életképforma sok aktuális frisséget, élelenséget hozott modo-

rossá váló víg elbeszélő irodalmunkba. Íróink megtanultak jobban, élesebb tekintettel körülnézni a magyar világban s így többet is láttak, mint elődeik. A reformkor nyugtalansága, bíráló és újító szelleme hatotta át rajzaikat, melyek sok, addig irodalmunkban ismeretlen alakot, milieut, vagy problémát vetettek felszínre s kétségkívül irányítólag hatottak a magyar gondolkodásra abban az időben, a mikor arra nagy szükség volt. Akkor koruknak szóltak, ma pedig korukról szólnak nekünk, utódoknak. Aktualitásuk, izgató, irányzatos voltak elhomályosult, de korrajzi értékük növekedett. Mindenesetre szívesebben olvassuk őket, mint az egykorú romantikus novellákat, mert közelebb járnak a valósághoz s a magyar élet hívebb rajzai, mint amazok.

Az öngyilkosság lélek- és erkölcstani szempontból.

(Kivonat *Posch Jenő* 1. tagnak 1920 november 29-én tartott székfoglaló értekezéséből.)

Fejtegetésem tárgyául csak azok az esetek szolgálnak, a mikor valaki azért oltja ki az életét, mert valamely meglévő bajától szabadulni, vagy egy őt fenyegető csapást megelőzni akar, szóval, a mikor tisztán egoistikus indítékai vannak. Evvel kizárom az öngyilkosság fogalmából az önfeláldozásból, hazafias vagy más közszélokért történt eseteket. Másrészt kizárom az elmebajosoknak tetteit is. Az így megmaradt öngyilkosságokat az I. fejezetben lélektani szempontból vizsgálom, itt legfőképp azt nézvé, micsoda célokat tűzhet ki e tette elébe az elkövetője. Eszejárásának bírálatába bocsátkozva azt deritem ki, hogy minden öngyilkosjelölt, tehát még az is, a ki állítólag semmiféle vallási tanításban sem hisz s nevezetesen nem fogadja el a halált túlélő lélekben való hitet, még az ilyen ember is, a mikor öngyilkosságra határozza magát, képtelen a tervében olyan gondolatok nélkül megállapodásra jutni, a melyek a halála után beálló helyzetnek legalább valamelyik részét vagy oldalát fel ne karolná. Már a saját öngyilkos szándékának ilyen ad hoc helyeslése is csak a tett következményeinek, tehát egy halála utáni állapotnak számbavételével történhetik. Más szóval, örökké abba a hibába esik, hogy öntudatát a halála után is meglévőnek veszi, mert olyan mozzanatokat ölel fel az elhatározásába, melyeknek csakis egy öntudatnak, esetleg tehát egy őt túlélő másik embernek juthatnak a tudomására. Ez áll nemcsak az öngyilkosságnak azon eseteire, a mikor valamely meglévő bajának megrövidítésére törekszik a tettes, hanem azokra is, a mikor egy várt bajának elhárítása volt a célja. Minthogy tehát az öngyilk-

kosság kitervezése minden egyes esetben csak logikai vétség árán lehetséges, ezért e fejezetnek az az eredménye, hogy *minden öngyilkosság absurdum.*

A II. fejezet e tettnek jogi és erkölcsi oldalával foglalkozik és rámutat arra az érdekes mozzanatra, hogy az öngyilkosság egyike ama csekélyszámú erkölcstani kérdéseknek, melyekre nézve még a nyugateurópai kultúrморál sem tudott egyértelmű végleges megállapodásokra jutni. Végigtekint Hume-nak az öngyilkosságot legyezgető fejtegetéseiben és főbb pontjainak czáfolhatóságát mutatja ki. Elve egyébként az, hogy a közérzületnek öngyilkosságot kárhóztató ítéletét mégoly nehezen czáfolható kifogások sem fogják soha megdönteni, mert ez az ilyen fajromboló cselekvényektől való ösztönszerű idegenkedésen alapszik. Minthogy azonban tény, hogy e természetes közérzületet, mint az öngyilkosságok egyre szaporodó száma mutatja, a tettesnek eszejárásában megfogamzott ellenokok egyre gyengítik, ezért inkább ezt az észjárást magát kell megvizsgálni és hibáit kimutatni, a mi az I. fejezetben történt. Eredménye itt az, hogy *az öngyilkosság kevésbé gonosztett, mint a mennyire absurdum.*

Végre még az öngyilkosságra indító számos ok közül egyhez szól hozzá, t. i. az ú. n. életunalomhoz, ahhoz a hangulathoz, melyben valaki semmiféle foglalkozás iránt sem érdeklődik. Ennek okát nagyrészt elhibázott nevelésrendszerünkben találja, mely a tanulótól őt igazán érdeklő ismeretek helyett tőle még túlságos messze eső, csak érettebb korúnak való tárgyaknak elsajátítását kívánja. A „l'art pour l'art“ lelkület az öngyilkosságra vivő életunalomnak a legjobb gyógyszere.

Adalék a Gyöngyösi-irodalomhoz.

(Kivonat *Harsányi István* vendégnek *Badics Ferencz* r. tagtól 1921 február 21-én bemutatott értekezéséből.)

1. Badics F. az Akadémia 1918 május 6-iki ülésén föl-olvasást tartott Gyöngyösi I. *Proserpina elragadtatása* cz. eddig ismeretlen elbeszélő költeményéről, melyet a kecskeméti ref. collegium könyvtáranak egy kéziratot kötetében fedezett föl. E kéziratot kötet készítője Rétey T. Ádám volt, a ki versgyűjteményébe Gy. emlitett, 1732-ben leirt költeményén kívül még más két költői művét is (Csalárd Cupido. Palinódia) beirta.

Badics F. felolvasása kivonatának (Ak. Értes. 1919.) olvasása után Harsányi megállapította, hogy a Gyöngyösi-költemények buzgó gyűjtője: Rétey, *sárospataki tógátus, azaz papi pályára készülő diák volt.* 1727 nov. 27-én írta alá az iskolai törvényeket, vagyis ekkor lépett a felsőbb tanulmányok hallgatói

közé. Ifj. Csécsi János sárospataki tanár egy kéziratot munkájában följegyezte, hogy Rétey 1737-ben a szerencsi ref. iskola rektora volt s 1739-ben halt meg, mint csajági pap. 1710 körül kellett születnie. Vagy ő, vagy valamelyik őse a pozsony megyei Réte nevű községről, mint születési helyről nevezte magát Réteynek.

A sárospataki főiskola kéziratárban Réteynek egy kötet kézírata van, amely ifj. Csécsi János s.-pataki tanár előadása után 1732-ben írt két latinnyelvű compendiumot (földrajzot és egyetemes történetet) foglal magában. Rétey szépen tudott festeni és rajzolni. Földrajzi compendiumának címlapján aquarell festésben ábrázolja ifj. Csécsi János tanárt, ülő helyzetben, asztala előtt, melyen földgömb áll. Az egyetemes történet czime diszes, színes virágkoszorúba (tulipán, árvácska, rózsza) van beírva. Úgyesen tudta utánozni a nyomtatott betűket. Fiatalon, 29 éves korában halhatott el. Rétey a Gyöngyösi-költeményeket kéziratokból másolta; vagy a költőnek eredeti kézírataiból, melyeket tanítványi hálájának jeléül éppúgy megküldhetett a collegium könyvesházában, mint másfél századdal később Bessenyei Gy. tette a collegium iránti „háládatosságának örök emlékezetire“, vagy közel egykorú másolatokból. A *Palinodiának* egy, a s.-pataki könyvtár kéziratárában még ma is meglévő 1727-ben S.-Patakon ismeretlen kéztől készült másolat szolgálhatott forrásul. Gyöngyösinek a s.-pataki főiskolában kezdődött költői pályáját a nemzeti fölkelések classikus földjén élénk figyelemmel kísérték úgy a tanárok, mint a diákok. Zengzetes költeményeit lelki gyönyörűséggel olvasták s gyűjteményeikbe másolták. Gyöngyösi volt példányképük a verselésben. A diákok elhúnyta alkalmával azok koporsójára aggatott gyászversek nagyrésze Gyöngyösi-utánczat. A halotti versek egy gyűjteménye (1774—1818-ig) ma is megvan a kéziratárban. Kazinczy F. is Gyöngyösit utánczó formában írja ifjúkori versét s.-pataki diák korában. Patakon csak azt tartották igazi magyar versnek, amely rimes tizenkettes sorokban csengett össze. Szombathi János spataki tanár 1783-ban megkezdett Diariumában Gyöngyösit magyar Vergiliusnak nevezi, a jeles költő műveinek kiadását tervezi s a *Florentinát* Gy. művének tartja.

2. Badios F. leírása szerint a Kecskeméten őrzött kéziratot kötetben, a *Proserpina elragadtatása* cz. költemény czimszövege után a leírónak: Réteynek neve utóbb ki van törölve s melléje van írva e három névkezdő betű: *P. M. M.* Harsányi megfejtette, hogy e betűk Rétey kedves barátjának: *Pápai Molnár Mihály* szintén sárospataki tógátus diáknak nevét rejtik magukban. Pápai a maga nevének kezdőbetűit bizonyosan akkor írta oda a Rétey neve mellé, mikor az előtte oly kedves emlékü vers-

gyűjteményt, Réteynek 1739-ben bekövetkezett halála után, mint hagyományt, birtokába vette. Ugyanő örökölte Réteynek Csécsi professor után írt Geographiáját és történeti compendiumát magában foglaló kötetét is, melynek előzéklevelére ezt jegyezte: „Post fata Scriptoris pie in Domino defuncti Est ex Libris Michaelis M. Pápai. Papae, 23-tia Sbris 1739“. Pápai Molnár Mihály neve nem fordul elő a Szinnyi J. írta nagy írói lexikonban. Pedig 1747-ben Bázelen kiadta (névtelenül) ily című alchymista művét: „Margarita coram porcis i. e. Lapis philosophorum“ (T. T. Közl. 1891:67.). A sárospataki könyvtárban levő egyik kéziratos művében azt írja, hogy ezt az 1747-ben kiadott munkát külföldi egyetemi hallgató korában írta és adta ki s később meg bővítve újból kiadta. E kiadás ismeretlen. 1760 előtt jelent meg. Pápainak két kötet kézirata, mindkettő alchymista mű, a sárospataki könyvtárban őriztetik.

Pápai Molnár Mihály a spataki főiskolában 1726 május 16-án subscribált. Ekkor 17 éves lehetett. Születési évét circa 1709-re tehetjük. 1726-ban, mint tógátus diák, ő írja le kiváló gondossággal a főiskolai könyvtár katalógusát s ugyancsak ő az, a ki ehhez a katalógushoz az 1728-ban készült betűsoros czimtartárt 1730-ban bevégezi. A legkiválóbb diákok közé tartozott, mert 1734-ben a collegiumi Praeceptores Classici között szerepel, mint a grammatikai osztály vezetője. Ifj. Csécsi János kéziratan maradt művében nem valami kedvezően nyilatkozik róla. ezt mondván: „Post multam perfidiam Rector Jauriensis Ao. 1737. Acad. salutavit. Iterum Rector Jauriensis. Pastor Tartzaliensis 1749. Hotyka . . . 1758.“ Pápai tehát előbb győri rektor volt, majd külföldre ment (1740—1747. 1742-ben az Odera melletti Frankfurtban egyetemi hallgató). 1738 jan. 28-án még Győrben lakott. 1739 okt. 23-án Pápan tartózkodik. Külföldi útja után ismét győri rektor, de már 1748-ban Tarczalon pap, hol 1755-ig működött. Azután 1755—1758-ig Hotyán, 1758—1764-ig Cserépfaluban, 1764—1771-ig pedig Diósgyőrben lelkészkedett, a hol meg is halt.

Pápai, üres idejében, élete egész folyamán alchymióval foglalkozott. Maga írja magáról kéziratos, latin nyelvű alchymiójában, hogy már gyermekkorától nagy kedvteléssel foglalkozott alchymista kérdésekkel. Rendszeres, egyetemes alchymiót akart írni. Kéziratban maradt munkáihoz rengeteget olvasott. Még kéziratos forrásokat is használt, hogy mindazt összegyűjtse s fölhasználja, a mi e tudományban hasznos. Forrásai között magyarokkal is találkozunk (Forgács Ádám, Menyhárt Miklós stb.). A sárospataki főiskola könyvtárának idevágó szakkönyvein kívül Ráday Gedeon könyvtárából is kapott kölesön könyveket. Sokat kísérletezett. Szépen tudott rajzolni. A könyvtári katalógusokon

tollal készített virágdiszítései, kéziratban maradt könyveiben izléses díszítések, rajzok láthatók. Szép sikerrel utánozta írásai-ban a nyomtatott betűket. Szenvedélyes versgyűjtő is volt, épp úgy mint barátja, Rétey. Egész gyűjteménye volt a különféle versek-ből. Gyűjteményéből ma is megvan a pataki könyvtárban három vers. 1728-ban, tógátus diák korában lemásolta Zilahi János tállyai oskolamesternek a hegyaljai veszedelmet tárgyaló, 1698-ban, Gyöngyösit utánozó modorban irt, *Phaëton tüze* cz. versét; 1764-ben pedig az 1764-iki pozsonyi diaetáról szóló *Álom és Újság* cz. verseket. (I. K. 1917. 1914.)

Réteynek Gyöngyösi-költeményeket tartalmazó kéziratos kötete, az ő halála után Pápai birtokába jutván, ennek halála után kerülhetett a kecskeméti ref. főgymn. könyvtárába. Rétey emlé-két, a kinek versgyűjteménye Gyöngyösi eddig ismeretlen költeményét őrizte meg a magyar irodalom számára, valamint a kéziratot további gondozójának nevét tisztelettel és kegyelettel jegyezzük föl az utókor számára.

A M. Tud. Akadémia jegyzőkönyvei.

Jegyzőkönyvi kivonatok a M. T. Akad. III. osztályának felolvasó-üléseiből.

I.

1920 május hó 14-én.

REJTŐ SÁNDOR I. tag:

Tekintetes Akadémia!

Mechanikai technológiám III. kötetében a külső és belső erők-nek a faanyag mechanikai tulajdonságaira gyakorolt hatását tárgyalom.

Munkám első részében a fával mint egyeddel foglalkozom, a második részben a fának sejtjeire bontásával, a harmadikban pedig a sejtek egyesítésével.

Az első részt a fasejtek fejlődésének és tulajdonságainak ismertetésével kezdem, különös tekintettel a sejtek hygroszkópos tulajdonságaira. Ezután az ipari fontossággal bíró fák tulajdonságait és e fák felismerésének módját tárgyalom. Minthogy a lombos fák legkönnyebben a csődedényeikről ismerhetők fel, azokról eredeti mikroszkópi rajzokat közlök.

A fák mechanikai tulajdonságainak tárgyalása folyamán kísérleti eredményeimmel kimutatom, hogy az elmozdulások irányvonalai-nak a méretnövelés irányával alkotott szöge, az ú. n. β szög, kisebb 45 foknál, holott a fémeknél ez a szög nagyobb. Ámde ez a II. kötet-ben kifejtett tétellel, hogy t. i. a nyomófeszültségnek a húzófeszül-téshez való viszonya a $tg^2\beta$ értékkel egyenlő ($q = ptg^2\beta$) teljesen összhangzatban áll, mert a fáknál kisebb a nyomófeszültség értéke a húzófeszültségénél.

A β szögben rejülő különbséget tekintetbe véve, az összetartozó eszültségekre levezetett törvényszerűségek, a mint azt kísérletekkel

igazolom, a fáknál is, minden fajtájú igénybevételre, nevezetesen a hajlításra, a fűrészelésre, fűrásra éppen úgy, mint a gyalulásra és a maróval való forgácsolásra érvényesek.

Kísérleteim további eredménye, hogy a fának ellenállása fajsúlyától függ, s mert ez utóbbi annak víztartalmával változik, ezért az ellenállás kiszámíthatósága céljából azt az eljárást is ismertetem, a melylyel a levegő relatív víztartalma alapján a fa fajsúlyának változása s ennek alapján a feszültség növekedése, avagy csökkenése megállapítható.

Munkám második részében, a mint jelzém, a fának elemeire, azaz sejteire való bontását ismertetem, nevezetesen a belső erőkkkel való felbontást, vagyis a cellulózgyártást, azután pedig a külső erőkkkel végzettet, t. i. a faköszörület készítését.

Az ezt követő harmadik részben pedig a szabaddá vált sejtek egyesítését tárgyalom. Itt is elsősorban a belső erőkkkel gyakorolt egyesítést, vagyis a celluloid, a műselyem s a viszkóz gyártását ismertetem, ezután pedig a külső erőkön nyugvó eljárást, t. i. a sejtek kuszálódását, vagyis a papirosipart.

Végezetül a papirosvizsgálattal és a fontosabb papirosfogyasztó iparokkal is foglalkozom, ú. m. a könyvnyomató-, a könyvnyomtató-, a könyvkötő- és a dobozgyártóiparral.

II.

1920 október hó 11-én.

SCHWARCZ ELEMÉR vendég: „Egy egyszerű új geometriai tétel az optikai lencsékről“. Szerző megmondolásai alapjául veszi a már Galileai és Newton óta ismert elemi tételeit az egyszerű lencséknek és megvizsgálja azt az esetet, a mikor valamely lencsét a térben — állandó irányítása mellett — saját optikai tengelye mentén mozgatjuk. Akkor a lencse által létesített képe valamely szilárd helyzetű tárgy-pontnak egy hyperbolát ír le, a melynek jellemző meghatározói könnyen állíthatók elő. A tétel csak akkor szigorú, a mikor a közismert Newton-féle lencseformula érvényes, eszerint akkor, a mikor a tárgy-pont nincsen nagyobb távolságban az optikai tengelytől és a mikor a gömbi és a színi eltéréstől eltekinteni lehet. De a tétel kiterjeszhető véges vastagságú lencsékre, sőt egész lencserendszerekre is és így a lencsék elemi elméletének elég érdekes kiegészítéseként tekinthető.

III.

1920 október 11-én.

MAREK JÓZSEF I. tag „A rhachitis (angolbetegség) összehasonlító körtana“ czímen székfoglaló értekezését mutatja be. Évekre terjedő vizsgálatai és kísérletei alapján arra a rhachitis kóroktanának földéritezése szempontjából fontos megállapításra jut, hogy az állatok angolbetegsége, csontrendszerük sokkal gyorsabb fejlődésének és élénk mozgásuknak megfelelően. azonos az emberben ritka késői rhachitisszal Minthogy viszont az ember késői és közönséges (korai) rhachitisének azonossága nem vitás, az állatok angolbetegségének azonossága az ember közönséges rhachitisével sem lehet kétséges. Kimutatja továbbá, hogy az állatokban mészelvonással mesterségesen előidézhető rhachitis viszont azonos a természetes angolbetegséggel és hogy nincsen lényegbeli, hanem csupán az életkor szülte különbség a rhachitis és a csak felnőtt korban előforduló csontlágulás között.

Az angolbetegség és a csontlágyulás, sőt a csontporhanyósság alapot szolgáltathatnak az arczsontoknak daganatszerű megvastagodására ostitis deformans következtében.

IV.

1920 november 8-án.

Bodócs ISTVÁN vendég: „Néhány egyszerű geometriai tétel az optikai lencséről és a gömbi tükrökről“. Szerzője, győri főreáliskolai tanár, nemcsak saját állítása szerint, hanem a győri tanügyi egyesület és a győri matematikai-physikai szaktanárok írásbeli, hiteles nyilatkozata szerint, már a múlt év szeptember hava óta foglalkozott a czímben nevezett tárggyal. Eredményeiről folyó évi május hóban Győrött előadást is szándékozott tartani, a melyre a nevezett tanerőket is meghívta; azonban, bekövetkezett akadályok miatt ez elmaradt. De eredményeit a nyilatkozatokat aláírtak közül többen fogalmazványban látták és tudomásul vették.

Most, miután előterjesztő (Fröhlich Izidor I. tag) folyó évi október hó 11-én bemutatta Schwarcz Elemérnek az optikai lencséről szóló geometriai tételét, I. fent, Bodócs úr jelentkezett eredményeivel, a melyek nemcsak ez utóbbi tétellel teljesen egyezők, hanem arra az esetre is állapítottak meg, a mikor valamely gömbtükröt mozgatunk, a térben való változatlan irányítása mellett, saját optikai tengelye mentén. Ekkor ugyanis a szilárd tárgypont képe szintén hyperbolát ír le, a melynek állandó meghatározó adatai a lencsék esetében érvényes hyperbola jellemzőivel aránylag egyszerű vonatkozásban állanak.

Ezek alapján Bodócs úr e tételre vonatkozólag tudományos, időbeli elsőbbségi igényt emel Schwarcz Elemérrel szemben.

V.

1920 december hó 6-án.

FRÖHLICH IZIDOR rendes tag: „Poláros, párhuzamos fénysugárnyaláb átalakítása köralapú sugárkúppá“. Fénytani kísérletezéseknél igen gyakran előfordul az, hogy valamely, meghatározott poláros állapotban levő párhuzamos sugárnyalábot optikai lencse vagy lencseszerkezet, illetőleg gömbi tükör segítségével át kel alakítani összehajló vagy széthajló sugárkúppá. Az ily műveleteknél hallgatagon azt szokás felvenni, hogy ezáltal a sugárnyaláb polározási állapota nem változik; az idetartozó tudományos irodalom sem nyújt erre nézve felvilágosítást. Előadó a fény törésére és visszaverődésére vonatkozó szigorú geometriai-optikai és physikai-optikai törvények, alapján gondosan megvizsgálja ez átalakítási jelenségeket és pontosan megállapítja minden egyes sugár polározá-a állapotának a megváltozását, különösen az optikai lencséken áthaladó sugárnyaláb esetében.

Így kiderül, hogy még a legegyszerűbb esetben is, mikor a beejtett sugárnyaláb egyenesben (síkban) van polározva, az átalakítás után előálló kúpos sugárnyaláb egyes sugarainak polározási azimutja eltér a megfelelő beejtett sugár polározása azimutjától, sőt ez előbbieket ily azimutja egymás között is észrevehetőleg különbözt. Még jelentékenyebb a létesülő eltérés, ha a beejtett nyaláb ellipszisen van polározva, mert ekkor fényvektorai mindig egymásra merőleges két lineáris összetevőből állónak tekinthetők, melyek mindegyike megváltozott.

Az átalakítás okozta fentjelzett változás vizsgálata a legegyszerűbb, ha az átalakítást gömbi üvegtükör létesíti: nem egészen egyszerű gömbi fémtükör esetében; legbonyolódottabb lencse és lencserendszer esetében.

Előadó lencsére nézve néhány egyszerű esetben a megvizsgált eltérések számbeli értékeit táblásan összeállítva is bemutatja.

ELEGYES ÜLÉS

1920. évi december hó 20-án.

BERZEVICZY ALBERT t. tag, akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Darányi Ignác, Herczeg Ferencz, Plósz Sándor, Rákosi Jenő, idb. Szily Kálmán, b. Wlassics Gyula t. tagok. — Angyal Dávid, Badics Ferencz, Beóthy Zsolt, Csánki Dezső, Csengeri János, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fináczy Ernő, Földes Béla, Fröhlich Izidor, Gaál Jenő, Horváth Géza, Ilosvay Lajos, Istvánffy Gyula, Mágocsy-Dietz Sándor, Magyary Géza, Matlekovits Sándor, Méhely Lajos, Melich János, Munkácsi Bernát, Nagy Ferencz, Négyessy László, Némehy Géza, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Szinnyi József, Vargha Gyula r. tagok, később a választás után Balogh Jenő r. tag. — Áldássy Antal, Angyal Pál, Bugarszky István, Császár Elemér, Domanovszky Sándor, Fellner Frigyes, Filarszky Nándor, Gombocz Zoltán, Hóman Bálint, Hoor-Tempis Mór, Horváth János, Hutýra Ferencz, Illés József, Kertész Kálmán, Lukinich Imre, Mahler Ede, Marek József, Pauler Ákos, Pilch Jenő, Solymossy Sándor, ifj. Szily Kálmán, Szinnyi Ferencz, Tolnai Vilmos, Tóttösy Béla, Vargha Damján, Vári Rezső, Viszota Gyula, Voinovich Géza l. tagok. — Jegyző: Fröhlich Izidor r. tag, osztálytitkár.

Berzeviczy Albert elnök megnyitván az ülést, Fröhlich Izidor osztálytitkár kéri fel a jegyzőkönyv szerkesztésére.

Azután jelenti, hogy Heinrich Gusztáv főtítkár úr már ismételve nyilvánította előtte a főtítkári tisztségről való lemondási szándékát, melynek megvalósításában csak az a körülmény akadályozza, hogy a jelenlegi lakásviszonyok mellett más lakásra szert tenni nem tudott.

Elnök tájékozódott az Akadémia számos tekintélyes tagja körében, s miután arra a meggyőződésre jutott, hogy azok hajlandók a főtítkár urat lemondása esetében is a viszonyok változáig hivatalos lakásában meghagyni, közölte ezt a főtítkár úrral, mire ez folyó évi november hó 18-án nála lemondását írásban benyújtotta, melyet ezennel felolvast:

„Kegyelmes Uram! Folyó hó 16-án folytatott eszmeckerénk értelmében ezennel írásban is kijelentem, hogy főtítkári tisztemtől folyó évi december hó 31-én a legnagyobb készséggel és örömmel megvállok, minthogy lakásom kérdését Nagyméltóságod legmelegebb hálaára kötelező jóakaró intézkedéseivel úgy megoldotta, hogy nem kerülök ki az utcára. Magától értetődik, hogy hivatalbeli utódomnak mindig és minden ügyben, a mennyiben óhajtja, rendelkezésére leszek“.

A főtítkár úr kívánságára elnök e lemondást egyenesen az afölött dönteni hivatott elegyes ülés elé terjeszti, melyet erre való tekintettel — az Ügyrend 36. §-ának megfelelően — egy hónappal előbb hívott össze a mai ülésre.

Minthogy elnök meggyőződése szerint a főtítkár úr szándéka másíthatatlan, javasolja, hogy az elegyes ülés e lemondást a főtítkár tizenöt évet meghaladó, buzgó, önzetlen és odaadó hivatalos mű-

ködésének legmelegebb és leghálásabb elismerésével fogadja el, és fejezze ki abbéli reményét, hogy Heinrich Gusztáv tagtársunk a terhes főtitkári gondoktól szabadulva, töretlen munkaerejét még soká fogja Akademiánk tudományos munkássága javára értékesíteni.

Együttal mondja ki az elegyes ülés, hogy a lemondott főtitkár úr méltányos kívánságának megfelelően és azzal is adandó elismerésének kifejezését, mindaddig, míg a lakásviszonyok javulása kiköltözését lehetővé teszi, hivatalos lakása élvezetében meghagyja.

Az elegyes ülés az elnök előterjesztését egész terjedelmében egyhangú helyesléssel határozattá emeli és erről a lemondott főtitkár urat jegyzőkönyvi kivonattal értesítetteti rendeli.

Elnök ezután új főtitkár választására hívja fel az erre jogosult jelenlevőket, ugyanis az Igazgató-Tanács ama tagjait, kik nem egyszersmind az Akadémia belső tagjai; továbbá a tiszteleti tagokat és a rendes tagok közül azokat, kik széket foglaltak, hogy az általuk kívánt főtitkára az alapszabályok 45. §-a értelmében titkos szavazással adják be írásbeli szavazatukat. Felkéri egyszersmind a jegyzőkönyvet vezető osztálytitkárt, hogy a választásra jogosultak névsorát olvassa fel.

Ez megtörténvén, beadatott összesen harmincznégy (34) érvényes szavazat a jelenlévő összesen harmincznégy szavazatképes tagtól; e szerint az általános szótöbbség tizennyolcz. A beérkezett harmincznégy szavazatlap mindegyike BALOGH JENŐ rendes tag nevét mutatta és így elnök e választás eredményeként kihirdeti, hogy az Akadémia harmincznégy szavazattal egyhangúlag BALOGH JENŐ rendes tagot választotta főtitkárául. Az elegyes ülés ezt az eredményt élénk eljenzéssel fogadja.

Elnök az ülés helyeslésével felkéri Beöthy Zsolt és Matlekovics Sándor rendes és idb. Szily Kálmán tiszteleti tagokból álló küldöttséget, hogy a szomszéd helyiségben tartózkodó BALOGH JENŐ rendes tagot az elegyes ülés elé kísérjék.

Ez megtörténvén, az elegyes ülés általános, legmelegebb tetszésnyilvánításával fogadja a körében megjelent új főtitkárt. kit az elnök, a felállott összes jelenlévők közepette, az Akadémia nevében szintén legmelegebben üdvözlő, kiemeli azokat a kiváló tulajdonságokat, melyek őt e fényes bizalmi állásra szinte praedestinálják s melyek neki az Akadémia egyhangú bizalmát megszerezték. Óhajta, hogy nemes elhatározását, melylyel a legnehezebb viszonyok között vállalkozott a terhes főtitkári teendőkre, jutalmazza meg a Gondviselés azzal, hogy működése kiterjedjen még oly időszakra is, melyben az Akadémia súlyos anyagi gondoktól és a kedvezőtlen viszonyoktól szabadon, sikerről sikerre fog a magyar tudományos élet élén haladni. Végül elnök biztosítja az új főtitkárt föltétlen bizalmáról és kifejezi meggyőződését, hogy mindig teljes egyetértésben fogják az Akadémia érdekét és javát munkálni.

Ez általános helyesléssel fogadott üdvözlésre az új főtitkár mély meghatottsággal válaszolt:

„Nagyméltóságú Elnök Úr! Mélyen tisztelt Tagtársaim! Sikertelen kísérlet volna részemről ezt a kitüntető választást és az Elnök úr ónagyméltóságának gyönyörű beszédét szavakkal megköszönni. Éveknek kitartó munkája kell ehhez. Most csak merész elhatározásomnak kell rövid magyarázatát adnom.

Akademiánk fennállása óta a nemzet most másodszer él át olyan borzalmas éveket, a melyekben minden magyarnak első kötelessége mindazonon a munkatereken, a melyeken Isten jóvoltából dolgozni tud, teljes igyekezetével szolgálni mindazt, a mi a nemzeti erőt, a nemzeti haladást és gazdagságot növeli.

Újból nagygyá csak fiaink „szent akaratja”, az egész nemzetnek aczélos erővel végzett munkája tehet. De hiszem az Istent: a mának szörnyí romlását követni fogja a holnap feltámadása és a jövő haladás, művelődés, újabb virágzás korszaka.

Mindazon tényezők közül, a melyek a népeknek bizonyára újból meginduló békés versenyében az újabb felvirágzást elősegítik, a magyar közművelődés terén végzett munkát tartom legjelentősebbnek.

Társaságunknak az idők végeiglen tartó hivatása: „a magyar nyelvet és az összes tudományokat magyar nyelven művelni”. Ez a tudományos tevékenység, valamint a magyar irodalom, költészet és művészet fogja az ezeréves Magyarországnak természetes határai között újból bebizonyítani magyar fajunknak értelmi fensőbbiségét. Nyers erő és árulás eltiporhat, szétdarabolhat: ellenségeink kifoszt-hatták az országot, de minden téren új emelkedéshez segíthet majd tudósainknak kutató munkája, melyben irodalmunknak, költészetünknek bizakodó erős hangja fog lelkesíteni, a magyar művészetnek fejlődése fog erősíteni.

Hányt-vetett életemnek mindegyik szakában a könyvek legjobb barátaim voltak; a tudománynak csaknem minden ága iránt egyetemes érdeklődést éreztem; a magyar irodalom, költészet és művészet súlyos robotban mindig üdülést és gyönyörűséget, zord időkben vigaszt és felemelő érzést adott lelkemnek.

A mai választás azt szabja elém, hogy a tudományos munka terén nagy nemzeti érdekeket a főtítkár hatáskörében is igyekezzek szolgálni. Követni ezt a parancsot és nagyérdemű Elnökünk hivatott vezetése alatt t. Tagtársaim: tudósok, írók, költők társaságában régi eszményekért új téren is dolgozni, — nemcsak kötelesség, hanem kiváló tisztesség, „szerény kis éltem” minden eddigi kitiüntetésénél nagyobb dísz számomra.

Ez indító okon felül elhatározásomban még egy döntő egyéni érzés vezet.

A nagy egyéniségeknek varázslatos suggestiv erejéből kora ifiatalagsómtól fogva Széchenyi, Deák és ARANY JÁNOS hatása él állandóan lelkemben. Egyéni, lelki és értelmi nagyságuknak gondviselészerű volta iránt a hódolat „nőttön-nőtt” bennem, a mint halhatatlan munkásságukra mind messzebb időből tekinthettem vissza.

El nem hárítható parancs tehát reám nézve, szolgálni a Széchenyi alapította Akadémiát azokban a szerény hivatali szobákban is, a melyekben mindaddig, míg „a tudománynak ez a háza” állani fog, márványnál, ércnél maradandóbb anyagból ott kellene fényleni a betűknek: itt dolgozott tizenkét évig ARANY JÁNOS, a kinek — több jeles után — most méltatlan utódjává emelni kegyesek voltak.

Még csak két szót t. Társaimhoz.

Több évtizedes tanári szolgálat után akárhová állított a Gondviselés vagy sodort végzetem, mindig ilyen vagy olyan szolgálatra rendelt tanárnak éreztem magamat. Tudós társaim legyenek tehát meggyőződve, hogy a főtítkárt hozzájuk az együttérzésnek és szolidaritásnak aranyszálai fogják fűzni. Az írók és a költők bocsássák meg, hogy csak csodálni és szeretni tudom őket.

Adja a Gondviselés, hogy t. Tagtársaim ne csalódjanak bennem, és akkor, a midőn ezeknek a nagy nemzeti és művelődési érdekeknek szolgálatában akár csekélyet, akár parányit tehetek, ezt azzal az érzéssel cselekedjem, hogy nem a napnak adminisztratív munkáját végzem, hanem valami „szent kötelességet” teljesítek.

Ezzel a fohászszal Isten nevében fogok munkához és ajánlom magamat mélyen tisztelt Társaimnak szíves támogatásába“.

Az élénk tetszéssel fogadott e főtktári nyilatkozat után az ülés tárgysorozata ki lévén meritve, elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére DARÁNYI IGNÁCZ és FÖLDES BÉLA akad. tagokat kéri föl s ezzel az ülést bezárja.

ELSŐ AKADEMIAI ÜLES.

Az I. osztály első ülése.

1921 január 3-án.

NÉMETHY GÉZA osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak: Herzeg Ferencz t. t. — Badics Ferencz, Melich János, Munkácsi Bernát r. tt. — Császár Elemér, Gombocz Zoltán, Gyomlay Gyula, Horger Antal, Horváth János, Solymossy Sándor, Szinnyei Ferencz, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zolnai Gyula l. tt. — *A másik két osztályból:* Berzeviczy Albert, Szily Kálmán t. tt. — Balogh Jenő, Fejérpataky László, György Endre r. tt. — Jegyző: Szinnyei József osztálytitkár.

1. HORGER ANTAL l. t.: A székely nyelvjárások jellemzése. (Székfoglaló.) — Tagsági oklevelének kiadása határoztatik.

2. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére ZOLNAI GYULA és GYOMLAY GYULA l. tagokat kéri föl.

MÁSODIK AKADEMIAI ÜLES.

A II. osztály első ülése.

1921 január 10-én.

CSANKI DEZSŐ osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak: Berzeviczy Albert elnök, br. Wlassics Gyula t. tt. — Balogh Jenő, György Endre, Kovács Gyula, Magyar Géza, Matlekovits Sándor r. tt. — Áldásy Antal, Buday László, Domanovszky Sándor, Feilner Frigyes, Hekler Antal, Hóman Bálint, Illés József, Kollányi Ferencz, Kornis Gyula, Lukinich Imre, Mahler Ede, Nagy Ernő, Pauler Ákos, Pósch Jenő, Reiner János, Thirring Gusztáv l. tt. — *A másik két osztályból:* Beöthy Zsolt, Fröhlich Izidor, Némethy Géza r. tt., — Vári Rezső l. t. — Jegyző: Fejérpataky László osztálytitkár.

3. KOVÁCS ALAJOS l. t.: „Népünk nyelvismerete“ (székfoglaló). — Elnök melegen üdvözli Kovács Alajos l. tagot székfoglalója alkalmából, a mivel akadémiai jogainak birtokába lépett s kijelenti, hogy az Elnökség meg fog kerestetni, hogy Kovács Alajos l. t. számára a tagsági oklevelet kiadatni sziveskedjék.

4. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére PAULER ÁKOS és KOVÁCS ALAJOS l. tagokat kéri föl.

HARMADIK AKADEMIAI ÜLÉS.

A III. osztály első ülése.

1921 január 17-én.

HORVÁTH GÉZA r. t., osztályelnök elnöklete alatt jelen voltak id. Szily Kálmán t. t. — Farkas Gyula, Illosvay Lajos, Istvánffy Gyula, Kürschák József, Méhely Lajos, Rados Gusztáv, Réthy Mór, Scha-

farzik Ferencz, Tangl Károly r. tt. — Bugarszky István, Degen Árpád, Fejér Lipót, báró Harkányi Béla. Hoor-Tempis Mór, Kertész Kálmán, Konek Frigyes, Mauritz Béla, Oltay Károly, Pálffy Móricz, Pogány Béla, Preisz Hugó, Richter Aladár, Riesz Frigyes, Sigmund Elek, Steiner Lajos, Winkler Lajos, Zimányi Károly l. tt. — *Más osztályokból*: Berzeviczy Albert t. t. — Jegyző: Fröhlich Izidor r. t. osztálytitkár.

5. STEINER LAJOS l. t.: A földmágnességi háborgások egy különös alakjáról. (Székfoglaló.) Előterjeszti FRÖHLICH IZIDOR r. t.

6. GYÖRFFY ISTVÁN (vendég): A Molendoák faji tagolódása és rokonsága összehasonlító anatómiai, fejlődéstani vizsgálatok alapján. Előterjeszti szerzője.

7. NEMÉNYI PÁL (vendég): A torsio-problema Prandtl-Runge-féle megoldásának általánosítása többszörösen összefüggő keresztmetszetekre. Előterjeszti RÉTHY MÓR r. t.

8. VENDL ALADÁR és VENDL MIKLÓS (vendégek): Adatok a plagioklasok meghatározásához. Előterjeszti MAURITZ BÉLA l. t.

9. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére RÉTHY MÓR r. és MAURITZ BÉLA l. tagokat kéri föl.

NEGYEDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

Az I. osztály második ülése.

1921 január 24-én.

NÉMETHY GÉZA osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak: Herczeg Ferencz t. t. — Badics Ferencz, Csengeri János, Melich János, Munkácsi Bernát r. tt. — Darkó Jenő, Divald Kornél, Pintér Jenő, Solymossy Sándor, Szinnyei Ferencz, Tolnai Vilmos, Vargha Damján l. tt. — *A másik két osztályból*: Szily Kálmán t. t. — Balogh Jenő r. t. — Reiner János, Richter Aladár l. tt. — Jegyző: Szinnyei József osztálytitkár.

10. VARGHA DAMJÁN l. t.: Szent Jeromos a magyar codex-irodalomban.

11. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére HERCZEG FERENCZ t. és MUNKÁCSI BERNÁT r. tagokat kéri föl.

AZ IGAZGATÓ-TANÁCS ELSŐ ÜLÉSE.

1921 január 31-én.

BERZEVICZY ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: JÓZSEF FŐHERCZEG Ő Fensége ig. és t. tag. — Herczeg Ferencz másodelnök, Beóthy Zsolt, Concha Győző, gr. Dessewffy Aurél, b. Forster Gyula, Fröhlich Izidor, Hovsay Lajos, Plósz Sándor, gr. Széchenyi Emil, Szily Kálmán, b. Wlassics Gyula ig. tagok — Heinrich Gusztáv lemondott főtitkár. — Dr. Bánszky János akad. ügyész. — Jegyző: Balogh Jenő főtitkár.

1. Elnök úr az ülést megnyitván, meleg szavakkal üdvözlí JÓZSEF FŐHERCZEG Ő Fenségét, a ki mint az Igazgató-Tanács tagja első ízben tisztelte meg az Akadémiát megjelenésével; továbbá üdvözlí az új főtitkárt és gr. Széchenyi Emil ig. tagot.

2. Elnök úr örömmel számol be arról, hogy az Akadémia folyó kiadásainak fedezésére a következő adományok folytak be:

Orsz. M. Kereskedelmi Egyesülés 20,000 K, Névtelen 100 K, Herczeg Esterházy Pál 250,000 K, Lázár Andor budapesti ügyvéd

5000 K, Lengyel Zoltán 10,000 K, a ki egyúttal buzdító és lelkesítő cikket is tett közzé, Halmos Izor 5000 K, Glück Frigyes 5000 K, két, magát megnevezni nem akaró akadémiai tag egyenként 10,000 K, összesen húszezer K, dr. Fekete Gyula kaposvári ügyvéd 1500 K, Esztergomi főkáptalan 5000 K, Fekete Sándor gyáros, prinzersdorfi lakos (Ausztria) 10,000 K, Első Magyar Ált. Biztosító Társaság 50,000 K, (Tébe) Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete 1,000,000 K, Névtelen 1000 K. Bejelenti továbbá elnök úr, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr az államsegély összegének 374,000 K-val leendő emelését helyezte kilátásba.

JÓZSEF FŐHERCEG Ő Fensége 50,000 K-t adományozott, mely adományért elnök úr az Igazgató-Tanács tagjainak élénk helyeslése között mond meleg köszönetet.

B. Orosdy Fülöp folyó kiadásokra 100,000 K-t adományozott.

Ezekkel az eddigi adományok és az államsegély felemelt összege egymillió kilencszázhatvanhatszáz koronát tesznek ki. — Örvendetes tudomásul van.

3. Elnök úr előterjeszti, hogy a Budapesti Szemle, melyet az Akadémia eddig csak évi 12,000 K-val segélyezett, a nyomdai költségek és a papírárak rendkívüli növekedése következtében az utóbbi időben csak ritkán és nagyon kis terjedelemben jelenhetett meg.

Elnök úr előterjesztésére az Igazgató-Tanács a Budapesti Szemle évi segélyét 30,000 (Harmincezer) K-val felemeli, azzal a kikötéssel, hogy ezentúl mint havi folyóirat jelenjék meg.

4. Főtitkár jelenti, hogy az Akadémia tisztviselői a múlt év október és november havában több kérvényt nyújtottak be, melyekben 1. Hellebrant Árpád, Trócsányi Zoltán, Munkácsy Mihály és Kottaun Nándor kéri, hogy az Akadémia az állami tisztviselők részére az államtól nyújtott kedvezményes élelmiszer- és tüzelőanyag-ellátás fejében megfelelő pénzüsszeggel kárpótolja őket: — 2. Hellebrant Árpád, Mészöly Gedeon és Trócsányi Zoltán kéri az állami fizetési szabályok értelmében egy fizetési fokozattal való előléptetésüket; — 3. Jónás Károly nyug. gondnok kéri a nyugdíjasok számára megállapított drágasági segély-pótléknak (havi 450 K) folyósítását. Az Igazgató-Tanács november 20-án tartott ülésében (l. Akadémiai Értesítő 1920. 255. lap) foglalkozott e kérvényekkel és abban állapodott meg, hogy a tisztviselők fizetési és nyugdíjazási járandóságainak az összes mozzanatokra kiterjedő alapos és végleges elintézése ügyében bizottságot küld ki, melynek tagjai az Akadémia elnökének elnöklété alatt a két volt főtitkár, Szily Kálmán és Heinrich Gusztáv, gróf Dessewffy Aurél, báró Wlassics Gyula ig. tt. és Bánszky János akad. ügyész. A kiküldött bizottság 1920 december 6-án tartott üléséből javasolta az Igazgató-Tanácsnak, hogy 1. Hellebrant Árpád előléptessék a VII. fizetési osztály II. fokozatából, 5400 K-ról a VII. fizetési osztály I. fokozatába, 6000 koronára, dr. Trócsányi Zoltán a VIII. fizetési osztály II. fokozatából 4000 koronáról a VIII. fizetési osztály I. fokozatába 4400 koronára és dr. Mészöly Gedeon a VIII. fizetési osztály III. fokozatából, 3600 koronáról a VIII. fizetési osztály II. fokozatába, 4000 koronára. — 2. A kedvezményes élelmiszer és tüzelőanyag kárpótlására 9400. M. E. sz. rendelet értelmében 1920 márczius—júniusra a fenti négy tisztviselőnek 3280 K, 1920 szept.—decz. hónapokra pedig 20,138-72 K volna kifizetendő. — 3. Jónás Károlynak havi 450 K drágasági segélypótlék volna folyósítandó. — A bizottság megjegyzi, hogy az ellátási kárpótlás czímen kért összegből az elnök úr által már előlegképen utalványozott összeg levonásba lesz hozandó. Újabb általános szabályo-

zásnak, vagy elvi határozatnak szükségét a bizottság nem látja. Az Igazgató-Tanács sohasem tért el 1917-iki elvi határozatától, mely szerint az állami tisztviselők fizetése és egyéb illetményei irányadók az Akadémia tisztviselőinek fizetésére nézve, de tekintettel felelősségére, az Akadémia korlátolt anyagi erejére és a jelenleg sohasem sejtett méretekben növekvő állami fizetésemelésekre, nem ruházhatja át a maga elhatározási jogát az időszerinti kormányokra és nem mondhat le arról a jogáról és kötelességéről, hogy minden újabb, a fizetés szabályozására vonatkozó állami rendszabályt, alkalmazás előtt a maga pénzügyi következményei szempontjából megvizsgáljon és fontolóra vegyen. — Az Igazgató-Tanács a bizottság javaslatát elfogadja s a tisztviselők részére a kért összegeket folyósíttatni rendeli; 1921 jan. havára pedig az említett négy tisztviselő részére a családtagok számának és a mai piaczi áraknak figyelembevételével összesen havi 6040 K-t állapít meg.

Főtítkárral jelenti, hogy ma kapott értesülése szerint a m. kir. pénzügyminisztériumnak 4700. és 5800/1920. számú körrendelete értelmében az állami alkalmazottak kedvezményesárú czipővel láttattak el. Az Akadémia négy tisztviselője, kik az állami kedvezményeket nem élvezik (Hellebrant Árpád, Trócsányi Zoltán, Munkácsy Mihály és Kottaun Nándor), ma beadott kérvényükben megfelelő pénzbeli kárpótlásért folyamodnak. Főtítkárral még nem tanulmányozhatta az állami tisztviselőkre vonatkozó rendeleteket, javasolja, hogy a mai czipőárak figyelembevételével hatalmazza fel az Igazgató-Tanács az Elnökséget, hogy a négy tisztviselő részére fejenként 1600 korona kárpótlást folyósíthasson, ha ezt az említett rendeletek megfelelő alkalmazásával indokoltnak fogja találni. — Az Igazgató-Tanács az említett feltétel alatt a nevezett négy tisztviselőnek czipőkárpótlás fejében egyenként 1600, összesen 6400 korona segélyt megszavaz.

Főtítkárral jelenti, hogy az Akadémia nyolcz altiszte két nappal az Igazgató-Tanácsnak utolsó ülése után, 1920 december 8-án folyamodványt nyújtott be az elnökséghez a kedvezményes élelmiszerek kárpótlása iránt (tüzelőanyagra és ruhára a múlt év novemberében egyenként 4000 K segélyt kaptak). Ez a kárpótlás 1920 márczius—júniusra (a 9400. M. E. sz. rendelet értelmében), valamint 1920 szeptember—decemberre összesen 29.221 K 04 fillért tenne ki. Ére az összegre elnök úr az Igazgató-Tanács utólagos jóváhagyása reményében 13,300 K előleget folyósított. — Az Igazgató-Tanács elnök úr intézkedését jóváhagyja és az altisztek részére 1920 márczius—júniusra, valamint 1920 szeptember—decemberre megszavazza a kedvezményes élelmiszerek kárpótlására szükséges 29,221 K 04 fillért, melyből az előlegül utalványozott 13,300 korona összeg levonásba hozandó. A f. évi január hóra pedig az Igazgató-Tanács a nyolcz altiszt részére a családtagok számának és a mai piaczi áraknak figyelembevételével 7929 koronát folyósít; egyúttal felhatalmazza a főtítkárral, hogy azokra a későbbi hónapokra, a melyekben az állami tisztviselők a kormány intézkedése folytán kedvezményes ellátásban fognak részesülni, az Akadémia tisztviselői és az altisztek részére ezt a havi segélyt folyósíthassa.

5. Főtítkárral bemutatja az Athenaeum nyomdai r.-társaság beadványát, melyen megengedtetni kéri, hogy I. a könyvkiadó vállalatban megjelent 34 művet második kiadásban kiadhassa; továbbá hogy II. az Akadémia könyvkiadóvállalatának folytatása tárgyában a főtítkárral tárgyalásokat folytathasson.

Az Igazgató-Tanács a beadványt tárgyalás és jelentés tétele végett a könyvkiadó-bizottsághoz utasítja azzal, hogy a mi az I. alatti

kérelmet illeti a második kiadásra nézve az engedélyt csak azon feltétel alatt adja meg, ha az Athenaeum r.-társaság igazolja, hogy a fordítóval, illetőleg jogutódjával a kiadás jogára nézve megegyezett; kiköti, hogy a második kiadásban a kiadó feltüntesse, hogy a műnek első kiadását a M. Tud. Akadémia adta ki; végre, hogy ha a kiadó a második kiadásban változtatásokat eszközöl, azokat előle- gesen a könyvkiadó-bizottságnak be kell mutatnia.

6. Elnök úr bejelenti, hogy pontos zárszámadások és minden osztálynak és bizottságnak kimerítő munkaprogrammja és költségvetési javaslata még nem állnak rendelkezésre és így sem azt nem tudjuk pontosan, mennyi lesz a múlt évi hiány fedezésére fordítandó összeg; sem az egyes osztályok számára előírandó tételeket nem állapíthatja meg. Elnök úr előterjesztésére az Igazgató-Tanács felhatalmazza az Elnökséget, hogy az osztályok és bizottságok által kimutatott és igazolandó nyomdai tartozásokat, továbbá a múlt évről még fedezetlen tatarozási költségeket a f. évi bevételekből kifizethesse. Az Elnökség fel fogja kérni az osztályokat és a könyvkiadó-bizottságot, készítsenek a fontosság és sürgősség szerinti sorrendben összeállítást azokról a művekről, a melyeknek kiadását javasolják, hogy az Igazgató-Tanács a mutatkozó fedezet szerint mielőbb megállapíthassa a szétosztható összegeket.

7. Elnök úr ismerteti a Történelmi Társulatnak Széchenyi műveinek kiadására vonatkozó terveit. Minthogy a „Blick“-nek eredeti kézírata, Széchenyinek számos levele és terjedelmes naplói (az első kettőtől fogva 1848 márcz.-ig) az Akadémia tulajdonában vannak, ezeknek kiadása csak az Akadémia beleegyezésével történhetik. E kiadás előkészítésére és részleteinek megállapítására elnök úr az összes ülésnek javaslatba fogja hozni az Akadémia Széchenyi-bizottságának kiegészítést. Hogy e bizottságban, melynek boldogult gr. Széchenyi Béla ig. és t. tag is tagja volt, a Széchenyi nemzetség jövőben is képviselve legyen, az Igazgató-Tanács elnök úr indítványára javaslatba hozza gr. Széchenyi Emil ig. tagot, aki e határozatért köszönetet mond.

8. A Műemlékek Orsz. Bizottsága által kért nagyobb mennyiségű könyv ajándékozását az Igazgató-Tanács nem szavazza meg.

9. Főtítkár előterjeszti Toldy Ferencz volt nagyerdemű „titkok“ előre haladott korban és nagyon szűk viszonyok közt élő két leányának segélyt kérő levelét. Az Igazgató-Tanács Beöthy Zsolt javaslatára a folyamodóknak kettőezer K segélyt, főtítkár előterjesztésére pedig Csima József szolgának (a ki önmaga, felesége és gyermeke betegségét igazolta), háromszáz koronát engedélyez.

10. Minthogy Klell István háziszolga szervibaja miatt a szénhordást egyedül nem végezheti, az Igazgató-Tanács engedélyezi, hogy a neki segédkező másik solga havi 250 K jutalmat kapjon.

11. A jegyzőkönyv hitelesítésére elnök úr CONCHA Győző és B. FORSTER GYULA ig. tagokat kéri föl.

ÖTÖDIK AKADÉMIAI ÜLÉS.

Első ö s s z e s ü l é s.

1921 január 31-én.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen vannak :
JÓZSEF FŐHERCZEG, Herczeg Ferencz másodelnök, b. Forster Gyula,
Szily Kálmán és b. Wlassics Gyula t. tt. — Angyal Dávid, Badics

Ferencz, Beóthy Zsolt, Concha Győző, Csánki Dezső, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fináczy Ernő, Fröhlich Izidor, György Endre, Heinrich Gusztáv, Horváth Géza, Hosvay Lajos, Kovács Gyula, Matlekovits Sándor, Méheli Lajos, Melich János, Munkácsi Bernát, Rados Gusztáv, Szinnyei József r. tt. — Angyal Pál, Buday László, Császár Elemér, Csengeri János, Domanovszky Sándor, Fellner Frigyes, Gombocz Zoltán, Gyomlay Gyula, b. Harkányi Béla, Hekler Antal, Hóman Bálint, Hoor-Tempis Mór, Hornyánszky Gyula, Horváth János, Kornis Gyula, Kovács Alajos, Lukinich Imre, Mahler Ede, Mauritz Béla, Pálffy Móricz, Pauler Ákos, Pintér Jenő, Pósch Jenő, Reiner János, Richter Aladár, Solymossy Sándor, Steiner Lajos, Szinnyei Ferencz, Vári Rezső, Voinovich Géza, Zimányi Károly l. tt. — Jegyző: Balogh Jenő főtktár.

12. Elnök úr az összes ülést a következő beszéddel nyitja meg: „Akadémiánk folyó költségeire több adomány érkezett. Az első: a nagy reményekre jogosító, lelkes fiatal főúrnak, herceg Esterházy Pálnak 250,000 koronás ajándéka, mely méltán sorakozik magyar arisztokrátiánk legnemesebb hagyományaihoz és remélhetőleg buzdító példaadásképpen fog hatni, ezzel még jobban lekötelezve bennünket.

Adományokat küldtek még:

Dr. Lázár Andor budapesti ügyvéd	5000 K-t
Lengyel Zoltán, a ki buzdító és lelkesítő hírlapi felszólításával is előmozdította az Akadémia érdekeit	10,000 „
Halmos Izor és Glück Frigyes fejenként	5000 „
Akadémiánknak két magát megnevezni nem akaró tagja fejenként	10,000 „
Dr. Fekete Gyula kaposvári ügyvéd	1,500 „
Esztergomi főkapitány	5000 „
Fekete Sándor prinzersdorfi gyáros	10,000 „
Első Magyar Ált. Biztosító Társaság	50,000 „
Névtelen	1000 „
JÓZSEF FŐHERCEG Ö Fensége	50,000 „
B. Orosdy Fülöp	100,000 „
A Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete (Tébe)	1.000,000 „

ajánlott fel a következő levél kíséretében:

Budapest, 1921 január 25. — 0202. — Kegyelmer Úr! A Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete folyó hó 24-én a Pesti Hazai Első Takarékpénztárban Walder Gyula vezérigazgató elnöklete alatt tartott ülésén szóvá tétetvén, hogy a Magyar Tudományos Akadémia jelenlegi pénzügyi helyzetében akadályozva van azt a nagyfontosságú kulturális munkát folytatni, a melyre hivatva van, a pénzintézetek megjelent képviselői egyhangúlag annak a meggyőződésüknek adtak kifejezést, hogy a magyar társadalomnak össze kell fogni arra, hogy előteremtse azokat az anyagi eszközöket, a melyek a Magyar Tudományos Akadémia nemzeti és országos érdekű működésének zavartalan fenntartásához szükségesek. A Takarékpénztárak és Bankok Egyesületébe tartozó pénzintézetek ezen teljes ülésükön a Magyar Tudományos Akadémiának egyhangú lelkesedéssel egyelőre 1.000.000 korona, azaz egymillió korona összeget szavaztak meg, azonban azzal, hogy a mennyiben azt a Magyar Tudományos Akadémia pénzügyi helyzete szükségessé tenné, nem fognak elzárkózni az elől, hogy az Akadémiának további támogatással segítségére siessenek. Reméljük

és meg vagyunk győződve, hogy úgy a mint a pénzüzetek siettek ezen hazafias kötelességüknek eleget tenni, a társadalom többi rétegei és érdekkörei is át lesznek hatva az ügy fontosságától és ki fogják venni részüket abból az actióból, a melynek célja, hogy a legelső magyar tudományos intézet működését ezentúl is fennakadás nélkül folytathassa. Kérjük Nagyméltóságod szives értesítését, hogy az összeg felől miképen kíván rendelkezni és maradunk igaz tisztelettel Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete.

Fogadják az adományozók mindnyájan Akadémiánknak meleg köszönetét. Kicsi és nagy adomány egyformán lekötelez bennünket: valamennyinek nagy erkölcsi súlya van.

Akadémiánk érdekében kérni is dicséretes és jogos lett volna, de az a tény, hogy kérés nélkül a mult ülésen bejelentett összegekkel együtt eddig (egy millió 532,600 K) 1.532,600 K érkezett, — még növeli ezeknek az adományoknak erkölcsi értékét, mert bizonyítja, hogy közönségünknek nagy zömében gyöngítetlenül él a Széchenyi alkotása iránti kegyelet, a tudomány szeretete és az Akadémiánk működése iránt érzett bizalom és tisztelet.

Tartozom még beszámolni az állami dotatio emelése iránt tett lépésekről. A kormányhoz azzal az óhajjal fordultam, hogy az eddigi dotatiót legalább fél millió K-ra emelje fel. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr felhatalmazott annak kijelentésére, hogy már a korábbi pénzügyminiszter úr, b. Korányi Frigyes sem zárkózott el Akadémiánknak messzebbmenő támogatásától s biztos vagyok a felől, hogy még a jelen nehéz viszonyok közt sem fogja a tudomány érdekét elhanyagolni a jelenlegi kormány, a mely teljesen át van hatva annak tudatától, hogy éppen súlyos megcsönkítésünkkel és megaláztatásunkkal szemben kell igazolnunk szellemi kiválóságunkat. Biztató nyilatkozatát bírjuk erre nézve VASS JÓZSEF vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak, tagtársunknak, gr. TELEKI PÁL miniszterelnök úrnak és legfőképp tagtársunknak, HEGEDŰS LÓRÁNT pénzügyminiszter úrnak, a kinek főérdeme van az Akadémiánk fölségítésére irányuló állami és társadalmi actio hathatós föllendülésében.

A kormány említett tagjainak Akadémiánk háliját ezen az úton is kifejezem.

A társadalomnak és a kormánynak örvendetes jóindulata ránk kötelességeket is ró. Nemesak azt, hogy a tudományt meggyarapodott anyagi eszközeinkkel fokozott mértékben műveljük, hanem azt is, hogy az adakozó társadalmat mielőbb tájékoztassuk afelől, miképen szándékozunk az adományokat felhasználni.

Ezzel a kérdéssel az Igazgató-Tanács is foglalkozott és mai ülésében intézkedett az iránt, hogy mindenekelőtt tartozásaink, nyomdászamláink fizetessenek ki. Ezáltal több fennakadt kiadványunk el fogja hagyhatni a sajtót. Elhatározta továbbá az Igazgató-Tanács a *Budapesti Szemle* akadémiai anyagi támogatásának felemelését avégből, hogy ismét havi folyóirat gyanánt legyen kiadható, továbbá a *Történelmi Szemle*-nek újabb felkarolását és *könyvkiadóvállalatunknak* nagyobb terjedelemben, nagyobb lendülettel való megindítását.

Teljes munkaprogrammunkról pontos és kimerítő tervet nyomban nem állapíthatunk meg, mert az 1920. évi zárszámadásokat még nem kaphattuk meg és így azt sem tudhatjuk: mennyi lesz a multévi hiány fedezésére fordítandó összeg; továbbá ismeretlen: mennyit fognak az *anyagi és adminisztratív kiadások* igénybevenni? Bizonyos, hogy a drágaság miatt úgy a személyi kiadások, mint a palota és bérház helyreállításának és tatarozásának költségei, valamint a fűtőanyag

beszerzése jelentékenyen nagyobb összegre fognak rúgni. Tudományos munkásság támogatására is ezentúl sokkal nagyobb összegeket fordíthatunk, de a nyomdai áraknak óriási emelkedése következtében aránylag igen nagy költséggel aránylag csak kevés irodalmi művet lesz módunkban megjelentetni.

Hogy mégis *mielőbb tájékoztathassuk* a közönséget az Akadémia kiadásában vagy támogatásával a közel jövőben megjelenendő irodalmi művek iránt, ezúttal is felkérem *az osztályokat és a könyvkiadobizottságot*, hogy a hatáskörükben a közel jövőben kiadható műveket *fontosságuk és sürgősségük* szerinti sorrendben állítsák össze, állapítsák meg azt a maximális programot, a melyet a legközelebbi évben javaslatba hoznak és mutassák be ezt a programot és összeállítást, a megközelítő költségvetéssel együtt, az elnökségnek, hogy az Igazgató-Tanács ahhoz képest a szétosztást a néhány hó múlva mutatkozó fedezetet szerint eszközölhesse.

Normális viszonyok közt legegyszerűbb volna az osztályok részére lehetőleg egyenlő átalány összegeket megállapítani; azonban ez az állapot még egyhamar elérhető nem lesz, most leghelyesebb az osztályoknak lelkiismeretes meghallgatásával a szétosztást a mutatkozó fedezethez képest az Igazgató-Tanácsra bízni.

Az összes ülés általános, élénk helyesléssel kíséri az Elnök úr beszédét; örvendetesen tudomásul veszi a beérkezett jelentékeny adományokat, valamint az állami dotationának ígért emelését és megbizzza az Elnökséget, hogy az adományozók és a kormány előtt az Akadémia köszönetét tolmácsolja.

13. VOINOVICH GÉZA l. t. felolvassa jelentését az 1920. évi Vojnits-jutalomról. A bírálóbizottság (Heinrich Gusztáv, Ferenczy Zoltán r. és Voinovich Géza l. tt.) Heinrich Gusztáv r. t. indítványára egyhangúlag Pekár Gyula: Danton című történeti színművét ajánlja a jutalomra. — Az összes ülés az 1920. évi Vojnits-jutalmat Pekár Gyula: Danton cz. történeti színművének ítéli oda.

14. Főtítkár jelenti, hogy a meghosszabbított határidőig, 1920 december 31-ig érkezett pályaműveket (jegyzékét l. fönt 1920. 326. l.) megbíralás végett áttette az illetékes osztályokhoz. — Tudomásul van. A titkos pályázatok jeligés levelei lepecsételtetnek.

15. Főtítkár mély megilletődéssel jelenti, hogy az utolsó összes ülés óta elhunytak KÉGL SANDOR l. t. és WALDEYER VILMOS külső tag. KÉGL SANDOR, a jeles orientalista, különösen a perzsa philologia terén végzett kutatásaival szerzett jelentékeny érdemeket. Temetésén, a mely Szentkirályon, 1920 december 31-én volt, az Akadémia a későn kapott értesítés folytán nem képviseltethette magát, az elnök úr azonban táviratilag kifejezte az Akadémia részvétét a család előtt. — WALDEYER VILMOS r. t., a berlini Akadémia örökös főtítkára, a kitünő anatómus, korábban a strassburgi, legutóbb a berlini tudományegyetem ny. r. tanára, mindenkor lelkes barátja volt Magyarországnak és a Németországban tanulmányokat folytató magyar tudósokat mindenkor hathatós támogatásában részesítette. — Az összes ülés mély részvétellel veszi tudomásul két jeles tagja elhunytát és felkéri az I., illetőleg III. osztályt, hogy emlékbeszédek tartása iránt intézkedjenek.

16. Főtítkár jelenti, hogy Vass József m. kir. vallás- és közoktatási miniszter 1920 december havában átiratban értesítette az Akadémiát hivatalbalépéséről, mire elnök úr az Akadémia nevében nyomban válaszolt, üdvözölte az új minisztert és biztosította az Akadémia legkészségesebb támogatásáról. — Helyeslő tudomásul van.

17. Elnök úr előterjeszti, hogy a Történelmi Társulat megkeresését intézett az Akadémiához gróf Széchenyi István műveinek

kiadása tárgyában. Akadémiánk megindította halhatatlan alapítója műveinek újabb gyűjteményes kiadását. A gyűjteményből Kautz Gyula és Gyulai Pál beceses bevezető tanulmányaival, két kötet elhagyta a sajtót; a további kötetek kiadása azonban kiadói nehézségek miatt elmaradt és ez okból Akadémiánk Széchenyi-bizottsága is újabban nem működött. A Történelmi Társulat a múlt évben Károlyi Árpád társunk útján megszerezte Széchenyinek döblingi bagyatekát és ezzel kapcsolatban Széchenyinek más műveiből és naplóból is újabb kiadást tervez, valamint közrebocsátávi óhajtja a legnagyobb magyarnak még ki nem nyomtatott leveleit is.

Mintogy a „Blick“-nek eredeti kézírata, továbbá Széchenyi naplóí 1848 márcziusig, valamint számos levele Akadémiánk birto-kában vannak, ezeknek kiadása csak az Akadémia beleegyezésével történhetik.

A II. osztály és az Igazgató-Tanács javasolja Akadémiánk Széchenyi-bizottságának kiegészítését avégből, hogy ez a bizottság közreműködhessék a Történelmi Társulat nagy Széchenyi-kiadásának létrejöttén és megállapítsa a kiadás részleteit.

Elnök úr javaslatára az összes ülés a kiegészített Széchenyi-bizottság tagjaivá megválasztja gr. Széchenyi Emil ig. tagot; Angyal Dávid, Concha Győző, Csánki Dezső, Fejérfapatak László, Gaál Jenő r., Domanovszky Sándor l. tt.-at és Balogh Jenő főtitkár.

18. Főtitkár jelenti, hogy január 12-éről a tagajánlások ügyében körlevelet intézett Akadémiánknak összes beltagjaihoz. — Tudomásul van.

19. Főtitkár jelenti, hogy az osztályoktól és a bizottságoktól bekérte az 1920. évi zárszámadásokat és a f. évre szóló költségvetési előirányzatot; továbbá, hogy a nagygyűlésen hirdetendő pályázatok ügyében felkérte az osztályokat a pályakérdések megszövegezésére. — Tudomásul van.

20. Főtitkár jelenti, hogy a Wodianer-jutalom odaitélése tárgyában javaslatot tevő bizottságba a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Huszka Jenő min. tanácsos és Fábián Jenő osztálytanácsos urakat, a Magyarországi Tanító-Egyesületek Orsz. Szövetsége pedig Máthé Józsefet, az egyesület vezetésével megbízott alelnököt küldte ki. — Tudomásul van.

21. Főtitkár jelenti, hogy a Nemzeti Színház igazgatósága a Teleki-díj tárgyában kiküldött bírálóbizottságba Gyenes László és Mihályfi Károly színművész urakat küldte ki. — Tudomásul van.

22. Főtitkár jelenti, hogy a háború kitérésével megszakadt könyvesere tárgyában megkeresést intéztek hozzánk a „Royal Society of Edinburgh“ és a kyushui császári japán egyetem. — Örvendetes tudomásul van.

23. Meghívók érkeztek: a Védő Ligák Szövetségének szobor-leleplező ünnepélyére (június 16., megjelentek elnök és másodelnök urak és több tag); a Területvédő Ligának zászlószentelő ünnepére (január 23., melyen az 1920 december 13-án tartott összes üléstől nyert megbízás alapján [Akad. Ért. 1920. 264. l.] Reiner János l. tag szalagot helyezett el Akadémiánk nevében a zászlóra. Rajta kívül a főtitkár és több tag jelen volt); a Magyarországi Tanító-Egyesületek Eötvös-alapjának Eötvös-émlékünnepére (február 2.: Beöthy Zsolt ig. és r. t., Fináczy Ernő r. t. és a főtitkár); a Szinyei-Merse Pál-Társaság emlékűnnepélyére (február 2.; jelen volt az elnök úr); végre a New-Yorkban f. évi szeptember 22—24-én tartandó második eugenikai congressusra.

24. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére Concha Győző és Illosvay Lajos ig. és r. tagokat kéri föl.

HATODIK AKADEMIAI ÜLÉS.

A II. osztály második ülése.

1921 február 7-én.

CSÁNKI DEZSŐ r. t., osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak: Berzeviczy Albert elnök, Darányi Ignác, b. Forster Gyula, b. Wlassics Gyula t. tt. — Angyal Dávid, Concha Győző, Balogh Jenő, Fináczy Ernő, Földes Béla, György Endre, Kováts Gyula, Magyar Géza, Matlekoviits Sándor r. tt. — Áldásy Antal, Bernát István, Domanovszky Sándor, Fellner Frigyes, Hóman Bálint, Kuzsinszky Bálint, Lukinich Imre, Mahler Ede, Nagy Ernő, Pósch Jenő, Reiner János l. tt. — *A másik két osztályból*: Beöthy Zsolt, Csengeri János, Fröhlich Izidor r. tt. — Dézsi Lajos, Richter Aladár l. tt. — Jegyző: Fejérpataky László osztálytitkár.

25. HEKLER ANTAL l. t.: „A classicismus jelentősége és térfoglalása az ókori művészetben“ (Székkfoglaló). Elnök meleg szavakkal üdvözli Hekler Antal l. tagot székkfoglalása alkalmából és kijelenti, hogy az Akadémia elnöksége meg fog kerestetni, hogy részére a tagsági oklevelet kiállítani méltóztassék, mely őt tagsági jogainak birtokába juttatja.

26. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére Angyal Dávid r. és Hekler Antal l. tagokat kéri föl.

HETEDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

A III. osztály második ülése.

1921 február 14-én.

HORVÁTH GÉZA r. t., osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak az osztály tagjai közül: Szily Kálmán t. t. — Hosszay Lajos, Kürschák József, Méhely Lajos, Réthy Mór, Schafarzik Ferencz, Tangl Károly r. tt. — Budai Kálmán, Degen Árpád, b. Harkányi Béla, Hoór-Tempis Mór, Kenyeres Balázs, Kertész Kálmán, Mauritz Béla, Papp Károly, Preisz Hugó, Rejtő Sándor, Richter Aladár, Rybár Ferencz, Vitális István, Zimányi Károly l. tt. — *A másik két osztályból*: Balogh Jenő r. t., főtitkár, Pintér Jenő l. t. — Gyengélkedés miatt távol maradt Berzeviczy Albert t. t., elnök. — Jegyző: Fröhlich Izidor r. t., osztálytitkár.

27. MÉHELY LAJOS r. t.: Trichonida Entzi n. sp., a véglények egy új faja.

28. PEKAR DEZSŐ (vendég): Földalatti vetődések kimutatása a torsiós-ingával. Előterjeszti TANGL KÁROLY r. t.

29. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére MÉHELY LAJOS és TANGL KÁROLY r. tagokat kéri fel.

NYOLCZADIK AKADEMIAI ÜLÉS.

Az I. osztály harmadik ülése.

1921 február 21-én.

NÉMETHY GÉZA osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak: Herczeg Ferencz t. t. — Badics Ferencz, Ferenczi Zoltán, Hegedüs István, Melich János, Munkácsi Bernát, Négyesy László r. tt. — Gombocz Zoltán, Gyomlay Gyula, Horger Antal, Horváth János, Pintér

Jenő, Solymossy Sándor, Szinnyei Ferencz, Tolnai Vilmos, Vargha Damján, Zolnai Gyula l. tt. — *A másik két osztályból:* Berzeviczy Albert, Szily Kálmán t. tt. — György Endre, Illosvay Lajos r. tt. — Richter Aladár l. t. — Jegyző: Szinnyei József osztálytitkár.

30. TOLNAI VILMOS l. t.: Beczéző nevek és jelentés-sűrűsödés.

31. HARSÁNYI ISTVÁN vendég: Adalék a Gyöngyösi-irodalomhoz. Bemutatja BADICS FERENCZ r. t.

32. Az osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére NÉGYESY LASZLÓ r. és HORGER ANTAL l. tagokat kéri fel.

KILENCZEDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

Második ö s s z e s ülés.

1921 február 28-án.

BERZEVICZY ALBERT akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: b. Forster Gyula, Kozma Andor, Szily Kálmán, b. Wlassics Gyula t. tt. — Gr. Széchenyi Emil ig. t. — Badics Ferencz, Csánki Dezső, Csengeri János, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fináczy Ernő, Földes Béla, Fröhlich Izidor, Horváth Géza, Mágocsy-Dietz Sándor, Magyary Géza, Méhelý Lajos, Melich János, Munkácsi Bernát, Némethy Géza, Rados Gusztáv, Szinnyei József, Vargha Gyula r. tt. — Aldásy Antal, Buday László, Cholnoky Jenő, Domanovszky Sándor, Fellner Frigyes, Gombocz Zoltán, Gyomlay Gyula, b. Harkányi Béla, Hekler Antal, Hodinka Antal, Hóman Bálint, Hoór-Tempis Mór, Horger Antal, Kollányi Ferencz, Kornis Gyula, Kovács Alajos, Lukinich Imre, Mahler Ede, Oltay Károly, Pálffy Mór, Pauler Akos, Pintér Jenő, Richter Aladár, Solymossy Sándor, Szinnyei Ferencz, Thirring Gusztáv, Tolnai Vilmos, Vargha Damján, Vári Rezső, Zolnai Gyula l. tt. — Jegyző: Balogh Jenő főtktár.

33. Elnök úr az ülést a következő beszéddel nyitja meg: „Örömmel jelentem a tek. Akadémiának, hogy utolsó összes ülésünk óta következő újabb adományok érkeztek:

1. Báró Radvánszky Kálmán sajakazai földbirtokos a maga, továbbá anyja, özv. b. Radvánszky Béláné, nővére és fivére, dr. b. Radvánszky Béla nevében	100,000 K
2. Hornyánszky Viktor	10,000 „
3. Leopold Kornél	5,000 „
4. Tolnamegyei Takaré- és Hitelbank	10,000 „
5. Berger József kaposvári földbirtokos	5,000 „
6. Wertheimer Adolf	10,000 „
7. Szarvasi Hitelbank	2,000 „
8. Névtelen (a III. osztálynak)	1,000 „
9. Szerdai Asztaltársaság	5,500 „
10. Geist Gáspár Berlin (a III. osztály czéljaira)	10,000 „
11. Gróf Somssich János	1,000 „
12. Gróf Somssich Jánosné	1,000 „
13. Szombathelyi Takarékpénztár	1,000 „
14. Szily Tamás ny. főispán	2,000 „
15. Sarkadi polgári fiúiskola gyűjtése	500 „
16. A Marczali „Move“ és „Tevél“ nevében	5,000 „
17. Erdélyi Sándor, Dunakeszi	50 „
18. Szmrecsányi Lajos egri érsek, a ki a közelmúltban már 10,000 K-t adományozott, újabban ismét	20,000 „
19. Özv. gr. Nádasdy Tamásné	100,000 „

20. Soproni Frankenburg Irodalmi Kör	1,500 K
21. Derék Pál ny. curiai bíró	1,000 „
22. Balatoni Halászat R.-T.	10,000 „
23. „Törvényes Asztaltársaság“	400 „
24. Gr. Bethlen Adám adománya fej.	5,000 „
25. Gr. Bethlen Aladár „ „	1,000 „
26. Gr. Teleki Géza „ „	1,000 „
27. B. Bánffy Györgyné „ „	2,000 „
28. Beigel Anna úrhölgy „ „	1,000 „
29. Pereszteg-Szécsényi Szövetkezet	500 „
30. Beóthy László, az Unio R.-T. vezérigazgatója	25,000 „
31. A sárvár-felsővidéki gr. Széchenyi-nemzetség tagjai	500,000 „

és ezer dollár.

Ez utóbbi adományról a február 26-án kapott következő levélből értesültem:

Nagyméltóságú Elnök Úr!

A sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi-nemzetségnek f. hó 6-án tartott XXII. családi közgyűlése alkalmával a nemzetség tagjai a Magyar Tudományos Akadémia részére 500,000 koronát és 1000 dollárt ajánlottak fel.

A felajánlott adományok a Magyar Földhitelintézetnél külön e célra nyitott folyószámlára folynak be s Emil rokonunk van megbizva annakidején az adomány egész összegét Nagyméltóságodnak rendelkezésére bocsájtani.

Fogadja kérem Nagyméltóságod kiváló nagyrabecsuilesem őszinte kifejezését, melylyel maradtam

Budapest, 1921 február hó 24-én

Nagyméltóságú Elnök úrnak készsleges tisztelője

Gróf Széchenyi Miklós
nagyváradai püspök.

Ezzel az Akadémiánk céljaira a f. évben beérkezett adományok összege február végéig kettő millió kettőszáznegyvenhétezer koronát és ezer dollárt tesz ki.

Mindezen adományokért, kicsinyekért és nagyokért, hálás szívvel mondok az Akadémia nevében, melynek szava ez esetben a nemzet szava, forró köszönetet a nagylelkű adományozóknak. Az Akadémiánk és tudományunk iránt újabban megnyilatkozó nagyszerű áldozatkészség megható jele minden elfogulatlan gondolkozó szemében igazságtalanul letiport és kifosztott nemzetünk élniakarásának és törhetetlen hitének a maga nagy kulturai hivatásában. Azonban lehetetlen külön ki nem emelnem a Széchenyi-nemzetség fejedelmi ajándékát. Tanubizonyosága ez annak, hogy még ha kérelhetetlen és telhetetlen ellenségeinknek sikerülne is azt a helyet, a hol a nagy Széchenyi szíve porlad, elszakítani a magyar hazától, nem fog nekik sikerülni soha nagy Széchenyink erényeinek éltető hagyományától megfosztani bennünket. E hagyományok kiolthatatlanul élnek nemzetünkben és az ő ivadékaiban, az ő véreiben, kiknek nemes tette előtt, melylyel másodszer kötötték hozzá a Széchenyi név dicsőségét Akadémiánk nevéhez, tisztelettel hajtom meg az Akadémia zászlóját.“

Az összes ülés Elnök úr beszédét élénk helyesléssel kísérte és felhatalmazza az elnökséget; tolmácsolja az adományozóknak az Akadémia legmelegebb köszönetét.

34. PINTÉR JENŐ I. tag felolvassa a Farkas-Raskó-bizottság (Négyesy László r., Császár Elemér, Pintér Jenő I. tt.) jelentését,

mely szerint a hazafias költeményekre hirdetett pályázat eredménytelen és a jutalom nem adandó ki. — A bizottság javaslatát az összes ülés elfogadja.

35. Főtitkár jelenti, hogy az 1920 május 4-én tartott nagygyűlés (Akadémiai Értesítő 1920. évf., 227—228. II.) a Lévay-alapítvány megkettőzött díjával 2000 K-val megbízást adott Buday László I. tag részére oly mű megírására, mely a Magyarország területi épségének veszélyeztetésével előállott helyzetben az ország gazdasági egységét, az elszakítani kívánt területek szerves összefüggését és az e kérdésekkel kapcsolatos gazdasági és szociálpolitikai feladatokat tárgyalja. — A kiküldött bírálóknak (Vargha Gyula r. és Thirring Gusztáv I. tag) egyező és rendkívül kedvező véleménye alapján az összes ülés a Lévay-jutalmat BUDAY LÁSZLÓ I. tagnak kiadja.

36. TOLNAI VILMOS I. tag előterjeszti a helyesírási bizottság javaslatát. — Eszmecseré után az összes ülés a javaslatot a bizottsághoz visszaküldi azzal, hogy a II. és III. osztály véleménye is meghallgandó lesz.

37. Az I. osztály javaslatára az összes ülés személyes felolvásási engedélyt ad dr. BENIGNY GYULA debreczeni középiskolai tanárnak („A személynévmás nominatívusának használata a Rigvedában“ cz. értekezésére).

38. Főtitkár jelenti, hogy az I. osztály az ENDRÓDI SÁNDOR I. tagról mondandó emlékbeszéddel Badics Ferencz I. tagot, a III. osztály a WALDEYER VILMOS külső tagról mondandó emlékbeszéddel Lenhossék Mihály r. tagot bizta meg. — Tudomásul van.

39. Főtitkár jelenti, hogy a Colombo Museum (Ceylon) könyveszerét kért, továbbá, hogy a British Academy titkáranak megbízásából az Oxford University Press könyveket küldött. — Mint a nemzetközi tudományos érintkezés felvételének bizonyítékai örvendetes tudomásul vannak.

40. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére SZILY KÁLMÁN t. és MÉHÉLY LAJOS r. tagokat kéri fel és az ülést bezárja.

TIZEDIK AKADEMAIAI ÜLÉS.

A II. osztály harmadik ülése.

1921 márczius 7-én.

CSÁNKI DEZSŐ osztályelnök elnöklete alatt jelen vannak: Berzeviczy Albert elnök, b. Forster Gyula t. tt. — Balogh Jenő, György Endre, Kováts Gyula, Magyary Géza, Matlekovits Sándor, Nagy Ferencz r. tt. — Áldásy Antal, Buday László, Domanovszky Sándor, Hodinka Antal, Hóman Bálint, Hornyánszky Gyula, Kollányi Ferencz, Kornis Gyula, Kovács Alajos, Lukinich Imre, Mahler Ede, Nagy Ernő, Nagy Gyula, Pauler Ákos, Pilch Jenő, Posch Jenő, Polner Ödön, Reiner János I. tt. — *A másik két osztályból:* Fröhlich Izidor, Némethy Géza, Szinnyi József r. tt. — Gyomlay Gyula, Vári Rezső I. tt. — Jegyző: Fejérpataky László osztálytitkár.

41. LUKINICH IMRE I. tag: „Bethlen Gábor és Pozsony városa 1619—1621“ (székfoglaló). — Osztályelnök meleg szavakkal üdvözlöi Lukinich Imre I. tagot székfoglalója alkalmából és kijelenti, hogy az Elnökség meg fog kerestetni, hogy Lukinich Imre I. t. részére a tagsági oklevelet kiállíttatni sziveskedjék.

42. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére KOVÁTS GYULA r. és LUKINICH IMRE I. tagokat kéri fel.

TIZENEGYEDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

A III. osztály harmadik ülése.

1921 márczius 14-én.

HORVÁTH GÉZA r. t., osztályelnök elnöklete alatt az osztály tagjai közül jelen vannak: idb. Szily Kálmán t. t. — Farkas Gyula, Ilosvay Lajos, Mágocsy-Dietz Sándor, Méhely Lajos, Rados Gusztáv r. tt. — Buchböck Gusztáv, Buday Kálmán, Degen Árpád, Filarszky Nándor, b. Harkányi Béla, Hoór-Tempis Mór, Kertész Kálmán, Pálffy Móríc, Preisz Hugó, Riesz Frigyes, Zimányi Károly l. tt. — *A másik két osztályból*: Balogh Jenő r. t., főtítkár, Magyary Géza r. t. — Áldásy Antal l. t. — Távolaradását kimentette Bánki Donát l. tag. — Jegyző: Fröhlich Izidor r. t., osztálytitkár.

43. Hoór-Tempis Mór l. t.: „A művelt nemzetek mechanikai munkaszükséglete“. Második közlemény.

44. Degen Árpád l. t.: „A vetéseinket károsító arankáról“.

45. Osztályelnök a jegyzőkönyv hitelesítésére HOÓR-TEMPIS MÓR és DEGEN ÁRPÁD l. tagokat kéri fel.

TIZENKETTEDIK AKADEMIAI ÜLÉS.

Harmadik összes ülés.

1921 márczius 14-én.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen vannak: Setälä Emil k. t. — Herczeg Ferencz másodelnök, b. Forster Gyula, Kozma Andor, Szily Kálmán, b. Wlassics Gyula t. tt. — Angyal Dávid, Badies Ferencz, Concha Győző, Csengeri János, Farkas Gyula, Fejérpataky László, Ferenczi Zoltán, Fináczy Ernő, Földes Béla, Fröhlich Izidor, Gaal Jenő, György Endre, Horváth Géza, Ilosvay Lajos, Mágocsy-Dietz Sándor, Matlekovits Sándor, Méhely Lajos, Melich János, Munkácsi Bernát, Rados Gusztáv, Szinnyei József r. tt. — Áldásy Antal, Angyal Pál, Buchböck Gusztáv, Buday László, Degen Árpád, Eckhart Ferencz, Filarszky Nándor, Gombocz Zoltán, Gyomlay Gyula, b. Harkányi Béla, Hekler Antal, Hóman Bálint, Hoór-Tempis Mór, Kertész Kálmán, Kollányi Ferencz, Kornis Gyula, Mahler Ede, Mauritz Béla, Nagy Ernő, Pálffy Móríc, Pauler Ákos, Pilch Jenő, Reiner János, Riesz Frigyes, Vikár Béla, Zimányi Károly, Zolnai Gyula l. tt. — Jegyző: Balogh Jenő főtítkár.

46. Elnök úr örömmel jelenti be, hogy a legutóbbi összes ülés óta Akadémiánk czéljaira a következő adományok érkeztek be:

Mezőkövesdi Takarékpénztár R.-T.	1,000 K
Néhai Vásárhelyi Rezső nevében Vásárhelyi Lajos	200 „
Gróf Degenfeld Pál	25,000 „
Singer és Wolffner	20,000 „
B. Podmaniczky Gézáné	100,000 „
Gróf Esterházy Sándor	50,000 „
Kaposvár: Gazdasági és Ipari Takarékpénztár	2,000 „
Fabank R.-T.	200,000 „

47. CSENGERI JÁNOS r. tag előterjeszti jelentését az 1920. évi Teleki-pályázatról. A bíráló-bizottság (az Akadémia részéről: Kozma Andor t., Csengeri János r. és Szinnyei Ferencz l. tt., a Nemzeti

Színház részéről Gyenes László és Mihályfi Károly urak), a beérkezett öt pályamű közül a 4. számú „A világhódító” című, „Ember tervez, Isten végez” jellegű szomorújátékot jutalmazásra ajánlja. — A felbontott jeligés levél szerint a jutalmat nyert szomorújáték szerzője: Gyomlay Gyula I. tag.

48. Elnök úr a jutalmat nem nyert többi pályamű, valamint a febr. 28-iki összes ülésen eldöntött Farkas Raskó-pályázatra beérkezett, de jutalmat nem nyert művek jeligés leveleinek elhamvasztására Gombocz Zoltán és Szinnyi Ferenc I. tagokat küldi ki, a kik még az ülés folyamán jelentik, hogy megbizatusukban eljárak.

49. Elnök úr legmelegebben üdvözlöi az Akadémiának az ülés folyamán megjelent külső tagját SETÁLA EMIL urat és köszönetet mond megjelenéséért, mely nemcsak a személyes érdeklődésnek, de egyúttal annak a rokon barátságának jele, a melylyel a nemes és most már szabad finn nemzet, a magyar iránt viseltetik. — Elnök úr meleg szavait az összes ülés élénk tetszéssel fogadta.

50. Főtítkári jelenti, hogy a Wodianer-jutalmak ügyében kiküldött bizottság (az Akadémia részéről az elnökök és titkárok; a vallás és közokt. minisztérium részéről Huszka Jenő és Rotharidesz Endre, mint tanácsos urak, a Tanítók Orsz. Szövetsége részéről Máthé József igazgató-tanító és Székely Károly szövetségi tag urak) a f. hó 7-én tartott ülésben a f. évben esedékes két Wodianer-jutalmat HOMOR LAJOS tatabányai társulati iskolai igazgató-tanítónak és PILLER JÓZSEF tiszaujlaki állami iskolai igazgató-tanítónak javasolja kiadatni; ezenfelül a következő tanfériakat ajánlja a vallás- és közoktatásügyi min. úrnak elismerés, illetőleg jutalmazás czéljából:

1. Csongor Dániel 59 éves tanító, 59 éve a debreczeni—belső-tóháti állami iskolánál.
2. Trautwein Gyula 54 éves tanító, 35 éve a romhányi r.-k. iskolánál.
3. Mészáros Gyula 50 éves tanító, 50 éve a sárospataki állami iskolánál.
4. Serly Ferenc 43 éves tanító, 38 éve a beregszászi állami iskolánál.
5. Horváth György 43 éves tanító, 29 éve az ikervári r.-kath. iskolánál.
6. Muhy Sándor 42 éves tanító, 22 éve a szolnoki állami iskolánál.
7. Sárközy Kálmán 41 éves tanító, 41 éve a tassi állami iskolánál.
8. Imre Lajos 41 éves tanító, 33 éve a kiskunhalasi állami iskolánál.
9. Cságoly József 40 éves tanító, 23 éve a kaposvári állami iskolánál.
10. Székely Lajos 39 éves tanító, 39 éve a gyulai r.-kath. iskolánál.
11. Havas Pál 36 éves tanító, 20 éve a gyöngyösi állami iskolánál.
12. Szigethy Ödön 31 éves tanító, 19 éve a tapolczai r.-kath. iskolánál.
13. Kálnay Károly 28 éves tanító, 19 éve a sárisápi állami iskolánál.

Főtítkárnak a jutalomra érdemes tanítók iránt az Akadémia nevében kifejezett meleg elismerő szavai után az összes ülés a javaslatot egész terjedelmében elfogadta.

51. A nyilvános összes ülést zárt ülés követte, melyben a

főtitkár bemutatta az Akadémia pénztári számadását 1920-ról és költségvetését 1921-re, melyet a pénzügyi bizottság az elnökök és titkárok értekezletével együtt márcz. 11-én tárgyalt és néhány változtatással elfogadott. Az összes ülés szintén elfogadja a költségvetést és azt pártolólággal terjeszti az Igazgató-Tanács elé.

52. Elnök úr előterjeszti, hogy több, Amerikában magyar nyelven megjelenő hirlap „A magyar kultúra terjesztése” felírás alatt dr. Sebestyén Gyula I. tag, múzeumi igazgató nevében terjedelmes felhívást tesz közzé. Ez a felhívás arra irányul, hogy az amerikai magyarság „közadakozás útján gyűjtsön össze 20 ezer dollárt” egy négy nyelven, összesen 228 kötetben megírandó műre, melynek czélja volna megismertetni a magyar népet az egész művelt világgal.

Mínthogy a felhívás szerint „a Magyar Tudományos Akadémia kiadványának szánták”, — lehetséges, hogy egyesek, a kik adományokat fognak a felhívás alapján beküldeni, az Akadémiától várják a munka kiadását, holott az Akadémia ilyen tervvel soha nem foglalkozott.

Az összes ülés felkéri a főtitkárt, hozza megfelelő formában nyilvánosságra, hogy a szóban forgó felhívásban említett irodalmi munka megírása tisztán magánvállalkozás, mely az Akadémiával összeköttetésbe nem hozható.

53. Főtitkár jelenti, hogy az I. osztály felkérésére néhai Kégl Sándor I. tagról Goldzieher Ignác ig. és r. tag fog emlékezésedet tartani.

54. Meghívók érkeztek: a Benczúr Gyula emlékkiállítás ünnepélyes megnyitására (jelen voltak: Elnök úr vezetése alatt b. Forster Gyula ig. és t. tag és a főtitkár), valamint a Petőfi-Társaságnak 45. nagygyűlésére (jelen voltak a másodelnök és több tag).

55. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére b. Wlassics Gyula ig. és t. és Ilosvay Lajos ig. és r. tagokat kéri fel és az ülést bezárja.

AZ IGAZGATÓ-TANÁCS MÁSODIK ÜLÉSE.

1920 márczius 15-én.

BERZEVICZY ALBERT akad. elnök úr elnöklete alatt jelen voltak: Herczeg Ferencz másodelnök, Concha Győző, b. Forster Gyula, Fröhlich Izidor, Plócz Sándor, gr. Széchenyi Emil, Szily Kálmán, b. Wlassics Gyula ig. tt. — Dr. Bánszky János akad. ügyész. — Jegyző: Balogh Jenő főtitkár. — József főherczeg ig. és t. t. úr Ófensége kimentette elmaradását.

13. Elnök úr bejelenti a f. évi jan. 31-én tartott összes ülés óta beérkezett újabb adományokat. (Közölve Akad. Ért. 1921. évf. 45—46. l.) — Örvendetes tudomásul van.

14. Főtitkár javasolja, hogy a marczi-i Move és Tevél választmánya nevében a „keresztény magyar cultura fejlesztésére” (185/1921. sz. a.) lefűzetett 5000 K-s adományt az Ig.-Tanács bocsássa az I. osztály rendelkezésére, Vargha Damján I. tagnak a Szent Jeromos-codex-ről írt értekezése kiadása költségeire. — Elfogadtatik.

15. Főtitkár jelenti, hogy Sz. törvényszéki bíró névtelenül befűzetett adományát (1000 K) lehetőleg az Akadémia tőkéjének gyarapítására kívánja fordíttatni. — Erről főtitkár a Magyar Fűldhitelintézetet már értesítette.

16. Főtitkár bemutatja az 1920-ról vezetett gondnoki számadásokat. Az Akadémia számadásainak vizsgálatára b. Forster Gyula és Ilosvay Lajos ig. tagok; a gondnoki számadások felűlvizsgálatára

gr. Desseffy Aurél ig. tag kéretnek fel. — A széphalmi számadások még nem érkeztek be; Bánszky ügyész jelenti, hogy 1920-ban nem voltak olyan tennivalói, a melyekből kifolyólag számadásokat terjeszthetne elő.

17. Főtitkár előterjeszti az Akadémia 1920. évi pénztári számadását és költségvetését 1921-re, melyek a pénzügyi bizottság, valamint az elnökök és titkárok értekezletének módosításaival elfogadtatnak. Herz Viktor alapítványa névváltoztatás folytán mint Herbert V. alapítványa vétetik fel a hatodik lapon.

18. Főtitkár előterjeszti az Athenaeumnak 1921. évi 18. és 305. sz. beadványait és felolvassa az e tárgyban az Ig.-Tanács ülésén jan. 31-én és a könyvkiadó-bizottság által febr. 21-én hozott határozatokat.

Hosszabb eszmecsere után az Ig.-Tanács úgy határoz, hogy végleges döntés előtt az ajánlatra nézve újabb adatokat óhajt beszerezni, különösen afelől, hogy az Akadémia elfogyott kiadványainak vagy ezek közül egyeseknek újabb kiadására más könyvkiadócégek minő árajánlatot volnának hajlandók tenni. Ezen adatok beszerzésére az Ig.-Tanács felkéri a főtitkárt.

19. Főtitkár előterjeszti, hogy az utóbbi hónapokban feltűnően sok egyesület, illetőleg hivatal kér tőle Akadémiánk kiadványaiból nagyrértékű könyveket *díjmentesen* vagy *kedvezményesen áron*. Szemben az eddigi gyakorlattal, a főtitkár nem óhajtja ezeket a kérelmeket egyedül elintézni és javasolja: kérje fel az Igazgató-Tanács az osztálytitkár urakat, — a kik a különböző tudományszakok körébe eső munkák tekintetében is hivatva lesznek véleményüket nyilvánítani, — hogy a könyvek adományozása iránt előterjesztendő kérelmeket a főtitkárral egyetértőleg intézzék el — esetleg az Igazgató-Tanácsnak tegyenek javaslatot. — Elfogadjatik.

20. Főtitkár javaslatára az Igazgató-Tanács az Orsz. Kath. Növédő Egyesületnek katonai könyvtárak számára 25 művet, gróf Teleki Pál l. tag beadványa (284/21. sz.) alapján az Egyetem közgyűdaságtud. kara gazdaságföldrajzi intézetének a kiválasztott 198 K 60 f. értékű munkákat: Csengeri János r. tagnak (a kinek könyvtára román megszállott területről nem volt elszállítható), a kért munkákat díjmentesen; a Műemlékek Orsz. Bizottságának pedig a kívánt munkákat 50% árkedvezménnyel átengedi.

21. CSENGERI JÁNOS r. tag kérelmére az Igazgató-Tanács a nevezett tag Aischylos fordítása második kiadásával való rendelkezés jogát a fordítónak megadja.

22. Főtitkár javaslatára az Igazgató-Tanács:

a) Toldy Ferencz nélkülözéssel küzdő két leányának (Toldy Augusztának és Kozmáné Toldy Jolánnak) az Elnök úrhoz intézett (320/21.) kérés levelük alapján 3000 K-t;

b) Tiringer Béla könyvkiadóhivatali főnök nyomorban levő özvegye és beteg gyermekei részére 2000 K-t;

c) Zemplén Győző l. tag özvegyének, a főtitkári hivatalban alkalmazott irodatisztnak egy műtét orvosi költségeinek részben való fedezésére 1500 K-t;

d) Rieger Péter volt akad. szolga özvegyének (309/1921.) 300 K-t rendkívüli segélyül engedélyez.

23. Főtitkár előterjeszti Hellebrant Árpád, dr. Trócsányi Zoltán, Munkácsy Mihály és Kottaun Nándornak beadványát, melyben az államtisztviselőknek engedélyezett kedvezményes árú ruhakárpótlása fejében részükre fejenként 3000, összesen 12.000 K-t kérnek *ruhasegély* czimén engedélyezni. — Az Igazgató-Tanács elvileg enged-

lyezi a kért ruhasegélyt, de csak arra az időre, a midőn az államtisztviselők az igért ruhát meg fogják kapni.

24. A Magyar Földhitelintézet jelenti, hogy gróf Andrássy Aladár alapítványának 1920. évi második félévi kamata fejében 50 (ötven) K folyt be, mely összeget a M. Tud. Akadémia folyószámlája javára könyvezett. — Tudomásul van.

25. Elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére PLÓSZ SÁNDOR és g. SZÉCHENYI EMIL ig. tagokat kéri fel.

Jegyzőkönyvi melléklet:

az I. osztály pályázatainak bírálói:

1. Farkas-Raskó: Négyesy László r. t., Császár Elemér l. t., Pintér Jenő l. t. — 2. Gorove: Gombocz Zoltán l. t., Horváth János l. t. — 3. Teleki: Kozma Andor t. t., Csengeri János r. t., Szinnyei Ferencz l. t.; a Nemzeti Színház részéről Mihályfi Károly és Gyenes László. — 4. Péczely: Tolnai Vilmos l. t., Császár Elemér l. t., Horváth János l. t. — 5. Bulyovszky: Hegedűs István r. t., Voinovich Géza l. t., Vikár Béla l. t. — 6. Sámuel: Szinnyei József r. t., Melich János r. t., Petz Gedeon r. t. — 7. Vojnits: Heinrich Gusztáv r. t., Ferenczi Zoltán r. t., Solymossy Sándor l. t. — 8. Bródy: Rákosi Jenő t. t., Ferenczi Zoltán r. t.

A II. osztály pályázatainak bírálói:

1. Nagyjutalom (ezzel kapcsolatos Kautz Gyula- és Marcebányi-jutalmak): Nagy Ferencz, Balogh Jenő, Magyar Gyéza r., Nagy Ernő, Buday László, Fellner Frigyes és Hegedűs Loránt l. tt. — 2. Sztrokay: Ugyanazok. — 3. Bródy: Concha Győző és Angyal Dávid r. tt. — 4. Wahrmann: Földes Béla és György Endre r. tt., a III. osztály részéről Horváth Géza r. t., Hoór-Tempis Mór, Rejtő Sándor l. tt. — 5. Schreiber-Kautz: Földes Béla r. t., Bernát István l. t. — 6. Lukács Krisztina: Domanovszky Sándor l. t., Hóman Bálint l. t. — 7. Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár: Gaal Jenő r. t., Domanovszky Sándor l. t. — 8. Ullmann: Buday László l. t., Fellner Frigyes l. t. — 9. Pollák Henrik: Thiring Gusztáv l. t., Kovács Alajos l. t. — 10. Ipolyi Arnold (Domanovszky Sándor: A szepesi városok árumegállítási joga cz. megbizásból készült pályaműve): Csánki Dezső r. t., Áldásy Antal l. t., Hóman Bálint l. t.

A III. osztály bejelentette, hogy a Pollák-jutalomra egy pályamű érkezett, melyet a főtítkárnak a II. osztályhoz tett át megbírálás végett. Az osztály e bizottsághoz a maga kebeléből b. Harkányi Béla l. tagot küldi ki.

Üdvözlő beszédek.

Némethy Géza osztályelnök beszédei az I. osztályban tartott székfoglalók alkalmából.

I.

Solymossy Sándor l. taghoz 1920 január 5-én.

Kedves tagtársunk! Nagy örömünkre hamar eleget tettél alapszabályaink ama pontjának, a mely az újonnan választott tagtól székfoglaló tartását kívánja. Most már tehát mint Aka-

démiánk teljes jogú levelező tagja ülsz közöttünk, hogy mint az összehasonlító irodalomtörténet s az ethnologiai alapon álló mesekutatás sokérdemű képviselője méltó utóda légy a mi tudós testületünkben korán elhunyt felejthetetlen tagtársunknak, *Katona Lajosnak*, kinek emlékét ez alkalomból kegyelettel újítjuk meg. De engeddd meg, hogy ne csak úgy üdvözöljelek, mint akadémitust, hanem úgy is, mint régi jó barátomat és tanulóársamat, a kivel valaha együtt ültem az egyetem padjain s együtt kezdtem meg tudományos pályámat. Jól esik tehát ebből a székből tennem tanuságot arról, hogy te ama kevesek közé tartozol, a kik nem egészen kedvező körülmények közt is hívek tudnak maradni fiatal koruk ideáljaihoz s akik azt a fogadalmat, a mit ifjúságukban a tudománynak tettek, férfikorukban buzgón megtartják. Sok szerencsét további munkálkodásodhoz!

II.

Négyesy László r. taghoz 1920 márczius 1-én.

Teljes szívemből üdvözöllek mai székfoglalód alkalmával mint Akadémiánknak immár teljes jogú rendes tagját, mint birtokosát a legnagyobb tudományos kitüntetésnek, a melylyel rendelkezünk. Mindenki tudja, hogy ezt a kitüntetést a magyar philologia és a magyar irodalomtörténet terén kifejtett sokoldalú és fényes eredményű munkássággal érdemelted ki, de, hogy ennek a nemes munkásságnak gyökerei milyen messze időre nyúlnak vissza, azt, engeddd meg, hogy én, mint egykori tanulóársad, leplezzem le e díszes gyülekezet előtt. Nem kevesebb, mint harminczöt esztendeje, hogy délutánonként gyakran összejöttünk a régi egyetem rozoga kolostorépületének földszintjén a bölcsészethallgatók segítő egyesületének szerény helyiségében, a mely nekünk tanuló- és társalgószobául is szolgált, s te ebben a körben, diáktársaid körében, kiindulva felejthetetlen *Thewrewk Emilünk* görög metrikai előadásából, már ekkor fejtegetted a magyar verstanra vonatkozó, újságukkal meglepő nézeteidet, a melyekről mi téged, a φιλολογώτατος-nak nevezett Thewrewk mintájára ῥυθμικώτατος-nak neveztünk el s amelyekhez oly nagy várakozásokat fűztünk. Reményeinket fényesen beváltottad, és nem csupán a magyar rhythmika terén, az azóta lefolyt harminczöt esztendő alatt, de bármilyen hosszú is ez az idő az emberi életben, a te tudósi pályád megindulása oly elevenen él az én emlékezetemben, mintha csak tegnap történt volna. Ennek egyik oka bizonyára az is, hogy mi, ámbátor már mind a ketten túl vagyunk férfikorunk delén, abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy multunkat jelenünkkel élő híd köti össze, egy közös mester személye, a kinek szakavatott vezetése alatt bíráltuk

valaha egymás stílusgyakorlatait, a *Beöthy Zsolt* személye, a ki ma is ugyanarról a kathedráról, ugyanazzal a lelkes buzgalommal s az ifjúság iránt ugyanazzal a szeretettel és türelemmel hirdeti a tudomány igéit, mint a mi fiatal korunkban. Ha reá nézünk tanítványi hálával szívünkben, könnyen visszaképzeltjük magunkat ifjúságunk napjaiba. s a mikor a mesteren olyan örvendetesen tapasztaljuk a tudomány conserváló erejét, ebből mi is kedvező auspiciumot merithetünk jövőnkre. Nem vakmerőség hát a sorsunkat intéző hatalmakkal szemben, ha azt kívánom neked ez ünnepi órában, hogy, a mint a tudomány volt ifjúságod serkentője, férfikorod mindennapi kenyere, úgy legyen a tudomány majdan öregséged fenntartója és vigasztalója is, hogy neked, a kinél finomabb érzékkel senki sem figyelte meg a magyar lant zengését, jusson osztályrészüln ugyanaz, a mit a római lant legnagyobb mestere, Horatius kívánt magának és Apollo minden kegyeltjének ez emlékezetes szavakkal:

Integra Cum mente nec turpem sénectam
Degere nec cithara carentem.

III.

Vargha Damján 1. taghoz 1920 márczius 22-én.

Székfoglalód, melylyel Akadémiánk teljes jogú levelező tagjaink sorába léptél, szépen egészíti ki a magyar codex-irodalomra vonatkozó eddigi érdemes tanulmányaidat, a melyekkel méltó utóda lettél korán elhunyt kitünő tagtársunknak, *Kalona Lajosnak*, a kinek emlékét ezúttal is kegyelettel újítjuk meg. De most, midőn itt állsz előttünk a fehér barát tiszteletreméltó köntösében, eszembe jutnak más elődeid is, azok a jeles férfiak, a kik a mi tudós testületünkben ugyanezt a köntöst viselték és viselik. Előttem lebeg ifjúkorom felejthetetlen emléke, egy kedves aggastyán képe, a ki valanikor rendetek földise volt, a kinek könyveiből nemzedékek szívták magukba a magyar nyelv és irodalom szeretetét, a kivel ha csak egyszer is érintkezett az ember, azonnal fölismerhette benne az isten kegyelméből való paedagogust, a kiváltságos lelket. *Szvorényi Józsefre* gondolok, a kinek nyomaiba lépsz Akadémiánkban, mint a magyar irodalom kutatója, rendedben, mint ugyane tárgynak buzgó tanítója. Ő már régen porlad, de a ti rendetek most sincsen hozzá hasonló, nagyérdemű férfiak hijával, mert hiszen előttetek áll a legragyogóbb élő példa, rendetek mostani feje és szellemi vezére, Akadémiánk disze, nem régen még a budapesti egyetem büszkesége, maga a zirczi apát, *Békefi Remig*, a kinek személyes hatását látom abban az egyre erősülő tudományos szellemben, a mely a szerzetet ma áthatja s a melynek megnyilatkozásait

én mint egyetemi tanár rendetek legifjabb tagjainál is, tanítványaimnál, nagy lelki gyönyörűséggel tapasztalom. Az ő nagybecsű művelődéstörténeti munkáiból kaphatsz te is ösztönzést arra, hogy magyar irodalmi részletkutatásaidat megfelelően illeszd be a magyar kulturális historia általános keretébe. Különös örömemre szolgál tehát, hogy téged úgy üdvözölhetlek, mint a tudós apáthoz méltó szerzetest, a mesterhez méltó tanítványt, mint sok reményre jogosító tagját annak a rendnek, a mely a századok folyamán mindig megtalálta a legmegfelelőbb kulturális munkát, melyet hazánk javára végezhetett, az időkhöz való bölcs alkalmazkodással: hiszen, mikor ti, Szent Bernát fiai, franciaországi hazátokból ide jöttetek, még a földet műveltétek s az erdőket irtottátok; ma pedig, a változott viszonyokhoz képest, a zsenge emberi lélek szűz talaját művelitek s a tudatlanság vadonát irtjátok. Áldás legyen fáradságtokon!

IV.

Csengeri János r. taghoz 1920 május 17-én.

Nagy a mi örömünk, hogy, mint újonnan megválasztott rendes tag, székedet köztünk elfoglaltad, mert mindnyájan érezzük, hogy az Akadémia régi tartozását róttá le veled szemben, midőn legnagyobb kitüntetésében részesített. Szakadatlan munkában telt és sikerekben gazdag élet áll mögötted, melyet részben a classica-philologia és a magyar nyelvtudomány művelésének, részben az egyetemi és a középiskolai oktatás fejlesztésének, különösen pedig az ókori classikusok magyar nyelvre való átültetésének szenteltél. Ez utóbbi téren felülmúltad összes elődeidet s olyan kettős *trilogiát* fejeztél be, a melylyel örök hálára kötelezted a magyar irodalom barátait. Fiatalabb éveidben a szerelem három kedves római költője, Catullus, Tibullus és Propertius felé fordult figyelmed, a kiknek műveit magyaros versformákban igyekeztél közönségünk izléséhez közelebb hozni: ez a te első *fordítás-trilogiád*, a mely még nem jelzi ugyan műtordítói pályád tetőpontját, de nekem, ha szabad egy subjectiv megjegyzést tennem, összes műveid közt mégis a legkedvesebb marad; hiszen éppen azokat a költőket tolmácsoltad magyar nyelven, a kiknek tudományos magyarázatával én foglalkoztam s így abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy a római elegiáról írt monographiámat a te fordítás-mutatványaiddal díszíthettem: ez olyan szellemi kapocs, a mely minket összefűzne akkor is, ha ezt a kapesot még szorosabbá nem tette volna kolozsvári együttműködésünk sok szép emléke.

Második *trilogiád*, fordítói művészeted zenithje, mind a három görög tragikus összes műveinek most már nemcsak tar-

talomban, hanem formában is hü fordítása, *egy* embertől oly óriási munka, oly nagy irodalmi tett. a mely párját ritkítja nemcsak nálunk, hanem bármelyik európai irodalomban is.

Alig fejezted be ezt a munkádat — hiszen Sophoclesed. a kivel utoljára foglalkoztál, az 1918. év őszén jelent meg —, jött a mi szörnyű összeomlásunk, a mely téged mint kolozsvári tanárt különösen sujtott; de te ekkor sem tudtál tétlen maradni, hanem az ellenséges megszállás legrettentőbb napjaiban, a család-apa ezer gondja s a hazafi lélekmarkosó fájdalmai között megint csak a munkában kerestél és találtál enyhületet, vigasztalásért a venusiai lantos derűs életbölcességéhez fordultál s így történt, hogy, midőn a barbár erőszak kiűzött otthonodból, nem üres kézzel jöttél ide közénk, hanem a félig kész magyar Horatiust hoztad magaddal, azt a szép művet, a melyet nagy gyönyörűségünkre éppen most mutattál be nekünk.

Mi, gyengébb lelkek, a kiket rémitő katastrophánk hosszú időre megdermesztett s csaknem a kétségbeesés örvényébe sodort, mi téged ezért a törhetetlen munkakedvért, ezért a lan-
kadhatatlan munkaerőért szerencsétlenségedben is irigylésreméltónak tartunk, mert az ilyen ember, a ki mindig és minden körülmények közt egész munkát tudott végezni, ha bajtól, gondtól nem is kímélte meg a sors, mégis, ha visszatekint a megfutott pályára s életének eredményeire, bizvást elmondhatja a költővel:

Köszönöm, Élet, áldomásidat:
Ez jó mulatság, férfimunka volt.

V.

Horváth János 1. taghoz 1920 június 14-én.

Szívből üdvözöllek körünkben mai székfoglalód alkaimából, mint a magyar irodalomtörténet s az irodalmi kritika érdemes munkását, mint a mi Gyulai Pálunk s a francia Sorbonne méltó tanítványát, a ki irodalmunk legnemesebb hagyományait követve mindig párosítani tudta a kutató alaposágát az esztetikus szép formáival. Különös gyönyörűségünkre szolgált most elhangzott felolvasásod is, egyik részlete készülöben levő Petőfi-monographiádnak, a melyhez mi nagy várakozásokat fűzünk s a mely ma egészen aktuális, mert ez a mű bizonyára méltó módon fog hozzájárulni legnagyobb lyrikusunk születése századik évfordulójának megünnepléséhez, a mire a közel jövőben készülünk.

Engedd meg azonban, hogy ne csak úgy köszöntselek, mint az osztály elnöke, hanem úgy is, mint régi barátod és tanártársad, a kit tehozzád elmúlt szép idők felejthetetlen emlékei fűznek, emlékei annak az időnek, midőn együtt működtünk

a tudós tanulmányok akkor még nagyon szerény, de nekünk csak annál kedvesebb hajlékában. az Eötvös-collegiumban, annál a jeles intézetnél, a mely immár huszonöt éves fennállása alatt eléggé megmutatta, hogy nemes alapítójának szándékaihoz hiven nemcsak a közoktatás ügyének tud igen jelentékeny szolgálatoakat tenni, hanem a magyar tudománynak is. Te, a ki a collegiumnak előbb növendéke voltál, majd csakhamar tanára lettél, ennek az intézménynek köszönöd, hogy mint diák minden gond nélkül s a siker minden feltételével ellátva végezhetted főiskolai tanulmányaidat, utóbb meg mint kezdő tanár nem csupán lopva áldozhattál kebled istenének, mint annyi más, terhesebb hivatal nyügével küzködő fiatal tudós, hanem pályád elejétől fogva szabadon élhettél tudományos hajlamaidnak, a melyek végül eddig a székig vezettek. A mi pedig engemet illet, nyíltan vallom, hogy férfikorom legszebb és legtermékenyebb hét esztendejét, mint válogatott ifjúság boldog tanítója, ennél az intézetnél töltöttem el s azt, hogy tudományos működésem éppen a kellő időpontban nagyobb lendülettel indulhatott meg, ennek a tudós munkásságot annyira megkönnyítő állásnak, ennek a hét szerencsés esztendőnek köszönhetem.

Ezért én azt gondolom, hogy a te mai örömnapod megülése nagyon hiányos volna, ha ez alkalommal kifejezést nem adnánk egy olyan érzésnek, a mely ebben a pillanatban, úgy hiszem, mindkettőnk lelkét betölti, közös hálánk soha el nem múló érzésének a kitűnő férfiú iránt, a kinek hervadhatatlan érdemei közt nem a legutolsó az, hogy a mi különös szellemi szükségleteink helyes felismerésével a magyar tudomány e vete-ményes kertjét megteremtette, azt élete utolsó napjáig valóságos szülői szeretettel gondozta, a ki nekünk is atyai jóságú föllebbvalónk volt s a kinek dicsőült szellemét e falak közt felidézni annál kedvesebb kötelességünk, mert hiszen ez a férfiú *Eötvös Loránd* volt, Akadémiánknak hosszú ideig elnöke és szellemi vezére, mindvégig disze és büszkesége.

Vannak nemes lelkek, a kiknek közelébe jutva magunkat is jobbakkak, nemesebbeknek érezzük, a kikkel való minden érintkezésünk fölemelő hatással van ránk és lelki épülésünkre szolgál. Ilyennek ismertük mi Eötvös Lorándot, a kit legnagyobb bánatunkra, alig hogy az öregkor küszöbére ért, máris elragadott tőlünk a kérlelhetetlen sors: ha ilyet veszítettünk, a veszteség gyötrő fájdalomával együtt ebred fel bennünk, a vigasztalást keresőkben, az ellenállhatatlan vágy, hogy az örökre elköltözöttnek hálás szívünkben emeljünk csak magunkkal együtt pusztulható emléket. Mert azt ne mondja nekünk senki, hogy Eötvös Loránd, a nagy kutató és fölfedező, nem szorult arra, hogy emlékéet személyes ismerősei és barátai tartsák fenn; hiszen

nagyon jól tudjuk mi is, hogy azok az eszmemagvak, a melyeket ő hintett el, ha termékeny talajra találnak, nagyon hosszú idő múlva is kikelnek s a tudomány számára gyümölcsözni fognak. Ez a tudós halhatatlansága; de már az a közvetlen, varázslatos, személyi hatás, a mely egy kiváltságos lélekből, egy nemes egyéniségből árad a környezetre, ez a megbecsülhetetlen erkölcsi kincs a természet rendje szerint, sajnos, nem maradhat a késő utókorra; ez a miénk, egyedül a miénk, a kik, mint te, kedves barátom, meg én is, abban a szerencsében részesültünk, hogy az élővel érintkezhetünk. Őrizzük hát annál féltőbb gonddal lelkünknek azt a kincsét, a mit tőle kaptunk, őrizzük annál nagyobb kegyelettel drága emlékét a porladónak, míg magunk is el nem porladunk. Felejthetetlen Eötvös Lorándunk szelleme maradjon Veled, maradjon velünk!

VI.

Melich János r. taghoz 1920 november 15-én.

Eleget téve alapszabályaink intézkedésének, megtartottad székfoglalódat s mi örömmel és büszkeséggel iktatunk Téged rendes tagjaink sorába: örömmel, mert nagyon jól tudjuk, hogy tudományának mestere az, a kit ma felavatunk; büszkeséggel, mert mi valamennyien, a kik a nyelvvel és az irodalommal tudományosan foglalkozunk, a Te czéhedből valók vagyunk s a Te remeklésed láttára újjongva mondhatjuk el ugyanazt, a mit Correggio mondott Rafael képe előtt: „*Anch' io sono pittore!*“

Mestere lettél tudományodnak, mert tudtál szolgája lenni kizárólagosan és minden fenntartás nélkül. Fiatal éveid egy nagy tudományos feladat előkészítésének lemondással teljes munkájában teltek el, férfikorod idejét pedig e feladat megoldásának áldoztad. E cél elérése volt a te *legfőbb javad* s ehhez képest stoikus értelemben vett *adiaphoron*, közömbös dolog volt előtted az élet minden öröme és szépsége. A világ fia nevezhet ezért szobatudósnak, nevezhet a világtól idegennek, de én azt mondom Néked, nem igaz tudós az, a ki bizonyos értelemben el nem mondhatja magáról Jézus Krisztussal: „Az én országom nem e világból való“.

A Te országod a magyar nyelv nagy kincsébányája, melyhez mindig az igaz magyar érzés áhítatával közeledtél. Hogy ennek a bányának még eléggé fel nem tárt aknáit átkutat-hasd, a tulajdonképeni magyar nyelvészeten kívül behatóan foglalkoztál a szláv összehasonlító nyelvészettel és a modern nyelvtudomány eredményeit kombinálva a szláv és a magyar középkor művelődéstörténetének ritka tárgyismeretével, *régibb nyelvűnknek* olyan *historikusa* lettél, a minőt a magyar tudomány idáig nem látott.

Mit kívánjak hát Neked, mit kívánjak magunknak ebben az ünnepi órában szebbet és nagyobbat, mint, hogy azt a gigantikus munkát, melynek immár csaknem húsz esztendeje erőd javát szenteled s a mely kitünő munkatársadnak, *Gombocz Zoltánnak* segítségével szépen halad, a magyar nyelv etymologiai szótárát befejezned sikerüljön, hogy álljon minél hamarabb készen tudományunk dicsőségére és továbbfejlődésének elősegítésére ez az *Etymologicum Magnum linguae Hungaricae*.

De a tudományra, sajnos, rossz idők járnak s én nem biztathatlak avval, hogy ekkora munka befejezése és főleg közzététele az adott viszonyok közt nem fog még igen sok akadályba ütközni. Ám bárminő legyen is a nagy mű jövő sorsa, Te nyugodtan és megelégedéssel tekinthetsz vissza multadra, mert idáig is eltörölhetetlen betűkkel irtad be nevedet a magyar nyelvtudomány aranykönyvébe s a Révai koszorúja máris a Tiéd!

VII.

Horger Antal 1. taghoz 1921 január 3-án.

Mai értekezésseddel elfoglaltad székedet levelező tagjaink sorában s én az osztály nevében örömmel üdvözöllek mint új társunkat, mint a magyar nyelvtudomány nagyérdemű munkását, a kinek további működéséhez sok reményt fűzünk; mert hiszen részletkérdésekkel foglalkozó szakszerű dolgozataiddal, melyek éles megfigyelő képességről és szigorúan módszeres gondolkodásról tesznek tanúságot, már régen megmutattad, hogy igazi kutató vagy, a ki tudományát egy-egy lépéssel mindig előbbre tudja vinni, a nyelvtudomány alapelveit tárgyaló, összefoglaló munkádban pedig jelét adtad annak is, hooy a részletekbe merülve sem vesztetted el érzékedet az elvi kérdések s a tudomány nagy egésze iránt.

De engedj meg, hogy munkásságodnak ezúttal különösen azt a részét emeljem ki, a mely engemet talán subjectiv. de a mai időben nagyon is méltányolható okokból legjobban érdekel s a melynek köréből merítetted, legnagyobb örömemre, székkfoglalód tárgyát is: a székelységgel foglalkozó tanulmányaidat. Fiatal éveidet Brassóban töltötted, Európa legszebb fekvésű városainak egyikében, ott, a hol mindjárt a város fölött emelkedik ki merész szökéssel a barcasági síkból a Keresztényhavas hatalmas kúpja, e mögött pedig, mint a kép fenséges háttere, még sokkal magasabbra nyúlnak a felhők közé az óriás Bucsecs hófedte ormai. Ez a gyönyörű hely a Székelyföld kapuja: hiszen már a város utczáin is minduntalan felhangzik a characteristikus székely szó, határával pedig szomszédos a neked oly kedves csángó Hétfalú, a mely közvetlenül érintkezik a három-

széki székelységgel. Itt ragadta meg figyelmedet ez érdekes nép tősgyökeres nyelve, melynek egyes dialectusait a legpontosabb s tudományos tekintetben legértékesebb tanulmányokban ismer-tetted, itt gyűjtötted össze szerető gondnal a csángók hagyományos meséit, itt szolgáltattál nyelvtudományunkhoz és nép-rajzunkhoz olyan adatokat, a melyek egykor bizonyára fontos szerepet fognak játszani a székelységhez fűződő számos és nehéz, nyelvészeti és történeti kérdés megfejtésében.

Most pedig hallgass reám, mert olyan ember szól hozzád, a ki joggal tarthat veled szellemi és érzelmi rokonságot már csak azért is, mert nem csupán hírből ismeri Erdélyt, mint annyi más, messze földeket megjárt magyar, hanem hosszabb ideig élt ottan, bejárta legszebb részeit, s a kit megejtett, csak-úgy mint téged, az erdélyi tájak s az erdélyi élet varázsa. Hiszen álltam én is a brassai Czenk tetején s gyönyörködtem onnan a Barczaság elragadó képeiben; szívtam én is Tusnád balzsamos levegőjét s megmásztam a virágos oldalú Nagy-Csomád ormát, a honnan, közvetlenül a Szent-Anna tavának csodaszép krátere fölött, látni az egész Háromszéket a Bálványostól a Csukásig; barangoltam Borszék fenyeveseinek rengetegében s a Bükk-havas csúcsáról elbűvölten szemléltem a gyönyörű Csik-országot; bámultam a világ csodáját, Szováta napfényben ragyogó, meztelen sószikláit s felkocsiztam a Bucson-tetőre, a honnan egyszerre látható a Hargita mind a két oldala, a székelység kettős hazája: és mindenütt, a hol fülembé zengett a székely beszéd kedves muzsikája, sokszor és sokat gondolkoztam e rejtélyes nép eredetén, a melyre idáig a historikusok és a nyelvészek vállvetett fáradsága sem tudott kellő világosságot deríteni s amely éppen ezért a magyar tudomány legérdekesebb és legizgatóbb kérdései közé tartozik. De voltam a gyergyai hegyek közt abban a vad völgykatlanban is, a mely talán előtted sem ismeretlen, ott, a hol valaha csak egy jelentéktelen hegyi patak folydogált; mikor azonban a katlan szűk nyílását egy sziklaomlás eltörölaszolta, a kis patak nagy és mély tóvá dagadt, eltemetett egy egész fenyeördöt úgy, hogy csak a legmagasabb fák hegye maradt ki a vízből. Ha a komor látványra, mely itt szemeim elé tárult, a mostani szörnyűséges időben visszaemlékezem, a kinok kinjával járja át lelkemet az a gondolat, hogy ez a tó, melyet a nép jellemző névvel *Gyilkosnak* nevez, a székelység mai sorsát példázza. Mert mi egyéb ma, mint egy nagy Gyilkos-tó, egész Székelyország, melyre sziklákat hengerített a világháború földrengése s utána ellepte az ellenséges szennyes áradat.

Bizonyára értesz hát engem s utánam érzed azokat a fájó érzéseket, a melyek szivemen átviharzanak, a mikor arra kérlek:

maradj hű továbbra is fiatalságod szerelméhez, folytasd a szé-kelység nyelvének és hagyományainak szerető tanulmányozását, most már nemcsak tisztán tudományos érdeklődésből, hanem hazafias buzgóságból is, hogy a te tudós munkásságod is erősítse azt a szellemi és erkölcsi kapcsolatot, melyet köztünk és tőlünk elszakított véreink közt minden áron fenn kell tartanunk egészen addig, a míg Erdély újra az lesz, a minőnek még én is láttam s a mi a múltban mindig volt: az anyaországnál magyarabb Kis-Magyarország.

Csánki Dezső osztályelnök beszédei a II. osztályban tartott székfoglalók alkalmából.

I.

Eckhart Ferencz 1. taghoz 1920 október 4-én.

Örömmel üdvözljük Tagtárs urat, nagyérdékű felolvasása alkalmából, feljes jogú levelező tagjaink sorában, s meg fogjuk keresni az elnökséget, a tagsági oklevél kiállítása végett. Örömrünk egyként a szakférfit és a hazafi öröme.

Tagtárs úr abból az iskolából jő ide hozzánk, a mely, a bennünket évszázadokon át lekicsinyelt s mégis kizsákmányolt szomszédos idegen országban, az egykori császárvárosban, közelében a történelmi források kiapadhatatlan bőségének, s a mindig tiszteletreméltó német tudományosság légkörében — egyszerű müvelte a tudományt és áldozott a hazafiságnak; a kútfők tanulmányozásával járó elmélyedést és kritikai érzéket s a nyugati nemzetek széles látókörét egyesíté, a távolban sok önmehtagadással élő igaz magyar érzésével.

Két kiváló férfit nevéhez kapcsolódik ez a, sajnos, letűnőben levő, előttünk csak nemrég még oly eleven és kedves, külön bécsi magyar világ.

E két név: *Károlyi Árpád* és *Thallóczy Lajos*. Ha e nevek említésekor elképzeljük az utolsó három évtized folyamán az idegenben körültek kifejlett magyar életet, tudományos és társas-kört, nem tudjuk, az európai látkörű tudóst, a melegszívű jó embert és barátot, vagy a mélyen, kritizálva még mélyebben érző igaz magyart szeressük és becsüljük-e bennük inkább. Mert önkéntelen vonzottak, és közöttük tartózkodva, marasztaltak bennünket, egyaránt kedvesek voltak értelmünknek és szívünknek, egyként a komoly munka tanulságos, mint a társaság kedélyes óráiban.

E két férfitnak és bécsi állandó körének kapcsolódása, a történetírói tervezgetésnek, különösen pedig a rendszeres kútfőmüvelésnek s alapos szaknevelésnek *ittthoni* képviselőivel,

a magyar történettudomány nemzeti jellege mellett annak modernizálását, s megbízhatóságának, és ezért szintjének emelkedését jelentette.

Egy rettenetes cyklon végzetszerűen feldúlta a szép és értékes kapcsolat szilárdnak tetsző utait, összerombolta épületeit.

Kell-e a magyar tudomány e díszes, és kétségbeesett viszonyok közepette is szorgos és sürgős munkálkodásra váró palotájában hirdetnem, hogy ez utakat, ez épületeket minden erőnkől újra megépítenünk s azokon és azokban újra szeretettel, bizalommal terveznünk, dolgoznunk kell.

A nyugati nemzetekhez való, már szinte élettelené vált tudományos kapcsolatainkat minden politikai földrengésen keresztül továbbra is fentartani, erősíteni, élő tartalommal és erővel ellátni e pillanatban a mi nehéz feladatunk.

S e gondolattal, az erre vonatkozó szilárd elhatározással szívünkben, a hála és szeretet érzelmeivel idézem előnkbe a még életben levő egyik kiváló egyéniség: *Károlyi Árpád* alakját, a ki a lezajlott súlyos évek annyi szenvedései után, a milyen igénytelenséggel és szerénységgel, oly nagy türelemmel és kitartással, nem . . . ifjúi erővel szedi össze s tartja kezében a tépett szálakat, gyűjti maga köré az ifjabb nemzedék jeles tagjait, ápolja az itthon élőkkel a megszakadt kapcsolatokat, és dolgozik . . .

Az Ó drága példája legyen *nekünk* buzdítás és követés, a mi szeretetünk és hálás megbecsülésünk *Neki* az erő forrása.

S midőn Önt, Tagtárs úr, az Ó egyik kedvenczét, körünkben, mint tudós szaktársunkat üdvözölhetem, szilárd hittel érzem eltöltve lelkemet, hogy a munkatársak kiválasztásánál az Ön tudós és dolgozó, széles látkörű és hazafias egyéniségében helyesen jártunk el, s az Ó nyomdokáikon, e gyarapodással is a komoly cél felé haladunk.

Isten segítse!

II.

Hegedüs Loránt 1. taghoz 1920 november 2-án.

Tisztelt Tagtársunk!

Meg fogjuk keresni az elnökséget, hogy székfoglalód alapján, a Neked szabályaink szerint járó tagsági oklevelet állítsa és szolgáltassa ki.

S midőn ekként a Magyar Tudományos Akadémia teljesjogú belső tagjai sorába iktatunk, azzal az optimizmussal nézünk kiváló egyéniséged további tudományos, irodalmi és közéleti tevékenysége elé, mely lelkünkben, eme soha el sem képzelt súlyos pillanatokban, a szomorúság, bosszú, lemondás és dacz

hullámzásai közepette — a felemelkedés és alkotó tettek forrása lehet.

Elbűktünk, kicsinyek lettünk. S a kik élő testünket széttagolják, húsunkon és csontjainkon osztozkodnak, s a kik életromboló eszméik mérgével lelkünk ellenállását megbénították — szinte chorusban üvöltik felénk vadjukat, hogy a rettentő háborút és romlást mi okoztuk.

Nehéz a történetírót magamban megfékezni, hogy a tényeket, előttünk csak imént elvonult rikító köntösükben, magasabb gondolatokkal való kapcsolatukban én is fel ne mutassam. De hiszen gyümölcséről megismerhetitek a fát. Bizony az ő falánk osztozkodásuk, s a szervezetünkben dülő mérgezés — nem az ő utólagos bosszújuk műve, a „te kezdted“ ért, hanem a czinkosok régi tervének sikere.

S inkább verni kellene mellünket, hogy sokat nem láttunk meg — a vakságig, nem hallottunk meg — a siketségig; és ezért nem is számítottunk — a tehetetlenségig. Kényelmesek, közömbösek voltunk; sok dolgunkat másra, olykor éppen ellenségeinkre bíztuk.

Talán mentségünk, hogy több évszázados virulás után beállott történelmi katastrópháktól kábultan, lépteinket gáncsoló népekhez kellett évszázadokra kapcsolódnunk; körös-körül rokon-talanul, rokon népeknek útjában álltunk; és egyszerre nagyon sok volt a pótolni valónk. Erényünk, hogy ezeréves történelmünk ideáljaihoz hívek igyekeztünk maradni, sőt ezek cultusában akartuk felépíteni nagyunk álmodott jövődönket.

S ha ma, kétségekkel küzködve, e jövődől után kutatunk? E tudós testületben nem lehet helye kétségnek. „A legnagyobb magyar“ a mesterünk, eszméinket ő mutatta fel először igaz valóságukban, s ő vágott az alig derengő sötétségben biztos utakat.

Mondhatná talán valaki, hogy a jelen pillanat igen kimért a Széchenyi szellemének felidézéséhez. De hát csak ünnepnapokon szabad imádkozni? S midőn reggeltől estig vezekelünk, lehet-e válogatnunk az alkalmakban, ha hibáinkról számolni s hűségünkről fogadalmat tenni akarunk?

Viszálykodásra hajló, vezérkedni vágyó, engedelmeskedni nem szerető, rendszeres munkától idegenkedő faj vagyunk. Senki Nálánál világosabban nem látta ezt; senki Nálánál nagyobb szeretettel nem kereste e beteges tünet gyökerét és orvosságait. S felrázó szózataihoz tetteket csatolt; apostoli példájához vértanúságot.

Vajha meglátnák, figyelnék, átértenék többen, sokan, kicsinyek és nagyok, az ő ma is biztató szózatát, példáját és elrettentő tragédiáját; midőn az ő tanításaitól való eltévelyedésből származó bűnök és katastróphák miatt az érdemesek és ártatlanok,

a szükkölködők és kétségbeesettek ezrei az örület és öngyilkosság dantei szakadékaiban vergődnek.

Hivatott író-művészek díszes sora idézte már sokszor szemünk elé az ő, anyagi és erkölcsi, nemzeti és culturalis közjavaink gyarapításán égő cassandrai alakját, s a Tőle származó történelmi emlékek egész geológiai rétegzete kínálja kutatásra kinek-kinek, gazdag kincsesbányáját.

Mindenki congenialis, a ki a megértés és követés elszánt-ságával és hűségével hallgat ezen, politikájában józan, írónak és embernek költő, a tervezésben művész, de mindig őszinte és mindig magyar lángelme alkotó sugallatára.

Reád is ezzel a gondolattal, ezzel a reménnyel, vágyódással tekintünk. Te mintegy örökségkép bírod a meglátás és kifejezés világosságát; s egyként a józan számolás, művészi tervezés és költői nyelv, az anyaggal és szellemmel való bánnitűdés, az észszel és képzelettel dolgozás harmonikus képességeit.

Mindnyájan, a kik a csatorna szennyébe dobott ideálok felmagasztalását, a köznek egészséges gondolatok útján való emelését a kiválók irányításától, s mindnyájunk összefogó munkájától várjuk, — örömmel szemléljük ezt. De vigyázz! „Gyilkos, nyavalyás időket élünk“, és — Te tudod — a név és tehetség kötelez. Hallgatnak Reád! Erőnek, világosságnak, forrásnak néznek.

És midőn e pillanatban a választottak e díszes társasága az én gyenge szómmal üdvözl, — lélekből együttérzést ígér, s Istentől erőt és hitet kíván Neked.

III.

Posch Jenő 1. taghoz 1920 november 29-én.

Szomorú időben, szomorú tárgyról hallottuk értekezni a szakférfit.

Mikor a lelkek százezreiben felüti fejét az emésztő kérdés: az élet miértje és értéke, s a gyanu: ez élet czéltalansága felől, — gyöngülő lelkünk mily alapra álljon a kísértő rém csábítgatásaival szemben?

A philosophia válaszol: teljesítsd kötelességedet!

Midőn tisztgem e helyütt, e perczen nekem adja a szót, philosophiai szakképzettségem fogyatékságának tudatában inkább csak mint történetíró és mint ember beszélhetek.

Krisztusi civilisatiókn történetének első másfélezer évében az emberiség nagy gondolkodói a tudás és hit (a philosophia és vallásos eszmék) kettős talapzatára építették gondolkodási rendszerüket, s keresték a világ és az emberi rendeltetés magyarázatát. Majd az újabbak, a szigorú kétely s a szabatos

szemlélet gondolatától ellenőrzött tudás „természettudományi“ alapján igyekeztek végezni kutatásaikat és megépíteni rendszerüket. Sajnos, a gondolkodás és kutatás emez újabb módjának — a tudomány és találmányok terén addig el sem képzelt — termékenységből, a mindenség s az emberi élet magyarázatának *iszonyú egyoldalúsága* keletkezett.

A mi fiatalságunk idejének philosophiai eszméi kérlelhetetlen előzményei a lelkek mai katastrophájának, mely, mint valami meg nem mérhető feszítő erő, az anyagiak rétegeződését is egymás fölébe hányta. Akkor Hegel, Comte, Buckle és Büchner a legtöbbször emlegetett nevek. De a Hegel-féle philosophiai épület már iszonyú repedéseket mutat, sőt az érthetlenség homályába vész; a Büchnerek, s utánuk Heckel, Bölsche, Ostwald és társaik pedig a régi, kopott, fehér ruházatú nagyságok után egy új, merész divat veresbe hajló köntösében tetszelegnek. A Marx-okban és Engels-ekben végződő eme sorozat felett komoran emelkedik fel a sokszor méltatlanul idézett Darwin alakja.

De hiszen a szegénység és betegség, a becstelenség és hiúság, az erőszak és halál gondolatát nekik is megnyugtatóan kellett valahogy magyarázniok. És hová jutottak? Csupán a monista praedicationok egoistikus próbálgatásait említem, annak igazolására, hogy ők is érezték a régi megoldás kényszerét, s hogy az emberiség életében ma is — szenvedés közben — még hevesebben tör elő a vágy: a tudás és hit kettős magyarázata után.

Ebben a szomorú rom-világban, az emberi sorsok mai forgandóságában s gondolatok kuszált szövevényében — a philosophiát, különösen pedig a magyar philosophiát és philosophusokat nehéz kötelesség gondja terheli, hogy a kortársak lelkében élő eme vágyat kifejezésre juttassák és helyesen irányítsák.

S a jelek azt mutatják, hogy a magyar philosophia ezt a feladatát mélyen átérzi, s a zord idők parancsát munkára készen várta. Alig eszméltünk fel kábulatunkból, a Pantheon büszke symboluma alatt, az olvasásra szánt papirok legszürkébbjén, a tanulásra és vigasztalásra szánt gondolatok legfényesebb sorozatát taglalja előttünk egy egységes, erős alkotású magyar philosophiai mű, a világ és az emberi élet formájának és tartalmának, értékének és igazságának rendszeréről. Bevezetést ígér és összefoglalást nyújt; az emberiség legnagyobb gondolkodóit idézi, s mégis a maga gondolataival beszél, — kötelessége tudatában „bátran, őszintén, alázatosan“.

Lehet-e csodálni, hogy kor és szerző egymásra találjanak, s hogy a váratlanul, de a kellő pillanatban megjelent művet máris ünnepli sok tépelődő lélek, mely igazság, tudás és hit: az Absolutum után való vágyakozásában, szomját ebből az ős-

forrásból csillapította, s erőt és lendületet nyerve, haladhat életcélja felé.

És midőn most, tisztemből kifolyólag, Tagtárs urat, mint a philosophiai gondolkodás egyik magyar kiválóságát és mesterét, Akadémiánk teljesjogú belső tagjai sorába iktatom és üdvözlöm, legyen megengedve nékem, hogy Önnel együtt e nagyértékű és sikerű mű szerzőjét, a magyar philosophusok vezérét, Akadémiánk büszkeségét is ünnepelem.

IV.

Kovács Alajos I. taghoz 1921 január 10-én.

A statisztika boldogabb időkben és boldogabb nemzeteknél főképp a népszaporodás számontartásának, törvényei kutatásának tudománya volt; nálunk a lezajlott világháború eredményével kapcsolatban egyszerre a legszomorúbb politikai és társadalmi kérdések gyűjtőhelyévé vált, s mégis egyik főforrása reménykedésünknek és számításainknak.

Annál a végzetes viszonynál fogva, mely bennünket a Habsburgok többi országaihoz esatolt, ez országokkal és saját királyainkkal közel négy évszázadon át folytatott küzdelmeinkben a *közjog tudománya* volt fő védőbástyánk, melynek gyöngéit olykor kardunk ereje pótolta. Jogainkra hivatkoztunk, jogainkban bízunk. A háború végén történt bukásunk pillanatától fogva az egész világ mint egyetlen ellenség látszik ránk szakadni, a melynek győzelméből és nyomorúságából táplálkozó egoismusával szemben ma inkább a *földrajz, statisztika és történelem* tudományának gyakran egymásba fonódó igazságai szolgáltatják számunkra védelmünk eszközeit. Területünknek és határainknak, a népesség eloszlásának, s ezeréves történelmi együttélésünk hagyományainak megmásíthatatlan törvényeiben bizakodunk.

Ellenségeink letagadták, hogy Magyarország valaha védte a nyugatot, pedig mi bizonyíthatólag e feladat teljesítésében véreztünk el. S miután elvéreztünk, s még a pusztán maradt nagy magyar síkságok részei is idegenekkel települtek be, — Ausztriának néztek; s csak most, mikor a németiségért fenyíteni akarnak, neveznek nevünkön bennünket. Fejünk felett összefogtak a szlávssággal, mint már négyszáz évvel ezelőtt összefogott — pedig mily nagy bűn volt ez akkor — a nyugati keresztényen a keleti pogánynyal. Így sujtott le ránk a régi s a mai Mohács.

De a mi az egyesnek kötelessége, a nemzetnek nem szabad halálára gondolnia; minden akadályon, katastróphán és szenvedésen át tovább kell élnie, dolgoznia és küzdenie.

De most végre nekünk is meg kell tanulnunk, hogy mint hajdan, megint a magunk lábán járjunk; hogy a mi szemünkön át ismerjen a világ, s létezésünket a saját közügyének fogadja el.

Magyar diplomácia és a magyar tudomány fogjanak össze. Példát vehetünk ellenségeinktől, a kik türelmesek, sőt fűgék. rugalmasok és kitartók voltak ebben a szerepben, mialatt mi erős szövetségek kényelmes biztosságában éreztük magunkat, s lekicsinyeltük a körülünk felburjánzott tudatlanságot és rágalmakat.

Több jel biztat, hogy szomorú helyzetünk fölötti bénító bánkódásunkon és bosszú-érzésünkön felülemelkedve, látjuk és vállaljuk ezt a nehéz feladatot.

Te egyike vagy azoknak a buzgó és tudós magyar hívőknek, a kik már a katastropha pillanatában készségesen segítségére siettél a lesújtott közügynek, s a történelmi statisztika Általad feltárt igazságainak fényénél, nagy tudományos készültséggel, szeretettel és találékonysággal rávilágítottál az évszázados régi szenvedéseinkből kárunkra alakult népeességi fejleményekre.

Nagyrabecsült Tagtárs, midőn megtartott székfoglaló alapján belső tagjaink sorába iktatunk, reménységgel eltelve, erőt, kitartást és sikert kívánunk a közügyért folytatott további munkálkodásodhoz.

Légy üdvöz!

V.

Hekler Antal I. taghoz 1921 február 9-én.

Köszönjük nagyértékű tanulmányodat.

Midőn az ókori, főleg pedig a görög művészetről emlékezünk, a gondolatok bőséges sora támadhat fel lelkünkben e művészetről, a népről, mely alkotta és önmagunkról, akik, mint örökösök, ez alkotásokból táplálkozunk.

Legyen szabad most e gondolatoknak csupán két csoportjára röviden rámutatnom. Az egyik e tárgynak mint művészettörténelmi anyagnak, a másik az ezzel foglalkozásnak értékére vonatkozik.

Az ókori görög, szemelláthatólag két — alapjában ellentétesnek látszó — kiválóságra törekedett: az emberi test nemes szépségére és a gondolkodásban való tökéletességre. E kettős törekvéséről, alkotó erejének ez úton elért sikereiről, ha csak romokban sőt törmelékekben is, örökértékű bizonyítékokat hagyott reánk.

A mi civilizatióink azonban, közel kétezer év előtt, egy másik ókori népnél, más gondolatokon indult meg és haladt. A testi formák szépségét megvetve s tekintetét ég felé irá-

nyozva, a gondolatoknak inkább erkölcsösségére, mint szabadságára és szabatoságára törekedett.

Midőn ezen, mintegy másfélezer évig tartó útjában, a középkor végén újra felfedezte az elfelejtett régi világot, az eléje táruló látvány valósággal elkábitotta s eddig el sem képzelte művészi alkotásokra képesíté. Mintegy újjászületik a régi görög-római gondolatban s mindenestől megáhitja és újra megalkotja ezt a történelmi csodát.

Ez az újjászületése azonban immár másfélezeréves erkölcsi ideáljainak élő tartalmát, mint fényes nap, úgyszólván kiszikasztja. Az így támadt erkölcsi züllésből a szép test és szép szellem harmónikus együttese, majd a *gondolkodásnak* oly szabadsága sarjadzik ki, mely már nemcsak az embert, hanem a nagy természetet is apróra vizsgálni akarván, a *tudományok* megszületéséhez vezet.

S eljön a pillanat, midőn *civilisatió*nk ez új korszakában a természet vizsgálatára alapított tudomány a régi világ gondolatbeli, majd művészi értékeinek lekicsinylésére vetemedik.

Ez az új inductiv tudomány emelkedő útjában sok fényt és hasznót árasztott az emberiségre. De hová tévedett a hasznosság elv túlhatása miatt?! Ime néhány a mintegy *harmadfélezerévi* utat jelző nevek közül. Emberek, akik egyúttal eszmék. Sokrates és Phidias; Szt. Ágoston; Rafael, Michel-Angelo és VI. Sándor; Verulami Baco és Darwin; Marx . . . és kell vagy szabad-e több nevet említenem, hogy a sor a materialisták és futuristák képviselőivel szemünk láttára bezáródjék.

Így kíséri vagy űzi egymást évezredekken át: gondolkodás és művészet s meríti ki önmagát a „fejlődés“ útján, mialatt a tudomány támogatásával valamely szabály vagy minta: az abszolút után kutatva, mindig és mindig visszatér oda, a honnan kiindult: a régi romokhoz és törmelékekhez, a melyeknél, ha gondolkodás, ha művészi forma, — értékesebbet, bizony évezredekken át nem sokat tanult vagy alkotott.

Történetírók ily szemmel nézzük a Sokrates, Plato, Aristoteles s a Phidias, Praxiteles és Parrhasios remeklését, a gondolkodó lélek és nemesen szép test birodalmában. Mikor öregszünk, ettől fiatalodunk; mikor távolabbról szemléljük, akkor látjuk igazán.

Te is e világ gondolatkörébe vonsz bennünket, tanulmányaidal, történelmünk mai legszomorúbb korszakában. Mikor a tudományban, alkotásban való vizsgálásra és igazolásra törekszünk, s egyszerre áhitozunk nemzeti eszményeink újjáéledése s tudásunk európai szintjének emelkedése után; hogy mialatt ellenségeink szörnyűségesen megszaporodtak és mindenünket, még

a mi megmaradt is, pusztulással fenyegetik, — egyszerre műveljük belső megizmosodásunkat és ismertessük el — most gyakorlati nyelven kell szólanom — a külföldi piacokon is kulturális termelésünket.

Te is ily kettősértékű tudományos munkálkodással jutottál e díszes testületnek a jelen pillanatban is megnyilvánuló elismeréséhez és megbecsüléséhez.

Meg fogjuk keresni az elnökséget, hogy a Téged székfoglalód alapján megillető diplomát, mely tagsági jogaid teljes birtokába helyez, szolgáltassa ki: s jövő tudományos munkálkodásod minél nagyobb sikerére vonatkozólag kifejezzük legjobb reménységünket és jókívánatainkat.

VI.

Lukinich Imre 1. taghoz 1921 márczius 7-én.

Nagyértékű tanulmányodat köszönettel fogadjuk s meg fogjuk keresni az elnökséget a tagsági oklevél kiszolgáltatása végett.

Tehát: Bethlen Gábor és Pozsony!

Előttünk, történetkutatók előtt, a kik a mult és jelen történéseit egy-egy nagy, egységes eseményfolyam hullámjának vagy cseppjének tekintjük, — ez a két név, szomorú jelenünkben, történelmünk és történetírásunk tipikus korszakát és alakjait eleveníti meg.

Gondtalanabb időkben úgy állapítottuk meg feladatunkat, hogy: a történelmi igazságot keressük: s örvendtünk, hogy disciplinánkat a tárgyilagos tudományok sorában helyezhettük el.

S ma, mintha a lét és nemlét szükségszerű követelésekép éreznők, hogy az igazság alapjára helyezett történelmet, a kezdetlegesebbnek látszó meghatározás szerint: az élet tanítómesterének, a politika tanuságtételének, a biztatás és jóslás szent helyének is kell tekintenünk.

Íme, a Bethlen Gáborok korában, többszörös katasztrófák után, Magyarországnak akkor is megsonkított állapotában, Erdély és Pozsony jelzi országunk legfőbb s egyúttal szélső központjait, s maga ez a keskeny, félholdalakú sáv sem egységes, nagyobb részében nem is magyaroktól lakott terület, sőt két uralkodó közt megoszolva, politikai és felekezeti mivoltában szenvedélyes ellentéteket mutat. Holott ma, legalább népileg véve, szegény Csonka-Magyarországunkban egy egységes magyarság tömörül, igazi hazájában, egy, szintén egységes, és alapjában véve termékeny medence központjában, már természettől — s hisszük: fajunk munkája és elszántsága által is — a régi félholdalakú terület feletti uralkodásra hivatva.

A lelkek nagy kétségei közepette, nincs-e a mult és jelen ez ellentétében számunkra, ha csekély is, de kiérezhető biztatás?

S mit tudtak ezekből a szakgatott, magyarsága zömétől és legtermékenyebb tájaitól megfosztott országmaradványokból alkotni Bethlen Gábor és Rákóczi György, a magyarság akkori igazi vezetői?!

Egyszerre kellett, észszel és fegyverrel, hadakozni török és német, szultán és császár, ezen vagy azon a párton levő alattvalók ellen; s fenntartani, védelmezni, fejleszteni szabadságot és culturát. És ezek a kiváló magyarok, bölcseséggel, elszántsággal és munkával két emberöltőn át sikeresen végezték ezt a súlyos feladatot; sőt kicsiny országuk határait kijebb tolva, nehezen szervezhető kicsiny physikai hatalmukat megnövelve, mint számbaveendő erőt helyezték el Európának érdekektől és eszméktől tépett harczius társadalmában, a nagy ozmán és Habsburg birodalom két malomköve között, Moszkvától Párisig, Konstantinápolytól Stockholmig, a diplomatiának — vajjon hol szerezte ezt a magyar? — csodálatos találékony-ságával, tudásával, sőt művészetével.

Avagy nincs-e számunkra ebben a történetben is bőséges érték, sugallat és példaadás?

A magyar regényirodalom és utána a magyar történet-tudomány, a mult század óta, szeretetének, tudásának és tehet-ségének egész teljességével fordult ez értékes, az emberi sorsok fordulataiban és tragikus tetőzésében egyaránt gazdag, s minden izében magyar élet eseményei és hősei felé; riki ó, de egyszersmind biztató ellentétéül a mai, kívülről betolakodott és alulról felbuggyanó idegen áradat romboló fejleményeinek. Három nagy író-művész hordozza vállain a magyar történelmi regényirodalom ez örökszép építményeit: Jósika, Jókai és Kemény Zsigmond; a történettudomány alkotásait pedig jóformán egyetlen fanatikus erdélyi: Szilágyi Sándor. Egy vérbeli történetíró, haláláig lebirhatatlan akaraterővel sőt ifjúi vállalkozással, s a régi Erdélynek varázslatos szeretetével; reánk hagyva kifogyhatatlan munkálkodásának és tervezéseinek bőséges örökségét.

A mi szemünkben az ő emberi mivolta a legkedvesebb, az ő tudományos termelése a legkiadóbb, az ő példája a leg-elevenebb. Közülünk — a kik e példán indulva, a történet-tudomány különböző parlag-területeit kísérlettük meg az inductio eszközeivel munkába venni — az ő erdélyi munkakörét első-sorban Te örökölted, a ki már kezdő fiatal korod óta egységesen induló műveidben, a kútforrások és feldolgozás teljes készült-ségével, öntudatos munkása lettél a bálványozott szűkebb haza változatos történetének.

És hadd intsem Feléd ez ünnepélyes pillanatban, a Bethlenek hazája és Pozsony ma még — bizony — bolyongó vándorának, hűséges, szerető köszöntésemet; e diszes helyről véletlenül éppen én, a ki Veled szaktudományunk más terein is karöltve működöm, s a ki szintén megkísérlém felmutatni, ez előttem is otthon-számba menő erdélyi világ egy másik tájékának és korszakának történetét, a honnan a Hunyadiak iker-csillaga tör elő, bár — igaz — idegen homályból, de örökre mint a mi magyar horizontunk fénylő, tájékoztató világossága és ékessége.

A Hunyadiak történelmének munkása üdvözli a Bethlenek történetének hivatott kutatóját.

A M. Tud. Akadémia Történettudományi Bizottságának gondozásában megjelenő latinnyelvű történeti források közlésének szabályai.

(Az 1918 június 18-iki ülésen hozott határozatok alapján készült szöveg.)

A latinnyelvű forrásszövegek, még pedig mind az oklevelek, mind egyéb történeti források közlésében *alapelv*, hogy a szöveget a tudományos használatra mennél alkalmasabbá tegyük, megtartva az eredetinek mindazokat a helyesírási és egyéb sajátosságait, melyek a szöveg korára és írójára jellemzők.

1. Az újkori forráskiadványokban (1526-ot véve határpontul) általában a humanista helyesírást alkalmazzuk. Az ettől eltérő eljárást meg kell okolni.

2. A középkori szövegekben :

a) az *ae* és *oe* díptongusok jelölésére használt *e*, *c* (*caudata*), *ae* (*coarctata*), *ae* és *oe*, valamint az egyszerű *i* (*j*) jelölésére használt *v* és *i* mindig eredeti alakjukban tartandók meg;

b) a *-ci-* és *-ti-* szótagot magánhangzó előtt a szó etymológiájának megfelelően humanista helyesírással írjuk (pl. *confirmatio*, *positio*, de: *beneficium*, *felicía*);

c) az *u* és *y* betűk jelölésére írt *u*, *v* és *w*, valamint az *i* jelölésére használt *j* (hosszabbított *i*), *ii* jelölésére használt *ij* és *y* írásában a humanista gyakorlat irányadó (pl. *universis* nem *vniversis* vagy *vniuersis*; *video* nem *wideo*; *vulgo* nem *wlgo*; *iam*, *idcirco* nem *jam*, *idcirco*; *iis*, *fluvii* s nem *ys*, *ijs*, *fluvij*), (de vö. 10. pont);

d) a szokásos írásmódtól való, de a kiejtésre jellemző eltéréseket megtartjuk (pl. *nichil*, *ymmo*, *sumpma*, *hostenduntur*, *abebunt*, *adque*, *set*).

3. A szövegben előforduló tulajdonneveket (személy- és helyneveket) és akár magyar, akár más vulgaris (nem latin-

nyelvű) szavakat vagy kifejezéseket minden változtatás nélkül, betűszerinti hűséggel közöljük.

4. Az összetett szavakat egybeírva (*adiudicandum* s nem *ad iudicandum*), a külön szavakat különírva (*ad eum, per eum* s nem *adeum, pereum*) kell közölni.

5. Az évszámokat az eredeti forrás írásmódja szerint: teljesen vagy részben kiírva, római vagy arab számjelekkel közöljük, megtartva a felosztást és végzeteket is (pl. *M-mo, CC-mo, XX-mo, V-o* vagy *M-mo, CC-mo vigesimoquinto* vagy *Millesimo ducentesimo vigesimo quinto*), de az évszámok jelzésére, a mennyiben szóval vagy arab számokkal kiírva nincsenek, csakis a latin maiusculák használandók (tehát *M-mo, CC-mo, L-mo*, nem *m-mo, cc-mo, l-mo*).

6. Nagy kezdőbetűt csupán pont után, a mondat kezdőszavában, továbbá tulajdonnevekben s az ünnepek neveiben (ha ez utóbbiak több szóból állnak, csupán az első szóban: pl. *Inventio sanctae crucis*) használunk.

7. Oklevelek szövegében eltérő írással (pl. hosszabbított, oszlopos írással) irt részeket, valamint a szokásos jegyeket (*Chrismon, monogramm, elvágott betűk* stb.) megfelelő módon jelezzük.

8. A rövidítések mindig feloldandók; kétes esetekre megfelelő jegyzet hívja fel a figyelmet.

9. A tulajdonneveket jelző *siglák* (betűrövidítések) megoldását és a közlő betoldásait (pl. oklevelekben a nyilvánvalóan tollban maradt szavakat) csak akkor és akkor is kerek zárójel ( ) közt foglaljuk a szövegbe, ha a megoldás kétségtelenül bizonyos. Kétes esetekben a *sigla* a szövegben változatlanul marad és a valószínű vagy többféle lehetséges megoldást jegyzetben adjuk.

10. Csonka szövegeknek, rongált oklevelek kiszakadt és olvashatatlan részeinek kiegészítését szögletes zárójelbe [ ] foglalva közöljük, szükség esetén megfelelő jegyzet kíséretében. Ilyenkor az eredeti szöveg csonka szavait betűhíven adjuk, hogy a kiegészítés ellenőrizhető legyen. (pl. *ad u[estram ma]je[stat]em.*) A hiányzó és ki nem egészíthető szavakat három pont . . . jelzi, s hogy a szöveg illető helyén mekkora az olvashatatlan rész, jegyzetben a hiányzó betűk, vagy sorok valószínű számával (pl. 10—12 betű, 2—3 sor) kell jelezni.

11. A szövegből valami okból szándékosan kihagyott részt két vízszintes vonás — — jelöli.

12. Hibákat jegyzetben javítunk. Nyilvánvaló tollhibák a szövegben is javíthatók, de a jegyzetben a hibás szóalak ilyenkor is feltüntetendő. Szokatlan és feltűnő szóalakok a szövegben (így!) jelzéssel jelölhetők.

13. Az *interpunctiót* az értelemnek megfelelően kell alkalmazni. Az írásjelek fölösleges szaporítását kerülni kell.

14. Elbeszélő (nem okleveles) források szövegét a tartalomnak megfelelően bekezdésekre tagoljuk. Az oklevélszövegeket általában tagolatlanul, egyfolytában kell közölni; terjedelmes perbeli kiadványok (ítéletlevelek stb.) azonban — a könnyebb áttekinthetőség kedvéért — az ügy egyes phasisait feltüntető bekezdésekre tagolhatók.

15. A más oklevél szövegébe foglalt (átírt, megerősített stb.) okleveleket az átíró levélből kiemelve, külön a chronologikus sorrendben őket megillető helyen közöljük, az átíró oklevél megfelelő helyén zárjelbe foglalt pontos utalással. A végrehajtásról szóló jelentésbe (relatoria) foglalt s avval szorosan összefüggő *mandatumok*, valamint a kivonatos insertumok az ilyeneket magukban foglaló oklevelek szövegében közölhetők, még pedig a teljes szövegű oklevelek külön bekezdéssel. Kivonatukat a tartalommutatóban (summarium) okvetlenül és lehetőleg a szövegben a chronologicus sorrend megfelelő helyén is közölni kell.

16. Az okleveleket mindig teljes szövegükben, csonkítatlanul, a hozzájuk tartozó címzéssel és a rajtuk található, tartalmukkal összefüggő feljegyzésekkel együtt kell közölni.

17. A szövegben középkori időszámítással kifejezett dátumokat s egyéb időmegjelöléseket feloldjuk s a szöveg szélén kiemelve, okleveleknél a regestákban is feltüntetjük.

18. Oklevélkiadványokban az oklevelekből a dátummal és a kibocsátó nevével kezdődő s az oklevél tartalmát magában foglaló rövid, de szabatos kivonatot (regesta) kell készíteni ezt a megfelelő oklevél élén közölni.

19. A közölt források külalakjára és provenienciájára (íróanyag, pecsét, író személye, eredeti kézirat, átíratok, másolatok, kiadások stb.), valamint a kritikájukra vonatkozó palaeographiai, diplomatikai és bibliographiai apparatust a szöveget megelőzőleg (okleveleknél a *regesta*, más forrásoknál a *cím* után), vagy indokolt esetben a szöveg végén eltérő betűtípussal adjuk.

20. A tartalommal összefüggő tárgyi magyarázatokat és megjegyzéseket a szöveg után vagy a szöveghez fűzött jegyzetekben adjuk.

21. Minden kötethez a) *név- és tárgymutatót* (*index*), b) *szómutatót* (*glossarium*) és c) *tartalommutatót* (*summarium*) kell készíteni.

a) A kimerítő *név- és tárgymutatóba* vezérszavakul fel kell venni a közölt forrásokban előforduló összes tulajdonneveket közelebbi meghatározással (pl. *szn.* = személynév, *cs.* = család, *f.* = falu) és minden politikai, társadalom-, gazdaság-, egyház-,

jog-, had-, művészettörténeti vagy bármi más szempontból fontos tárgyat (köznevet) eredeti latin alakjában (pl. *comes castri, iobagio, servus, mansio, aratrum, marca, denarii Viennenses, dos, ius patronatus, rexillum, pallium, dalmatica, libri* stb.), szükség esetén utalásokkal az összefoglaló magyar vezérszavakra (pl. társadalmi osztályok, pénznemek, egyházi szerelvények stb.). A személyi adatok, terjedelmesebb korszakot felölelő köteteknél pedig egyéb adatok korát is évszámmal jelezzük (pl. *Gyula 1075 . . ., comes palatinus 1075 . . ., 1230 . . ., 1352 . . ., mansio 1091 . . ., 1212 . . ., 1289 . . ., 1301 . . .*).

b) A *szómutatóba* betürendbe szedve fölveszszük a forrásokban előforduló magyar és más vulgaris (német, szláv stb.) szavakat eredeti alakjukban minden változtatás nélkül.

A különféle alakban előforduló neveket és szavakat (pl. *Durs, Ders* és *Dersy*; *Sunad* és *Chanad*; *zigeth, scigeth, sziget*) úgy a név- és tárgymutatóban, mint a szómutatóban egy czim-szó alá kell összefoglalni, az eltérő alakoknál megfelelő utalással (pl. *Scigeth* ld. *Sziget*; *Zigeth* ld. *Sziget*; *Sziget* *scigeth, zigeth* . . .).

c) A *tartalommutatóba* felveendő a források czime és az esetleges fejezetczimek a kiadványban adott sorrendben; oklevél-kiadványoknál az összes oklevelek *registúi*, szoros chronologikus sorrendben.

Jelentés a pályázatok eldöntéséről.

I.

Jelentés az 1921. évi Nagyjuttalom, Kautz Gyula- és Marezibányi-mellékjuttalom odaítélése ügyében.

A társadalmi tudományoknak abból a nyolcz évi irodalmából, a melyből feladatunk kiválasztani a jutalmazandó munkákat, több mint hat év a háború idejére és az azt követő szomorú időszakra esik.

Ez nem maradhatott befolyás nélkül ezen irodalom bőségére és tartalmára. Egészbenvéve a nyolcz évi irodalmi anyag gazdag. A háború idejének nagy részében az irodalmi termelés nemcsak hogy nem mutat visszaesést, hanem a háború eseményei még élénkítőleg is hatnak reá. A mint azonban a háború végső szakáiban a nemzet ereje mindinkább fogy, épp úgy mindjobban gyérülnek irodalmi termékeink is, míg végül a legutolsó két esztendőben oly visszaesés állott be, minő még nem volt tapasztalható irodalmunkban. E legutolsó két év alatt bírálatunk körébe eső irodalom terén tudományos munka már alig jelent meg. Ha

pedig ezen időszak irodalmát tartalma szerint nézzük, azt látjuk, hogy az első két évek, vagyis a boldog békeidő utolsó két évének irodalmát legnagyobbbrészt az erőtlő duzzadó, nagy reformtervekkel foglalkozó békeidő eszméi töltik be. Hogy csak néhány példát említsünk, erre az időre esik békés fejlődésünk egyik legnagyobb eseménye, a polgári törvénykönyv törvényjavaslatának beterjesztése a képviselőházban, mely körül igen élénk irodalmi tevékenység indul meg s melyből a legnagyobb rész a Magyar Jogászegyesületet illeti meg két vaskos kötetre terjedő értekezés-sorozatával. Polgári igazságszolgáltatásunk irodalma is erősen fellendül ebben az időben, miután a polgári perrendtartásról szóló korszakos nagy törvényünk röviddel azelőtt lett megalkotva. Nagy lépéssel ment előre kereskedelmi és váltójogunk is annak következtében, hogy az országgyűlés elfogadta a nemzetközi váltójogi egyezményt, melynek törvénybe iktatása ugyan a háború miatt már elmaradt, de a váltójog irodalmát művelő íróinkat mégis élénken foglalkoztatta. Hasonló jelenségeket tapasztalunk közigazgatási jogunk és büntetőjogunk irodalmában is. Nagy tevékenység tapasztalható közjogi irodalmunk terén is, mely ebben az időben több értékes monographiával és értekezéssel gyarapodott. És nagy fellendülést mutat ebben a korszakban, a miről még alább szólunk, közgazdasági és társadalomtudományi irodalmunk is. A háború kitörésével azonban reánk szakadnak az élet-halálharcz súlyos gondjai, a melyek nagyrésztben befolyással vannak íróink gondolkodására és munkáik tartalmára. A háború alatt ugyan megjelent több munka, a mely egészen kívül áll a háború gondolatkörén, legnagyobb részük azonban tudományos jellegük daczára is a háborúnak és az abból való kibontakozásnak hatása alatt áll. Sőt egy számottevő részük kizárólag a háborúval és a vele kapcsolatos társadalmi és gazdasági átalakulásokkal foglalkozik.

A bizottság ezúttal eltekintett a bírálati évkörbe eső munkák részletesebb méltatásától, ámbár a legnagyobb gondossággal mérlegelés tárgyává tett minden művet, mely az adományozás alá kerülő jutalmak odaítélésénél figyelembe jöhetett. Különösen beható bírálat tárgyává tette azokat a munkákat, melyek a jutalmak valamelyikének odaítélése végett az Akadémiához beküldettek. Teljesen kizárta azonban a bizottság a bírálat köréből a bizottsági tagok munkáit, minthogy arra az elvi álláspontra helyezkedett, hogy bizottsági tagok munkái a jutalmak odaítélésénél szóba nem jöhetnek. Ennek következtében a bizottság bírálatában csupán azokra a munkákra szorítkozott, melyeket megjutalmazásra a Tek. Akadémiának javaslatba hoz. Minthogy pedig feladatunk az Ügyrend 83. §-a értelmében a nagyjutalom és a Marczibányi-alapból járó másodjutalom, továbbá az Ügy-

rend 83a. §-a értelmében a Kautz Gyula-mellékjutalom tárgyában javaslatot tenni, a bizottság ennek megfelelően három szerzõt hoz javaslatba a jutalmazásra.

1.

Mérlegelven a nagyjutalom odaitélésére számbajöhető összes munkákat, a bizottság arra az eredményre jutott, hogy az egész nyolcz évi idõszak irodalmából úgy számuknál, mint tartalmuknál, de különösen tudományos értéküknél fogva legjobban kiemelkednek báró Wlassics Gyula tiszteleti tag értekezései, melyek tárgyát a szerzõ részint a büntetõ-, részint a köz-, részint pedig a nemzetközi jog körébõl vette.

Mielõtt báró Wlassics Gyula büntetõjogi irodalmi tevékenységét méltatnók, ki kell emelnünk, hogy Akadémiánk *Wlassics Gyulát* közel négy évtized elõtt kezdett irodalmi munkássága alapján elsõizben 1884-ben tüntette ki a Sztrokay-jutalommal [Akad. Értesítõ 1884. évf., 155. l.] a bûnkísérlet és a bevégzett bûncselekmény tanárol, valamint a tettesség és részességrõl irt pályamunkájáért, melyet azután a szerzõ a második kiadásban teljesen átdolgozott.

Rövid idõvel ezután, az 1886 május 6-án tartott nagygyûlésen [Akad. Ért. 1886, 143. l.] választotta Akadémiánk tagjai közé Wlassicsot, a ki legrégibb és legtekintélyesebb jogásztársaink egyike.

E hosszú idõ óta *Wlassics Gyula* a társadalmi tudományok körébe tartozó tudományos és irodalmi munkásságát sohasem hagyta abba. Kötetekre mennének e munkásságnak összegyûjtött termékei, melyeknek egybefoglaló méltatására a bizottságnak azért nem állt módjában kiterjeszkedni, mert ügyrendünk 84. § a kifejezetten a most vizsgált idõkörben megjelent *legkitûnõbb* munkának megjelölését kívánja.

Kapcsolatban az ekkor megindított büntetõjogi törvényelõkészítõ munkálatokkal, a most vizsgált idõkörben visszatért Wlassics Gyula azokra a kérdésekre, a melyeknek feldolgozásával elsõ irodalmi babérait aratta: a kísérlet és részesség törvényhozási szabályozásának, valamint a subjectiv és objectiv elméleteknek legfontosabb vitakérdéseire. [*A kísérlet és részesség körébõl*. Büntetõjogi dolgozatok (Pécs, 1914), 314—328.]

Ez a tanulmány tömõren, de praegnans szabatossággal foglalja össze azokat az eredményeket, a melyekre e nagy gyakorlati jelentőségû és sok vitás kérdéssel telített fejezetek keretében a törvényhozás és a tudomány haladása jutott.

Megvilágítást nyernek benne nemcsak az általános irányok, hanem azok a nehéz és jelentõs gyakorlati kérdések is, melyek e két kérdés tekintetében a büntetõjogi törvényhozás fejlõdésében

az utolsó félszázadon belül hazánkban és a külföldön vita tárgyai voltak. Fejtegetéseiből leszűrődnek azok a tudományos igazságok melyeket hosszú, alapos viták eredményei gyanánt állapítottak meg

B. Wlassics Gyula ezzel a tanulmányával is bebizonyította, hogy habár magas közjogi állásában, majd a közigazgatási bíróság elnöki székében más jelentős kérdések tanulmányozásával is kellett foglalkoznia, mint vérbeli tudós mélyen behatolt a korábbi szakmáját érintő kérdések folytonos fejlődésének tanulmányozásába. Ez annyival nehezebb feladat, mert a társadalmi tudományok egyik ágában sem merültek fel az utóbbi években olyan radikális új irányok; egyes alapvető tételek fenntartása, elvetése vagy módosítása iránt nem folytattak oly heves küzdelmeket, mint éppen a bűnügyi tudományok terén.

Wlassicsnak tudományos egyéniségét jellemzi, hogy állandó figyelemmel kísérte a büntetőjognak folytonos fejlődését és a nélkül, hogy a ki nem forrott eszméket elfogadta volna, a haladással mindig lépést tartott.

Ugyanez a szellem hatja át Wlassics Gyula egy másik értekezését, a melyet „A büntetőjogi reform kérdései“ czim alatt irt, s melyet a nemzetközi büntetőjogi egyesület magyar csoportjának 1913 május 15-iki ülésén felolvasott. Jogállam XII. k. (1913). 413—424. l.

Báró Wlassics Gyula közjogi értekezései túlnyomó részben a Budapesti Szemlében jelentek meg. Egyenként: Az államkapcsolatok új elmélete. Bp. Sz. 154. k. 178—188. l.; Gróf Andrássy Gyula külpolitikája. Bp. Sz. 155. k. 1—31. l.; Nemzet és állam. Bp. Sz. 157. k. 351—362. l.; A német világpolitika és Bülow. Bp. Sz. 160. k. 320—342. l. és Olesó Könyvtár 1765. sz.; Közjogi röpiratok. Bp. Sz. 167. k. 1—14. l.; Emlékeimből I. Ferencz József királyunkról. Bp. Sz. 169. k. 199—207. l.; Az udvartartás jogi természete. Bp. Sz. 170. k. 169—210. l.; A magyar állam életrajza. Bp. Sz. 171. k. 336—345. l.; Ausztriának viszonya Magyarországhoz. Bp. Sz. 175. k. 1—15. l.

A Jogállamban megjelentek: Önkormányzat és felügyeleti jog. Jogállam XIII. (1914). 1—14. l.; Az ausztriai közjogi irodalom és Magyarország. Jogállam XV. (1916). 1—13. l.; A koronázási hitlevél jogi természete és az új hitlevél. Jogállam XVI. k. (1917) 4—16. l. Külön füzetben is.

A Jogtud. Közönyben megjelent: A parlamenti jog reformja. XLIX. k. (1914). 257. l. és különnyomatban.

A szerző közjogi értekezéseit rendszerint valamely fontosabb magyar vagy idegen nyelven megjelent közjogi mű alkalmából írta, de azért mégsem egyszerű könyvbírálatok, hanem ezek köréből erősen kiemelkedő önálló feldolgozását nyújtják a kérdésnek. Nagyrészüik vitákat a háború előtt és alatt a magyar

közjogot mind sűrűbben ért osztrák támadások ellen. Mint emlékeztető, a legutóbbi évtizedekben az osztrák írók egy része el nem tagadható nagy készületséggel irodalmi téren vette fel a küzdelmet a magyar közjog ellen. Báró Wlassics Gyula ezen írók támadásait törekszik visszaverni nem kevesebb készületséggel írt értekezéseiben. Ezekben közjogunk számos kérdését, főleg azonban az 1867 : XII. t.-cz.-et világította meg nagy sikerrel s ezzel kétségtelenül jelentékenyen gyarapította közjogi irodalmunkat is.

De vannak egészen önálló nagyértékű közjogi és közigazgatási jogi tanulmányai is, melyekben a gyakorlat terén szerzett tapasztalatait dolgozza fel tudományosan. Ezek közül különösen kiemelkedik az Önkormányzat és felügyeleti jog című fentebb idézett tanulmánya. Ilyenek továbbá: „Perjogi alapelvek a közigazgatási bírósághoz”. Jogállam XII. k. (1913) 1—9. l. Különlenyomatban is. „Jogerő a közigazgatási intézkedések területén.” Jogállam XIV. k. (1915) 417—422. l. „Évnyitó elméletek.” A közigazgatási bíróság és a tudomány viszonyát fejtegeti a bíróság fennállásának 20 éves évfordulója alkalmából írt évnyitó értekezésében. Jogállam XV. k. (1916) 176—183. l.). A hatásköri bíróság története és hivatása. Jogállam XVII. k. (1918) 339—359. l. Ebben az értekezésében a szerző magas tudományos színvonalon fejtegeti a hatásköri bírósághoz tartozó mibenlétét, szükségét és előzményeit a mi jogrendszerünkben.

Legjelentősebbek azonban összes értekezései között azok, amelyek tárgyat a szerző a nemzetközi jog köréből vette. Most ezek egyenkénti méltatására térünk át.

A hadifogoly. (Budapesti Szemle, 161. köt. 11—25.) A hadifogság jogi természetét, történeti kifejlődését, nemzetközi szabályozását és a kérdésre vonatkozó irodalmi anyagot ismergeti meg értekezésében a szerző. Igen tiszta képet és teljesen megbízható ismertetést nyújtott a kérdéssel oly időben, mikor erre az országnak a hadifoglyok minden várakozást meghaladó nagy számánál fogva oly nagy szüksége volt. Sőt szükségünk van rá még ma is, mert még most is sok ezer honfitársunk sánylik orosz hadi fogságban.

A semlegesség a világháborúban. (Budapesti Szemle 169. k. 39—91. l., Olcsó Könyvtár 1864—66. sz.) A tanulmány eredetileg a Revue de Hongrie-ban jelent meg francia nyelven, honnan a szerző magyar nyelvre fordította. E tanulmányban a szerző mindenekelőtt megvilágítja a semlegesség kifejlődését, azután kifejti jelenlegi jogi szabályozását és ennek, mint a háború eseményei igazolták, elégtelenségét. Végül arra az eredményre jut, hogy a semlegesség, miként az egész hadi jog, a háború után megfelelőbb szabályozás tárgya kell, hogy legyen. Fejtege-

téseit gazdag irodalmi anyaggal kíséri, mely fölött teljesen uralkodik.

A szerző munkája a háború oly időszakában látott napvilágot, mikor még teljes joggal remélhettük a tisztességes békét s mikor még legrosszabb álmainkban sem merült fel előttünk annak a borzasztó katastróphának képe, mely utóbb ráncszakadt. A szerző szemei előtt az a nemes gondolat lebegett, hogy ha majd a mi győzelmesen megkötött békénk után ismét háborúra kerülne sor, a semlegességnek időközben eszközlendő pontos és szigorú szabályozása és a hadviselés további humanizálása által a háborút lehetőleg szűkebb körre sikerüljön korlátozni és kegyetlenségeit is enyhíteni lehessen. Az első és a második hágai békekonferencia mind a két irányban sok érdemes újítással lépett fel, de ezek nem bizonyultak elég hatályosoknak. Ezen egyezmények megfelelő reformja által kívánja a szerző a célt elérni. Azóta a világ nagyot fordult s azoknak az intézményeknek kiépítése áll előtérben, melyek által a világbékét békés eszközökkel lehet minél jobban biztosítani. De azért senki se gondolja, hogy ezzel most már a háború el van törölve s hogy az emberiség boldogságát háború többé zavarni nem fogja. Sajnos, a meddig az ember ember marad, lesz háború is. Törekvésünk csak az legyen, hogy esélyeit minél inkább csökkentsük és ha kitört, kegyetlenségeit enyhítsük. Ebből az okból a szerzőnek a leghumánusabb gondolkodástól áthatott munkájának, mely irodalmunkban először dolgozza fel tudományosan a kérdést, a jövő szempontjából is nagy a jelentősége.

„*A tartós béke föltételei és a nemzetközi jog jövő feladatai.*“ Budapesti Szemle 179. k. (1918.) 177—188. l. Ez az értekezés egyike azoknak az értékes évmegnyitó beszédeknek, melyeket a szerző, mint a közigazgatási bíróság elnöke elmondani szokott.

Az értekezést a vérengző háború mielőbbi befejezésének meleg vágya hatja át, mely már akkor nemcsak nálunk, hanem az ellenséges országokban is általános volt. Nem elfáradás, nem is a létért folytatott védelmi harcban, a nagy anyagi és vérbeli áldozatoktól való irtózás keltette fel benne ezt a hangulatot, hanem az a mély meggyőződése, hogy ha a háború túlsokáig tart, mindenki csak legyőzötten kerülhet ki belőle. Nem sürget békekötést mindenáron, hanem azt a nagy békekötést kívánja minél előbb, mely az új világrendet a jog erkölcsi hatalmán, a nemzetközi igazságosság és törvényesség uralmán építse fel. A nemzetközi jog feladatait a vilákkatastrópha megismétlődésének emberileg lehető megelőzésében látja, s éppen azért a nemzetközi jogi munkásság súlypontját a jövőben a békebiztosító intézmények és eszközök fejlesztésében és minél tökéletesebb kiépítésükben keresi. Különösen hangoztatja a nemzetközi bírás-

kodásnak hatályos szervezését, valamint oly intézmények létesítését, melyek peren kívül háritják el a háborúk veszedelmét.

„*Adalékok a tartós jogbéke intézményeihez.*“ Jogállam. XVIII. kötet (1919.) 1—47. l. Ez a tanulmány a szerző legjelentősebb dolgozata a nemzetközi jog köréből. A nagy összeomlás után a szerző azonnal a mentés munkájára gondolt s e munkát, elsősorban szerencsétlen hazánk sorsáért aggódva, irodalmi téren törekedett előkészíteni. Tanulmányában a békefenntartó intézmények fejlődésével és végső kialakulásával foglalkozik. A tanulmány hat fejezetre oszlik. A nemzetek szövetségének történeti előzményei, az interparlamentáris unio működésének méltatása, a hágai békeconferenciák működésének ismertetése, a Bryan-féle egyezmények, valamint a tartós béke érdekében létrejött társadalmi szervezetek vázolása és a jövő kialakulása azok a kérdések, melyeket tanulmányában felölel. A szerző, hogy röviden szóljunk, mindazokat a kérdéseket teszi tanulmányában vizsgálata tárgyává, a melyeket a békemozgalmak neve alatt szoktunk összefoglalni. És habár mindegyik kérdés egy-egy nagy kötetre való anyagot nyújt, a szerző mégis nem közönséges éleslátással és teljesen befejezett írói készséggel tudta azok lényegét tömören és könnyen áttekinthető módon, aránylag rövid értekezésében összefoglalni, bőségesen felhasználván itt is a gazdag irodalmi anyagot. A jövő tartós békéje szempontjából arra az eredményre jut, hogy ezt békecongressusok és megfelelő nemzetközi codificatio útján kell megalapozni. Sűrűn kell tartani nemzetközi congressusokat, a melyeken gondoskodni kell a nemzetközi jognak az igazságosság és egyenlőség eszméitől áthatott és minél több részletre kiterjedő megalkotásáról. Különösen azonban szervezni kell a nemzetközi bíraskodást egy valóban állandó bírósággal és igen hatályos obligatoriummal. Végül létre kell hozni az államok összefoglalását egy magasabb szervezetbe, a nemzetek szövetségébe. Ez a szövetség azonban csak akkor lehet eredményes, ha az államok egyenlőségének elvén épül fel, ha az engesztelékenység és méltányosság szelleme hatja át. Ezekből a szempontokból kíván a magyar nemzet számára is megfelelő helyet a nagy világalakulásban, főleg állami függetlenségének, egységének és területi épségének teljes megóvása mellett.

A tanulmány igen jelentős irodalmi alkotás s kétségtelenül nagy lépéssel vitte előbbre nemzetközi jogi irodalmunkat. A béke-mozgalmak igen nagy szerepet játszanak az újabb nemzetközi jogi irodalomban, a szerző tanulmányának igen nagy érdeme, hogy ezeknek egyetemes összefoglalását és igen találó bírálatát nyújtja. S ezzel nagy szolgálatot tett az országnak is. Rendkívül súlyos helyzetében semmi sem oly fontos a magyar nemzetre nézve, mint hogy megtalálja az új világalakulásban való elhelyezkedésének helyes

irányelveit. A szerző röviden, világos nyelvezetben, a gyakorlott államférfiú biztos megítélésével ezeket rajzolja meg nemzete szemei előtt. Tette ezt mindjárt a nagy összeomlás után, tehát oly időben, a mikor a nemzet vezetői nélkül állott s a nagy viharban magára hagyatva hányódott minden megbízható irányítás nélkül. A szerző megfigyelései, megállapításai és a jövővel szemben felállított követelményei mind helyesek. Kétségtelen, hogy az életet nem lehet egyszerűen ott folytatnunk, a hol 1914-ben elhagytuk, hogy egy új, az eddiginél jóval hatályosabb nemzetközi jogrend kialakításáról kell gondoskodnunk, a melynek két vezérlő szempontja lesz: az egyik az államok összefoglalása egy magasabb nemzetközi szervezetbe — nemzetek szövetségébe, a másik a nemzetközi bíraskodás igen hatályos kiépítése. Ha ez az új nemzetközi jogrend igazságos és méltányos lesz, abban a magyar nemzet is megtalálhatja érdekei kellő védelmét. Az értekezés megírása óta megalkották az új nemzetközi jogrendet is, a mely azonban, sajnos, nem ezeken az elveken nyugszik. Nekünk mindazonáltal változatlanul kell ragaszkodnunk hozzájuk, mert az emberiség és a magyar nemzet java, melyek érdekei soha sem voltak ellentétesek, csak rajtuk építhető fel. Teljes bizalommal nézünk a jövő elé, hogy a jobb belátás rövidesen diadalra fog jutni s érvényesülni fognak a nemzetközi jogrend kialakulásában azok a nagy eszmék, melyeket a szerző oly helyesen felismer és igen vonzó előadásában találóan összefoglal.

Az önrendelkezés joga. Plebiscitum. A nemzeti kisebbségek védelme. (Budapesti Szemle 180. k. (1919.) 1—50. l. A szerző ebben az értekezésében három egymással szorosan összefüggő kérdést tárgyal. A nemzetiségek önrendelkezési jogát igen jellemzően „a legelterjedtebb szárnyas igének“ nevezi. Már a háború alatt is igen sokat vitatott kérdés volt, hogy a nemzetiségeknek mennyiben van joguk saját állami hovatartozásuk fölött határozni. A szerző érészben két szempontot domborít ki. Az egyik, hogy a nemzetiségi kérdés és vele együtt az önrendelkezés a különféle nemzetiségű lakosokkal bíró államokban már kinőtt a tisztán belügyi kérdések csoportjából. A másik, hogy törekednünk kell az önrendelkező jog alanyának megismerésére. E tekintetben azonban ma még a legnagyobb bizonytalanságban vagyunk, s a szerző óvakodik is határozott választ adni. Csupán azt állítja fel megdönthetlen vezérely gyanánt, hogy az önrendelkező jogot ne lehessen lealacsonyítani imperialisztikus hatalmi hódító czélok eszközzé és hogy mint világító oszlop emelkedjék ki az a tilalom, hogy a kultúrának, az emberiség nagy érdekeinek évszázadokon át szolgálatot tett virágzó szellemi és gazdasági kultúrát élt és élő nemzeteket ne lehessen hatalmi érdekből életképtelenné tenni. De elmosódók azok a jogcímek

is, a melyekre az önrendelkezés jogát alapítják. Az egynyelvűség nem csalhatatlan jogczím, mert vannak népek, melyek egynyelvűségük daczára különálló állami életet igényelnek; és magában véve nem jogczím erre a nyelv különbözősége sem, mert vannak ismét államok, a hol a nép a nyelv különbözősége daczára is egy nemzetnek vallja magát. Végeredmény gyanánt a szerző azt a tételt állítja fel, hogy oly államban, mint Magyarország, hol a nemzetiségi területeken vegyesnyelvű lakosság él, hol tehát egy nemzetiség sem él tisztán és elkülönítetten, hanem vegyesen más nemzetiségekkel, leghelyesebb a vegyes lakosságú területeket eddigi államuk kötelékében meghagyni. — A második kérdés, a melylyel a szerző foglalkozik, a plebiscitum. Az önrendelkezés gyakorlásának legtermészetesebb módja a szerző szerint is a plebiscitum, a mely alól azonban lehetnek szorosán körülírt kivételek is. A szerző ezután részletesebben is szól a plebiscitum gyakorlásának feltételeiről és módjáról. — Harmadik kérdése a kisebbségek védelme. A kisebbségek védelmének kérdésében a szerző a védelemnek nemzetközi ellenőrzését tartja kívánatosnak és kifejti, hogy mivel Magyarország e téren eddig is megtette kötelességeit, a magyarság az ellenőrzés nemzetközi szervezését a maga részéről csak melegen üdvözölni tudná. A szerző ezeket a nehéz kérdéseket az egész irodalmi anyag felhasználásával tárgyalja, s behatóan bírálja a különböző nézeteket; ezek alapján levonja elvi következtetéseit s kifejti álláspontját hazánk szempontjából. Végtelenül szomorú helyzetünkben nincsenek fontosabb kérdéseink azoknál, melyeket a szerző ebben az értekezésében teljes tudományos felkészültséggel tárgyal, úgy hogy értekezése ebből a szempontból is rendkívül értékes.

Hadijog, Népszövetség, Területi sérthetlenség [Budapesti Szemle. 180. köt. (1919.) 81—87. l.] czimű értekezésében, mely szintén egyike az értékes évmegnyitó beszédeinek, a szerző nagy melegséggel és magas költői szárnyalással szól az ország területi épségének szükségességéről.

Béke és a magyar kérdés. [Magyar Jogi Szemle. I. évf. (1920.) 385—393. l.] Szomorú békekötésünkről, ennek igazságtalanságairól és követendő magatartásunkról szól ebben a rövid, de annál figyelemreméltóbb értekezésében a szerző. Célja, melyet ebben az értekezésében maga elé tűzött, napirenden tartani „a magyar kérdést”. Nemcsak a politikai világ, de a magyar jogászság feladatának is tekinti, hogy ezt a kérdést ne engedje levenni az európai napirendről. A magyar kérdésnek pedig két sarkalatos tételét állítja fel: az ország területi integritását és az elszakadt magyar testrézeink nemzetközileg biztosított kisebbségi jogainak védelmét. Minden bizalmát ebben a békés

eszközökkel megvívandó küzdelemben a Nemzetek Szövetségébe helyezi. Ő a rossz békekötés daczára is híve ennek az intézménynek s híve annak daczára, hogy az intézményt mai szervezetében a szerző nem tartja életképesnek. Mindazáltal arra mégis alkalmasnak találja, hogy felülkerekedvén benne a jobb belátás, a magyar nemzeten elkövetett égbekiáltó igazságtalanságokat orvosolja. Nekünk pedig „a magyar kultúra egységével és felsőbbiségével“ kell megvívunk a nagy harcztot és „ebben az emelkedett érzésben egyesült erővel kell dolgoznunk“. A szerző itt is megkapó közvetlenséggel és meggyőző erővel írja le szomorú, de még mindig nem gyógyíthatlan helyzetünket és helyesen megmutatja, mi a teendőnk. Valóban igaz, hogy a Nemzetek Szövetsége a világ jövőndő nemzetközi jogrendjének többé nem nélkülözhető tényezője, ha nem is a mai, de kétségkívül egy jobb, igazságosabb formában. És valóban igaz az is, hogy a magyar nemzetnek elsősorban a megértés és meggyőződés békés eszközeivel kell törekednie arra, hogy igazát kivívja, még pedig az erre leghivatottabb, belátásra leginkább hajlandó tényező, a Nemzetek Szövetsége előtt.

„Az entente területi szerződéseit.“ (Új Magyar Szemle 1920. évf. 131—135.) A szerzőnek ez az értekezése minden rövidsége daczára valamennyi közt a legjogászasabb. A szerző itt a győztes hatalmak területi szerződéseinek érvénytelenségét bizonyítja be, mintán ezeket az általuk is elismert önrendelkezési jog megsértésével kötötték. „A szerződések is — mondja a szerző — csak úgy érvényesülhetnek, a mennyiben a szerződő felek a szerződés tárgyáról — jelen esetben a más állam területéről — oly módon rendelkeznek, hogy ezzel egy erősebb jogi parancs kategorikus feltételét nem sértik meg. A szerződéskötés fölött lebegő erősebb jogi parancs itt az önrendelkező jog tartalma. Következőleg Magyarország területi kérdésében a szerződő nagyhatalmoknak úgy jogi, mint erkölcsi kötelezettsége csak akkor áll fenn, ha a területi kérdésre nézve a szerződésben kifejezett akaratnyilvánítást az önrendelkezésre jogosított alanyok akaratnyilvánítása, tehát az önrendelkezési jog gyakorlásának eredménye sanctionálja.“ E nélkül őket „a szerződés sem erkölcsileg, sem jogilag nem kötelezheti“. E tételek helyességét alig lehet megczáfolni.

„A Nemzetek Szövetségének első közgyűlése“ (Magyar Jogi Szemle II. évf. (1921.) 1—8 l.) Ez az értekezés bírálatunk körén kívül esik már, de mégis felemlítjük, mert kiegészíti a szerző fentebb méltatott értekezéseit.

A szerző nemzetközi jogi értekezéseit kiegészíti az ő számos hírlapi czikke, a melyekről azonban, habár közülök egyik-másik erősen felemelkedik a publicistica rendes színvonala

főlé, mégsem szólhatunk bővebben; legnagyobb részük már csak azért sem lehet méltatásunk tárgya, mert idegen nyelven jelent meg.

A szerző nemzetközi jogi értekezései egy egységes gondolatkör alkatrészei. Szerzőjük élénk figyelemmel kísérte a nagy eseményeket, s a mint ezek újabb és újabb világhelyzetet teremtettek, aszerint ő is a nemzetközi jognak más-más kérdéséhez nyúlt és törekedett azt a tudomány magaslatáról megvilágítani és irányítást adni helyes gyakorlati megoldásához. *Értekezései ennél fogva igen jelentős helyet foglalnak el különben sem gazdag nemzetközi jogi irodalmunkban s azt határozottan nagy lépéssel viszik előbbre.* De értekezései irányuknál fogva is rendkívüli értékesek. A szerző bennük mesteri módon egyesíti a nagy emberiségi szempontokat a magyar nemzet külön lelki világával és vágyaival. Sajnos, voltak és vannak íróink, a kik, midőn hozzányúltak a nagy emberiségi kérdések taglalásához, ellökték maguk alól a nemzeti alapot s egy minden valóságot nélkülöző kosmopolitismusba elmerülve tárgyalták azokat. A szerző ezt nemcsak, hogy nem teszi, hanem példaadó módon megmutatja, hogy a legegységesebb nemzetközi jogi kérdések tárgyalásánál miképen lehet, sőt kell is összhangba hozni a nagy emberiségi szempontokat a magyar nemzet különleges nemzeti szempontjaival. Mert elvégre is az egyén sohasem olvad be közvetlenül a világ egyetemes kötelékeibe, hanem csak közvetve azon nemzet útján, a melyhez tartozik. Ennél fogva az egész emberiséget érintő egyetemes jogi kérdések felől csak akkor lehet helyes ítéllete, ha megmarad szoros közösségben annak a nemzetnek lelki és érzelmi világával, a melyhez tartozik. A nemzetközi jogtudomány számára az dolgozik hasznosan, a ki az egyetemesség szempontjait össze tudja egyeztetni a nemzeti különlegesség szempontjaival. A szerző értekezéseiben állandóan e két szempont összhangját keresi s azt meg is találja, s ebben rejlik értekezéseinek irodalmunk számára legnagyobb haszna. Nemzetünknek leirhatatlan szerencsétlenségében alig van nagyobb szüksége másra, mint megbízható szellemi vezetőre, a ki megmutatja neki az új világrendben való elhelyezkedésének s abban jól felfogott érdekei védelmének módját. Ezt a vezetést nyújtja nemzetének a szerző magas tudományos színvonalon álló, legnemeesebb emberiségi és hazafias nemzeti szellemtől áthatott értekezéseiben.

Mindezeknél fogva báró Wlassics Gyula nemzetközi jogi értekezései kiváló tudományos értéküknél és rendkívül nagy hasznuknál fogva hazánkra nézve az ő legválságosabb helyzetében, legteljesebb mértékben érdemesek elismerésünkre és arra, hogy a bizottság azokat legméltóbbaknak találja a nagyjutalom odaitélésére.

A bizottság a szerző nemzetközi értekezései közül többet külön-külön, illetve egymagában is érdemesnek talált a nagyjutalom odaítélésére. A bizottság mégis helyesebbnek vélte, hogy a szerző felsorolt nemzetközi értekezéseit *együttléve* ajánlja a nagyjutalommal való kitüntetésre, mert ha külsőleg nem is, de szellemileg mégis összefüggő egységet alkotnak, úgy, hogy a szerző nagy irodalmi érdemét, melyet megírásukkal szerzett, mind pedig az értekezések kiváló tudományos értékét irodalmunkra nézve jobban tudjuk megítélni, ha azokat összefüggésükben tesszük bírálat tárgyává.

De ezenfelül a bizottság a szerző nagy tudományos érdemeinek minél tárgyilagosabb méltatása céljából javaslatának előterjesztésénél nemcsak a szerző ezen értekezéseire volt figyelemmel, hanem a többiekre is, melyeket itt részletesebben nem méltatott. Valamennyit magas tudományos szellem hatja át és szintén jelentékeny nyereségei irodalmunknak. Ezek között közjogi értekezései, melyekben oly elszánt tudományos küzdelmet fejt ki közjogunk önállóságáért, a legjelentősebbek.

Mindezek alapján a bizottság tisztelettel javasolja, hogy az *1921. évi nagyjutalmat báró Wlassics Gyula a bírálati időszakba eső értekezéseinek, közülök azonban elsősorban azoknak, melyek tárgya a nemzetközi jog körébe esik és melyeket a bizottság behatóbban méltatott, odaítélni méltóztassék.*

II.

A Nagyjutalomhoz ezúttal a Marczibányi-díjon kívül az Ügyrend 83/a. és 113/b. §-ai alapján, mint első mellékjutalom, a Kautz Gyula-alapítvány kamataiból létesített jutalom is járul, az alapítványtevő óhajta szerint a közgazdasági és államtudományi művek sorából. A bizottság az 1913—1920. évkörben megjelent közgazdasági művek nagy és változatos sorozatán szemlét tartva, ennek az irodalomnak a következő fontosabb jellemvonásait tartja szükségesnek kiemelni. Az elméleti és általános jellegű közgazdasági munkák sorából leginkább a közgazdasági tankönyvek emelkednek ki, részben érdemes rögzített szerzők bevált, sok tudást és tapasztalatot fölhalmozott könyveinek újabb kiadásai, részben az ifjabb tanárnemzedék figyelemreméltó munkái. Ezeken kívül a háború kitöréséig közgazdasági íróink figyelme több, különböző irányba terelődött s értékes dolgozatokat adott a nemzeti vagyon és jövedelem kérdéseiről, stb. de egy nagyobb probléma, a mezőgazdasági szociális kérdés, s ezzel kapcsolatban a telepítés kérdése aránylag legtöbb szerzőt foglalkoztatott. A háború folyamán s annak szerencsét-

len befejezte után 1919 tavaszáig a gazdaságpolitikai irodalom igen nagy lendületet vett, inkább a gyakorlati irányok felé fordulva s többnyire azoknak a gazdasági problémáknak megoldását keresve, a melyeket a világhatalom fokozatosan előrehaladó stádiumai mindig nagyobb és nagyobb tömegben vetettek föl.

Míthogy a gazdasági helyzet s a hadi szerencse forgandósága, a melyeknek egyes, időben meghatározott pontjait e művek a kiindulás alapjául tekintették, folyton változott, a kedvező megoldás reményétől az ismert szomorú mély pontig, az alapnak ez az eltolódása bizonyos ephemer jelleget ad háborús közgazdasági irodalmunk legnagyobb részének, mert az előfeltevételek, melyekhez okfejtésüket fűzték, nem következtek be.

Mégsem szabad azonban azt hinnünk, hogy ez a mennyiségileg is gazdag irodalmi termelés ingatag alapjainál fogva meddő és értéktelen volna. Ellenkezőleg, azon kívül, hogy több, formában és tartalomban egyaránt nagyon becses munkát vetett fölszínre: a maga egészében hű tükrö a korszak gazdasági vivódásainak, a folyton változó helyzet helyes megítélésére való törekvéseknek s a tanulságok megállapítására irányuló igyekezetnek. E korszak sok töprengése több gyakorlati gazdasági szakembernek is tollat adott a kezébe, a kik egyébként aligha gyarapították volna az irodalmat; s mind e mozaikokból, a melyek a nagy versengés különböző időszakában más-más szerzőtől erednek, kirajzolódik az egész kornak gazdaságtörténelme, vagy legalább is gazdasági törekvéseinek történelme. A szerzők nagy száma mutatja a nehéz időkben föllendült nagyobb érdeklődést, a melyet különösen attól az időtől kezdve kell tudományosan úgy, mint érzelmi szempontból legtöbbré értékelnünk, mikor a veszített háború után minden szakértelem, s minden jóakarat is igyekszik országunk igazát bizonyítani s fenyegetett értékeink mentésére sietni. Gazdasági irodalmunknak ez a része, a mely sok nagyértékű tanulmányt, propagandárral stb. gazdagította az elmúlt évek termését, s mely a földreform ügyében is több szakértőt szólaltatott meg, végeredményben a békelegáció irataiban csúcsosodik ki, mint összefoglalásában a fölmerült legfontosabb gazdasági érveknek.

Bármily nagyra becsülje is azonban a bizottság a háborús közgazdasági irodalomnak a tudományt fejlesztő, s a nemzet élet-halálharczát támogató sok értékes tulajdonságát, a Kautz-jutalomra mégis kiforrottabb, az aktualitásokba kevésbé kapcsolódó, de az emberiség örök kérdéseit elmélyedve tárgyaló munkát hoz javaslatba, báró Láng Lajos „*A statisztika története*“ című, 1913-ban megjelent könyvét. Boldogult tagfársunk körülbelül negyven éves tudományos munkássága koronájának tekinthetjük

ezt a kiváló munkát. Czime sokkal kevesebbet ígér, mint a mennyit a könyv maga nyújt. Nemcsak a statisztika története van benne, hanem annak a gondolkozási folyamatnak fejlődéstörténete, mely főleg az újkor kezdetétől az emberi nem szaporodási kérdéseiről több nagy elmének látszólag oly ellentétes irányú véleményét váltotta ki. Íme az aktualitás: a népszaporodás kérdése, a mely azonban Láng könyvében még nem, mint a háború folyamán újra fölidézett problema, hanem, mint az emberi törekvéseknek állandóan fölszínén lévő, de a változó korszakokban másként és mésként megvilágított nagy kérdése szerepel. A tudós szerző nemcsak az ismereteknek igen gazdag tárházával, hanem a nyugodt, biztos judicium erős reflektorával világítja meg ezt a kérdést, s Malthus sötéten látó aggodalmai mellett, Quetelet fatalisztikus, gyors ítéletei mellett úgy vezet el, hogy ezek éleességét már letompítva, túlzásait kiegyengetve látjuk, a nélkül, hogy érdemükből levonna valamit. A mit ezekkel kapcsolatban a statisztika fejlődéstörténetéről közöl, meglátva a szerves kialakulást a primitív és összefüggéstelennek mutakozó kísérletek közt, s kiemelve a maradandót az elmélet első, elsietett kijelentései közül, s a hogy kellő világításba helyezi Schwartner Mártonnak ma már meghaladott, de kora színvonalához képest nagyon megbecsülendő munkásságát, az mind a forrásaiba elmélyedett, de az objektív látás határáig föl-emelkedett tudós komoly, tartalmas munkája. Láng Lajos könyve megjelenésekor nem tette azt a hatást, a melyet megérdemelt volna, talán czimének igénytelensége miatt, vagy azért, mert a közvélemény egyéb, fölszínesebb kérdésekkel foglalkozott, s nem sokkal utána a háború zajába veszett minden más irányú érdeklődés. De a háború újra megtanított arra is, hogy az emberi lét nagy problémáival, nemcsak a pillanatnyi kényszerűség hatása alatt, hanem mindenkor elmélyedően foglalkozzunk. Erre újabb tudományos irodalmunkban egyik legjobb kalauz Láng könyve, melynek értékeit nyugodtabb, pihentebb korszakok egyre jobban méltányolni fogják.

Ezért a bizottság Láng Lajos említett könyvét a Kautz-Gyula-jutalomra a legméltóbbnak találja és ajánlja.

III.

A bizottságnak nem volt túlságosan nehéz feladata, mikor azt a munkát kereste, a mely a nagyjutalomra ajánlott értekezésekhez legközelebb áll, hogy azt az Ügyrend 85. §-a értelmében a *Marczibányi-mellékjutalomra* ajánlhassa. Ezt a munkát csakhamar megtalálta *dr. Finkey Ferencz* pozsonyi egyetemi tanárnak: „*A magyar büntető perjog tankönyve*“ című művének

1916-ban megjelent *teljesen átdolgozott* negyedik kiadásában. A 755 oldalra terjedő kötet a bünvádi peres eljárás egész rendszerét öleli fel. A szerző mindenekelőtt egy 84 lapra terjedő Bevezetésben a büntető perjog fogalmát, jogi természetét, jogtörténeti és összehasonlító jogi áttekintését, nemkülönböztetve a magyar büntető perjog történetét, forrásait és irodalmát tárgyalja kimerítően. Ezután következik a munka két főrésze: Általános és Különös Rész czime alatt. Az előbbiben a szerző a büntető perjog dogmatikáját, a bünvádi eljárásban szereplő alanyokat és a bünvádi eljárás általános tanait tárgyalja. Az utóbbiban a büntető per keletkezését, lebonyolítását, befejezését, az azt követő eljárásokat adja elő s itt külön összefoglalásban szól a katonai bünvádi eljárásról is. Finkey munkája messze meghaladja a közönséges tankönyvek színvonalát. A könyv igen nagyértékű tudományos mű. Az egyes kérdéseket a legszigorúbb tudományos elemzés eszközeivel világítja meg. A perjogi irodalom művelésében, ez elsősorban a polgári perjogi irodalomra áll, a múlt század második felében nagy változás történt. Az addig követett jogásziatlan módszerrel teljesen szakítottak és áttértek a perjogi jelenségeknek, különösen a per közjogi természetének beható elemzésére. A példát csakhamar a büntető perjog irodalmának művelői is követték s ezzel egy szigorúan tudományos büntető perjogi irodalomnak alapját vetették meg. Ezt az irányt követik büntető perjogunk igen kiváló tudományos feldolgozói. És ehhez az irányhoz csatlakozott Finkey is. Hogy az új tudományos rendszerben a szerzők nézeti még az alapvető kérdésekre nézve is gyakran eltérnek, az semmit sem von le munkáik tudományos értékéből. Az alapvető kérdésekre nézve a nézetek leszűrődése egyébként már itt is folyamatban van. Finkey munkájának legnagyobb érdeme, hogy a bünvádi peres eljárási fogalmaknak beható, jogászi elemzésével igen nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy büntető perjogi irodalmunk magas színvonalra emelkedjék. Büntetőjogi irodalmunk, s ez különös mértékben áll bünvádi peres eljárási irodalmunkra, semmiben sem áll a nagy kultúr népek büntetőjogi irodalma mögött. Ezt ma nem fölösleges kiemelnünk, mikor az ország rettenetes megpróbáltatásában elsősorban szellemi fölényünkben és igen magas fokon álló tudományos kultúránkban merítjük egész erőnket egy szebb jövő kiküzdéséhez. Finkey könyve ebben az irodalomban nagyon előkelő helyet foglal el. A munka részleteivel a bizottság nem kíván behatóbban foglalkozni. Csak azt emeli ki, hogy a legnehezebb kérdések megoldásában is erős jogászi szellem jellemzi és hogy az egész irodalmi anyagot ritka szorgalommal és pontossággal értékesíti.

A bizottság Finkey büntető perjogát melegen ajánlja a Marczibányi második mellékjutalomra.

Budapest, 1921 márcz. 16-án.

Nagy Ferencz r. t.
elnök.

Balogh Jenő r. t.

Magyary Géza r. t.
előadó.

Nagy Ernő l. t.

Buday László l. t.
a Kautz-jutalomra vonatkozó
rész előadója.

Fellner Frigyes l. t.

II.

Jelentés a Bródy-jutalomról.

Áttekintve publicistikai irodalmunkat nemzetünknek utolsó három, egymásután új meg új katastrophát hozó esztendejéből (1918—1920), meglepődve állapítottuk meg az utolsó év termésének viszonylag, ily időkben elég magas számbeli erejét. Mintha a lelkek fölegyenesednének kábultságukból! Teljesen még a legszomorúbb időkben sem hallgattak el, hosszú hadifogságot szenvedők írásaival találkozunk s a Területvédő Liga avatott munkásainak értékes publicistikai dolgozatokat köszönünk.

A háború utolsó éve alatt jelennek már meg munkák, melyek többé-kevésbé a jövőnek legégetőbb problémáit bogozzák. Kiemelkedik e tekintetben *Wittmann Ernő*, „A nemzetiségek önrendelkezési jogának multja és jövője“, melyet a szerző angol nyelven is megjelentetett Hollandiában. *Wittmann* munkája egyrészt hű fükre a szemfényvesztésnek, melyet ez elv első proclamálója, a francia forradalom vele véghezvitt, valamint a többinek, mely czégére alatt korunkig előfordult. Másrészt súlya abban a fényesen bizonyított megállapításban fekszik, hogy a geographiai, közgazdasági, érzelmi és eszméleti kapcsok által egybetartott államok megbolygatása a népek önrendelkezési elve által sem igazságos, életképes államokat, sem élhető állapotú nemzeteket nem hozhat létre, hanem erőszakos, torz alakulatokat, melyeket semmiféle államfölötti szövetség sem lesz képes fenntartani. *Vadnay Tibor*, a katastrophá lehetőségének fölvetése nélkül, de érezve közállapotaink reformszükségeit, a gazdasági és társadalmi térnek egészére nézve folytat reformpropagandát a művelt közönség alapos tájékoztatása érdekében. A szépen megírt, erős közérzettől hevített munka, „*A magyar jövő*“ a nagyérdemű *Vadnay Andor* gondolatainak továbbfűzője, céljainak egyetlengetője akar lenni, a mit csak helyeselni lehet. A „*Tiszamellekről*“

Vadnay Andor 20 év előtt valóban megbecsülhetetlen rajzait adta alföldi munkás- és kisgazdanépünk socialis nyomorúságának s kereste segítése eszközeit, ha nem is volt „az első, talán egyetlen igazi magyar sociologus“, mint ahogy Vadnay Tibor nevezi, mert az alföldi magyar socialis nyomorúságnak több érdemes diagnostája van. Egy sociologus igaz magyarsága abban az együttérzésben és meglátásban állhat csak, melyet a magyar nép egészének, vagy valamely jelentékeny részének életviszonyai irányában felmutatni bír. Ily lelkületben az alföldi magyarságra nézve osztoznak Vadnayval *Gaal Jenő*, *Rubinek Gyula*, *Ecseri Lajos* még Vadnay föllépése előtt, azután pedig *Fábry Sándor* és különösen szakszerű tervezetei által kiemelkedő *Forster Géza*, hogy csak a hozzá legközelebb állókat említsük.

Figyelmünket felkölti *Lippay Zoltán* „A magyar birtokos középosztály és a közélet“ című munkája, mert abban bizonyos fókig a „Huszadik Század“ sociologusainak lelki atmospherája, módszerbeli eszközei meglepően visszatükröződnek a „Huszadik Század“ előtt gyűlöletes érzülettel, mely a magyar birtokos középosztály nemes hagyományainak értékétől van áthatva s azt mai socialis szerkezetünkben is szükséges tagozatnak tekinti.

Prohászka Ottokár szinte a próféta előrelátásával már 1918 első felében a terrort választja ki („Kultúra és terror“), mint elsőrendű actualitást. A társadalmi szerkezet mélységeit a világi socialpolitikusk teljes tájékozottságával járva, fölállítja a követelést, hogy a ki idealismust akar, az segítse az embert először tisztességes életre, elismeri a socialdemokratia ezirányú törekvéseinek jogosságát, szakszervezkedésének szükségességét, hogy azután annál élesebben bélyegezze meg legkedvesebb eszközét, a terrort. A keresztény socialisták ehhez nem fordulhatnak, ezért nem boldogulhatnak a socialdemokratákkal szemben, mert nem hirdetnek osztályharcot, sem irtóháborút a tüke ellen, mert a socialdemokraták pusztá állításán kívül még senki nem tudta megjelölni, miként mehetne végbe a termelés egyéni tüke nélkül?

Az 1919-iki terror megszűnte utáni keresztény-nemzeti irányú publicistikában nem tükröződik Prohászka hatalmas, az ellenfelet nemcsak elítélő, de a miben igaza látszik, megértő szózatának szelleme. A keresztény-nemzeti fölháborodás a nemzetrontó Károlyi-korszak, a barbár szovjeturalom s mindkettőben a zsidóság feltűnő részesedése fölött nem talál e publicistikában hozzá illő kifejezésre. Nagy szenvedélyességgel, egyoldalúsággal, szinte a socialdemokratia publicistikájának hangján támad nemcsak e szomorú két regime radikalis, anarchista bünei ellen, hanem kárhoytatásában azonosítja velök a liberalismust,

a kapitalismust, mint a nemzetközi zsidóság keresztény- és nemzetellenes törekvéseinek harci berendezését, melyek a radikalismust és proletáruuralmat érlelték.

Ily átlagos kezelés mellett az állami és socialis problémák megoldása nem, csakis hangulatkeltés lehetséges. A mily erős a tüzelés általában a nemzeti, a keresztény irány mellett, épp oly gyérek a positiv javaslatok akár az állami, akár a socialis bajok orvoslására, pedig ezeken fordul meg az irány életrevalósága. Vagy a mennyiben akár a falu népére, akár a munkásságra, akár a sajtóra, a gazdasági és szellemkölcsei életre reformgondolatok fölmerülnek, az iratok szenvedelmes hangja túlharsogja őket. A ki a magántulajdont, hozzá a különböző tulajdont, mint a társadalom alapintézményét elfogadja, annak nem szabad a kapitalismust minden formájában, a ki az árúk szabad adás-vevését megengedi, annak nem szabad a liberalismust kereken elítélni, pedig azokat a keresztény publicistika sem mellözi, nem akarja a termelést socializálni, sem a pénzt kiküszöbölni, sem a közhatalmi ármeghatározást életbeléptetni. Így önön elve ellen is hadakozik a liberalismus, a kapitalismus egyetemes kárhoytatásával.

A keresztény-nemzeti irány publicistikai termékei közül elfogulatlansága, higgadt bölcsessége, a zsidóság mivoltának tudós megállapítása által *Székely István* „A forradalmak útja és a keresztény politika“ című munkája emelkedik ki. A tudós biblikus és thomista bölcselő a keresztény publicistika végleteivel szemben a keresztény politika egyszerű, egyenes útjára vezet. A derék munka az 1921. évforduló mesgyéjén jelenvén meg, szorosan véve kívül esik cyclusunk határán, de az iméntiekkel való rokonságánál fogva nem haladhattunk el mellette figyelmetlenül.

Meg kell emlékeznünk, bevégzetlenségét nem tekintve, báró *Orczy Andor* „Demokratismus és fogalomködösítés“ című munkájáról, már csak kegyeletből is XVIII. századi irodalmi elődje iránt. A nem Székely Istvánnal, mint inkább az átlagos keresztény-nemzeti publicistikával congenialis irat a demokratismus, a zsidóság, az állameszményítés ellen vonultatja föl nem egyszer paradox aphorismáit, egy készülő munka vázlatait, melyek irodalmi, tudományos fölszerelés, főként lelki elmélyedés által lepnek meg.

A lejárt cyclus értékes termékeit mérlegelve, az alapító szándékának inkább véltünk megfelelni, ha nem egy munkát, hanem egy publicista általános működését tüntetjük ki a Bródy-jutalommal.

Réz Mihályt, magas színvonalú hirlapi cikkei mellett, melyek közéletünk legnehezebb problémáival eleven, gondos

formában foglalkoztak, innen-onnan 20 év alatt megjelent nagyobb méretű publicistikai dolgozatainak nyomatékos sorozata emelte a közérdeklődés körébe.

Már első, 1902-ben megjelent, szerény külsejű, 58 oldalra terjedő füzeté, „Széchenyi ma“, meglepő világitásba helyezte 48-iki alkotmányunk kül- és belpolitikai forrásait, a .67-es törvényhozás által kiegyenlített ellentéteit, legfőképp pedig azt, hogy parlamentarizmus fenntartani az alkotmány legfőbb elveire nézve megegyező pártok nélkül, vagy a szokásos elnevezés szerint, közjogi alapkülönbségek szerint alakult pártokkal lehetetlen, és hogy az ily közjogi pártokra szakadás a nemzet erőinek elfecsérlésére vezet, pozitív céljainak elérését a legnagyobb mértékben nehezíti, mert állandóan majdnem oly állapotban tartja a nemzetet, mint a milyenben ellenkirályok vagy royalista és republikánus pártok küzdelmei között van.

Réz Mihály publicista pályájának ezt az első termékét jellemzi már az immunitás attól a provinciális észjárástól, mely a magyar közjogot a nemzetközi kapcsolatokon kívül álló jelenségeként tárgyalta s vele kapcsolatban az elvont jog s az élő jog különbségét mellőzte. Ez a nemzetközi kapcsolat először is a Habsburgok örökös tartományai irányában jelentkezett, Réz figyelmét azonban ezen túl is állandóan foglalkoztatja számos külpolitikai tanulmányában (Olcso Könyvtár 1911—1917. sz.). A jog erejére nézve pedig az a helyes fölismerés tájékoztatja, mennyire más a magánjog érvényesítése, mint a közjogé s a nemzetközi jogé, az utóbbiak területén nem fölé- és alárendeltek, hanem mellérendeltek állván, az esetleges jogvitában azok tényleges ereje túlsúlyba jut a jog ereje fölött.

Az állam, a nemzet tényleges ereje úgy physikai, gazdasági, mint szellemi tekintetben az a vezéreszme, melyet Széchenyiben lát legerősebben dolgozni, ezért fordul hozzá és bizonyos fokig követőjéhez, Desseffy Aurélhoz különös előszeretettel. A „Tanulmányok“-ban (1909, Budapest, 550 l.) „Széchenyi és az érzelmi politika“, továbbá „A következetesség és Széchenyi rendszere“ címek alatt tárja föl Réz a tényleges erő, az államhatalom kezelésének, a kormányzás művészetének elméletét, a mint azt Széchenyi irataiból és tetteiből kivonhatónak véli. Megállapítva, hogy a kormányzás mennyire viszonylagos természetű, mennyire nem szabad neki mindenekelőtt, mindenütt és mindenkor még az etikára sem hivatkozni, hanem a mindenkor adott helyzetből kell kiindulnia, a legfinomabb részletekig menő gondossággal viszi keresztül a viszonylagosság szükségességét az állami élet változatos jelenségei között. Egyben elosztatja bemutatott eseteivel a téves ítéleteket Széchenyi politikájának akár egyoldalúsága, akár ellenmondó természete fölött.

Agyakorlati politika, a kormányzás művészete, mely által a nemzetek céljukat, a mint azt vallási, erkölcsi, jogi érzésük sugallja, elérni törekuszenek, csakugyan a viszonylagosságok világában folyik le. A vallás, az erkölcs, a jog igényeinek küzdelme az az adott helyzetek, a mindenkori actualitások exigenciáival. Eredménye pedig az a módosulás, melyet a vallás, erkölcs, jog a maga elvein részint a physikai világ, részint az emberi gyarlóság által adott helyzet exigenciáinak nyomása alatt tűrni kénytelen. Ha nem is szabatosítja ennyire Réz a kormányzás művészetének mívtát, ez a gondolat vezeti. De tudatában van annak is, hogy az adott helyzetnek, a mindenkori actualitásnak vallást, erkölcsöt, jogot letörő sikere, a sikernek erkölcsi, vallási, jogi motivumtól és céltől való függetlensége nem a kormányzás, hanem a vandalismus, a rövidsikerű rablóhadjáratok művészetének körébe tartozik. Ily nézőpontból magyarázza Machiavellit, kinek erkölcstelen eszközeit a korabeli emberek erkölcsi züllöttsége, az ököljog uralma tette viszonylag szükségessé. Az államra vonatkozó absolut igazságok iránti kétkedő magatartásában ugyan nem az állam, a jogrend, a nemzeti lét föltétlen észszerűségéből vezeti le ez erkölcstelen eszközök megengedhetőségét, szükségét, hanem az állami, a nemzeti eszmének és a mindkettőt éltető érzületnek korlátokat nem ismerő psychológiájából. Ha ez értelmezés nem is lehet megnyugtató a psychológiát sorakoztatva az ethika ellen, és az Réznek az államtudomány absolut igazságai ellen küzdő, de azoktól szabadulni mégsem bíró viszonylagos álláspontja expedienseként tekinthető. mindenesetre megjelöli a politikában előforduló exigenciák, alkalmazkodások, módosulások véghatárát, melyen túl az megszűnik az embervilághoz tartozni s az állatvilág jelenségévé süllyed.

Így iparkodik a politikai alkalmazkodások, viszonylagosságok állatvilági eszközeinek Machiavelli-féle rendszerét is legáltalább az emberi psyche állami, nemzeti uralomra törő hatalmas ösztönének korlátai közé szorítani s ezáltal mérsékelni.

Nem vizsgálva ily korlátozás problematikus voltát, Machiavelli legfőbb hibáját abban találja, hogy az emberi természetnek a saját idejebeli romlottságát örökké, minden időkben hasonló-nak, s így erkölcstelen eszközeit is örökre nélkülözhetetlennek, absolut szükségességűnek tartotta.

Réznek az államtudományi elvont igazságok ellenében, melyek állami életünknek kedvelt jelszavaivá váltak, a viszonylagosság álláspontjára helyezkedését, e jelszavak veszélyességének tudata ébresztette. Ez tette Széchenyi, Bismarck, az angolok kormányzati módszereinek magasztalójává.

Reálpolitikai, viszonylagossági irányának vannak itt-ott túlzásai, vagy elvi hiányai. Így, midőn a magasabb emberi

cultura nevében iparkodott bizonyítani a magyarság uralmának s a demokrátiának azonosságát, a mi csak a demokrácia nevének átcserelése mellett, vagy a magasabb cultura azonossága tekintetében volt bizonyítható. Minden réalpolitikának egyes részletekben elkerülhetetlen hiányai mellett is Réz Mihály a legnagyobb szolgálatot tette, a mit publicista tehet nemzetének, midőn bátran, szívósan, tárgyának gyökeréig menő, annak legapróbb részleteit bogozó dialectikával mutat rá a tudományos igazságok színébe öltözött vágyak, remények ellen a rideg valóságra, az adott lehetőségekre.

Tudós fölkészültsége, lélektani elemző ereje, a nemzet összes érdekeit átfogó tekintete, tiszta magyar nyelve állanak rendelkezésére nemes föladata szolgálatában, melyet hazafias tüze éleszt, de a melyet szigorú értelmi megfontolással, rideg tárgyi vizsgálódással végez, mint egy sereg vezérkari főnöke.

Az Akadémia 1909-ben publicistikai munkái alapján választotta Réz Mihályt tagjai sorába. Azóta kifejtett magas-színvonalú publicistikai működésével, — hogy csak az „Ausztria és Magyarország közjogi viszonyát“, a „Külpolitikai Tanulmányok“-at említsük, — a Bródy-jutalom kitüntetését is megérdemelte és egész publicistikai működésének ebben való részesítését melegen ajánljuk a tekintetes Akadémiának.

Csánki Dezső
r. t., biz. elnök.

Concha Győző
r. t., előadó.

Rákosi Jenő
r. t.

Angyal Dávid
r. t.

Ferenczi Zoltán
r. t.

III.

Jelentés a Wahrmann Mór-jutalomról.

A M. T. Akadémia Ügyrendje 144. §-ának c) pontja úgy intézkedik, hogy 1921-ben néhai Wahrmann Mór alapítványának kamataiból 2000 K, azaz kétezer koronával, az ipar terén a megelőző 6 év alatt szerzett érdemek megjutalmaztassanak. A jutalom okvetlenül kiadandó, még pedig oly magyar állampolgárnak, a ki az ipar terén „akár a tudomány előbbrevitele, akár a gyakorlati találmányok, szerkezetek, vagy szervezetek, vagy intézmények fejlesztése és fölvirágoztatása szempontjából az illető évkörben legnagyobb érdemeket szerzett“.

Az alulírott bizottság tanácskozásait megkezdvén, mindenekelőtt megállapította, hogy az Akadémia az Ügyrend szerint az

1920. évi nagygyűlésen kihirdette, milyen szakú és mely időközre terjedő munkásság megjutalmazása kerül 1921-ben sorra, és felhívta mindazokat, a kik e jutalomra igényt tartanak, hogy 1920 december 31-ig jelentkezzenek. E hirdetés az Akad. Értesítő január—május havi füzetének 56. oldalán lett közzétételve.

Mivel 1920 december 31-ig senki sem jelentette be az Akadémiánál a jutalomra való igényét, az alulírott bizottság a jutalomra érdemest az Ügyrend 144. §-ának e) pontja értelmében csak azoknak sorából kereshette, a kiknek érdemeiről, eredményes működéséről a bizottság tagjainak tudomása volt.

A bizottság különösen három olyan magyar honpolgár érdemeit mérlegelte, a kik példás szorgalommal és kitartással, szervező tehetségükkel, tudásukkal és találmányaikkal a magyar ipart fejlesztették, a magyar munkának és tudásnak nemcsak itthon, hanem külföldön is becsületet és hírnevet szereztek; ezek *Kandó Kálmán*, *B. Weiss Manfréd* és *Voll György*.

Kandó Kálmán korszakot alkotó érdeme, hogy a nagy vasutak villamosítására először mert alkalmazni nagy feszültségű áramot. Midőn 1899-ben megnyílt a három phasisúra épített burgdorf—thuni vasút Svájcban, kiváló európai szakértők véleményének meghallgatása után a munka-vezeték feszültségét 750 voltban állapították meg. *Kandó* ugyanezen évben kötötte meg az olasz Valtellina-vasút villamosítására vonatkozó szerződését, a mely szerint a munka-vezeték feszültségét 3000 voltra állapította meg. Abban az időben ez oly merész lépés volt, hogy a külföldi szakkörök a legnagyobb kétkedéssel néztek a kivitel elé. Annál nagyobb volt az elismerés, midőn a Valtellina-rendszer a legtökéletesebb műszaki és gazdasági sikerekre vezetett.

Kandó ezirányú érdemeit 1903-ban Liphay Sándor r. t., mint előadó a Wahrmann-díjjal kapcsolatos jelentésében a következő szavakkal méltányolta: „*Kandó* a nagy-feszültségű forgó-áramot a fővasutak elektromos vontatására alkalmassá tette és az ő rendszere szerint felszerelt 106 km hosszú olaszországi Valtellina-vasúton annak gazdaságos voltát fényesen beigazolta, idegen földön becsületet szerzett a magyar munkásságnak és tág látókört nyitott a nagy-vasutak további fejlődéséről“.

E jelentésben kifejezésre jutott remények valóban be is váltak.

Kandó Kálmán ugyanis 1906 június 1-én kilépett a Ganz és társa cégtől és George Westinghouse-nál foglalt állást, egyelőre mint tanácsadó mérnök Budapesten. 1907-ben Olasz-

országba utazott és ott a vadó-i gyárat alapította és vezette. Ennek a vállalatnak a háború kitöréséig administrateur délégué-je, majd alelnöke volt. Ez a gyár szállította az olasz villamosvasutak mozdonyainak közel 90%-át, azaz kb. 200 darab 2000—2500 LE mozdonyt. E villamos mozdonyok a legjobb és legtökéletesebb szerkezetűek. E tökéletes mozdonyok különös jellemvonása a gépszerkezeti résznek és a villamos felszerelésnek teljes harmóniája. Kandó lángeze ugyanis a mechanikai és a villamos részt egyformán uralja. Ő éppen olyan kiváló mozdony-szerkesztővé vált, mint a milyen kiűnő elektrotechnikus.

A Kandó-féle villamos mozdony tonnánként közel 40 LE-t fejt ki, míg az összes egyéb villamos mozdonyok csak 15—21 LE-t.

Kandó Olaszországból közvetlenül az olasz hadüzenet előtt ért haza. 1917 novemberben a Ganz és Társa Danubius cégénél a műszaki igazgatói állást foglalta el, 1918 végén pedig a vezérigazgatói állást. Az ő tekintélyének, erélyességének és bátorságának köszönhető, hogy hazánk e legnagyobb vállalata még a kommün alatt is megtartotta munkaképességét.

Kandó a háború alatt új villamos vontatási rendszert dolgozott ki, az ú. n. phasis-váltós rendszert. E rendszer gondolata alapjában nem új, mert például az amerikaiak a Norfolk-Western vasúton már 1914 óta hasonló mozdonyokat járatnak. De az ottani eredmény nem kielégítő, mert az egész rendszer lelke az ú. n. phasis-váltó, mely a munka-vezetékéről levett egyphasisú energiát háromphasisúvá alakítja át, nem találta meg a maga mesterét. Kandó megoldása — a mely azonban még a gyakorlatban kipróbálva nincs — nemcsak kiküszöböli az amerikai rendszer hibáit, hanem oly tulajdonságokkal bír, a mely korszakalkotóvá válhat a villamos vontatás terén. Különösen fontos a Kandó-féle új rendszernél, hogy 50 periódusú, tehát általános ipari hálózatból közvetlenül táplálható, a mi a villamosművek gazdaságos kihasználására rendkívül fontos és energia-gazdaságunkat egészen új alapokra fekteti.

Kandó, mint villamos-mozdony-szerkesztő, világhírű és a háború előtt tanácsát Németországtól kezdve Amerikáig mindenfelé kikérték.

Minthogy Kandó Kálmán 1906. év óta végzett működésével az elektromos lokomotivok szerkezetét oly mértékben tökéletesítette, hogy ezeknek fajlagos szénszükséglete az olasz vasutak adatai szerint a gőzlokomotivok szénszükségletének felénél is kisebb, s mert legújabb rendszerével lehetővé fogja tenni azt is, hogy a nagy vasutak céljaira szolgáló elektromos energiát, a periódus szám változtatása nélkül, az ipar is felhasználhassa, így eddigi működésével az energia tökéletesebb kihasználását és a szénfogyasztás csökkentését mozdította elő.

Az elmondottakból következik, hogy Kandó Kálmán a tudományt nagy lépéssel vitte előbbre, s azonfelül a lokomotivok szerkezetét is tökéletesítette, miért is őt a M. T. A. ügyrendjének 144. §-a értelmében a Wahrmann-dijra érdemesnek tartjuk.

B. Weiss Manfréd érdeme, hogy kis műhelyét, a melyben kezdetben csak néhány munkás dolgozott, világhírű nagyipari vállalattá fejlesztette, és hogy eközben szakadatlanul azon fáradozott, hogy a magyar ipart a külföldi, de főleg az osztrák és a német ipartól lehetőleg függetlenítse.

E célból gyártelepét már 1900-ban sárgarézöntő műhelylyel bővítette; ezzel egyidejűleg a sárgarézlemezekhez hengerjáratot, az alakos sárgarézrudakhoz pedig alakos sajtót állított fel.

1902-ben nagyméretű vörösréz-hengerművel bővítette gyárát és azzal a távirdai és egyéb elektromos vezetékek drótjait, valamint a lokomotivok tűzszekrény-lemezeit tömegesen gyártotta.

1911-ben a folyasztott acél termelésére alkalmas Martin-kemenczét állított fel.

1914-ben pedig elektromos acélgyártásra rendezkedett be, s végre 1916-ban elektrolitikai rézkiválasztóval bővítette telepét.

E körültekintő eljárásával sikerült függetlenítenie a magyar ipart a külföldtől vas-, acél-, sárgaréz-, vörösréz-, alpakka- és nikkel-ötvözetek, valamint az e fémekből készített drótok és lemezek tekintetében.

Szervező tehetsége azonban nem elégedett meg ezzel, hanem egyidejűleg a tüzelőanyagok jobb kihasználásának kérdésével is foglalkozott. E célból már 1897-ben barnaszén-generátort állított fel, a melynek termékével szívó gázmotorokat működtetett. De a mint látta, hogy a szívó gázmotorok nem felelnek meg a nagyipar követelményeinek, az egész felszerelést kidobta és a rostélytüzelés fejlesztéséhez fogott. Központosított kazánteletet létesített, a kazánokat automatikus etető-készülékekkel s tökéletes elégést biztosító rostélyokkal szerelte fel. Hogy pedig az energiát gazdaságosabban kihasználhassa, a kohászatban eddig alkalmazott külön gőzgépegységek helyett 1915-ben nagyobb teljesítményű elektromos centrálét állított fel, a melynek energiájával az egyes műhelyekben felállított elektromotorokat hozatta működésbe.

B. Weiss Manfréd ezzel az energiagazdálkodás szempontjából követendő példát nyújtott a magyar iparnak.

A háború utolsó éveiben komolyan fogott hozzá gyártelepe rekonstrukciójára vonatkozó terveinek kidolgozásához, hogy a háború után a békecikkek gyártására zavartalanul térhessen át. Ezirányú terveinek végrehajtását azonban a

kommunizmus, majd pedig a román megszállás akadályozta meg, sőt ez utóbbi gyártelepét jóformán tönkretette. A románok ugyanis 1600 vagon gépet és fémeket vittek el tőle, vagyis gyári felszerelésének közel felelérését. A sors e csapásán B. Weiss Manfréd nem esett kétségbe, hanem ifjú hévvel és lelkesedéssel fogott gyártelepének rekonstrukciójához, még pedig oly irányban, hogy csonkított országunk nélkülözhetetlen iparcikkeit itthon gyárthassa.

Mínthogy a Martin-kemenczék, az elektromos pestek, a vashengerművek és a prések még rendelkezésére állottak, oly cikkek gyártásába fogott, melyekkel piacunkat eddig a zólyomi, zólyombrezói, hernádvölgyi és a resiczai gyártelepek látták el, mert e gyártmányoknak csonkított országunkba való behozatala ezidőszertig még lehetetlen. Hozzáfogott tehát a vaslemezek és a hegesztett vascsövek tömeges gyártásához; a vasúti kerék-abroncsok hengerlésére, valamint a dinamólemezek gyártására pedig most rendezkedik be. A préseket olyképen alakította át, hogy ezekkel a gazdasági gépek tömeges gyártását megindíthassa. Teljes erélyvel fogott hozzá az ekék gyártásához, valamint a vetőgépekéhez is; a boronák gyártásának előkészítését pedig folyamatba vette.

B. Weiss Manfréd ezzel mezőgazdaságunknak a többtermelés irányában való fejlesztését is lényegesen előmozdította, sőt mintaszerű gyártási folyamatával az előállítási költségeket az eddigiekkel szemben majdnem a felére csökkentette, s ezzel lehetővé tette, hogy a gazdasági gépeket még a kisgazda is megvehesse.

Nem mellőzhetjük itt annak a felemlítését is, hogy B. Weiss Manfréd gyártelepét nemzeti szellemben vezeti. Ámbár a külföldi szakemberek tudását és tanácsát ő is igénybe veszi, gyártelepének igazgatását, az egyes műhelyek vezetését mégis kizárólag nemzeti szempontból megbízható hazai szakerőkre bizza.

Végre felemlítjük még, hogy B. Weiss Manfréd munkásainak jólétével is behatóan foglalkozik. A telepén levő csecsemőotthon oly mintaszerű berendezésű, hogy annál tökéletesebbet külföldön sem találunk, munkáskórházában pedig, melyet a legtökéletesebb orvosi műszerekkel szerelt fel, a tisztaság mintaszerű. A munkások olcsóbb megélhetésének biztosítására nagyarányú beszerző-szövetkezetet létesített, élelmiszésükről pedig a gyártelep kantinja gondoskodik.

Mínthogy B. Weiss Manfréd a felsoroltak szerint az ipari szervezetek és intézmények fejlesztése és felvirágoztatása szempontjából az elmúlt hat év alatt nagy érdemeket szerzett, ezért őt a M. T. A. ügyrendjének 144. §-a értelmében a Wahrmann-dijra érdemesnek tartjuk.

Voll György malomiparunkat a többtermelés irányában fejlesztette.

1890-ig ugyanis a malomiparban a hasáb-szita rendszere divott, s minden töröszéknek és szítának az etetése, illetőleg a termés felöntése kézzel történt. E berendezés hátrányait Hagenmacher Károly törekedett megszüntetni. E célból nagy munkateljesítményű sik szitát szerkesztett abban a reményben, hogy ezzel a tolytonos üzem problémáját is meg tudja majd oldani. Szerkezete azonban, ámbár igen elmés volt, a gyakorlatban mégsem vált be: éppen ezért a malomipari berendezésekkel foglalkozó gépgyárak továbbra is a hasáb-szita rendszere mellett foglaltak állást.

A gyakorlat e tartózkodó álláspontja miatt Hagenmacher, szerkezete hiányainak kiküszöbölésére, a Wörner-gyárat kérte fel, ez pedig e feladattal Voll György mérnökét bízta meg. Voll a reábizott feladatot rövid idő alatt oly sikeresen oldotta meg, hogy a monori Horn-féle malmot már sik-szítákkal teljesen önműködő üzeműre rendezhette be.

E berendezés oly sikeres volt, hogy ennek folytán Voll Györgyöt 1897-ben az Első Magyar Gazdasági Gépgyár r.-t. igazgatójának hívták meg. Nehéz viszonyok között vette át Voll ez igazgatói állást. Ekkor ugyanis a német czégek már oly erős versenyt fejtettek ki Magyarországon, hogy legnagyobb malmaink általuk rendeztették be telepeiket. Voll a helyzet komoly voltát felismerve, nemcsak a sik-szita gyökeres javításához fogott, hanem egyidejűleg a gabonamosók, darafajtázók, derczetiszítók, valamint az automatikus etetőkészülékek tökéletesítéséhez is. Szerkesztői tevékenységének eredményeit egységes rendszerré foglalta össze a nyitrai Árpád-malomban s ezzel oly nagy sikert ért el, hogy berendezését nemcsak a hazai molnárok, hanem a külföldiek is tanulmányozták s rendeléseikkel annyira ellátták, hogy a magyar piacot a német czégek ismét elvesztették.

Meg kell még említenünk, hogy a háború kitörése után Voll azon fáradozott, hogy a magyar malmok hamar alkalmazkodhassanak a háborús viszonyokhoz. E célból az eddig divó sokféle lisztfajta gyártása helyett 3 félének a gyártására rendezte be a magyar malmokat és azonfelül olyan kukoricacsírátlanítót s kukoriczaörlőket szerkesztett, a melyekkel malmaink 28°/_o csiraolajat termelhetek, holott az amerikai szerkezetekkel legfeljebb 15°/_o olajra voltak képesek szert tenni.

Mínthogy malomiparunk regenerálása nagyrészt Voll György szerkesztői és szervezői tehetségének köszönhető, sikeres működését az Akadémia elismerésére méltónak tartjuk.

A felsoroltak szerint Kandó Kálmán és b. Weiss Manfréd egyaránt érdemesek a Wahrmann-díjra, de mert a M. T. A. csak egy díjjal rendelkezik, a díj odaitélésénél a bizottságnak azt kellett irányadóul vennie, hogy e két férfi működési köre közül melyik felel meg inkább az alapítvány szellemének.

Erre útmutatást nyújt a 144. § c) pontjának szövege, mely elsősorban a tudomány előbbrevitelét említi s csak ezt követőleg az intézmények fejlesztését. Ez okból a bizottság az 1921. évi Wahrmann-díjra *Kandó Kálmán* urat hozza javaslatba.

Budapest, 1921. évi márczius hó 23-án.

Rejtő Sándor l. t.,
előadó.

Horváth Géza r. t.,
elnök.

György Endre,
r. t.

Földes Béla,
r. t.

Hoor-Tempis Móric,
l. t.

IV.

Jelentés a Sámuel-díjról.

A bizottság szemlét tartva az elmúlt esztendőben fiatalabb nyelvészekről megjelent értekezések és nagyobb cikkek fölött, abban állapodott meg, hogy az idei Sámuel-díjjal való kitüntetésre *Klemm Antal*-nak „A mordvin alárendelő viszony“ (megjelent a Nyelvtud. Közl. XLV. 4. füzetében 1920-ban) című értekezését ajánlja. Klemm több esztendő óta az összehasonlító finnugor mondattan terén fejt ki érdemes munkásságot. A fenti értekezés is ebből a körből való, s az eredmények, a melyeket részben megállapít, részben pedig kutatásaival megerősít, a következők: 1. A finnugor egyszerű mondat alaptulajdonsága: nominális volta. 2. A finnugor összetett mondat kezdetleges formája az volt, hogy egyenlőrangú egyszerű mondatok minden kapcsoló elem nélkül sorakoztak egymás mellé. 3. A kötőszós alárendelés mellérendelésből és kötőszó nélküli alárendelésből fejlődött. 4. Azon viszonyok, a melyeket ma kötőszós alárendeléssel fejezünk ki, a finnugor alapnyelvben vagy igenévi szerkezettel, vagy mellérendeléssel, vagy pedig kötőszó nélküli alárendeléssel voltak kifejezve. A dolgozat nagy szorgalomról, fegyelmezett tudományos gondolkozásról, a finnugor nyelvekben való nagy jártasságról és a mondatra vonatkozó újabb elméletek

alapos ismeretéről tesz tanúságot. Az Akadémia kitüntetésére mindenképen érdemes.

Budapest, 1921. évi április hó 16-án.

Szinnyei József r. t.   *Melich János* r. t.,   *Petz Gedeon* r. t.
előadó.

V.

Jelentés a Budapest Fővárosi Egyesült Takarékpénztár alapítványából hirdetett pályázatról.

A Budapest Fővárosi Egyesült Takarékpénztár alapítványából hirdetett nyílt pályázatra, melynek pályatétele „*Magyarország közgazdasági viszonyainak méltatása Mária Terézia korában*“ volt, csupán egy tervrajz érkezett *dr. Eckhart Ferencz* levelező tagtól, a melyhez a szerző egy kidolgozott fejezetet is csatolt.

Dr. Eckhart Ferencz mint a Hofkammerarchiv levéltárnoka már régebben feltűnt alapos gazdaságtörténeti tanulmányaival. Hivatalánál fogva is a legkedvezőbb helyzetben volt, hogy a hirdetett tételt megoldja, mert kezei közt voltak azok a hivatalos iratok, a melyek az akkori hatóságok adatszerzéseit, terveit, tárgyalásait és határozatait tartalmazzák. E kedvező helyzet következtében a pályázó többet is ígér, mint a mit a tétel megkíván, mert ez csak a közgazdasági viszonyok méltatását tűzte ki czélul, míg a pályázó *Mária Terézia* kormányának gazdasági politikáját is föl akarja dolgozni.

A munkának a tervrajzban adott vázlata szerint a pályázó abból az alap gondolatból akar kiindulni, hogy Szilézia elvesztése milyen hatással volt *Mária Terézia* gazdasági politikájára. Ez általános politikával szemben tér azután rá a magyar viszonyokra. E részben sorra veszi az őstermelés, az ipar és a kereskedelem viszonyait, a melyekkel kapcsolatban rámutat arra, hogy a hatóságok az illető gazdasági ággal szemben mikép viselkedtek, milyen vám-, ipar- és kereskedelmi politikát folytattak. A gazdasági ágak viszonyainak és az illető ágban észlelhető politikának részletes tárgyalása után az utolsó fejezetben összefoglaló áttekintésben számol be az eredményekről: a politika okairól és hatásáról az ország gazdasági helyzetére általában. Ez az elrendezés alapos átgondolásra vall. A tervrajz részletei is azt árulják el, hogy a pályázó alapos módszerességgel lát tárgyának földolgozásához s az idevonatkozó irodalom anyagát is lelkiismeretesen számbavette vázlatának elkészítésében. Idegen tárgyakhoz nem

kalandozik el, tehát tömör földolgozásra nyújt kilátást. E részben legfeljebb azt lehetne kifogásolni, hogy az úrbéri rendezéssel nem foglalkozik behatóbban, ámbar ennek kapcsolata a földmiveléssel a legszorosabb. Viszont el kell ismerni, hogy ez a tárgy egymagában is oly fontos, alapos földolgozása pedig olyan nagy terjedelmet kíván meg, hogy bővebb tárgyalása a munka szerkezetét megzavarná.

A tervezethez mellékelve van az iparpolitikáról szóló fejezet, a melynek egy részét kivonatban már ismeri a Tek. Akadémia a pályázó nem régen tartott és nagy tetszéssel fogadott székfoglalójából. Pontos beszámolás ez a kormányhatóságok tárgyalásairól és állásfoglalásairól a magyar ipar kérdésében. Különösen a Commerzienrat és az államtanács befolyása nyer részletes méltatást az államtanács egyik tagjának, b. Borié-nek, a magyar ipar érdekében való határozott föllépése kapcsán. A jóindulat azonban, mely Borié-ban megvolt, hiányzott az államtanács többi tagjaiban s a Commerzienrat határozott rosszindulattal viseltetett a magyar ipari kísérletekkel szemben. Érdekessége a fejezetnek, hogy a királynét, a ki hajlott Borié indítványa felé, ettől a szándékától miként térítik el többi tanácsadói.

Ha a pályázó a gazdasági politika egyéb ágaira is hasonló értékes anyagot fog föltárni, gazdaságtörténeti irodalmunkat becses munkával fogja gazdagítani. Vagyunk bátrak tehát tisztelettel javasolni a Tek. Akadémiának, méltóztassanak dr. Eckhart Ferenczet a munka megírásával megbízni s öt felhívni, hogy a megállapítandó határidőre mutassa be a kész munkát.

Budapest, 1921 márczius 15.

Gaal Jenő,
r. t.

Domanovszky Sándor,
l. t.

VI.

Jelentés az Ipolyi Arnold-jutalomról.

Tekintetes Akadémia! Az 1920. évi nagygyűlés az Ipolyi Arnold-féle alapítvány szabályai értelmében kiküldött hármass bizottság — Csánki Dezső r. tag elnök, Áldásy Antal és Hóman Bálint l. tagok — javaslatára megbízta Domanovszky Sándor l. tagot „A szepesi városok árúmegállítási joga“ cz. mű megírásával, melyet a szerző az 1920 december 31-ére kitézött határidőre be is adott.

A 629 ívrétű lapra terjedő kézirat nagyobbik felét a felolgozás alapjául szolgáló oklevéltár foglalja el. Szerző, ki közép-

kori magyar kereskedelem- és vámtörténeti bűvárkodásai közben átkutatta a szepesi és pozsonyi káptalani, szepesvármegyei, iglói, késmárki és löcsei városi levéltárakat, az 1269 és 1570 közötti időszakból 160 kiadatlan oklevelet közöl és 26 egyszerű átírólevélnek, 16 már kiadott oklevélnek regestáját adja. Az oklevéltár ilyképen felöleli a tárgyra vonatkozó teljes felkutatható anyagot s általában a középkori magyar kereskedelem történetéhez értékes, új adatokat szolgáltat. A szövegmásolásban és kritikai felszerelésben a szerző a legteljesebb acríbiával járt el, mindenben az Akadémia történelmi bizottsága által ímént megállapított modern közlési szabályokhoz ragaszkodva. Az oklevéltár tartalmi és alaki tekintetben egyaránt becses specialis forrásgyűjtemény.

A feldolgozásban a Szepesség kialakulásának, a lengyel kereskedelmi forgalomba való bekapcsolódásának és a vezető városok közt a XIV. században kitört ellentét keletkezésének változása után a szerző a külföldi irodalom legújabb eredményei és hazai forrásadatok alapján áttekintést ad az árúmegállítási jog keletkezéséről, kialakulásáról és természetéről, megvilágítva annak nagy gazdaságtörténeti jelentőségét. A munka további folyamán a tőle napvilágra hozott hatalmas forrásanyagra támaszkodva, de felhasználva a korábbi kutatás eredményeit is, részletesen tárgyalja a szepesi városok közt 1358 és 1570 között az árúmegállítási jog kizárólagos birtokáért folyt százados pör történetét, a mely pör körül, mint tengely körül forog a szepesi városok árúmegállítási jogának története. Az árúmegállítási joggal kapcsolatban ki kellett terjeszkednie a szepességi kereskedelmi utak kérdésére is, mit nagyon érdekesen világít meg.

Mindent összefoglalva a benyújtott munka nemcsak a címűl irt tárgyat dolgozza fel a legnagyobb alapossággal, hanem középkori gazdaságtörténetünk egyik legfontosabb, irodalmunkban elhanyagolt problémáját, az árúmegállítási jog kérdését általánosságban is kritikai megvilágításba helyezi. A lelkiismeretes kutatáson, biztos kritikával felépült munka méltó folytatása a szerző korábbi kereskedelem-történeti munkásságának s minden tekintetben értékes nyeresége a magyar gazdaságtörténeti irodalomnak.

Tisztelettel javasoljuk, hogy a jutalmat a szerzőnek kiadni és a munka megjelenését mielőbb lehetővé tenni méltóztassék.

Budapest, 1921. évi márczius 20.

Áldásy Antal,
l. t.

Csánki Dezső,
r. t, elnök.

Hóman Bálint,
l. t.

VII.

Jelentés a Lukács Krisztina-pályázatról.

Tekintetes Akadémia! A Lukács Krisztina-alapítvány kamatai ez alkalommal „A tótság letelepedése Magyarországon a középkorban“ cz. tétel megoldására voltak kitézve és az esetleg vállalkozó szakferfiak nyílt pályázaton nyújthatták be tervezeiteket egy kidolgozott fejezet kíséretében. A kérdés megoldására dr. Mályusz Elemér nyújtott be programot egy már korábban é tárgykörből készült kész munka kíséretében, a mely Turóc megye kialakulását és betelepítését tárgyalja.

Az ajánlat, a mely a Tek. Akadémia előtt fekszik, minden tekintetben a legkomolyabb. Mályusz dr. ugyan nem nyújt megállapított tervet az elkészítendő mű anyagának elrendezéséről, nem akar a priori vázlatot adni, a melyet az elvégzendő adatgyűjtési munkálatok esetleg teljesen romba döntenének, hanem az előmunkálatok módszertani irányelveit ismerteti, a melyek figyelemmel tartásával a kérdést meg akarja oldani s ez elvek helyességének igazolására, képességeinek bizonyítására mellékeli a Turóczy fennsíkrol irt kéziratot munkáját.

A régi Északmagyarország egész településtörténetét fel akarja dolgozni. Első feladata az 1526 után keletkezett telepek kiválasztása volna. Következő célja annak a kimutatása, hogy a XV. század falvai közül melyek keletkeztek kimutathatólag a megelőző két évszázadban. A tulajdonképeni megoldás azután azon sarkalnék, hogy az így korábbiaknak visszamaradt magyar és tót lakosságú helységek csoportjai közül az egyes völgykatlanokban és fennsíkokon melyik csoport a régibb keletű. Turóc megyében a tót lakosság a régibb, a magyar a XIII. sz. folyamán telepszik szintén igen jelentékeny számban. Hogy másutt a viszonyok hogyan alakultak, arra vonatkozólag — igen helyesen mondja — „jóslásokba bocsátkoznunk nem szabad, az eredménynek a részletes vizsgálat folyamán kell kialakulnia.“ Erre a részletes vizsgálatra, a teljes okleveles anyag felkutatására és feldolgozására kéri a megbízatást, előre is jelezve, hogy az Országos Levéltár anyagát már felvette, a családi levéltárak felkutatása azonban még nagy és hosszú munkát követelne meg, a mely a tornyosuló nehézségek mellett munkarejét esetleg egy évtizeden át is igénybe venné.

A megoldandó kérdések világos megállapítása és a Turóc megyéről benyújtott munka teljes garantiát nyújtanak arra, hogy az ajánlkozó a kérdést nagy szakavatottsággal és alapos lelkiismeretességgel fogja megoldani. Szükségesnek tartjuk azonban, hogy a Turóc megyét tárgyaló munkát is méltassuk.

Ez a munka 212 kiadott és 1044 kiadatlan oklevél alapján készült s a szerző nagy alaposságáról tesz tanúságot. A mai Zólyom, Turócz, Liptó és Árva megyékre kiterjedt zólyomi kir. uradalom ismertetéséből indul ki. Pompásan jellemzi ennek primitív gazdasági viszonyait és igazgatási szervezetét, valamint azt a munkát, a melyet a kir. igazgatás e területen végzett. A mai Turócz megye területén az eredetileg kimutatható öt földvár lakossága a XIII. sz. elejére 32 falura szaporodott. Ez a haladás tette szükségessé a korábban egységes igazgatású zólyomi erdőispánság területének felosztását kisebb egységekre. Így alakult meg Turócz, majd két-három évtizeddel utóbb Liptó megye. Ez a differenciálódás éppen összeesett avval a korrall, a mikor a korábbi királyi megye nemesi megyévé alakult át. Turóczban a XIII. század elején a lakott helyek még mind a folyóparton vagy a hegyek lábainál voltak, a közbülső sík vidék betelepítése a XIII. században történt és úgyszólván teljesen a magyarság érdeme volt. Mályusz a felkutatott oklevélanyag alapján a legapróbb részletekig belevilágít ebbe a munkába, a mely a megyét akkor 28 új községgel gazdagította: Értekezésének két utolsó fejezetében még két nehéz problema megoldására vállalkozik. Az első a XIII. sz. adományosaival, a jobbágyfiúkkal (filii jobbationum) foglalkozik, a kiből a megye köznemessége fejlődött. Ez a fejezet tehát a régi szállásterülettel szemben, a hol a köznemesség fejlődése egészen más volt, a peripheriák köznemességének alakulását mutatja be, a másik fejezet pedig a megyei autonomia, nevezetesen a szolgabírói intézménynek a régi megyékétől eltérő fejlődését. Az adatok és a gondolatmenet szilárdan megalapozott felépítése, az elméletnek adatszertű, pontos kifejtése, a higgadt óvatosság, mely minden túlhajtástól megóvta a szerzőt, sokat olvasott, mélyen gondolkozó, lelkiismeretes kutatóra vallanak.

Ezek alapján csak avval a javaslatlall járulhatunk a Tek. Akadémia elé, méltóztassék dr. Mályusz Elemért „A tótság letelepedése Magyarországon a középkorban“ cz. tétel kidolgozásával megbizni.

Legyen szabad azonban e javaslaton még egy lépéssel túlmennünk. A felvidéki cseh uralom mai rendszere még jó ideig nagy nehézségeket fog gördíteni a helyszínén végzendő kutatás elé. Ha az ajánlkozó azalatt a hozzáférhető anyaggal foglalkozik is, a kész művet csak több évi munka után fogja benyújthatni. A mai viszonyok közt egy ilyen nagy apparátussal végzendő feladathoz a jutalom elenyészően csekély. Viszont a bemutatott részlet — noha a kitűzött feladatot teljesen nem oldja meg — annak igen jelentős és az egész kérdésre világot vető önálló részét öleli fel s magában is — „teljesen kész, önálló tudo-

mányos becsű munka“, melynek mielőbbi kiadása nagyon kívánatos volna. Javasoljuk ezért, hogy a megbízás megadásával egyidejűleg a jutalmat a Lukács Krisztina-féle jutalom szabályzatának mindenben megfelelő „Turóc megye kialakulása“ című mű kiadásának előmozdítására már most méltóztassék kiadni.

Budapest, 1921. évi márczius 19.

Hóman Bálint,
I. t.

Domanovszky Sándor,
I. t.

VIII.

Jelentés a Pollák-pályázatról.

A *Pollák-pályadíjra* egy munka pályázik, melynek czime: *Körösy hatása a statisztikára*, jeligeje *Plinius* mondása: „Est in numero ipso quoddam magnum collatumque consilium . . .“ A 344 ivrétű gépirásos oldalra terjedő munka rendkívüli szorgalommal, a statisztikai szakirodalom teljes ismeretével és nagy alaposággal irt monographia, mely Körösy statisztikai működését a legszélesebb alapon, irodalmi munkáinak részletekbe menő kritikai méltatásával tárgyalja s így nemcsak a hazai statisztika történetének értékes és alapvető forrásmunkája, de általában a statisztikai irodalom fejlődéséhez becses adalékokat nyújt. A szerző munkáját Körösy életrajzával kezdi meg, mely azonban vázlatos előadásánál fogva nem illik teljesen a nagy munka keretébe s egyes hiányainál fogva (p. o. nincs megenlítve Körösynek a fővárosi Könyvtár vezetése körül kifejtett munkássága, egyetemi demológiai előadásainak köre és jelentősége, és egyéniségének jellemzését is nélkülözzük) kiegészítésre szorulna. Tudományos munkásságot 11 fejezetben méltatja, külön fejezetekben tárgyalja — szakszerű rendszerességgel — Körösy felfogását a statisztika lényegét és alkalmazási körét illetőleg, a statisztikai módszer technikai részének fejlődésére, matematikai részének fejlődésére, valamint a statisztikai módszer logikai részére gyakorolt hatását, nemkülönben a népesedési statisztika terén kifejtett munkásságát. E fejezetekben behatóan és kritikai élel foglalkozik Körösynek a relativ intenzitásra, az indexszámításra, a statisztikai kísérletre, a natalitási és termékenységi táblákra, a halandósági táblákra, a himlőoltási statisztikára stb. vonatkozó nézeteivel és munkáival, mindenütt az anyag teljes uralásával és meglepő tudományos felkészültséggel vizsgálva Körösy módszereiben és munkáiban rejlő újításokat és újabb vívmányokat. Ezekben a fejezetekben helyenként túlmenve a

pályázat kívánalmain, egyrészt (mint p. o. a foglalkozási nomenklaturánál) túlságos aprólékos részletekkel terheli meg munkáját, másrészt Körösy tudományos méltatásán messze túlmenve, a statisztika elméleti kérdéseinek bonczolgatásával a statisztika történetének és elméletének taglalásába bocsátkozik (p. o. a statisztika fogalma és rendszertani állása, a halandósági táblák és az élettartammal foglalkozó fejezetek, a hol hosszú matematikai levezetésekkel bírálja a relativ intenzitást). Mind e fejezetekben az irodalomban meglepő otthonosságot árul el, s még a Körösy működésétől távolabb eső irodalmi munkákból is oly bő idézeteket és utalásokat közöl, melyeket mellőzni lehetett volna. A munkát befejező irodalmi jegyzék rendkívül gazdag, de bibliographiailag sok tekintetben mégis hézagos és azért kiegészítésre szorul. A munka a jutalmat feltétlenül megérdemli; a mellőzhető részletek kihagyásával vagy rövidítésével és a fent jelzett kisebb hiányok pótlása után közzététele annál is kívánatosabb volna, mivel a magyar statisztika legkiválóbb képviselőjének méltatása a hazai szakirodalomban érezhető hiányt pótolna és a munka maga határozott nyereséget jelentene irodalmunkban.

Budapest, 1921. évi márczius 28-án.

Horváth Géza,

r. t., elnök.

Br. Harkányi Béla,

l. t.

Thirring Gusztáv,

l. t., mint előadó.

IX.

Jelentés a Schreiber-Kautz nyílt pályázatról.

A munkanélküliség problémájának megoldására a következő nyílt pályázat hirdtetett: „Fejtsék ki, hogy a munkanélküliség szempontjából mennyiben, mily vonatkozásokban szükségesek állami, társadalmi intézmények és rendszabályok?”

A pályázatra egy dolgozat érkezett be, huszonnolczer folio lap terjedelemben. Szerzője dr. Varga Lajos ügyvéd Debreczenben. Álláspontját a következőkből ismerjük meg: „A munkanélküliségnek kérdése is társadalmi kérdés. Nem ideiglenes és mesterséges, hanem végleges megoldására kell következetesen törekedni. Végleges megoldás pedig csak társadalmi úton, a társadalom gazdasági erejének fejlesztésével kapcsolatban vihető keresztül. Egyedül való, egyedül igaz és egyedül jogosult nem más, mint a társadalom minden rétegének gazdasági és kulturális boldogulását magába foglaló, annak

megvalósításáért élő, hittel és altruista szeretettel szakadatlanul dolgozó községi socialismus.“ (27. és 28. l.)

A dolgozat alapgondolata, hogy a községet kell gazdasági szervezetté tenni, melynek ügyeit egy gazdasági tanács vezeti. A tanács több szakosztályban működik. A termelési szakosztály különösen többtermelésre törekszik, a fogyasztási szakosztálya fogyasztóknak most teljesen elhanyagolt érdekeiről gondoskodik. Az elsőrendű szükségleti tárgyakat ki kell venni az üzérkedő kereskedelem kezéből. A legfőbb pénzügyi szerv a községi takarékpénztár. A bankokat és biztosítóintézeteket fel kell oszlatni. A munkásügyi szakosztály a munka és a többé együttműködését, a teljes jogegyenlőséget biztosítja. Községi vásárcsarnok gondoskodik a község tagjainak ellátásáról. A gazdasági tanács oda törekszik, hogy a falu határában termelt minden nyersanyag ott feldolgoztassék. A gazdasági fejlődés biztosítására gondoskodás történik, hogy a népességi szaporulat arányában a munkaalkalmak szaporodjanak és se kivándorlás, se városba szivárgás, se munkanélküliség ne legyen. Ezáltal a falu népe a faluhoz köttetnék, a magasabb műveltségűek is, miáltal a falu kulturális színvonala emelkedni fog, míg ma a kiszivárgásnak egyik főoka éppen a magasabb műveltségűeknek meg nem felelő alacsony színvonal.

Sok helyes megjegyzést tesz a szerző a társadalmi bajokról, a parlamenti és különösen a közigazgatási rendszer hibáiról, főleg pedig a községi igazgatás hiányairól. Ezekbe a sebekbe mélyen belemarkol és erős meggyőződéssel hirdeti, hogy a községet egészségesebb alapra kell fektetni. Gondolkodó fő, socialis és hazafias érzésű bűvár, a ki azonban túlságosan általánosságokban mozog. A munkanélküliséget végleg akarja megoldani, olyan társadalmat akar teremteni, mely oly tökéletes, hogy munkanélküliség ne is lehessen. Ennek következtében a dolgozat egy betűt sem tartalmaz — ez szó szerint vehető — a problema mai állásáról, a történet törvényhozási és egyéb intézkedésekről, a különböző kísérletekről, a munkanélküliség alakulásáról, arányáról a mai ipari társadalomban, az e körül fáradozó nemzetközi szervekről stb.

Mint hogy a dolgozat semmi támpontot nem nyújt az akut problema megoldására, sőt kétséget hagy fenn. vajjon pályázó ez iránt teljesen tájékozva van-e, az egyébként kifejezett elismerés daczára, a pályakérdés kidolgozásával való megbízást nem hozhatom javaslatba.

Budapest, 1921. évi márczius hó 22-én.

Földes Béla r. t.

A fentiekhez azzal a megjegyzéssel járulok hozzá, hogy a társadalomnak s az állami kereteknek jelzett átalakítása hosszú évek munkáját föltételezné, a munkanélküliség problémájának megoldása pedig sürgős feladat és évtizedekre ki nem tolató.

Budapest, 1921. évi április hó 11-én.

Bernát Istrán l. t.

X.

Jelentes a Sztrokay-jutalomról.

Tekintetes Akadémia!

A tekintetes Akadémiának II. osztálya az 1920. évi november hó 29-én tartott zárt ülésében a Sztrokay-díj kiadását illetőleg javaslattételre az alólírt bizottságot küldte ki, a mely bizottság véleményes jelentését a következőkben tisztelettel előterjeszti.

A bizottság föladatának megfelelően az 1918. és 1919. évek folyamán megjelent jog- és államtudományi műveket gondos vizsgálat tárgyává tette, hogy kijelölhesse a Sztrokay-díjra méltó munkát, de a jelentéstételt illetőleg abban állapodott meg, hogy az összes művek részletesebb méltatásától eltekint, vagyis részletesebben csak a jutalmazásra leginkább érdemes művekkel foglalkozik; a bizottság tagjainak munkáit pedig a bíráló köréből teljesen kizárta.

A bizottság figyelmét különösen az az erőteljes fejlődés ragadta meg, mely újabban a közjogi tudományszaknál, különösen a monographiai irodalomban mutatkozik. Ez már a háború előtt vette kezdetét, majd a háború alatt folytatódott és csak újabban csökkent, de még ebben az időben is igen jeles, abszolútbecsű közjogi művek láttak napvilágot.

A közjogi monographiai irodalom föllendülését azonban csak akkor méltányolhatjuk igazán, ha egy pillantást vetünk a megelőző állapotokra. A közjog multja ugyanis más képet tár elénk, mint a magánjogé. Mig ennek fejlődésén az összes művelt népek évezredes munkával fáradoztak, addig a közjogban a rómaiaknál mutatkozó haladás után újra minden megakad. A középkori hűbères és patrimonialis világban a közjogot igazi természetéből egészen kivetkőztetik, mintegy a magánjog része lesz, egyes intézményei a magánjogi fölfogásnak teljesen alárendeltek. Később pedig, az európai államélet utolsó nagy szakában, az abszolutismus alatt, szintén csak a magánjog tudott tiszteletre és így állandóságra szert tenni. Évezredes fejlődése olyan biztos

alapot teremtett számára, hogy a körülötte forgó áramlatok azt már meg nem ingathatták. De ennek a kornak hatalmasai a közjog szabadabb tárgyalását nem szívesen látták, esetleg üldözték, a mi megint csak a közjogi tudomány fejlődésének volt nagy akadálya. Sőt bizonyos értelemben hasonló jelenségekkel találkozunk a nem abszolút államokban is, a hol az alkotmány erős alapokon nyugszik és mint Angliában, Lengyelországban és nálunk, a közjog összenő a nemzet életével és annak megsértése emez elleni támadásnak is tekintetik: erősebb a közjogi élet, de az irodalom pang. Nálunk pedig még különös okok is hatottak ebben az irányban. Először is a folytonos küllaborúk és belső villongások, melyek szellemi életünk fejlődését általában akadályozták. De azután meg ősi alkotmányunk hosszú időn keresztül a legerősebb támadásoknak volt kitéve. néha inkább csak papiroson létezett és így nagyobb szükség volt megerősítésére az éljog föltüntetésével, ugyanazon és hasonló törvények újraalkotásával, illetőleg mindezek ismételt elősorolásával, semmint elméleti alapon nyugvó földolgozásra.

Mindezek eredményezték azután, hogy a nemzeti közjogok irodalmi művelése a XVI. század végén, illetőleg a XVII. század elején kezdetét vette ugyan, de a haladás lassan jelentkezik, vagyis ez az irodalom nagyobb föllendüléshez csak akkor juthatott, midőn az alkotmányosság életbelépett, illetőleg midőn a sajtószabadság elismerésre talált. Most azután gyorsan pótolni törekednek az elmulasztott és, mint már ilyenkor történni szokott, a legkülönbözőbb nézetek, fölfogások küzdenek egymással az érvényesülésért. Ekkor van különösen nagy jelentősége a monographiai irodalomnak, mely az egyes kérdéseket, eltérő álláspontokat teljesebben képes bemutatni, minden oldalról megvilágítani, mint az egész anyagot felölelő rendszeres művek.

Ebből az újabb közjogi irodalomból különösen kiemeljük: *Márffy-Mantuano* szépen megírt, alapos művét Horvát-Szlavon- és Dalmátországok jogi helyzetéről az államban és autonómiájáról; *Joó Gyula* nagyobbszabású művét a magyar törvény fogalmáról és jogi természetéről. A munka, sajnos, még nincs befejezve, eddig csak első kötete jelent meg és a második kötet első része; *Molnár Kálmán* szép jogi készületségre valló művét, a kormányrendeletekről és azok jogi természetéről (185 l. — 1912); *Kérései Zoltánnak*, Adalékok a magyar kamarai pénzügyigazgatás történetéhez (190 l. — 1916) című jeles munkáját, mely a régi magyar pénzügyi administratio függetlenségét magyarázza; *Buzu Lászlónak* önálló fölfogással megírt kiváló monographiáit, az államterületről és a területi felségjogokról (174 l. — 1910), a képviselőház házszabályairól (100 l. — 1916), a királyi család jogi állásáról (166 l.

— 1918); *Szentirmay Ödönnek* művét: A magyar nemzetegységtanról (127 l. — 1920), mely épp úgy igazolja szerző jeles ismereteit, mint bemélyedő gondolkozását. A kérdést ugyan politikai szempontból tárgyalja, de a tételes jog több intézményével is behatóan foglalkozik. Végül kiemeljük még *Ercky István* közigazgatási és jogtörténeti tanulmányokat magában foglaló kétkötetes munkáját és *Csekey István* nagy művét a trónöröklési rendről, melyekről alább részletesen szólunk.

Mindezek a művek magas színvonalon állanak és jó szolgálatot tettek. Sikeresen keresztülvitték a történeti és jogi módszer olyan egyesítését, mely képes eredményes munkát végezni a történeti alapokon nyugvó magyar közjog tudományos művelésénél, de emellett számos kérdés tisztázásához hozzájárultak. sőt részben úttörő munkát is végeztek, egyes tételek tárgyalásával, melyekre eddigi irodalmunkban nagyobb figyelmet nem fordítottak.

Csekey István a trónöröklésről szóló nagy munkáját (562 l. — 1917) egy kisebb értekezéssel vezeti be, a *pragmatica sanctio* írott eredetijéről, mely az Akadémia értekezései között jelent meg (1916). A *pragmatica sanctio* írott példányáról ugyanis hosszú időn keresztül *ügy* vélekedtek, hogy az eltévedt, elveszett, a minék következtében a trónöröklésre vonatkozó jogi szabályokat csak a nyomtatott példányban bírjuk, melyet a *Corpus Juris*ba is fölvettek. Ezt az elveszettnek vélt írott példányt találta meg Csekey 1914-ben az Országos Levéltárban és a róla szóló értekezésében több jogi kérdéssel is foglalkozik. Így tárgyalja a törvényalkotásnál követett különböző eljárást: szól a *solennis editio*ról, a *promulgatio*ról, a *publicatio*ról, a kihirdetésről. Fejtegetéseivel azt a kérdést is tisztázta, hogy az 1722/23. évi országgyűlésen alkotott I., II. és III. t.-cikkek értendők-e a *pragmatica sanctio* elnevezése alatt, vagy csak az I. és II. t.-cikkek. Idevonatkozólag a törvényben sem volt megállapodás. Szerzőnk munkájából kitétnik, hogy a törvényalkotó rendek a nevezett három cikket jogilag összetartozónak tekintették.

Ezt az értekezést követi azután a trónöröklési jogról szóló terjedelmes munka, mely igen elismerésre méltó szorgalommal, nagy körültekintéssel, kitűnő előtanulmányok alapján készült.

A munka megírására szükség is volt, mert újabban a *pragmatica sanctio* keletkezésének kétszázados évfordulójára jelentékeny kutatásokat végeztek, melyeknek eredményeként több új adattal ismerkedtünk meg, illetőleg némely részletet most jutott kellő megvilágításba és így kívánatosnak mutatkozott, hogy a magyar szakirodalom is eddigi tanítását *revisio* alá vegye. Ezt a munkát Csekey szép sikerrel végezte el.

Szerző ama törekvéseinek megfelelően, hogy tételét minden oldalról megvilágíthassa, először is szól a monarchiáról általában, majd kifejti a trónöröklés mibenlétét, különös jogi természetét és a monarchiához való kapcsolatát. Ezután tárgyalja a magyar trón betöltését az árpádházi és vegyesházi királyok idejében szigorúan történeti alapon, de bemélyedő jogi elemzéssel. Majd a mohácsi vész utáni időkről szól, szabatosan ismerteti a Habsburg-ház trónrajutását és helyesen ítéli meg az 1547: V. t.-cz. jogi jelentőségét, melyet eltérően magyaráztak. Megfelelő részletességgel tárgyalja a fiági öröklésnek az elsőszülöttség szerint történt megállapítását az 1687: II. és III. t.-czikkekben és jól magyarázza a sok vitára alkalmat adott „Revisionszáradék“ (Revisionsklausel) jelentőségét.

Ezután áttér a nőági örökösödésnek az 1723: I., II. és III. törvénycikkekben történt szabályozására. Először előadja a törvények tartalmát és azután beható elemzés alá veszi. Ez a munkának legértékesebb része, melyen a fősúly nyugszik, a mi már abból is kiténik, hogy terjedelemben a könyvnek mintegy kétharmadát foglalja el. Itt jelentkezik legjobban a szerző jogi tudása, alapos készütsége. Fejtegetései mélyrehatók, bonczolgotó képessége, önálló fölfogása többször jól érvényesül. Értékes fejtegetésekben szól a *pragmatica sanctio* jogi természetéről, továbbá a *renunciatio*ról és annak jogi jelentőségéről, miután ezt írónk közül többen félreértették. Kimutatja, hogy a *renunciatio* nem jelent lemondást a trónöröklésről, hanem jelenti a *pragmatica sanctio*ban foglalt öröklési rend megerősítését. A külön magyar államiság bizonyítására szolgálhat az a tétel, melyet a szerző az újabb kutatások eredményét jól fölhasználva, igazol, hogy nálunk a törvény csak a megnevezett három nőágnak ad trónöröklési jogot, míg Ausztriában az összes nőágaknak. Mai tudásunknak megfelelően magyarázza a trónfoglalás kellékeit, illetőleg a trónöröklésnél megkívánt föltételeket, a magyar és osztrák *pragmatica sanctio* közti különbséget stb.

A munkának ugyan nem minden tételét fogadnánk el, de készségesen elismerjük, hogy az egész mű komoly, tudományos alapon nyugvó vizsgálódás eredménye, mely közjogi ismereteinket több tekintetben tisztázta. Szerző a könyv megírhatása céljából önálló kutatást is végzett, mégpedig a hazai levéltáron kívül a bécsi, londoni, párisi, berlini, oxfordi, drezdai, müncheni és más levéltárakban, könyvtárakban és a nevezett munkában mintegy 26 olyan okmányt közöl, melyek eddig a nyilvánosság előtt ismeretesek nem voltak. Végül kiemeljük még a szerző rendkívül gazdag irodalmi ismereteit. A hazai irodalmat a legteljesebben ismeri, még a kisebb közleményekre is figyelmet fordít, de emellett fölhasználta a külföldi irodalomnak minden, csak

némileg fontosabb termékét. Úgy hogy könyve e tekintetben is elsőrendű forrásmunka.

Csekey munkáját, habár igen jelentékeny érdemei vannak, a díj odaítélésénél figyelembe mégsem vehettük, mert megjelenése azon évkörön kívül esik, melyből a jutalmazandó munkát választanunk kellett. A bizottságnak azonban megnyugvására szolgál, hogy a jogi monographiai bizottság a szerzőt munkájáért 2000 korona segélydíjjal jutalmazta.

Erekly István munkája — Jogtörténeti és közigazgatási jogi tanulmányok (I. köt. 402 l., II. köt. 685 l. 1917—1918.) — egyike a legterjedelmesebb, de egyszeresmind a legértékesebb jogi műveknek. Nem egységes, rendszeres munka ugyan, mint-hogy egy nagy monographiát foglal magában a jogi kútfőkről és néhány kisebb értekezést, melyek szintén a magyar jogra vonatkoznak. vagy legalább a magyar jogra is érdekesek.

Szerző az I. kötetben, mintegy bevezetéképen, az angol centralisatoról szól, annak keletkezéséről és kialakulásáról az egyes ügykörökben. Ez a tárgyalás, a nagy érdeklődés folytán, melylyel az alkotmányosság anyaországaként tekintett Angliának intézményei iránt viseltetünk, reánk nézve is fontos és tanulságos, annál inkább, mert szerző a magyar jogot, a teljesebb megvilágíthatás czéljából, az angol joggal gyakran összehasonlítja. Az értekezés nagy gondnal és a legjobb források alapján készült, úgy hogy az aránylag kisebb terjedelmű munkában is sikerült az angol közelet egy jelentékeny kérdéséről hű képet adni. A következő fejtegetésekben jogászai éllel magyarázza meg az angol többes szavazat mibenlétét és jelentőségét. Majd pedig áttér a törvényhatósági reform alapelveinek tárgyalására, a hol ugyan politikai szempontok előtérbe lépnek, de a szerző a jogi életre történő sűrű utalással adja elő értékes gondolatait.

Ezeknél a fejtegetéseknél azonban a magyar jogra sokkal nagyobb jelentőségű a közigazgatásjogi kútfőkről irt hatalmas monographia, mely a munkának több mint háromnegyed részét foglalja el. Szerző ezt a részt egyszerűen közigazgatási jog kútfőiről szólónak nevezi, de fejtegetései nagyértékűek a magyar jogalkotás megismerésére általában és épp úgy tanuságot tesznek szerző nagy jogászai készségéről, helyes módszeréről, mélyreható gondolkozásáról, mint a hogy bizonyítják önálló felfogását és irodalmi tájékozottságát. Ez a munka határozott nyereség irodalmunkra, a mennyiben alkotmányunk legfontosabb kérdéseivel foglalkozik és a nagy kritikai erővel végzett tárgyalásában nem egy kérdés helyes megoldásához hozzájárul; többször új szempontokat is hoz irodalmunkba, melyekkel előbbre viszi ismereteinket.

A régi alapot a kútfők tanánál ugyan megtartja, de már az osztályozásnál és beosztásnál új szempontok is érvényesülnek. A munka előadása világos, és ha nem is tartozik a könnyű olvasmányok közé, ez nem az előadás nehézségéből, hanem a tartalom súlyos voltából következik.

Szerző ebben a részben szól azután, kapcsolatosan a házszabályokkal, az országgyűlés belső életéről, a tanácskozási rendről, még pedig olyan terjedelemben (mintegy 400 oldalon), és olyan mélyreható magyarázatokkal, a hogy azt eddig irodalmunkban nem tárgyalták. Fejtegetései mindig jogtörténeti alapon nyugsznak és így a régi rendi országgyűlés belső életét is bemutatja, a mi nagy érdeme a munkának, mert ezáltal olyan kérdésekkel ismerkedünk meg, a melyekkel irodalmunk eddig nem igen foglalkozott, a melyek tehát ismereteinken mintegy kívül állottak, de másrészt meg bebizonyítja annak igazságát, hogy az országgyűlés mai belső rendje nem egyedül idegen hatások alatt jött létre, hanem ez is úgy, mint alkotmányunk általában, történeti alapon nyugvó fokozatos fejlődéssel honosodott meg. A magyar országgyűlés életét többször összehasonlítja az angol parlament életével és tanulságos következtetéseket von le.

A házszabályokról és a parlament belső életének rendjéről szóló fejtegetések mellett kiemeljük még, mint becses jogász munkát: az írott jogforrások keletkezéséről és alkalmazásáról, a jogalkotó erőkről, a szokásjogról, az uralkodó család házi törvényeiről, a törvények, rendeletek és a szokás viszonylagos jelentőségéről, a szükségrendeletekről és kivételes rendeletekről szóló tárgyalásokat, valamint kiemeljük Erekynek az osztrák írókkal, különösen Teznerrel, folytatott polemiját, melyben sikeresen bebizonyítja a rendi magyar állam alkotmányos voltát.

Az alulírt bizottság mindezek alapján a Sztrokay-jutalom kiadását Ereky István részére tisztelettel javaslatba hozza.

Budapest, 1921. évi április hó 15-én.

Nagy Ferencz r. t.
elnök.

Balogh Jenő r. t.

Magyary Géza r. t.

Nagy Ernő l. t., előadó.

Fellner Frigyes l. t.

Buday László l. t.

XI.

Jelentés az Ullmann-pályázatról.

A pályakérdésre (a községi üzemek jelentősége közgazdasági és szociálpolitikai szempontból) egy pályamű érkezett „Csonka Magyarország is ország” jeligével.

A szerző félreértette a kitűzött pályakérdést, s egyáltalán nem foglalkozik sem a hazai, sem a külföldi községi üzemekkel, s azoknak közgazdasági és szociálpolitikai kihatásával, bár úgy a hazai, mint a külföldi irodalomban nemcsak bőséges forrásanyagot, hanem terjedelmes tudományos munkákat is talált volna. Ehelyett a szerző azt a gondolatát fejti ki, hogy községi takarékpénztárak és biztosítók létesítésével, vásárcsarnok-szövetkezetek fölállításával, erőművek létesítésével, termelő, közlekedő vállalatok szervezésével hogyan lehetne a köz javára fölhasználni a nyereszkező magánvállalatoknál elhelyezett tőkéket.

Sajnos, mint minden új rendszer hívője, a szerző is lekicsinyli, s egy-két mondattal elintézi ennek a szervezésnek a nehézségeit, s annál több lelkes dicséretet — de kevés komoly argumentumot — pazarol tervezetére. Néhol meglepő tájékozatlanságot árul el köztudomású dolgok felől, másutt — a hol elméleti fejtegetésekbe bocsátkozik — zavarossá válik. Így pl. annak bizonyítása, hogy a községeknek van politikai szervezetük, de a socializmus fogalmának megfelelő szociális, illetve gazdasági szervezetük nagyon fogyatékos, s ennek megszervezésére szükségese; a javadalmi hivatal fölállítása — meglehetősen gyöngé. Rosszul is ítéli meg a meglévő községi vagyonok hasznosítását, mikor heterogén dolgokat összefoglalva, közös jövedelmezőségi százalékot számít, holott nyilvánvaló, hogy a községi iskolaépületek, városháza stb. hasznát nem lehet a szokásos kulcsokkal számítani. Egyik lényegesebb argumentációját arra építi, hogy a takarékbetéteket kívánja — mint hasznosítatlanul heverő értékeket — nagyobb beruházásokra fölhasználni, holott a betétek már nem heverő tőkék, hanem a legkülönbözőbb gazdasági vállalatokba vannak beruházva. A tűzbiztosítók évi nyereségéről azt állítani, hogy felével ki lehetne építeni a tűzoltó-intézményt, ebben a beállításban szintén helytelen, mert a legjobban szervezett tűzoltó-intézmény mellett is merülhetnek föl jelentékeny tűzkárok.

Az ilyen botlások felsorolását lehetne még folytatni, s utalni arra is, hogy a szerző utópistikus szemüvegén át a javasolt rendszerrel tüzetesebb bizonyítás nélkül az aggkori biztosításig minden társadalmi és gazdasági bajt megoldhatónak vél.

Dicséretére válik a szerzőnek altruistikus felfogása, s az a lendület, a melylyel terveit előadja, minthogy azonban sem a

pályakérdésre nem felelt meg, sem tudományos készültséget nem mutat munkájában, azt javasoljuk, hogy a pályadíj ne adassék ki, hanem az Ügyrend 139. §-a értelmében ugyanez a pályakérdés 1922 december 31-iki határidővel újra tűzessék ki.

Buday László,

l. t.

Fellner Frigyes,

l. t.

XII.

Jelentés az 1921. évi Wodianer-jutalmakról.

(Bemutatta *Balogh Jenő* főtitkár 1921 márczius 14-én.)

Akadémiánk Elnökségének megkeresése és a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által 30,639/920. sz. alatt kiirt pályázat eredménye alapján a kir. tanfelügyelők a f. évben 24 kiváló tanítót ajánlottak a Wodianer-jutalommal való kitüntetésre.

A f. évben másodízben okoz mindnyájunk lelkének fájdalmat az a tény, hogy az ezeréves Magyarország ezeréves területének igen jelentékeny részében *évtizedek hosszú során* működött érdemes tanítók vagy kénytelenek voltak az ellenség elől eltávozni munkásságuknak arról a térérről, melyen magyar fajunknak nagy szolgálatokat tettek, vagy pedig jelenleg is megszállt területen tartózkodnak és így róluk és munkásságukról az illetékes magyar hatóságok nem is tehettek jelentést.

Ez magyarázza, hogy míg 1918-ban a tanügyi hatóságok 68 érdemes tanítót hoztak javaslatba (Akad. Ért. XXIX. köt. 295. és köv. l.), addig most az ajánlott tanítók száma 24-re csökkent.

Az ajánlottak iskolajelleget szerint így csoportosíthatók:

a) felekezeti iskolai tanító: 2	d) állami iskolai tanító: 3
b) felekezeti iskolai igazgató: 6	e) állami iskolai igazgató: 10
c) községi iskolai igazgató: 2	f) társulati iskolai igazgató: 1

Összesen 5 tanító és 19 igazgató.

Tanítói pályán ezek közül

50 éven felül: 4	30 éven felül: 7
40 éven felül: 3	25 éven felül: 3 működik.

Négynek működési időtartama a betérjesztett adatokból nem volt megállapítható.

Városon működik: 11; falun: 12; tanyán: 1. Ugyanazon helyen:

50 évnél több idő óta : 2   20 évnél több idő óta : 8
 40 évnél több idő óta : 1   15 évnél több idő óta : 2 tanító.
 30 évnél több idő óta : 6

A bírálóbizottság, melynek elnöke *Berzeviczy Albert* akad. elnök úr volt, Ügyrendünk 145. §-a értelmében a f. évben is az elnökökből (*Herczeg Ferencz* másodelnök, *Némethy Géza*, *Csánki Dezső*, *Horváth Géza* r. tagok) és titkárokból (*Szinnyei József*, *Fejérpataky László*, *Fröhlich Izidor* r. tt.) állott; jegyzője *Balogh Jenő* főtitkár volt. A bizottságba a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr felvilágosítás végett kiküldte *Huszka Jenő* és *Rotharidesz Endre* min. tanácsos urakat, a Magyarországi Tanítók Orsz. Szövetsége pedig *Máthé József* állami igazgatótanító urat, a Szövetség elnökét és *Székelly Károly* szövetségi tag urat, az Eötvös alap főtitkárát.

Az Akadémia felkérésére beérkezett tanfelügyelői javaslatokat *Máthé József* igazgatótanító úr tanulmányozta és ugyanő nagy lelkiismeretességgel elkészítette a minősítő táblázatot is.

A bizottság f. évi márczius 7-én tartott ülésében beható vizsgálat alá vette a beérkezett ajánlatokat és eszmezsere után összesen 15 tanítót hozott javaslatba és pedig :

a Tek. Akadémiának a f. évi ezer-ezer K-s két Wodianer-jutalomra ajánlja :

Homor Lajos tatabányai társulati iskolai igazgatótanítót, a ki 56 éves és 38 éve tanító — és

Piller József tiszaujlaki állami iskolai igazgatótanítót, a ki 71 éves, 52 éve tanító.

Együttal pedig a bizottság a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak elismerésre, illetőleg jutalomra ajánlja a következő érdemes tanférúkat :

1. *Csongor Dániel* 59 éves tanító, 59 éve debreczen-belsőtházi állami iskolánál,
2. *Trautwein Gyula* 54 éves tanító, 35 éve a romhányi r. k. iskolánál,
3. *Mészáros Gyula* 50 éves tanító, 50 éve a sárospataki állami iskolánál.
4. *Serly Ferencz* 43 éves tanító, 38 éve a beregszászi állami iskolánál,
5. *Horváth György* 43 éves tanító, 29 éve az ikervári r. kath. iskolánál,
6. *Muly Sándor* 42 éves tanító, 22 éve a szolnoki állami iskolánál,
7. *Sárközy Kálmán* 41 éves tanító, 41 éve a tassi állami iskolánál,
8. *Imre Lajos* 41 éves tanító, 33 éve a kiskunhalasi állami iskolánál,

9. Cságoly József 40 éves tanító, 23 éve a kaposvári állami iskolánál,
10. Székely Lajos 39 éves tanító, 39 éve a gyulai r. kath. iskolánál,
11. Havas Pál 36 éves tanító, 20 éve a gyöngyösi állami iskolánál,
12. Szigethy Ödön 31 éves tanító, 19 éve a tapolczai r. kath. iskolánál,
13. Kálnay Károly 28 éves tanító, 19 éve a sárisápi állami iskolánál.

A főtítkár a bizottság javaslatait a következő szavak kíséretében terjesztette elő a márczius 14-én tartott összes ülésen:

„Tek. Akadémia! Jólesik lelkemnek, hogy mint régi tanár, erről a helyről is kifejezhetem kartársi együttérzésemet a névtelen hősök iránt, a kik mint magyar tanítók hosszú időn, néha évtizedeken át nemes harczot harczoltak a *tudatlanság*, a meg nem értés, a közöny, sokan észre nem véve és hallgatva, a *nélkülözés ellen* is.

Ezekhez a bajokhoz, ezekhez a nem divatos szóval hangoztatott, hanem *igazi, nemes küzdelmekhez* járulnak most egyeseknél a számkivetés gondjai és a lelki szenvedés amiatt, hogy mint a vihartól elhordott levél, távol estek a községtől, melyben nevelkedtek, melyben élteknek 'legszebb éveit eltöltötték és a melynek iskolájában 25—30, 40, néhányan még több évnek csendes munkájával „megfizették“ mindazt, a mivel magyar fajuknak és „szent hazájuknak“ tartoztak.

Nem szólam, hanem teljesen átértett igaz meggyőződésemm, hogy a javaslatba hozott tanítók között több van, a ki hosszú, kitaró, *csendben végzett* munkával több szolgálatot tett a magyarság érdekeinek, mint a közéletnek néhány szereplője.

Akadémiánk maga is szerény eszközökkel ellátva, a jutalomra ajánlott két tanítónak sem adhat eleget, de úgy ezeknek, valamint a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr figyelmébe ajánlott többi tanító úrnak javaslatunk elfogadásával egyúttal kifejezi a maga köszönetét, elismerését, a nemesen végzett munkáért nagyrebecsülésünket és igaz rokonszenvünket.

Ezekkel az érzésekkel van szerencsém a bizottság javaslatát elfogadásra ajánlani“.

Az összes ülés mindezeket a javaslatokat elfogadta; egyúttal a főtítkár indítványára

1. köszönetet mondott a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak, valamint a Magyarországi Tanítók Orsz. Szövetségének a bírálati anyag beszerzéséért; Máthé József igazgató úrnak pedig a minősítési jelentésnek szakavatott és megbízható kidolgozásáért;

2. a tanfelügyelők ajánlatait és a minősítési táblázatot a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz felterjesztette.

A M. Tud. Akadémia jutalomtételei.

1.

A M. Tud. Akadémia 1896. október 5-én tartott összes ülésén elhatározta, hogy bármikor fog is gr. Széchenyi Istvánnak az ő nevéhez és működéséhez méltó életrajza, akár kéziratban, akár kinyomatva, benyújtani, ennek szerzője 8000 korona jutalomban fog részesülni. A kéziratban benyújtott munka kiadását az Akadémia készséggel elvállalja.

A pályaművek megbirálásában egy az Akadémia három osztályából kiküldött öttagú bizottság előterjesztése alapján a nagygyűlés dönt. E bizottság elnöke a II. osztály elnöke, vagy akadályoztatása esetén valamely ilyenül megválasztott tiszteleti tagja, tagjai közül kettőt a II., egyet-egyet az I. és III. osztály választ. A jutalom odaítélése vagy ki nem adása iránti véleményes jelentést a bizottsági tagok egyike szerkeszti és terjeszti elő a nagygyűlésen.

2.

A M. Tud. Akadémia id. báró Wodianer Albert alapítványából 1000—1000 korona jutalmat tűz ki Magyarországon bármely népiskolájában működő két legérdemesebb néptanítónak, tekintet nélkül az iskolafenntartó jellegére.

A jutalmat az Akadémia az 1921. márcziusi összes ülésén ítéli oda. A jutalmazottaknak a jutalmat az Albert napját követő áprilisi összes ülésen az Akadémia elnöke adja át.

E jutalomra az Akadémiához nem lehet kérvényt beadni, mert csak a tanfelügyelőktől a közoktatási minisztérium útján beérkezett jelentések szolgálhatnak a döntés alapjául.

Az I. osztályból.

3.

Az 1922. évi akadémiai nagyjutalom (4000 korona) és a Marczibányi-mellékjutalom (1000 korona), az 1914—1921. évkörben megjelent nyelvtudományi munkák legjobbjainak lévén odaitéendő, az Akadémia figyelmezteti az ily munkák szerzőit, hogy műveiket 1921. december 31-ig a főttkári hivatalba küldjék be, följegyezvén röviden, a mit munkájuk kiváló vonásának tartanak. Azonban e figyelmeztetésnek korántsem az az értelme, mintha be nem küldött munka, a melyről a tagoknak tudomásuk van, nem részesülhetne jutalomban; sőt ha az Akadémia kiadásában jelent meg, vagy ha könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a beküldött munkával a szerző pályázni kíván.

4.

A gróf Teleki József-jutalomért 1921-ben vigjátékok pályáznak. (Verses forma előnyben részesül.)

A legjobbnak ítélt pályamunka jutalma 2000 korona.

Határnap: 1921 szeptember 30.

A megjutalmazott mű előadásra a Nemzeti Színház tulajdona, kiadásra a szerzőé marad.

5.

Kíváztatik ódai költemény, a melynek tárgya lehetőleg a magyar nemzet hazafias küzdelmeinek érzelem- és eszmeköréből veendő.

A legjobbnak ítélt pályamű jutalma a Bulyovszky Gyula nevére tett alapítványból 800 korona.

Határnap: 1921 szeptember 30.

A jutalom csak önálló becsű munkának adatik ki.

6.

A Farkas-Raskó-alapítványból 200 korona jutalom hirdetik hazafias költeményre, a mely lehet hymnus, óda, elégia, dal, ballada, költői elbeszélés, tanköltemény vagy satira.

Határnap: 1921 szeptember 30.

A jutalom csak önálló becsű költeménynek adatik ki. A megjutalmazott mű a szerző tulajdona marad, a ki azt önállóan vagy valamely folyóiratban két hónap alatt tartozik kiadni; ha ezt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

7.

Az Ormódi Ormódy Amélie-jutalomra az 1919—1921. évkörben könyvalakban vagy könyvalakú folyóiratban megjelent olyan eredeti magyar szépirodalmi művek (egyes költemények, egész verskötetek vagy regények, elbeszélések, színdarabok) pályáznak, a melyeknek általános becsükön kívül az a főérdemük, hogy az örök női eszményeket a költészet szép eszközeivel kiválóképen szolgálják.

A jutalom (1000 korona) csak magasabb színvonalú, irodalmilag becses műnek ítéltetik oda.

A jutalomra igényt tartó művek nyomtatott könyvalakban 1922 szeptember 30-ig küldendők be a főtitzkari hivatalba, annak világos megjelölésével, hogy az Ormódi Ormódy Amélie-jutalomra pályáznak. Azonban az Akadémia oly művet is megjutalmazhat, a mely nem küldetett be. A jutalom az 1923. évi márcziusi összes ülésben ítéltetik oda.

8.

A gróf Karátsonyi-jutalomért 1921-ben szomorújátékok pályáznak.

A legjobbnak ítélt pályamunka jutalma 8000 korona.

Határnap: 1921 szeptember 30.

A jutalmat nyert mű a szerző tulajdona; ha azonban három hónap alatt ki nem nyomtatná, a kiadás joga tiz évre az Akadémiáé.

9.

Kivántatik elbeszélő költemény, a melynek tárgya lehet történeti, mondai vagy a jelen életből vett. A jutalom csak akkor adatik ki, ha a megjutalmazásra ajánlott művet a bíráló-bizottság az irodalomra nézve nyereségnek mondja ki.

A legjobbnak ítélt pályamű jutalma a gróf Nádasdy Tamás nevére gróf Nádasdy Ferencz által tett alapítványból 2000 korona.

Határnap: 1921 szeptember 30.

A megjutalmazott mű a szerző tulajdona marad, de ha egy év alatt ki nem nyomtatja, akkor a tulajdonjog az Akadémiára száll.

10.

Az özv. Vojnits Tivadarné-jutalomra (800 kor.) az 1921. évben Budapesten előadott irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott magyar eredeti tragédiák, színművek, vígjátékok és népszínművek pályáznak. Olyan színmű, a mely bármely más jutalmat nyert, nem jön tekintetbe.

A jutalom az 1922. évi januári összes ülésben ítéltetik oda.

(Másodszor.)

11.

A nyelv és az aesthetika. (Aesthetikai szempontok jogosultsága a nyelvtudományban és a nyelvművelésben.)

Jutalma a Gorove-alapítványból 2000 korona.

Határnap: 1923 szeptember 30.

A jutalom csak önálló, tudományos becsesel bíró munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát a szerző köteles kiadni; ha ezt egy év lefolyása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

12.

Az 1921-ben megjelent nyelvtudományi értekezések legjelesbike Sámuel Alajos alapítványának kamatjaiból 300 kor. jutalomban fog részesülni. A jutalom a nagygyűlésen ítéltetik oda.

E pályázatban részt vesznek az összes 1921-ben megjelent értekezések, a melyekről a bírálóknak tudomásuk van.

13.

Az 1919—20-ban megjelent legjobb irodalomtörténeti értekezés Ordódy István Károly alapítványának kamataiból 200 korona jutalomban fog részesülni.

E pályázatban részt vesznek mindazok az értekezések, a melyekről a bírálóknak tudomásuk van.

A jutalom a f. évi deczemberi összes ülésben ítéltetik oda.

14.

Kívántatik színmű, a melynek tárgya a magyar történelemnek bármely korszakából vehető. A színművek lehetnek tragédiák, vígjátékok és középfajú drámák; nincsenek kizárva az olyan színművek sem, a melyeknek csak a háttere történelmi.

A legjobbnak ítélt pályamű jutalma Túzberki Kóczán Ferencz alapítványából 2000 korona.

Határnap: 1922 május 31.

A jutalmat csak irodalmi vagy színi szempontból értékes darab nyerheti el. Súly fektetendő a színszerűségre; a verses forma előnyül tekintetik hasonló vagy közel hasonló társak felett.

A jutalmat nyert színmű a szerző tulajdona marad; ki is adhatja bármikor, de tartozik a Magyar Történeti Színműtár cz. gyűjtemény számára díj nélkül átengedni.

(Már hirdetett jutalomtétellek.)

15.

Arany magyar versalakjainak elemzése. (Ütemképzés, sor- és szakalkotás, rimelhelyezés; a hangsúlyos verstechnika vegyítése időmértékkel és Arany egyéb verselési sajátosságainak fejlődése.)

Jutalma Lehr Albert alapítványából 200 korona.

Határnap: 1922 szeptember 30.

A jutalom csak abszolút becsű műnek ítéltetik oda. A megjutalmazott mű a szerző tulajdona marad, ki azt egy év alatt kiadni tartozik. Ha egy év lefolyása alatt ki nem adná, akkor a tulajdonjog az Akadémiára száll.

16.

Petőfi lyrája.

A legjobbnak ítélt pályamű jutalma Halmos Izor adományából 2000 korona.

Határnap: 1922 szeptember 30.

17.

Homér Magyarországon.

Jutalma Lévy Henrik alapítványának kamataiból 1000 korona.

Határnap: 1921 szeptember 30.

18.

A Péczely József alapította regény-pályadíjra elsősorban az 1921-ben és 1922-ben megjelent magyar történelmi tárgyú vagy háttérű regények pályáznak, másodsorban pedig olyanok, a melyek a magyar társadalmi életből veszik tárgyukat, akár komolyak, akár humorosak vagy szatirikusak.

Pályaműnek tekintetik minden, az említett két évben nyomtatva akár önállóan, akár folyóiratban vagy hirlapban megjelent eredeti magyar történelmi vagy társadalmi regény. Minden munka azon évben megjelentnek tekintetik, a mely első kiadásának (külön nyomtatvány, folyóirat vagy hirlap) czímlapján van. Kelet nélkül megjelent művek ki vannak zárva a pályázatból.

A pályadíj csak úgy adatik ki, ha a bíráló-bizottság a pályaművek között jutalomra méltót talál. A pályadíj meg nem osztható.

Felhivatnak az ily regények szerzői, hogy műveiket 1922 december 31-ig a főttkári hivatalba küldjék be. Azonban e figyelmeztetésnek korántsem az az értelme, mintha be nem küldött munka, a melyről a tagoknak tudomásuk van, ne pályázhatnék; sőt ha az Akadémia könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző a beküldött munkával pályázni akar.

A jutalom 2000 korona.

19.

A humanizmus története Magyarországon.

A legjobbnak ítélt pályamű jutalma az ifj. Bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítványból 1200 korona.

Határnap: 1921 szeptember 30.

A jutalom csak önálló becsű műnek ítéltetik oda. A megjutalmazott munka a szerző tulajdona marad, a ki köteles azt egy év alatt kiadni; ha ki nem adja, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

20.

— Nyílt pályázat. —

Az összetett mondat a finnugor nyelvekben.

A munka tervrajza egy-két kidolgozott fejezet kíséretében 1921 szeptember 30-ig küldendő be. Névtelenül, jelíges levéllel pályázó munkák ki vannak zárva a pályázatból. A legjobbnak ítélt tervrajz és mutatóvány szerzője megbizatik a munka megírásával.

A jutalom, a mely csak az egész munka elkészülése és elfogadása után adatik ki, Marczibányi Imre alapítványának kamataiból 800 korona.

A II. osztályból.

21.

Gróf Dessewffy Aurél jellemrajza.

Jutalma Kanizsai Károly alapítványából 800 korona.

Határnap: 1922 december 31.

A jutalom csak abszolút becsű munkának adható ki. A kiadás joga egy évig a szerzőé; azontúl az Akadémiára száll.

22.

(Nyílt pályázat.)

Mátyás király fekete seregének története.

Jutalma a Kisteleki Lévay Henrik-alapítványból 1000 korona.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében, 1921 december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom csak a kész munkának adatik ki.

A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem tenné, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

23.

A diplomatika története Magyarországon.

Jutalma az ifj. Bojári Vigyázó Sándor emlékére tett alapítványból 2000 korona.

Határnap: 1922 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának adatik ki. A jutalmazott munkát a szerző kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

24.

(Nyílt pályázat.)

A phaenomenologia történeti és kritikai vizsgálata.

Jutalma a Lukács Krisztina-alapítványból 2000 korona.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében, 1922 december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást nyer. A jutalmat csak önálló becsű, teljesen kész munka nyerheti el. Ha a szerző a jutalmazott munkát egy év alatt ki nem adja, a tulajdonjog az Akadémiára száll. A jutalmazott munka címlapján kitüntetendő, hogy az a Lukács Krisztina-féle jutalmat nyerte el.

25.

A M. Tud. Akadémia a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alapítványából 2000 koronát tűz ki az 1917—1921. évi idő-körben magyar nyelven nyomtatásban megjelent oly munkák

legjobbikának jutalmazására, a mely a közgazdasági életre vagy a pénzügyi gazdálkodásra gyakorlati fontossággal bíró valamely kérdést kellő tudományos készültséggel tárgyal. Ily mű nemléteben a jutalom oly munkának adatik ki, a mely a hazai közgazdasági és pénzügyi ismeretek előbbrevitelében számottevő irodalmi termékek ismertetik el.

Felszólíttatnak mindazok, a kik e jutalomra igényt tartanak, hogy az említett időszak alatt megjelent munkájukat az 1921. év december 31-ig a főttkári hivatalhoz küldjék be. E figyelmeztetés azonban nem zárja ki azt, hogy oly be nem küldött munka is pályázhassék, a melyről a bírálóknak tudomásuk van.

26.

Fejtsenek ki a különböző elméletek, a melyek a pénz természete körül Knapp óta fölmerültek.

Jutalma az Ullmann-alapítványból 800 korona.

Határnap: 1922 december 31.

A jutalom csak abszolút becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

27.

(Nyílt pályázat.)

A népszaporodás fejlődése Magyarországon, tekintettel a különböző vallásfelekezetekre.

Jutalma Körösy József alapítványából 1000 korona.

A pályamunka tervezete, egy teljesen kidolgozott fejezet kíséretében, a szerző nevével ellátva, 1922 december hó 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főttkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbizást kap. A jutalom kedvező bírálat esetén csak a kész munkának adatik ki. A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

(Már hirdetett jutalomtétélek.)

28.

(Nyílt pályázat.)

Az erdélyi vajdaság intézményének története a fejedelem-ség kialakulásáig.

Jutalma a Péczely József alapítványából 2000 korona.

A mű tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében, 1921 december 31-ig küldendő be a Magyar Tudományos Akadémia főttkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbizást nyer. A jutalom csak absolut tudományos becsű, teljesen kész munkának adatik ki. A jutalmat nyert munka a szerző tulajdona marad, a ki köteles művét egy év alatt kiadni; ha ezt nem teszi, az Akadémia föl van jogosítva a munkát külön tiszteletdíj nélkül kiadni.

29.

(Újból kitűzve.)

A községi üzemek jelentősége közgazdasági és social-politikai szempontból.

Jutalma az Ullmann-alapítványból 800 korona.

Határnap: 1922 december 31.

A jutalom csak absolut becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

30.

Az iskola társadalmi feladatai.

Jutalma Halmos Izor úr adományából 10,000 korona.

Határnap: 1922 december 31.

A jutalom csak absolut becsű munkának ítéltetik oda.

31.

(Nyilt pályázat.)

A magyarországi rutén letelepedések története.

Jutalma Bézsán József alapítványából 2400 korona.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében, 1921 december 31-ig küldendő be a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbizást nyer. A jutalom csak általános (absolut) becsű, teljesen kész munkának adatik ki. A jutalmat nyert munka tulajdonjoga a szerzőé marad; ha azonban egy év alatt ki nem adja a művét, az első kiadás joga az Akadémiát illeti.

32.

(Nyilt pályázat.)

Aristoteles etikája (történetileg és kritikailag megvilágítva).

Jutalma a Gorove-alapítványból 2000 korona.

A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében, 1921 december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbizást kap. A jutalom, kedvező bírálat esetén, csak a kész munkának adatik ki.

A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

33.

(Nyilt pályázat.)

A syndicalismus elvei és szervezkedési javaslatai, kapcsolatban a bolsevizmussal.

Jutalma a Lukács Krisztina-alapítványból 2000 korona.

A munka tervrája, valamely kidolgozott fejezet kíséretében, 1921 december 31-ig küldendő be a M. Tud. Akadémia főtítkári hivatalához.

A legjobb tervráj beküldője a mű megírására megbízást nyer. A jutalmat csak önálló becsű, teljesen kész munka nyerheti el. Ha a szerző a jutalmazott munkát egy év alatt ki nem adja, a tulajdonjog az Akadémiára száll. A jutalmazott munka címlapján kitüntendő, hogy az a Lukács Krisztina-féle jutalmat nyerte el.

34.

Az áralakulás története Magyarországon 1913-tól kezdve.

Jutalma a Dóra-alapítványból 1000 korona.

Határnap: 1921 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos beccsel bíró munkának ítéltek oda. A jutalmazott munkát szerzője tartozik kiadni; ha ezt egy év alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

35.

(Nyilt pályázat.)

Fejtessenek ki a lakáspolitikai irányelvei, tekintettel a mezőgazdasági és ipari munkások, továbbá a kisbirtokos és kisiparos elem egészségügyi érdekeire.

Jutalma Herbert Viktor úr adományából 2000 korona.

A munka tervrája, egy kidolgozott fejezet kíséretében, 1921 december 31-ig küldendő be.

A legjobbnak ítélt tervráj és mutatóvány szerzője megbízatik a munka megírásával. A jutalom csak a teljesen kész munkának adatik ki.

36.

(Másodszor, meghosszabbítva.)

A háború befolyása a külkereskedelem alakulására.

Jutalma az Ullmann-alapítványból 800 korona.

Határnap: 1921 december 31.

A jutalom csak önálló becsű műnek ítéltek oda. A jutalmazott munkát szerzője kiadni tartozik; ha ezt egy év leforgása alatt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

37.

(Nyilt pályázat.)

Fejtessék ki a produktív korosztályok valószínű tagozódása hazánkban a jövőben, tekintettel háborús veszteségeinkre s az elmaradt születésekre.

Jutalma a Körösy József-alapítványból 1000 korona.

A munka tervrajza, egy kidolgozott fejezet kíséretében, 1921 december 31-ig küldendő be. A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap. A jutalom, kedvező bírálat esetén, csak a kész munkának adatik ki.

38.

Fejtsék ki a hatósági ármegállapítás közgazdasági hatása a háború alatt.

Jutalma a Magyar Kereskedelmi Csarnok Széchenyi-adományából 1000 korona.

Határnap: 1921 december 31.

A pályadíj csak abszolút becsű műnek adatik ki. A jutalmazott munka a szerző tulajdona marad, a ki azonban köteles azt egy év lefolyása alatt közrebocsátani és egy példányt a Magyar Kereskedelmi Csarnoknak beküldeni. Ha azt a szerző egy év alatt ki nem adja, a munka az Akadémia tulajdonába megy át.

39.

Fejtsék ki a mezőgazdasági és ipari termelés fejlesztésének lehetősége Magyarországon új nemzetközi elhelyezkedésében.

Jutalma a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Fáy András-alapítványából 6000 korona.

Határnap: 1922 december 31.

A pályadíj csak abszolút becsű műnek adatik ki. A jutalmazott munka a szerző tulajdona marad, köteles azonban azt egy év alatt legalább 300 példányban kinyomatni s három nyomtatott példányt a Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesületnek díjtalanul átadni. A jutalom csak ezen föltételek teljesítése után fizetetik ki.

40.

A tized története hazánkban az Árpádok korában.

Jutalma az Oltványi-alapítványból 1000 kor.

Határnap: 1921 december 31.

A jutalom csak önálló, tudományos becsű munkának ítéltetik oda. A jutalmazott mű a szerző tulajdona; köteles azonban a műből, ha kinyomatja, három példányt, ha pedig két esztendő alatt ki nem nyomtatja, egy másolatot a csanádi püspökség levéltárába beküldeni.

A III. osztályból.

41.

Kivántatik egy önálló vizsgálatot tartalmazó értekezés a valós vagy a complex változós függvények elméletéből.

Jutalma a Tomori Anasztáz-alap kamatjövendelméből kétezer (2000) korona.

A meg nem osztható jutalmat csak önálló becsű munka nyerheti el.

A pályamunkának az Akadémia főttkári hivatalában leendő benyújtása határnapja 1921. évi december hó 31-ike.

A jutalmazott munka szerzője köteles azt egy esztendő alatt kiadni; ha ezt nem teszi, a tulajdonjog az Akadémiára száll.

42.

Az újabb eugenetikai törekvések biológiai és örökléstanai alapjai.

Határnap 1923 szeptember 30.

Jutalma a Pollák Henrik-alapítvány kamattjévedelméből 1500 korona.

A jutalmat csak abszolút becsű munka nyerheti el.

A meg nem osztható jutalom csak abban az esetben fizethető ki, ha szerzője igazolja, hogy a jutalmazott munka könyv alakjában és legalább 200 példányban megjelent.

Pályázási szabályok.

1. Minden rendű pályáirat, a fönnt kitett *határnapokig* „a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához” czimezve (tehát nem a főtitkár neve alatt) küldendő; azokon túl semminemű ily pályamunka el nem fogadtatik.

2. A pályaműnek külső borítékára, feltűnő helyen, úgyszintén a jeligés levélre is ráirandó, hogy mely pályázatra küldetik be.

3. A pályamű *idegen kézzel, lehetőleg géppel, tisztán és olvashatóan írva, lapszámozva, kötve* legyen. Terjedelmesebb pályamunkák, melyek e feltételeknek nem felelnek meg, nem fogadtatnak el, illetőleg mellőztetnek.

4. A szerző nevét, polgári állását és lakhelyét tartalmazó pecsétetes levélen ugyanaz a jelige álljon, mely a pályamű homlokán. A pecsétetes levélben netalán följegyzett kikötések, föltételek vagy a versenyügy körül régtől fogva bevett szokásos eljárástól kívánt eltérések tekintetbe nem vétetnek.

5. *Álnév* alatt pályázóknak a jutalom ki nem adatik.

6. Ha a jeligés levél felbontása után kitetszenék, hogy a munka saját kézírása a szerzőnek, műve a jutalomtól elesik.

7. *Nyílt* pályakérdésekre *zárt jeligés levéllel* beküldött pályaművek nem fogadtatnak el.

8. A jutalmat *nem nyert pályamunkák kézíratai* az Akadémia levéltárában maradnak és nem adatnak ki; azonban engedély mellett lemásolhatók az Akadémia helyiségében.

9. Mindezekre a föladatakra minden rendű akadémiai tagok is pályázhatnak.

10. Egyébiránt *bármely*, ha csak *formai kelléknek is elhanyagolása* elejti a szerzőt a jutalomtól.

Kelt Budapesten, 1921 május 5-én.

Balogh Jenő, főtitkár.

A M. Tud. Akadémia részére beérkezett adományok.

1. Bogáti Hajdu József törvénytudományi jegyző	100 korona
2. Orsz. Magyar Kereskedelmi Egyesülés	20,000 „
3. Névtelen	100 „
4. Louis Szántó a könyvtárnak	4,347 K (10 doll.)
5. Id. Pekár Imre (Nyelvvédelmi alapa	100,000 korona
6. Herezeg Esterházy Pál	250,000 „
7. Lázár Andor	5,000 „
8. Lengyel Zoltán	10,000 „
9. Halmos Izor	5,000 „
10. Glück Frigyes	5,000 „
11. Névtelen	10,000 „
12. Fekete Gyula (Kaposvár)	1,500 „
13. Névtelen	10,000 „
14. Esztergomi főkapitány	5,000 „
15. Fekete Sándor gyáros (Ausztria)	10,000 „
16. Tébe	1.000,000 „
17. Özv. b. Radvánszky Béláné, fiai és leánya	100,000 „
18. Hornyánszky Viktor	10,000 „
19. Leopold Kornél	5,000 „
20. Tolnamegyei Takaré- és Hitelbank	10,000 „
21. Berger József	5,000 „
22. Wertheimer Adolf	10,000 „
23. Báró Orosdy Fülöp és neje	100,000 „
24. József főherceg	50,000 „
25. Szarvasi Hitelbank	2,000 „
26. Szerdai Asztaltársaság	5,500 „
27. Geist Gáspár Berlin, III. osztály	10,000 „
28. Gróf Somssich János	1,000 „
29. Gróf Somssich Jánosné	1,000 „

30. Szombathelyi Takaréék	1,000 korona
31. Szily Tamás ny. főispán	2,000 „
32. Első Magyar Ált. Biztosító Társaság . . .	50,000 „
33. Sarkadi polgári fiúiskola gyűjtése . . .	500 „
34. A Marczali Move és Tevel	5,000 „
35. Erdélyi Sándor, Dunakeszi	50 „
36. Szmracsányi Lajos egri érsek	20,000 „
37. Gróf Nádasdy Tamásné	100,000 „
38. Deréki Pál ny. curiai bíró	1,000 „
39. Balaton Halászat R.-T.	10,000 „
40. Törvényes Asztaltársaság	400 „
41. Gróf Bethlen Ádám	5,000 „
42. Gróf Bethlen Aladár	1,000 „
43. Gróf Teleky Géza	1,000 „
44. Báró Bánffy Györgyné	2,000 „
45. Beigel Anna	1,000 „
46. Peresztég-Szécsényi Szövetkezet	500 „
47. Gróf Bethlen István	5,000 „
48. Beöthy László, az Unio vezérigazgatója	25,000 „
49. Széchenyi-nemzetség tagjai	500,000 „
„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „	és 1,000 dollár
50. Mezőkövesdi Takarékpénztár r.t.	1,000 korona
51. Vásárhelyi Rezső (†) nevében Vásárhelyi Lajos	200 „
52. Gróf Degenfeld Pál	25,000 „
53. Singer és Wolfner	20,000 „
54. Báró Podmaniczky Gézáné (alapítvány) .	100,000 „
55. Gróf Eszterházy Sándor	50,000 „
56. Kaposvári Gazdasági és Ipari Takarékpénztár	2,000 „
57. Fabank R.-T. (alapítvány)	200,000 „
58. Hangya Szövetkezet Budapest	400,000 „
59. Hangya Szövetkezet Keszthely	3,000 „
60. Sopron: Kereskedelmi Iskola tanulói . .	1,000 „
61. Otthon Írók és Hirlapírók Köre	10,000 „
62. Kaposvár: Kisgazda és Kisiparos Takarékpénztár	2,000 „

63. Fészek Művész-kör	10,000	korona
64. Gróf Waldeck Frigyesné	10,000	"
65. Esztergom vármegye	2,000	"
66. Bonyhádi Takarékpénztár	4,000	"
67. Kaposvár : Árúfogyasztási, terményérté- kesítő szövetkezet	2,000	"
68. Gesztesi járási Takarékpénztár	1,000	"
69. Gyula város képviselőtestülete	5,000	"
70. Szentesvidéki és Központi Takaré- pénztár	4,000	"
71. Pápa : Ref. főgimnázium tanulói	23,000	"
72. Csanád vármegye	50,000	"
73. Csepel : Hangya Szövetkezet	500	"
74. Perkupa és vidéke fogyasztási szövetkezet	2,000	"
75. Franklin-Társulat, Budapest	6,000	"
76. Zala vármegye	30,000	"
77. Nagykanizsa: Dél-Zalai takarékpénztár rt.	2,000	"
78. Földhitelintézetek Orsz. Szövetsége . . .	25,000	"
79. Szekszárd : Áll. segélyezett polgári iskola	306.60	"
80. Kaposvár : Dunántúli Agrárbank	3,000	"
81. Tapolca: Balatonmelléki Takarékpénztár	1,000	"
82. B. Kende Zsigmond	50,000	"
83. Esztergomi Takarékpénztár	1,000	"
84. Baranya vármegye	20,000	"

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
PÉNZTÁRI SZÁMADÁSA 1920-RÓL ÉS
KÖLTSÉGVETÉSE 1921-RE.

A Magyar Tudományos Akadémia

Folyószám	Actívum	Kor. értékben			
		korona	fl.	korona	fl.
1	Ingtatlanok:				
	a) az Akadémia palotája, bérháza, könyvkészlete és egyéb felszerelésének értéke	3000000	—		
	b) a széphalmi birtok a Kazinczy-mauzoleummal	1000	—		
	c) Szemző István-féle birtok	426814	—	3427814	—
2	Értékpapírok			4185124	16
3	Be nem folyt alapítványok			43480	—
4	Hátralékos kamatok a be nem folyt alapítványok után			5252	—
5	Személyzet által felvett előlegek			5410	—
6	Követelések			204671	56
7	1921. évet illető személyzeti fizetések			18951	70
8	1921. évet illető kiadások			18100	—
9	Magyar Földhitelintézet			272093	—
10	1920. évi vagyonkezelési hiány, mely az 1921. évi „bevételek“-ből kiegyenlítendő			74583	53
				8255479	95

Budapest, 1920

A Magyar Tudományos Akadémia
Magyar föld-
Hoyos s. k

vagyonomérlege 1920 december 31-én.

Folyószám	P a s s i v u m	Kor. értékben			
		korona	fl.	korona	fl.
1	Alapítványok :				
	a) alapítványok pályadíjakra, jutalmakra és segélyezésekre			2466796	02
	b) alapítványok, melyeknek kamatai tőkésítendőek			111265	16
	c) alapítványok, melyeknek kamatai felett az Akadémia szabadon rendelkezik			4658720	56
	d) Feridun-öszöntő-alap (az Akadémia rendelkezésére álló 80.000 korona kihasítása után) : értékpapirban	222000	—		
	készpénzben	49827	10	271827	10
	e) fel nem használt kamatok 1920 december 31-én			188149	30
	Összesen			7796758	14
2	Hitelezők			315617	03
3	Előre fizetett házbér, mely az 1921. évet illeti			11240	—
4	Vagyonomérleg : Vagyon a, b, c és d alapítványokon felül 1920 december 31-én . . . . . 1920. évi vagyomkezelési hiány			331864	78
				8255479	95

december 31-én.
vagyomának kezelője :
hitelintézet.
Preysz s. k

Könyvvezetésért:
Schöller s. k.

A Magy. Tud. Akadémia veszteség- és

Folyósz.	K i a d á s	Kor. értékben	
		korona	fil.
1	a) Főbb tisztviselők fizetése	33556	16
	b) Többi tisztviselők fizetése	95015	90
	c) Szolgák fizetése és ruházata	67924	64
	d) Nyugdíjak	9048	48
	e) Segélyezés, drágasági pótlék, nyugdíj- járulék és jutalmak	133450	14
	f) Napidíjak, biztosítás, örzési díjak	1030	93
		340026	25
2	Almanach és Értesítő		87186
3	Az I. osztály és bizottságai részére	35213	50
4	A II. osztály és bizottságai részére	67979	50
5	A III. osztály és bizottságai részére	62045	52
5a	Szótári bizottság részére	492	16
6	Könyvkiadó-bizottság: az Akadémiai, Ter- mészettudományi és Orvosi könyvkiadó- vállalatok segélye		40103
			90
7	Jutalmakra		60440
8	Később esedékessé váló jutalmakra, pályá- díjakra és segélyekre		17969
9	Határozott rendeltetésű alapítványok és alapok kamatai		4594
			34
10	Budapesti Szemle segélyezése		11000
11	Könyvtára: a) vásárlásokra	7533	54
	b) diplomatiáriákra	2000	—
			9533
12	Az Akadémia épületeire: fenntartási költségek, javítási és átala- kítási kiadások		234571
			38
13	Irodai, ügyvédi és vegyes kiadásokra		19311
			26
14	Adó		45031
			04
15	Előre nem látott szükségletekre		7280
			—
			104277
			39

Budapest, 1920

A Magyar Tudományos Akadémia

Magyar Föld-

Hoyos s. k.

nyeremény-számlája 1920 december 31-én.

Folyósz.	B e v é t e l	Kor. értékben			
		korona	fl.	korona	fl.
1	Bevételezett kamatok:				
	a) befizetetlen alapítványok kamatai	2410	—		
	b) különféle követelések után	3316	52	5726	52
2	Értékpapírok után	213412	55		
3	Házbér:				
	a) palota és bérház után	118765	39		
4	Könyvek eladásából	117387	91	449565	85
5	Országos dotatio:				
	a) történelmi és irodalomtörténeti czélokra	30000	—		
	b) régészeti közleményekre	10000	—		
	c) természettudományi czélokra	10000	—		
	d) classica-philologiai czélokra	3000	—		
	e) könyvtára:				
	1. vásárlásokra	10000	—		
	2. diplomatáriákra	2000	—	12000	—
	f) szótári munkásságra			4000	—
	g) az Akadémia összehajlaira			60000	—
	h) a Honvédelmi Minisztertől hozzájárulás a Hadtörténelmi Közlemények kiadására			9000	—
6	Régészeti és embertani társulat járuléka			138000	—
	Összesen rendes bevételek			900	—
				594192	37
	<i>Rendkívüli bevételek:</i>				
7	Adományok és hagyományok	275927	—		
8	Osztályok múlt évi maradékai:				
	I. osztály	12196	60		
	II. osztály	18777	89	30974	49
9	Rendkívüli államsegélyek:				
	Nyelvtudományi czélokra	25000	—		
	Tud. folyóiratok segélyezése	32100	—		
	Épületjavítás költségeire	10000	—	67100	—
	Az Akadémia bevételeivel szemben a kiadások tettek	968193	86		
	1042777	39			
	az 1920. évi vagyonkezelési hiány, mely az 1921. évi bevételekből kiegyenlítendő	74583	53	74583	53
				1042777	39

december 31-én.

Könyvvezetésért: Schöller s. k.

vagyónának kezelője:

hitelintézet.

Preysz s. k.

FÜGGELEK.
„A“ alapítványok,

melyeknek kamatai pályadíjakra, jutalmakra és segélyezésekre
fordítandók, vagy külön rendeltetéssel bírnak.

	Tőkében	Kamat koronaértékben
Gróf Andrássy Dénes	212.231'31	47.413'25
Bésán József	80.000'—	
Bródy Zsigmond	40.000'—	
Bulyovszky Gyula	4.000'—	
Bük László	14.000'—	
Czintula Mihály	18.400'—	
Dóra Szilárd	4.000'—	
Duka Tivadar	2.000'—	
Édl—Holczér	32.000'—	
Egyes. Bpesti Föv. Tp. pályadíj-alapítványa	8.000'—	1.115'84
Dr. Elischer Gyula „Goethe-alap“	4.000'—	126'56
Első Magyar Általános Biztosító-Társaság .	22.000'—	
Fabriczy Sámuel emlékére tett alapítvány .	272.800'—	62.343'69
Farkas István	4.000'—	
Feridun bey (akadémiai rész)	80.000'—	9.600'—
Gróf Festetics László	21.000'—	
Flór Ferencz és neje	40.000'—	
Forster János	24.000'—	
Fraknói Vilmos	53.400'—	17.370'65
Fraknói Vilmos akad. letétje	50.000'—	
Gorove László és István	22.000'—	
Herbert Viktor alapítványa	10.000'—	1.100'—
Ipolyi Arnold	26.837'—	
Kanizsai Károly	2.800'—	
Gróf Karátsonyi Guidó	63.000'—	
Kautz Gyula	4.000'—	
Kóczán Ferencz	28.000'—	
Körösi József alapítványa	8.000'—	3.738'88
Lederer Béla	10.000'—	
Lehr Albert	2.000'—	492'88
Lévay Henrik	20.000'—	
Lukács Móríz	40.000'—	
Marczibányi-nemzetség	8.400'—	
Ifj. gróf Nádasdy Ferencz	10.500'—	
Óltványi Pál	2.400'—	1.440'—
Ormódy Vilmos	10.000'—	1.200'—
Ortvay Tivadar	50.000'—	
Péczezy József	10.500'—	
id. Pekár Imre	100.000'—	
Pollák Jakab	12.000'—	
Özv. Ráth Györgyné	9.135'16	
Rózsai József	8.400'—	
Rökk Szilárd	20.000'—	
Sámuel Alajos	2.100'—	
Schossberger Zsigmond	20.000'—	
Schreiber Ignác által néhai Kautz Gyula emlékezetére alkotott alapítvány	10.000'—	3.698'60
Seitovszky János	31.000'—	
Semsey Andor	200.000'—	8.999'57
Székely kivándorlási alap	49.678'61	
Átvitel	1.776.582'02	158.639'92

	Tőkében koronaértékben	Kamat
Áthozat	1,776.582'02	158.639'92
Szemző István alapítványa	356.814'—	
Szilágyi István	4.000'—	1200'—
Szítányi Ullmann testvérek	10.000'—	
Szmrecsányi Lajos	10.000'—	
Szőnyi Pál	60.000'—	14.400'—
Sztrókay Lujza	10.000'—	
Gróf Teleki József	24.000'—	
Tomori Anasztáz	20.000'—	
Ullmann Imre és testvérei	6.000'—	
Vályi Gyula	10.000'—	
Bojári Vigvázó Sándor	78.900'—	13.909'38
Vitéz-alap	2.100'—	
Özv. Vojnits Tivadarné	20.000'—	
Wahrmann Mór	20.000'—	
Wodianer Albert	58.400'—	
„A“ alapítványok összege: 2,466.796'02		188.149'30

Ezenkívül a Pesti Hazai Első Takarékpénztár kezelése alatt van:
 Pesti Takarékpénztár (Fáy-alap) K 40.000'—
 A Pesti M. Keresk. Bank alapítványa saját kezelésében „ 10.000'—
 mely alapítvány kamata minden öt évben a M.
 Földhitelintézetnél 2000 K összegben fizetetik be.

„B“ alapítványok,

melyeknek kamatai tőkésítendőek.

	Koronaértékben:
Gróf Kuun Géza	14.219'59
Ordódy István	5.396'81
Údvardi Cherna János: a) értékpapirban	2400'—
b) készpénzben	338'12
Hg. Czartoryski-féle alapítvány	6.387'30
Reguly-alap	4.984'41
Tisztviselők nyugdíjalapja	55.795'26
Kovács Ferenc pályadíj-alapítványa	17.116'27
Galgóczy Károly	2.747'47
Hollós László	1.879'93

„B“ alapítványok összege: 111.265'16

„C“ alapítványok,

melyek az Akadémia szabad rendelkezésére vannak: közölni fogja
 az 1922. évi akadémiai Almanach.

E „C“ alapítványok összege . . . . . K 4,658.720'56

Könyvvezetésért: Schöller s. k

Budapest, 1920 december 31.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

Magyar Földhitelintézet.

Hoyos s. k.

Preysz s. k

Értékpapírok.

Darab- szám	A c t i v u m	Kor. értékben			
		korona	fl.	korona	fl.
	Magyar földhitelintéz. 2,056.200— n. é. 4 ⁰ / ₁₀₀ szab. tj. zgl. . . . . . K 2,056.200— kamat okt.—decz. 31-ig . . . . . „ 20.562—	2076762	—		
	Magyar földhitelintézeti 10.000— n. é. 4 ⁰ / ₁₀₀ k. é. zgl. . . . . . K 10.000— kamat júl. 1—decz. 31-ig . . . . . „ 200—	10200	—		
	Magyar földhitelintézeti 4000— n. ért. 3 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ k. é. zgl. . . . . . K 4.000— kamat okt.—decz. 31-ig . . . . . „ 35—	4035	—		
	Magyar földhitelintézeti 20.800— n. é. 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ kor. é. zgl. . . . . . K 20.800— kamat nov. 1.—decz. 31-ig . . . . . „ 156—	20956	—	2111953	
	Egyesült budapesti fővárosi takarékpénz- tár 6000— n. é. 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ zgl. . . . . . K 4.000— 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ kamat nov. 1—decz. 31-ig . . . . . „ 30—	4030	—		
7	Első budapesti gőzmalom-részvény . . . . . 4 ⁰ / ₁₀₀ -os magyar koronajáradék kötvény. 89.700— n. é. . . . . . K 1.900— 4 ⁰ / ₁₀₀ kamat decz. 1—31-ig . . . . . „ 6 ³³	42000	—	1906,33	
12	Kisbirt. orsz. földhitelint. alapító-okmány	21000	—		
9	Tiszaszabályozási sorsjegy	2400	—		
	Pesti hazai első takarékpénzt. részvény	198000	—		
	Kisbirt. orsz. földhitelint. 11.000— n. é. 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ zgl. . . . . . K 11.000— kamat nov.—decz. 31-ig . . . . . „ 82 ⁵⁰	11082	50		
	Magyar 4 ⁰ / ₁₀₀ földteherment. 7.000— n. é. kötvény . . . . . . K 7.000— kamat nov.—decz. 31-ig . . . . . „ 46 ⁶⁷	7046	67		
50	Belvárosi takarékpénztár-részvény	25000	—		
	6 ⁰ / ₁₀₀ -os m. kir. állami 1,210.000— n. é. járadékkölcsön (Hadi kölcsön) . . . . . K 605.000— kamat nov. 1.—decz. 31-ig . . . . . „ 18.100—	623100	—		
	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ -os m. kir. 1915. évi állami 200.000— n. é. járadékkölcsön (Hadi kölcsön) . . . . . K 100.000— kamat december 1-től 31-ig . . . . . „ 916 ⁶⁶	100916	66		
	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₁₀₀ -os 613.200— n. é. járadékkölcsön (Hadikölcsön) . . . . . . K 306.600— kamat szept. 1—decz. 31-ig . . . . . „ 11.242—	317842	—		
2	Bereg munkácsi takarékpénztári részvény	800	—	1355124	16
	Átvitel			3467077	16

Budapest, 1920

A Magyar Tudományos Akad.
Magyar Föld-
Hoyos s. k.

Elkülönítve kezelt értékpapírok.

Folyó- szám	A c t i v u m	Kor. értékben			
		korona	fl.	korona	fl.
	Athozat			3467077	16
1.	Néhai Fabriczy S. emlékére tett alapítvány: Magyar földhitelintézeti 4 ^o / _o kor. ért. záloglevélben . . . . . K 58.400.— Magyar földhitelintézeti 4 ^o / _o szab. és telekjavítási záloglevélben . . . . . „ 142.400.— 20 darab Borsodmiskolczi gőzmalom- részvény . . . . . „ 4.000.— 6 darab Szepesi első tkpénztári részv. „ 2.400.— Badische Anilin- & Sodafabrik részv. Mrk. 9.600.— Württembergische Vereinsbank részv. „ 7.200.— 1 drb Kötelezvény . . . . . „ 10.000.—	200269			
2.	Dr. Ortvyay Tivadar alapítványa: Magyar földhitelintézeti 4 ^o / _o kor. ért. záloglevélben . . . . . K 40.000.— 5 ¹ / ₂ ^o „-os magy. hadikölcsön-kötvényben „ 10.000.—	43700			
3.	Fraknói Vilmos alapítványa: Magyar földhitelintézeti 4 ^o / _o kor. ért. záloglevelekben . . . . . K 34.000.— Magyar földhitelintézeti 4 ¹ / ₂ ^o / _o kor. ért. záloglevelekben . . . . . „ 16.000.— Magyar földhitelintézeti 4 ^o / _o szab. és telekjavítási záloglevelekben . . . . . „ 3.400.—	48540			
4.	Fraknói Vilmos akadémiai letétje: 5 ¹ / ₂ ^o hadikölcsön . . . . . 50.000.— 6 ^o hadikölcsön. . . . . 50.000.— „ 100.000.—	50000			
5.	Feridun bey alapítványa (akadémiai rész): Magyar földhitelintézeti 4 ^o / _o kor. ért. záloglevelekben . . . . . K 80.000.—	70000			
6.	Néhai gróf Andrássy Dénes alapítványa: 4 ^o / _o -os magyar koronajáradék-kötvény K 108.000.—	82404			
7.	Feridun Kiamil Zade ösztöndíj-alapítvány: Magyar földhitelintézeti 4 ¹ / ₂ ^o / _o kor. ért. záloglevelekben . . . . . K 19.800.— Magyar földhitelintézeti 4 ^o / _o kor. ért. záloglevelekben . . . . . „ 185.400.— Magyar földhitelintézeti 4 ^o / _o szab. és telekjavítási záloglevelekben . . . . . „ 16.800.—	192526			
8.	Udvardi Cherna János jub. alapítványa: 6 ^o magy. hadikölcsön-kötvényben . . . . . K 2.400.—	2208			
9.	Czintula Mihály alapítványa: 6 ^o magy. hadikölcsön-kötvényben . . . . . „ 20.000.—	18400			
10.	Herbert Viktor alapítványa: 5 ¹ / ₂ ^o / _o hadikölcsön-kötvényben . . . . . „ 20.000.—	10000	718047		
	A mérlegben felvett összes értékpapírok árfolyamértéke			4185124	16
	1920. december 31-én				

december 31.

Könyvvezetésért: Schöller s. k.

démia vagyonának kezelője:
hitelintézet.

Preysz s. k.

Adományok és hagyományok

1920. évben:

1. Bogáti Hajdu József adománya	K	100.—
2. Zalai Mihály adománya	"	100.—
3. Országos magyar keresked. egyesülés adománya	"	20.000—
4. Wiklund K. B., Upsala adománya	"	1.380.—
5. hg. Esterházy Pál adománya	"	250.000.—
6. Louis Szántó adománya	"	4.347.—
Összesen	K	275.927.—

Budapest, 1920 december 31-én.

Könyvvezetésért: Schöller s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

Magyar Főidőhitelintézet.

Hoyos s. k.

Preysz s. k.

Előirányzat 1921-re.

Bevétel.

<i>Rendes bevételek:</i>	Előirányzat 1920-ra	Tényleg befolyt 1920-ban	Előirányzat 1921-re
I. Befizetetlen alapítv. kamatai	2.410.—	2.410.—	2.410.—
II. Különféle követelések	1.670.—	3.316.52	1.670.—
III. Értékpapírok kamataiból	210.000.—	213.412.55	210.000.—
IV. Házbérekből	100.000.—	118.765.39	120.000.—
V. Könyvek eladásából	80.000.—	117.387.91	100.000.—
VI. Országos dotatio:			500.000.—
a) Tört. és irodalomtört. czélokra	30.000.—	30.000.—	—.—
b) Régészeti közleményekre	10.000.—	10.000.—	—.—
c) Természettud. kutatásokra	10.000.—	10.000.—	—.—
d) Classica-philologiai czélokra	3.000.—	3.000.—	—.—
e) Szótári munkásságra	4.000.—	4.000.—	—.—
f) Könyvtára (a belügyminisztérium befizetésével együtt)	12.000.—	12.000.—	—.—
g) Az Akadémia szabad rendelkezésére	60.000.—	60.000.—	—.—
VII. A Honvédelmi Minisztertől hozzájárulás a Hadtörténelmi Közlemények kiadására	9.000.—	9.000.—	9.000.—
VIII. Régészeti és Embertani Társulat járuléka	900.—	900.—	900.—
IX. Rendkívüli bevételek	—	374.001.49	3.000.000.—
Összes bevétel	532.980.—	968.193.86	3,943.980.—

Kiadás:

	Előirányzat 1920-ra	Tényleg. kiadás 1920-ban	Előirányzat 1921-re
I. Személyes járandóságok	201.000.—	340.026·25	301.316.—
II. Általános kiadások:			
Értesítő	} 30.000.—	87.186.—	100.000.—
Almanach			
Helyesírási szabályok			
III. I. osztály	} 100.000.—	35.213·50	714.027.—
IV. II. „		67.979·50	626.501.—
V. III. „		62.045·52	350.000.—
Va. Etymologiai Szótár	—	—	240.000.—
Vb. Szótári bizottság	8.400.—	492·16	70.939·38
VI. Könyvk. vállal. segélyezésére	12.000.—	40.103·90	50.000.—
VII. Széchenyi-múzeumra	800.—	—	800.—
VIII. Jutalmakra	40.000.—	60.440.—	60.000.—
IX. Határozott rendeltetésű alapo- pok kamatai	17.698.—	17.969.—	17.969.—
X. Később esedékessé váló ju- talmakra	3.808.—	4.594·34	3.808.—
XI. Budapesti Szemle segélye	12.000.—	11.000.—	42.000.—
XII. A magyar irodalom ismer- tetése külföldön	6.000.—	—	12.000.—
XIII. Könyvtára és diplomata- riumokra	8.274.—	9.533·54	50.000.—
1918-1921. évi pótlásokra	—	—	250.000.—
XIV. Az Akadémia épületeire:	} 40.000.—	234.571·38	} 250.000.—
a) rendes fenntart. költségek			
b) rendkív. javítási „			
XV. Irodai kiadások	12.000.—	19.311·26	25.000.—
XVI. Adó	35.000.—	45.031·04	45.000.—
XVII. Előre nem látott szükség- letekre	6.000.—	7.280.—	40.000.—
XVIII. Az 1920. évi hiány tör- lesztése	—	—	74.583·53
XIX. Az Igazgató-Tanács ren- delkezésére tudományos kiadványokra	—	—	100.000.—
Összesen	532.980.—	1.042.777·39	3.448.943·91
Bevétel		3.943.980.—	
Kiadás		3.448.943·91	
Mint maradvány 1922-re átvendő:		495.047·09	

Megjegyzések az 1920. évi vagyonmérleghez, zárszámadáshoz és az 1921. évi költségelőirányzathoz.

Az Akadémia vagyonának értékelése a mérlegben a mai viszonyoknak megfelelőleg történt és pedig a tulajdonukat képező hadikölcsön-kötvények értékét 50%-ban vette fel vagyon czimén a Földhitelintézet, hol még a hadikölcsön-kötvények beszerzési árban voltak activumnak felvéve. Az Akadémia tulajdonában lévő záloglevelek parin állítottak be a mérlegbe. A hadikölcsön-kötvények cursusa az 1920. évi december 31-iki árfolyannak felel meg, a záloglevelek cursusa ezen napon 20—25%-kal volt magasabb. Az Akadémia értékpapirjainak a változott viszonyokhoz alkalmazkodó reális értékmegállapításához fel kellett használnunk az évek során az értékpapírok árfolyamvesztésére rendelt tartalékalapot, mely az új értékelés folytán 31.132.13 koronára csökkent, mely összeg a passivák között szereplő hitelezők rovatában van kitüntetve.

A Földhitelintézet javaslatára a tulajdonunkban volt 89.700 korona n. é. 4%-os magyar koronajáradék-kötvényből K 87.800— n. é. kötvényt eladtunk, az eladási árból K 111.400— 4%-os magyar földhitelintézeti szab. és tjlv. záloglevelet vásároltunk. Ezen transactio folytán csökkent értékpapírállományunk K 87.800— 4%-os magyar koronajáradék-kötvénnyel, ellenben szaporodott K 111.400— n. é. 4%-os magyar földhitelintézeti szab. és tjlv. záloglevéllel. Sorsolás folytán csökkent az értékpapírállomány 40.000— korona n. é. 4%-os magyar földhitelintézeti záloglevéllel.

Az ingatlan vagyonállományban változás nem történt.

A zárszámadás szerint volt az 1920. évben

a kiadás	1,042.777.39 K
a bevétel	968.193.86 „
miáltal az idej eredmény	74.583.53 K

csökkenést mutat, mely összeget az Akadémia javára beérkezett adományokból kell fedeznünk.

Az előirányzathoz képest több volt a bevétel 435.213.86 K-val.

Ezen többlet

az értékpapírok jövedelménél	K 3.412.55
házbéréknél	„ 18.765.39
könyvek eladásánál	„ 37.387.91
különféle kamatoknál	„ 1.646.52 tett ki.
rendkívüli bevétel volt	K 374.001.49.

Az előiránnyal szemben kevesebb bevétel egyik rovatban sem volt.

Az előirányzathoz többkiadás volt 509.797'39 K-val.

Egyes rovatokban többkiadásunk volt:

I. Személyes járandóságoknál	kb. 139.000'--	K-val,
II. Almanach és Értesítőnél	57.000'—	"
III.-V. Osztályok kiadásainál	65.000'—	"
VI. Könyvkiadó-bizottságnál	28.000'—	"
VIII. Jutalmaknál	21.000'—	"
XII. Könyvtárnál	1.300'—	"
XIII. Az akadémiai épületek rovatában	195.000'—	"
XIV. Irodai kiadásoknál	7.300'—	"
XV. Adó rovatában	10.000'—	"
XVI. Előre nem látott kiadásoknál	1.300'—	"

Kevesebb kiadás volt:

Va. Szótári bizottságnál	kb. 8.000'—	K-val
X. Budapesti Szemle rovatában	8.000'—	"

I. Tisztviselők:	Előirányzat 1920-ra	Előirányzat 1921-re
Főtktár	6.000 kor.	6.000 kor.
Főkönyvtárnok	6.000 "	6.000 " . . . .
" lakáspénze	2.400 "	3.600 " . . . .
Három osztálytitkár	6.000 "	6.000 " . . . .
Akadémiai ügyész	2.000 "	2.000 " . . . .
" építész	— "	3.600 " . . . .
Hellebrant Árpád alkönyvtárnok	5.400 "	6.000 " . . . .
" lakáspénze	1.600 "	2.400 " . . . .
Trócsányi Zoltán s. titkár	4.400 "	4.800 " . . . .
" lakáspénze	1.300 "	1.950 " . . . .
Mészöly Gedeon könyvtártiszt	3.600 "	4.200 " . . . .
" lakáspénze	1.300 "	1.950 " . . . .
Kottaun Nándor könyvkiadó	3.600 "	3.600 " . . . .
" lakáspénze	1.200 "	1.800 " . . . .
Munkácsi Mihály könyvtártiszt	2.900 "	3.100 " . . . .
" lakáspénze	1.000 "	1.500 " . . . .
özv. Zemplén Gyözőné irodatiszt	2.400 "	2.400 " . . . .
" lakáspénze	900 "	1.350 " . . . .
Jónás Károly gondnok	5.400 "	— " . . . .
Tisztviselők családi pótléka	10.000 "	9.600 " . . . .
" hadi drágasági pótléka	23.800 "	21.800 " . . . .
" ruhasegélye	— "	— " . . . .
Drágasági segélypótlék	65.000 "	78.600 " . . . .
Főtktári segédteendőkért	2.400 "	2.400 " . . . .
Kedvezményes ellátás kárpótlása	— "	18.120 " . . . .
	<hr/> 158.800 kor. . . .	<hr/> 192.770 kor.

II. Szolgák:

8 szolga fizetése	8.520 kor.	9.720 kor.
Künnlakó szolgák lakáspénze	1.200 "	1.200 "
Szolgák korpótléka	400 "	450 "
Drágasági pótlék	8.400 "	9.600 "
Családi pótlék	4.200 "	5.000 "
Ruházat	8.000 "	24.000 "
Kedvezményes ellátás kárpótlása	— "	24.000 "
A szolgák orvosi kezelése	— "	6.000 "
	<hr/>	
	30.720 kor.	79.970 kor.

III. Nyugdíjak:

Jónás Károly nyug. gondnok	3.400 kor.	17.300 kor.
Borovszky Samu özvegye	3.400 "	3.400 "
Tiringer Béla özvegye árvái	4.200 "	4.200 "
Rieger Péter özvegye	1.480 "	1.480 "
Knoll Károly özvegye	1.480 "	1.480 "
Emödi Mihály özvegye	200 "	200 "
Nyugdíj-alap	320 "	320 "
Fizetés-járu. a Bukovinszky-alapból	196'40	196'40 "
	<hr/>	
	11.276'40 K.	28.576'40 K.
	<hr/>	
	200.796'40 K.	301.316'40 K.

ELSZÁMOLÁS 1920-RÓL ÉS KÖLTSÉGVETÉS 1921-RE.

I. Első osztály és bizottságai.

I. Első osztály.

(Az osztálynak 1920-ban külön javadalma nem volt.*)

	Kiadás 1920-ban	Előirányzat 1921-re
1. Pályamunkák bírálóinak tiszteletdíj	1050'—	
2. Értekezés a Nyelv- és Széptudományok köréből írói tiszteletdíja	135'—	
	<hr/>	
Összesen	K 1185'—	

1921. évi javadalmazás . . . . . K 120.000'—

Az Osztály az 1921-re előirányzott összeget a következő tételekre kívánja fordítani: a) Értekezésekre (kiadásra elfogadva Badics Ferencz: Gyöngyösi István ismeretlen elbeszélő költeményei; és Némethy Géza: Ovidii Remedia amoris); b) Emlékbeszédre; c) Bírálati díjakra.

* 1920-ra az összes osztályoknak és bizottságoknak összesen 100.000 K irányoztatott elő.

II. Nyelvtudományi Bizottság:

	Kiadás 1920-ban	Előirányzat 1921-re
1. Nyelvtudományi Közlemények	16.798.—	
2. Nyelvtudomány VII, 1	2.730·98	
és tültszedésért	1.361·36	
3. Vogul Népköltési Gyűjtemény II k. 2. füz.	1.338·16	
4. A magyar és a finnugor nyelvtudomány kézükönyve	1.400.—	
5. Apróbb kiadások	100.—	
6. Előadó tiszteletdíja	800.—	
Összesen	<u>24.528·50</u>	

Rökk Szilárd-alap kamatai	1.000.—
1921. évi javadalmazás	<u>307.000.—</u>
Összesen	K 308.000.—

A bizottság az 1921-ben rendelkezésre álló összeget a következő tétélekre kívánja fordítani: *a)* Nyelvtudományi Közlemények, *b)* Pápay József: Osztják nyelvtan, *c)* Vogul Népköltési Gyűjtemény II. köt. kiegészítő füzet, *d)* Bécsi-codex II. (befejező) füzete, *e)* A Magyar Nyelvtudomány kézikönyv segélyezése, *f)* Előadó tiszteletdíja. Ezenkívül munkában van Pápay József Osztják népköltési gyűjteménye, Sylvester Új testamentumának új kiadása, Szepesi Német Szótár, Sági István: Magyar Onomasztikon, melyeket a Bizottság — ha lesz rá fedezete — szintén kiadna, vagy kiadásukat előkészítené.

III. Classica-philologiai Bizottság:

	Kiadás 1920-ban	Előirányzat 1921-re
1. Előadói tiszteletdíj	800.—	
Összesen	<u>K 800.—</u>	

1921. évi javadalmazás	66.500.—
----------------------------------	----------

A bizottság az 1921-ben rendelkezésre álló összeget a következő tétélekre kívánja fordítani: *a)* Quintilianus II. *b)* Előadó tiszteletdíja.

1. Nyomdai tartozása, vagy bármiféle más tartozása a Classica-philologiai Bizottságnak már évek óta nincsen. Ellenkezőleg: a zavaros viszonyok következtében kiadásra nem kerülhetett munkák írói díjainak előlegeként 6 szerzőnek a háborús évek folyamán összesen 5943 korona 54 fillér már kiutalványoztatván, ez az összeg a Class. phil. Bizottság jövőendő terheit csökkenti, majd ha az illető munkák végre valahára kiadhatók lesznek.

2. Sürgősnek vagy éppen halaszthatatlannak jelezhető kiadványai — ha a szerzők jogosult érdekét nem tekintjük — a Class. phil. Bizottságnak, munkásságának egész természeténél fogva, —

nincsenek. De szomorú tény az, hogy a legutolsó kiadvány (Ammianus Marcellinus II. kötete) már három esztendővel ezelőtt jelenvén meg, a teljes meddsőségre kárhoztatott bizottság szorgalmasan folyó és soha meg nem szűnt munkásságáról azóta semmiféle életjelt nem adhatott, — olyannyira, hogy *Quintilianus kiadása is csonkán maradt*, melynek I. kötete még 1913-ban jelent meg s a *II. kötet kézírata már 1918. év tavasza óta vár a nyomdában a szedés megkezdésére.*

A Franklin-társulat igazgatóságától kapott szóbeli értesítés szerint a nyomda a második (és befejező) Quintieianus-kötet terjedelmét 35 ívre becsüli, nyomdaköltségül pedig arra az esetre, ha a szerződés haladéktalanul megkötetnék, ivenként 1900 koronát számít, az egész kötetetért tehát körülbelül 66.500 koronát.

Mivel a bizottságnak hároméves összes megtakarításaival és a folyó évre remélt 7000 koronás dotatiójával együtt is ezidőszent csak 30.913 korona áll rendelkezésére, s így magának ez egy kötetnek kiadása körülbelül hat további esztendeig a bizottság egész dotatióját kimeritené :

a még hiányzó kb. 36.000 koronának fedezéséről gondoskodni indokoltnak mutatkozik.

IV. Irodalomtörténeti Bizottság :

	Kiadás 1920-ban	Előirányzat 1921-re
1. Előadó tiszteletdíja	800.—	
1921. évi javadalmazás		K 219.527.—

A bizottság 1918 december 31-ike óta, az Igazgató-tanács tiltó rendelkezése értelmében, kiadó munkásságot nem fejtett ki, így tehát 1919 január 1-je óta keletkezett adóssága nincs. Az 1918. évről azonban maradt 1646 K adóssága, de ez az elmúlt években kifizetett, úgyszintén 1920-ra a 800 K-nyi előadói díj. (1919-re azonban nem.) Szóval az Akadémia a bizottságra költött a két utolsó év alatt 2446 K-át, ezzel szemben a rendes évi dotációjából (kétszer 9500 K) és a Kazinczy-költségekből (kétszer 3000 K), összesen 25.000 K, nem kapott a bizottság semmit.

Régebben, még a háború előtt nyomdába adott s részben még 1914-ben imprimált munkáink eddigi kifizetetlen költségei a következők :

1. Az Irod. Közl. számára még 1918-ban kiszettett 15 $\frac{1}{3}$ ívnyi szöveg. Ennek szedés-költsége, beleszámítva a szedés állvamaradásáért járó díjat . . . . . K 7200.—
2. A Régi Magyar Költők Tára I. kötetének 2-ik kiadása, sajtó alá adva még 1913-ban, imprimálva 1916-ban, teljesen készen van ; szedés-költség az állási díjjal (32 $\frac{1}{2}$ ív) . . . . . K 15.229.—
3. Gyöngyösi István művei II. kötetéből 18 $\frac{1}{2}$ ív, szedés-költség (imprimálva 1914 és 1915-ben) és állási díja . . . . . K 6998.—

Összesen . . . . . K 29.527.—

11. Tervek és kérelmek.

A bizottság elsősorban azt kérte, hogy legfontosabb organumát, a két év óta szünetelő Irodalomtörténeti Közleményeket 1921-ben újra megindíthassa. Arra természetesen nem is mer gondolni a bizottság, hogy a régi terjedelemben jelentesse meg a folyóiratot (évi 32 iv), sőt az elmulasztott két év pótlását is igen szerény keretekben tervezi, oly módon, hogy a folyó évben egy 20 íves kötetet bocsátana közre, s ez szolgálna három évfolyam gyanánt s mint XXIX—XXXI. kötet nemcsak pótolná az 1919. és 1920. évet, hanem adná egyszersmind az 1921. évit is. Ennek a 20 ívre terjedő évfolyamnak nyomdai költsége, az Athenaeumtól vett árajánlat szerint, volna 85.000 K, de ebből le kellene vonni a már kiszedett 18½ iv szedési költségeit, a mi vagy 3—4000 K-t tesz ki, mert ez már be van számítva a főntebb kimutatott tartozásunkba. Viszont hozzájárulna a 20 ív szerzői tiszteletdíja, ívenként ezentúl megállapítandó összeg. Az Irod. Közl. eddig ugyanis 2400 K-t kapott tiszteletdíjakra, ez azonban ma már olyan csekély, hogy ebből csak némiképen megfelelő tiszteletdíjat nem lehet adni; ezért a bizottság az eddiginek kétszeresét, azaz 4800 K-t kért. Így is legfeljebb 90.000 K-ba kerülne az Irod. Közl. teljes kiállítása.

Másodsorban a Régi Magyar Költők Tára új kötetét szeretné a bizottság kiadni, mely a szómutató híján teljesen készen áll. Ez a 33 íves kötet hozzávetőleges számítással és tekintetbe véve, hogy imprimálva van s a szedés költségei másutt vannak fölszámítva alig kerülne többre, mint 100.000 K-ba, már pedig ennek a kötetnek közreboocsátása elsőrendű tudományos érdek.

Nagyon kívánatos volna továbbá a Kazinczy-levelezés 21. kötetét befejező két kötetnek (Pótkötet és Névmutató) mielőbbi kiadása. A kötetek anyaga nagyrészt készen van s hamar közre lenne adható, de mivel kiszedve nincs, előállításuk sokkal költségesebb volna, mint az előbbi köteté.

Készen van továbbá Gyöngyösi munkáinak II. kötete, sőt a 28 ívnek vagy $\frac{2}{3}$ -a ki is van szedve, azonkívül a Régi Magyar Könyvtár című vállalatunk számára el van fogadva három kötet, de ezek kiadására a mai pénzviszonyok közt gondólni nem lehet.

Az I. osztály és bizottságai összesen 714.027 K.

II. Második osztály és bizottságai.

I. Második osztály.

	Kiadás 1920-ban	Előirányzat 1921-re
1. Történeti Szemle VIII. 1—4. (1919. évf.) nyomdai számlája	11.629—	
2. Ugyanez IX. 1—4. (1920. évf.) nyomdai számlája és szerkesztői díja	14.121—	
3. Bírálati díjak	450—	
4. Jogi Monographiák segélye 1918-ra	2.000—	
Összesen	K 28.200—	
1921. évi javadalmazás		K 119.000—

Az osztály az 1921-ben rendelkezésére álló összeget a következő tételre kívánja fordítani: a) Értekezések, b) Emlékbeszéddek, c) Történeti szemle, d) Birálati díjak, e) Jogi Monographiák segélyezése, f) Apró kiadások.

II. Történelmi bizottság.

	Kiadás 1920-ban	Előirányzat 1921-re
1. Árpádkori királyi regesták	1200.—	
2. Történelmi Bibliographia	1000.—	
3. Másolások	1400.—	
4. Előadó tiszteletdíja	800.—	
5. Bizottsági kisebb kiadások	60.—	
6. Anjoukori Okmánytár VII.	625.—	
Összesen	K 5085.—	

1921. évi javadalmazás . . . . . K 149.881.76

A bizottság az 1921-ben rendelkezésére álló összeget a következő tételre kívánja fordítani: a) Állandó, évről évre visszatérő kiadások: Árpádkori kir. regesták, Történelmi Bibliographia, Hunyadkori levéltári kutatások, Másolások, b) Előadó tiszteletdíja, c) Az Anjou-kori Okmánytár VII. kötetének nyomdai számlája, d) Héderváry-oklevéltár II. nyomdaköltsége, e) Ballagi Aladár: XII. Károly nyomdaköltsége. — A bizottság által kiadásra elfogadott munkák: a) Szentpétery Imre: Árpádkori regesták I., b) Domanovszky Sándor: A szepesi városok árúmegállítási joga, c) Margalits Ede: Szerb repertorium II., d) Divéky Adorján: A XVI. szepesi város visszacsatolásának története.

III. Hadtörténelmi Bizottság.

	Kiadás 1920-ban	Előirányzat 1921-re
1. Szerkesztői, előadói díj és apró kiadások	2000.—	
1921. évi javadalmazás		72.000.—
A Honvédelmi Miniszterium hozzájárulása		9.000.—
Festetich-alap kamatai		1.200.—
Összesen		K 82.200.—

A bizottság az 1921-ben rendelkezésére álló összeget a következő tételre kívánja fordítani: a) Hadtörténelmi Közlemények kiadása; b) Előadói tiszteletdíj.

IV. Nemzetgazdasági bizottság.

1. Előadói tiszteletdíj 1919-re	400.—
2. " " 1920-ra	800.—
3. Apróbb kiadások	60.—
Összesen	K 1.260.—
1921. évi javadalmazás	212.620.—
Schossberger-alap	800.—
Első Magyar Általános Biztosító-Társaság.	1000.—
Összesen	K 213.420.—

A Nemzetgazdasági bizottság föltétlenül szükséges kiadásai 1921-ben :

Kisebb kiadások és előadói díj	860.—
A Közg. Szemle 1920. és 1921. évi segélye	4.880.—
Esetleg fölmerülhet Pécs fölszabadulta után legfölb- jebb 2.000 K nyomdai költségek Földes Béla r. tag munkája után.	

Tervbe van véve addig is, a míg a világválság lezajlásával elméleti alapon is teljes határozottsággal hozzá lehet szólni a gazdasági katastrophához, a Közgazdasági Könyvtár újabb kötetében olyan, a közvetlen multat érdeklő gazdaságtörténelmi és gazdaságpolitikai kötetek kiadása, a melyek megörökítik a háborús évek adatait és tanulságait, hogy ez a ma még könnyen hozzáférhető anyag kárba ne vesszen s mielőbb megrögzíttessék. Ilyen témák gyanánt kínálkoznak (azokon kívül, a melyeket már pályakérdésként kitűztünk s a melyekkel a pályázatok esetleges eredménytelenségekor újra kell foglalkozni):

1. A gabonafogyasztás korlátozásainak s a gabonaellátásnak problémája Magyarországon 1914 óta.
2. Az intenzívebb mezőgazdaság föltételei Magyarországon.
3. Hitelintézeink s különösen a nagybankoknak története s a concentratio közgazdasági hatása, tekintettel a külföldi viszonyokra is.
4. Az ellenséges megszállások közgazdasági kárai Magyarországon.

V. Archaeologiai bizottság.

	Kiadás 1920-ban	Előirányzat 1921-re
1. Az Archaeologiai Értesítő XXXVIII. kötetének nyomdai számlája	30.274·54	
4. Előadó tiszteletdíja	800.—	
5. A dúcztár kezeléseért	360.—	
Összesen	K 31.434·54	
1921. évi javadalmazás		62.000.—
A bizottság az 1921-ben rendelkezésére álló összeget a következő tételekre kívánja fordítani: a) Archaeologiai Értesítő, b) Előadó tiszteletdíja, c) Apróbb kiadások.		
A II. osztály és bizottságai összesen 626.501 K.		

III. osztály.

	Kiadás 1920-ban	Előirányzat 1921-re
1. Matematikai és Természettudom. Értesítő	14.975·85	
2. Emlékbeszédre	3807·20	
3. Hell Miksa emlékezete	19.623.—	
4. Apró kiadásokra	80.—	
Összesen	38.486·05	
1921. évi javadalmazás		180.000.—

Az osztálynak nyomdai tartozása van 1920-ról a Richter Aladár: Peperomia pereskiaefolia cz. értekezés után 40.000 K. Az osztály 1921-ben rendelkezésére álló összeget a következő tételekre kívánja

fordítani: a) Richter értekezése nyomdai tartozásának kifizetésére. b) Matematikai és Természettudományi Értesítő. c) A külföld számára megindítandó folyóirat kiadására. d) Euler: Opera omnia-hoz hozzájárulás. e) Emlékbeszédekre.

I. Math. és Természettud. Bizottság.

	Kiadás 1920-ban	Előirányzat 1921-re
1. Gelei József: A chromosomák hosszanti párosodása I.		
a) Nyomdaköltség	21.879·45	
b) Klisék	820·—	
c) Szövegek közti rajzok átdolgozása	200·—	
d) Műmelléletek köre nyomása	9707·41	
2. Előadó tiszteletdíja	800·—	
Összesen	33.406·86	

1921. évi javadalmazás . . . . . 160.000·—

A bizottság az 1921-ben rendelkezésére álló összeget a következő tételekre kívánja fordítani: a) Gelei: A chromosomák hosszanti párosodásának II. része. b) Hegyfokly Kabos: A virágzás idejének ingadozásáról. c) Veress Elemér: Az izomnak meleggel elérhető merevedéséről. d) Degen és Gáyer: A detrekő-csütörtöki lap flórája.

A III. osztály és bizottságai összesen 350.000 K.

Szótári Bizottság.

	Kiadás 1920-ban	Előirányzat 1921-re
1. Adatgyűjtés	21.120·—	
2. Adatrendezés	480·—	
4. Előadó tiszteletdíja	800·—	
Összesen	22.400·—	
1921. évi javadalmazás		42.000 —
Államsegély		4000·—
Maradvány 1920-ról		16.939·38
Semsey-alap kamatai		8000·—
Összesen		70.939·38

A bizottság az 1921-ben rendelkezésére álló összeget a következő tételekre kívánja fordítani: a) Adatgyűjtés. b) Czédulapapiros. c) Gyűjtődobozok. d) Könyvek kötése. e) Adatrendezés. f) Apró ügyviteli kiadások. g) Előadó tiszteletdíja.

AKADÉMIAI É R T E S Í T Ó

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ.

XXXII. KÖTET. 1921. június—augusztus. 6—8. FÜZET.

A M. TUD. AKADÉMIA LXXXI. KÖZÜLÉSE.

I.

Elnöki megnyitóbeszéd

Berzeviczy Albert akadémiai elnöktől.

Királyi Fenségek!
Főméltóságod!
Tisztelt Közönség!

Több mint kilencszáz év óta törekedett nemzetünk egész Közép- és Nyugateurópa egyetértésével és támogatásával a nyugati műveltséget saját, különböző népelemekből kialakult jellegével összeegyeztetve a maga területén meghonosítani és fölvirágoztatni. A trianoni békeszerződés ennek a közel ezeréves, áldásos culturmunkának erőszakosan gátat vetett. Míg eddig a nyugat szelleme terjeszkedett itt kelet felé, most a kelet határai tolatnak közelebb nyugat felé, a mennyiben az európai civilisatio élén haladó nemzeteknek végzetes elvakultságból eredő elhatározásából Magyarország területén a magas virágzású cultura fejlődésében legalább egy félszázaddal visszavetettetett.

A francia képviselőház előbbi előadójának jelentése a trianoni béke ügyében egyebek közt arra utalt, hogy ha a magyar faj csakugyan bír a civilisatio világitó erejével, — a mi tehát még csak ezután bizonyítandó be, — mi sem akadályozza abban, hogy azt ezentúl is ragyogtassa.

Nagyon lekötelező biztatás, melynek igyekezni is fogunk megfelelni, egyelőre azonban megpróbáljuk azokat, a kik kételkedni látszanak benne, hogy itt egyáltalán történt valami a műveltség fejlődésének kárára, felvilágosítani a tények felől.

A háború, mely ránk nézve nem volt egyéb, mint ránk kényszerített védelmi harc, küzdelem az ellen, az ellenségeink vezető köreiből már a háború előtt kialakult itélet ellen, a mely most végrehajtásra került, az összes hadviselő államokban kisebb-nagyobb rombolásokat okozott és megakasztotta, vagy legalább

hátráltatta a művelődés munkáját; ezt, valamint a saját magunk eltévelyedései által okozott romlást tehát nem akarjuk számbavenni.

Csak arra kívánunk világot vetni, a mit a magyar szellemi cultura romlására az erőszakszülte békekötés tett, hogy lássuk, vajjon a multhoz képest csakugyan semmi sem akadályozza-e a magyar nemzetet abban, hogy culturhivatását Európa keletének kapujánál úgy teljesítse, mint eddig teljesítette?

A területnek, mely szellemi művelődésünk természetes alapja volt, a népességnek, mely annak munkájában résztvett. kétharmadrészét elvesztettük; három és félmillió magyar, a ki culturánk nemzeti jellegének megadásához hozzájárult, tőlünk elszakított s nemcsak hogy a nemzet megmaradt részével való szellemi érintkezésben akadályozva van, — hiszen még lapjainkat, könyveinket sem engedik be hozzájuk, — hanem nyelvének használata, művelése, gyermekeinek magyarokká nevelése is ezer akadályba ütközik; mint nemzeti kisebbség, elfogulatlanabb ellenségeink elismerése szerint is el van nyomva, — mi tudjuk, hogy el van nyomva úgy, a hogy a magyar uralom a nemzetiségeket soha, de soha el nem nyomta.

Két egyetemünket, — az egyiket a fejlettség valóban magas fokán, — négy jogakadémiánkat elvették, helyesebben megszüntették, mert az a tanítási és tudományművelési munka, a mit ott a magyar tanárok eltávolítása után az általunk teremtett keretekben és segédeszközökkel hevenyészve beállított erők végezhetnek, főiskolai képzésnek vagy éppen tudományos munkának alig nevezhető. A felsőbb és középfokú szakiskoláknak, a népes középiskoláknak egész sora, megszámlálhatatlan népiskola zárult be, vagy vált csupán névleg létezővé a képzett tanérek elüldözése s az utódok teljes hiánya, vagy meg nem felelő volta miatt. Byzancz eleste óta még annyi szellemi munkát nem vált egyszerre földönfutóvá, mint Magyarország szétdarabolása által. Mi elvesztettük évszázadokon át fejlesztett, erősített, gondnal, áldozatokkal, szeretettel gazdagított, az ország minden vidékén arányosan szétosztott intézeteink, gyűjteményeink, szellemi műhelyeinknek majdnem kétharmadrészét, s míg mi kifosztva, szegénységünkben alig vagyunk képesek az ide átmenekülteknek hajlékot, munkát, eszközöket nyújtani, a megszálló utódállamok kénytelenek a találtakat paragon hagyni, mert vagy eddigi hazájuk s népszámuk szűk volta nem teszi lehetővé, hogy művelő erejükkel a mohó vágyuknak áldozatul esett területeket valóban áthassák, vagy — mint a románoknál és szerbeknél látjuk, — culturájuk alacsonyabb foka nem is engedi meg, hogy a munkát ott folytassák, a hol mi abbahagyni voltunk kénytelenek. Most már nyilvánvaló, hogy a magyar területen lakott románok és szerbek átlagos műveltsége sokkal magasabbfokú, mint a román

és szerb királyságbelieké, úgy az irni és olvasni tudók, mint a diplomás egyének száma tekintetében. Tehát nem igaz, hogy a mi műveltségünk csak a magyar elemet emelte s a más fajbelieket érintetlenül hagyta volna; ellenkezőleg: magukra nemzetiségeinkre nézve az uralomváltozás kulturai színvonaluk alászállását hozza magával.

És ehhez járul az az elvadulás vagy legalább is züllés, melyet hatalmuk megerősítése érdekében az utódállamok új területeiken czéltudatosan támogatnak és előmozdítanak úgy szellemi, mint erkölcsi téren. Az emlékeket, melyeket a magyar uralom a faji különbség nélkül egész nemzetünkre nézve korszakos események, különösen szabadságharczaink, továbbá nem is minden esetben magyar fajú jeleseink megörökítésére állított, az új hatalom vandál dühe sok helyen lerombolta, megcsonkította vagy csúffá tette. Mintha emlékjelek megsemmisítésével lehetne történeti tényeket kitörölni a történelem évlapjairól, a váltakozó nemzedékek emlékezetéből, lehetne kitépni az ezeréves összertartozás szárait a szivekből! És ha e szégyenletes cselekményekben a végrehajítás szerepét legtöbbször felelőtlen vagy éppen titkos elemek viszik is, sajnos, még egyetlenegyszer sem történt meg, hogy azt a hatósági tényezők megtorolták volna, sőt mentegetésükre, igazolásukra is találtak szavakat.

Mert az újkeletű culturmunkának a rombolás mellett észlelhető positiv neme a régi hazával való szellemi és érzelmi közösség kiirtását tekinti fő, majdnem egyedüli céljának. Ennek a célznak szolgálata azután ugyancsak nem válogatós a maga eszközeiben. A physikai képrombolás tényeihez járulnak az értelmi és érzelmi téren való pusztítás jelenségei. Magyarország körülhatárolt területét kivetette magából az Istent, hazát, nemzetet tagadó felforgató tanokat és irányzatokat, de azok kimenekült képviselői védelmet és vendégszeretetet találnak a környező államokban, ott egész sajtószervezetet létesíthetnek, melynek magyarnyelvű termékeit akadálytalanul terjeszthetik az elszakított területek magyarsága körében. Az új uralom alá jutott magyarság tehát ki van téve a nemzeti műveltségéből való kivetköztetés, a hazai szellemi élettől való elszakadás veszélyének, de azok helyett megkaphatja — magyar nyelven is — a hazára szórt szidalmakat és rágalmakat s a gazdasági és szellemi anarchia és felforgatás ama tanait, a melyek ellen a győztes hatalmak küzdenek és a melyeket kis szövetségeik rövidlátó merészséggel használnak fel a nemzeti kisebbséggé lett magyarság érzelmi és értelmi megrontására.

Ilyen az a culturmunka, a melyet a magyar nemzet majdnem ezeréves szellemi munkássága terén a győztes „szövetséges és társult államok“ harmadfél év alatt végeztek.

E rombolással szemben a magyar nemzet feladata csak egy lehet: csüggedés, tétovázás nélkül látni hozzá ott, a hol ez még hatalmában áll, az újrakezdés, újraépítés fáradságos munkájához. Nekünk legyőzötteknek, lenézetteknek meg kell mutatnunk, hogy fogyott erőnkkel is jóvá akarjuk és tudjuk tenni azt, a mit a győztesek botor negédje elrontott.

Hogy ezt közönségünk csodálatos gyorsasággal megértette, annak, mint általában nemzetünk elszánt élniakarásának fényes jelét tapasztaltuk legújabbán itt, az Akadémia javára megindult lelkes adakozásban.

Az Akadémia a legutóbbi évek alatt tudományos munkálkodása tekintetében, mint egyébiránt sok külföldi hasonló intézet is, válságba jutott. Míg egyrészt jövedelme csökkent, vagy legalább bizonyos része szünetelt, — csak hadikölcsönbe fektetett tetemes tőkénkre utalok, — azalatt tisztán kezelési természetű, tudományos szempontból közvetlenül nem gyümölcsöző kiadásai az anyagárak, munkabérek s különösen a tisztviselői fizetések elkerülhetetlen emelkedése következtében folyton nőttek, s ugyanakkor a könyvkiadási költségek a feleségázott munkadíjak és papírárok miatt sohasem sejtett magasságba szöktek föl. Így bekövetkezett az az időpont, a melyben házi és kezelési kiadásaink minden bevételünket fölemésztették s ránk nézve lehetlenné vált szűkre szabott hivatalos *Értesítőnkön* kívül bármit közzétenni. A ki pedig a magyar tudományos irodalom szervezetét s abban az Akadémia szerepét ismeri, az tudja, hogy ez az állapot tudományos életünk szempontjából mekkora veszteséget jelentett ugyanakkor, a mikor hazánk megesonkítása következtében szellemi kulturánkat amúgy is a hanyatlás veszélye fenyegeti.

Itt tehát sürgősen és erélyesen segíteni kellett. Az Akadémia kéréssel csak az államhoz fordult, de még előbb, mintsem e kérésének teljesülése az államsegély tényleges fölemelése által bekövetkezett volna, megmozdult, szinte ösztön- vagy inkább ihletszerűen társadalmunk. Ipari életünk egy érdemes veteránja s egy lelkes fiatal főúr kezdték meg a kérésre, gyűjtésre, nógatásra nem váró, buzgó adakozást, majd követte őket a közönségnek szinte minden rétege, a hatalmas bankköröktől kezdve a vidéki iskolák tanulóifjúságáig s megkoronázta a művet nagy alapítónak az ő nevére méltó nemzetisége a maga milliós adományával. Ma az eredmény az, hogy nem tekintve egyes, külön rendeltetésű, de szintén az Akadémiára bízott, részben igen tetemes alapítványokat, kevesebb, mint egy félév leforgása alatt tisztán tudományművelési, könyvkiadási célokra az Akadémiának négy-millió koronát meghaladó összeg bocsáttatott rendelkezésére s a lendület után ítélve, az adakozások, különösen a törvényhatóságok

körében, még kétségkívül folytatódni fognak, sőt erre nézve becses ígéretek is bírnak.

Mai közülésünk ünnepi alkalmát használom föl, hogy a nemes adakozóknak — nagyoknak és kicsinyeknek egyaránt — az elnöki székéből Akadémiánk és — talán mondhatom: nemzetünk — nevében még egyszer mélyen érzett köszönetet mondjak. A nemzet hálája, az Isten áldása fogja ezt az adott viszonyok között honmentőnek mondható áldozatkésztséget jutalmazni.

Azonban az Akadémia a maga tartozását nem róhatja le pusztán köszönetmondással: reá kötelezettségek várnak; nemcsak az a kötelesség, hogy a rábízott adományokat tudományunk javára minél lelkiismeretesebben és czélszerűbben használja föl, hanem az is, hogy azokkal való sáfárkodásáról az adakozó közönségnek beszámoljon.

Nem lehet szó a begyűlt összegek rögtön és egészben való felhasználásáról. Bár számítunk a szükséges további támogatásra is, a rendelkezésünkre álló anyagi eszközöket úgy kell beosztanunk, hogy azok huzamosabb időre, lehetőleg addig, míg a könyvkiadási költségek remélhetőleg ismét a normális mértékre szállnak le, biztosítsák a tudományos irodalmi termelés folytonosságát

Kiadásainkat e téren három csoportba oszthatjuk. Vannak már esedékes tartozásaink a nyomdánál; mindenekelőtt ezeket kellett kiegyenlitenünk. Vannak azután sajtókész kiadványaink, melyeket eddig költségfedezet hiányában nem adhattunk nyomdába; ezek most rövid idő alatt meg fognak jelenhetni. Végül most már megindíthatjuk ismét, ha nem is a háború előtti terjedelemben, folyóiratainkat és sorozatos kiadványainkat és programmba vehetjük új művek kiadását is, fontosságuk és sürgősségük szerinti sorrendben, azon határok között, melyeket anyagi eszközeink fognak szabni.

Kiadványainknak ezt a programját nagygyűlésünk alkalmából külön jelentésbe foglaltuk, melyet Értesítőnkben közlünk s röpv alakjában is igyekszünk a közönség körében elterjeszteni.

Beszédem kerete nem engedi, hogy e jelentés tartalmát bővebben ismertessem. Csupán néhány, a legközelebbi jövőre tervbe vett kiadványunkra legyen szabad itt a figyelmet felhívnom. Ilyenek: a Vogul népköltési gyűjtemény kiegészítő s a Bécsi Codex befejező füzet, az Osztyák népköltési gyűjtemény, a Quintilianus-kiadás folytatása; a régi Magyar Költők Tárának első, Gyöngyösi István műveinek második kötete; a Kazinczy levelezéseinek befejezése. Továbbá az Anjou-kori okmánytár és a Héderváry-oklevéltár folytatása; Ballagi Aladár könyve XII. Károly svéd királyról; az Árpád-kori regesták; Dománovszky Sándortól a szepesi városok árúmegállítási joga; Marga-

lits Ede szerb repertoriumának folytatása: Divéky Adorjántól a tizenhat szepesi város visszacsatolásának története. Közgazdasági téren: a gabonafogyasztás korlátozásainak s a gabonellátásnak problémája; az intenzívebb mezőgazdaság föltételei; hitelintézeteink története s az ellenséges megszállások közgazdasági kárainak számbavétele lesznek az irodalmilag legközelebb földolgozandó tárgyak. A természettudományok köréből Richter Aladár, Gelei, Hegyfoky, Veress Elemér, Degen és Gayer művei várnak kiadásra. Népszerű könyvkiadóvállalatunk keretében Kemény Zsigmond életrajzát Papp Ferencztől s Szinnyi Ferencz könyvét novella- és regényirodalmunkról bocsátjuk legközelebb közre.

Ez a program csak azt jelenti, hogy mit leszünk képesek a közelebbi jövőben kiadni. A tudomány művelését és előbbrevitelét nem lehet programban részletezni. A tudomány korszakos, nagy vívmányai a lángész isteni adománya gyanánt váratlanul pattannak ki és lesznek közjavunkká. A tudományos társaságok és intézetek feladata csak az lehet, hogy minden elfogultságtól és jelszavakon való nyargalástól szabadon, a valóban hivatott erőket térhez, munkához juttassák s a mit létrehozhatnak, azt közvétegyék.

Ha mégis mai helyzetünkben jelezhetünk bizonyos irányokat, melyek felé a hivatottak munkásságát irányítani különösen óhajtandó, s melyek számára főképp biztosítandó az, hogy a munka eredménye a fiókban ne maradjon: ilyenekül a következőket vélném megjelölhetőeknek. Nyelvünk folytonos kiművelése mellett irodalmunk — ideértve szépirodalmunkat is — fajsúlyának emelése szükséges, mert bizonyos, hogy csak szellemi kiválósága emelheti föl a magyarságot a maga megcsökkenett anyagi erejével és politikai súlyával előbbi magaslatára. Szükséges történelmünk ama korszakainak feltárása, melyekből újabb fölemelkedésünk iránt bizalmat s tanulságot meríthetünk; a természeti és műszaki tanulmányok terén pedig oly fölfedezések, tökéletesítések és javítások, melyek megcsönkült területünkön bennünket gazdaságilag függetlenebbé tételnek. Végül gondot kell fordítanunk arra is, hogy szellemi termelésünk legjavát a külföld megismerje.

Lehetséges, sőt valószínű, hogy az Akadémia tudományos termelése legjobb igyekezete mellett is sokakat nem fog kielégíteni. Hiszen már most hallunk lehetetlen, vagy legalább is olyan követeléseket, melyek egy tudós társaság feladatainak csak teljes félreismeréséből eredhetnek. Nem szabad felednünk, hogy az Akadémia förendelgetése a tudomány előbbrevitele, az útörös és hódítás a tudomány terén, nem a tudás megállapodott anyagának terjesztése s népszerűsítése. Ennélfogva kiadói köte-

lezettsége is elsősorban oly művekre nézve áll fenn, melyeket a magánvállalkozás föl nem karolhat.

Mérsékelni kell az Akadémiával szemben táplált követeléseket és várakozásokat azért is, mert a jelenlegi árviszonyok mellett a legdúsabb anyagi eszközökkel sem lehet sokat közölni. Ma egy iv kinyomatása többbe kerül, mint régebben egy vaskos kötet megjelenése. Áldozatkész adakozóinknak, sajnos. meg kell barátkozniok azzal a gondolattal, hogy adományaik legnagyobb részét a nyomdai munkásságnak ismert hatalmi eszközeivel úgyszólván hónapról hónapra fokozott követeléseik fogják fölemészteni. E mellett illő, hogy valahára már a tudományos írói tiszteletdíjak özönvíz-előtti állapotát is legalább némileg a kor színvonalára emeljük. Ma a helyzet az, hogy egy tudományos író oly munkájának, melybe esetleg egy élet tanulmányait, utazások, búvárkodások eredményeit fektette belé, nyomtatott íveért hatvan, legjobb esetben 300 korona tiszteletdíjra számíthat, s ugyanannak az ivnek kiszedéseért egy, esetleg csak elemi iskolát végzett szedő a legrosszabb esetben, vagyis a legegyszerűbb szedéssel kétezer korona munkabért szerez.

Nálunk úgy se lehet arról szó, hogy, ha csak véletlenül valaki fényes anyagi helyzetben nincs, a tudományos irodalmi munkát életfeladatául tűzze ki. Csak a kiknek életfenntartását valamely másnemű szellemi munkásság biztosítja, foglalkozhatnak nálunk szabad óráikban tudományos könyvek írásával. Nem kétlem, hogy tudósainknak az az önzetlen áldozatkészsége, melylyel eddig a hazai tudományt szolgálták, a jövőben nem ellankadni, hanem a haza sanyarú sorsával szemben még fokozódni fog. De azt a kiáltó aránytalanságot, a melyre ráutaltam, nem annyira tudományos íróink anyagi érdeke szempontjából, melyen ez sokat úgy sem lendít, hanem azért nem tűrhetjük tovább is szótlannul, mert abban a szellemi munka lebecsülését, valódi megalázását látjuk szemben a physikai munkával, egy további visszaesést a kulturátlanságba, a társadalom elpóriásodásába, a mely ellen a munkásérdekek javára elhangozni szokott legtetszetősebb socialpolitikai jelszavakkal szemben is felszólalni, az ellen küzdeni kötelességünk.

A mint ellenségeink romboló munkája ellenében, úgy a gazdasági és társadalmi fejlődés culturelles irányjaival szemben is védelmezni akarjuk és fogjuk szellemi haladásunk, felvirulásunk érdekeit, mert nem ismételtetjük elégszer, hogy hazánk föltámadását csak nemzetünk szellemi kiválóságától és súlyától várhatjuk; területi integritásunk helyreállítására alig gondolhatunk, míg szellemi integritásunkat helyre nem állítottuk és meg nem erősítettük, ez pedig hatalmunkban van, csak erős és szívós akaratban ne legyen hiány.

Az e tudatból merített kötelesség és elhatározás jegyében üdvözlöm a megjelenteket és nyitom meg az Akadémia nyolcvanegyedik ünnepélyes közülését.

II.

A magyar vitézség nagy napjai.

(Képek a háborúból.)

JÓZSEF FŐHERCEG Ő kir. Fensége akadémiai székfoglalója
1921 május 8-án.

Háborús naplóból néhány lapot szakítottam ki, hogy a ma rendelkezésemre álló rövid idő alatt olyasmit mutathassak be, a mi nem tudományos értekezés, hanem az események elbeszélészerű rövid sorozata, a háború dicsőségeinek és keserves kínjainak hű képe.

Készakarva kihagytam belőle minden hosszabb magyarázatot és hadászati mérlegeléseket.

Az Uzsok visszafoglalása, — egy éjjeli viadalom a Turkán, — az oroszok kiverése Magyarországból a Werety-szów-on, — egy látomás a diadalmas előnyomulás közepette, — egy nap Doberdón — és egy látogatás a Piave partján képezik fölolvásásom tárgyát.

*

Beniowa, 1914 október 4.

„A 38. honvédhadosztály napok óta súlyos küzdelemben áll az uzsoki hágóval szemben és nem képes kiszorítani onnét az ellenséget, nem képes a hágót visszafoglalni.

Császári fenség a megszokott eréllyel fogja végrehajtani a megkerülést és az oroszot az Uzsokból ki fogja emelni“, szolt Tersztyánszky hadtestparancsnok, midőn a hajasdi vasúti állomáson jelentkeztem. „És Isten segítségével sikerülni is fog!“ feleltem én.

A vett parancs értelmében elhatároztam, hogy a Kinczyk Bukowsky 1251 méteres ormán, út nélkül, egy oszlopban, két oldalvéddel és erős elővéddel menetelek egész hadosztályommal az oroszok hátába. Az elővéd az északi, a főcsapat a déli lejtőn és az ormon fog szabad táborban éjjelezni. Hajnalban azután leereszkedünk Beniowa felé és bekanyarodva északnyugatról támadom meg Sianki felől az orosz állásokat.

Nem tréfadolog az ellenséges állások között egy egész hadosztálylyal keresztülbújni és hátulról támadni.

Elővéd Dáni Balázs tábornok a 44. ezreddel. A főoszlopot én személyesen vezetem. Tüzérségemet lehetetlen magammal vinni, hiszen teljesen út nélkül, erdőkön, meredek hegyeken fogjuk megkísérelni az átkelést, ennél fogva ez a 38. hadosztálynál marad vissza és onnét támogatja nehéz vállalkozásomat; az Uzsok bevétele után pedig Siankin át egyenest hozzám csatlakozik.

Azonnal megindulunk és a meredek gyepes parton mászunk föl Csorbadomb állomása felé. Erős tüzérségi és gyalogsági tűz hallatszik az erdős hegyek mögül keleti irányból.

Jobbkézt egy mély völgy, mely fölött magasan a kecses vasúti hid lebeg, akár csak egy óriás pók műve volna. A kis állomásépülethez érve, értesülök, hogy helyiségei zsúfolva vannak kolerásokkal és halottakkal. Megtiltom, hogy csapataimtól bárki is oda menjen.

Innét erdőben, sziklás parton alig kitaposott gyalogösvényen megyünk tovább fölfelé, egyenkint, egymásután az egész hadosztály.

Veszélyes hírszerző járőrútról Wodianer hadnagy jelenti: Erősebb ellenséges csoport tüzérséggel Ustrziki Gornic-nál, tehát további előnyomulásomnál baloldalamat és hátamat fenyegeti.

Sietnem kell, hogy az Uzsokot elintézzem, mielőtt ezen ellenség harczóba avatkozhatna, úgy, hogy még jókor ellene fordulhassak.

A fölséges ős bükkösben kapaszkodunk föl; mindenki saját lovát — gyalog előtte haladva — vezeti. Még mindig messze fölöttünk van a hófödte vízvázasztó főorom, midőn már a hold fényesen ragyogó hideg sugaraival megezüstözi az öreg bükkfák hallgatag koronáját. Hej, be megkapóan szép az én becsés Kárpátjaim szüzi tisztaságban ragyogó tája!

9 óra 30 perczkor este, már nagyon kifáradva, egy havasi rétre érünk ki, alig vagyunk 150 méterre az oromtól, — itt négy nagy szénapetrencze van és szinte hivogat az itteni éjjelezésre. Elrendelem. 32-eseim hamarost eltakarítják az erdő szélén lévő ős fák alól a havat és szénát hordanak oda. Ez lesz éjjeli tanyánk.

Törzsem messze elmaradt, — nem zergevadászok, mint gazdájuk. Bánfi huszárommal és derék bakáimmal előkészítjük táborunkat. Sátrak nélkül, mert minden perczben ellenséges támadásra kell elkészülve lennünk, hiszen az orosz állások vonalának magasságában vagyunk, részben túl is rajta.

Sátrunk a csillagos ég, meg az ős bükkös, párnánk a havas moha. Kissé hideg lesz, mert tüzet nem rakhatunk az ellenség közvetlen közelsége miatt. Körülöttem két 32-es zászlóalj táborozik s én aggódva nézem vitézeimet s azon tudat gyötör,

hogy holnapra itt megint sok sir lesz, mert az iszonyú rém, mely oly borzasztóan garázdálkodott már csapataim között, még mindig nem hagyott el egészen bennünket.

Egy pokroczba begöngyölöm magamat és ledőlök a szé-
nára. E veszélyes nagy vállalkozásra Istennek ajánlva mindnyá-
junkat, az ős bükkös csendes susogása mellett hamar mély
álomba szenderültem.

Zúgva orgonázik, nyikorogva siránkozik az erdő és dü-
högve tombol a vihar; a fák koronáit csavarja, ide-oda rán-
gatja, míg a holdnak sugarai kétségbeesetten egyik törzsről a
másikra ugrálnak, nintha oltalmat keresnének a vadán hadakozó
szélvész ellen. Hosszú, nehéz felhősorok, akár csak megvert
hadseregek, rohannak az égen tova és ha fölénk érnek és nagyon
sötét lesz, akkor hó száll arcomra és mindjobban csipi azt.

Valaki mégis csak tüzet rakatott. A lángok vadán lobogva
majd leborulnak, majd magasra esapnak a vihartól veretve.

„Fiúk! az Isten áldjon meg jóakaratokért, de hagy-
játok a tüzet kialudni, mert nem tudjuk, hogy honnét les
bennünket a muszka.“

Vastag hóréteg fekszik rajtam. lerázom s megpróbálok
újra elaludni, hisz még csak egy óra van; de vizes, hideg
lábaim határozottan tiltakoznak ezen szándék ellen.

Sötétben, dühögő téli viharban és hóförgetegben gyüle-
kezünk!

Sok emberem hiányzik! Kis hókupacok alatt megtaláljuk
szegényeket; egy részük már meghalt; néhány még él, de az
élet mécsese bennük is már csak pislog. Itt, e csendes erdei
táborban is közöttünk járt az éjjel a kolera szörnye és szegény
vitégeimet megtizedelte.

A hófúvásos parton szürkületkor menetelve még sok kole-
rást vonszolnak elő a hó alól. És hány marad ott örökre?
Feketéskek arcuk és halálfélelemmel telt tekintetük első pillan-
tásra elárulja azt, hogy a kolera oltja ki derék életüket.

Innét a meredek partú sziklás kúpokon igen sűrű erdőben
haladunk. A bükkfák mind görcsösebbek, satnyábbak lesznek.
látszik, hogy ez már nem valódi hazájuk, túlságosan zord nekik.

Kiérünk a Kynczyk Bukowsky ormára és átlépjük Gács-
ország határát, az orkántól korbácsolva lefelé megyünk. A 32-esek
jókedvűek, meg vannak elégedve, tréfálkoznak.

Egy kopár élen a sivító hóviharban félig megfagyva egy
44-es örszemet látok tipegni, hiven figyel kis bajuzsán jégkéreg,
arca kékes a hidegtől. Kezemet vállára teszem:

— „Gyere velem fiam! Itt felejtettek Téged!“

— „Parancsom van itt állani és figyelni! Bocsánat, de
nem mehetek!“ feleli határozottan.

— „Fiam, most én, mint hadosztályparancsnokod parancsolom neked: Velem jössz!”

Mosoly vonul át fagytól kékes arcán s félig megdermedten lépdél a mély hóban a meredek parton velem. Kissé oldalt a főörs, mely nem kapta meg a továbbmenetelésre a parancsot. Elfelejtették! Majd kap érte az illető parancsnok. Odakiáltok: „Velem jönni!” — Magammal viszem az egész 44-es századot, kiknek arcán a megkönnyebbülés mosolya tükröződik.

A széltől meg-megrázott bozótton sűrű kristályokba fagyva rakodik le a köd. A szélvész száguldva kergeti a kopár hegyoldalakon és minden erőlködése daczára nem bírja keresztül-szakítani a hegyekre lapult vastag felhőzetet és a havat arcunkba korbácsolja, míg mi egy hosszú, kétoldalt nagyon meredek, mód-fölött sikos, fagyos ormon sokszor elvágódva ereszkedünk le az erdő felé. Az Isten velünk van és fürgeteget, sűrű ködöt küldött, hogy az orosz meg ne lássa a Kárpátok tetején átmászó hadosztályomat.

11 óra után Sianki irányából tüzelést hallok, úgy látszik, már hátba fogja elővédem az orosz.

Egyelőre a velem levő ezredet magam vezetem ki az erdőből a szántóföldekre a sűrű ködben és földve állítom föl, míg vezérkarommal tájékozodom. A Bukowiec és Beniowa közötti dülőúton állunk, Bukowiec közelében.

Éppen előttem, Sianki felől jöve, gyorsan harc alakzatba fejlődik arccal felénk egy osztag és beássa magát. A ritkuló ködben először nem tudom kivenni, hogy saját-e, vagy ellenség? Két 32-es századot rajvonalba rendelek s követem őket.

Közelebről megállapítjuk, az én általam Wolosate irányában még tegnap kirendelt bosnyák álló biztosításom, mely csak ma kapta meg a parancsot. Elrendelem, hogy itt maradjon további parancsig és értesitem, hogy mögöttünk a 69. ezred fog jönni.

Sűrű köd világosabb léggel váltakozik, vihar dúl, hó és eső vegyesen esik. Itt nem fagy. A mélyen fölázott talajban térdig süppedve, nehezen és kinosan vánszorgunk. Legénységem lábbelije egy rongy.

Végre lövés nélkül elérjük az ellenség háta mögött lévő nyomorúságos faviskókból álló Beniowa falut, a hol a 32-eseket egyelőre riadószállásokba helyezem el, hiszen egyedül vagyunk az ellenség háta mögött, tőle körülvéve és csak akkor kerülhetjük el saját katastrophánkat, ha gyorsan kiverjük őt az Uzsokból.

Zsidók embereimnek sült krumplit hoznak, melyből én is szívesen eszem egy kicsit, hiszem majd két napja, hogy nem ettünk semmit.

Dáni tábornok jelenti, hogy Siankinál az ellenséget hátbatámadta és heves küzdelemben áll.

A döntést még ma akarván kierőszakolni, vitéz 32-eseimet a Dánival küzdő ellenség északi, már messze visszagöngyölt csoportja ellen vetem harcra.

Az erdőri lakhoz fölmegek. Egy kis faház; picinyke, iszonyúan befűtött szobába vezet az öreg vadász. Távirászaím vannak itt, a kik már mindenüvé, a hova kell, összekötötték magukat.

Legényem bejön és a nyeregtáskából kipakkolt száraz holmit hozza, hiszen bőrig vagyok ázva és didergek. Az öreg erdőri lakoszobájába megek átöltözni. Enyves, savanykás tészta-szag üti meg orromat és a legborzasztóbb emlékeket ébreszti bennem föl. Itt kolerások voltak, az bizonyos. Na mindegy, elégszer aludtam ilyen helyen! Leülök, hogy csizmáimat lehúzhassam, — — a szék recseg. Ekkor az ágyban valami nyöszörögve megmozdul és a takaró alól egy feketeskék kéz látszik ki. Megdöbbenve rászólok: „Ki vagy?” — „Telefonista, — rémségesen rosszul vagyok!” Főlelmi kissé a takarót. Mélyre beesett, rémülettel tellett esdeklő szemek néznek rám a kiaszott kekesfekete arcból, hangja olyan, mint egy százéves aggastyáné. Kólera! Alig egy órája még jó egészségben érkezett ide és most már homlokára nyomta letörölhetetlen bélyegét a jeges halál; az agonia kezdődik és pár perc alatt rettenetes kínok között kiszenvedett szegény. Képe iszonyatosan eltorzult és fekete lett, tagjai görcsbehúzóva dermedtek meg.

Kisietek az 50 cm mély sárban a szép fenyves felé, Sianki irányában. Ott iszonyatosan ropog a puska és gépfegyver. Megfogtuk az oroszot és elkeseredett tusa folyik. Csapatokban jönnek a sebesültek. Tovább megek az erdő tulsó széléig, két szuronyos 44-es vitézem kísér. Látni akarom közvetlen közelből a küzdelmet. Öröömöm telik abban, hogy megoszthatom vitézeim sorsát. Zizegnek, csiripelnek és sivítanak a muszka lövedékek.

Látom csapataimat heves tüzharcban előttem fölgrálni és előre futni, föl a meredek dombra, Sianki irányában. Vitézül, erélyesen támadnak. Egy csoportot egy altiszttel az élén látok roharni vad golyózáporban. Dicső hősök! büszke vagyok rátok. Az utolsó fák alól ki akarok lépni, egy ág erős csapással letíti sapkámat a fejemről. Egy ideig nézem még a túsát, mely minden látszat szerint javunkra fog eldőlni, mert megletük az oroszot és gyorsan kihasználjuk az előnyt. A vállalkozás fényesen sikerült.

Nehezen vánszorogva sántikál az altiszt felém, kit az imént láttam kis csoportjával roharni.

— „Mi bajod fiam?”

— „Meglőtték a czombomat, megyek beköttetni és hamarost megint ki a svarmliniába harcolni! Csekélység az egész!”

„Az isten áldjon meg érte, derék fiam!” Kezet nyujtok neki, ekkor kitágulnak szemei és megdöbbenve néz rám.

„A бүdös muszka fenséges urunkat majdnem föbelötte. Hála Istennek, hogy nincsen baj.” Sapkámra mutat, mely át van löve! — úgy hát nem ág ütötte le a fejemről.

Sötét éjjel léptek csobogását hallom ajtóm előtt. Kimegyek. Egy hordágyat hoznak, lámpámmal megvilágítom. Egy vitéz 44-es, haslövés, állapot reménytelen. Elkisérem. A segélyhelynél szemecit kinyitja — megismer — és szomorúan mosolyogva sóhajt.

„Elestem, Fenséges Uram! Végem van!” — Kezemet homlokára teszem és örökre lezárom kialvó szemecit.

És az eső egyhangúan pacsangol tovább és sóhajtva nyög a hideg vihar, míg vitézeim vad hurrá! és lelkes éljen! kiáltásai a ropogó puskatüz közepette hangzanak.

Mire újból nyugvóra száll a nap, már messze Gácsországbán üldözzük a vakmerő vállalattal az Uzsokból kivert ellenséget. Dalolva és tréfálva menetelnek vitézeim, közöttük és velük menetel a jeges halál, a kolera réme, minduntalan valakit kitzasztva az élők sorából; csörgő csontkezeivel megállítván hűségese szívét.

*

Turka, 1914 október 10.

Piszkos, бүdös kis sarokszobácskában a nagy állomás-épület emeletén, csépeletlen, a hótól csuromvíz zabon fekszem és alszom! Hej, milyen pompás fekhely ez az uzsoki hóágyamhoz képest; csak az a rettenetes döglöthalszag volna enyhébb.

Három óra reggel van, midőn a házban erős és állandó lövöldözés keletkezik.

Világos van a koromsötét éj daczára, vörös a fény és szobámban az árnyak táncolnak. Füstöt kapkod el az ablakom előtt a szél és hallom az óriás lángok lobogását, az égő gerendák rohogását; a lövöldözés mind erősebb lesz. A földszinten, alattam van a folyosón. Revolveremet előkapom, ravaszát föl húzom. Bánfi revolverével mellettem terem, — az ablakot föltaszitom, — lent vad zürzavar, kiabálás, futkosás, — mind hevesebb lövöldözés és vörös fényben imbolyog minden. A szobám alatt az óriás lángok nyaldossák a falat, balról csapnak oda. Megvadult lovak nyargalnak horkolva, katonák szaladnak kiabálva; mind a lobogó hatalmas lángok táncoló, rémteli fényétől kísértetiesen megvilágítva. Égünk.

Bánfit kiszalasztom, míg legfontosabb pár holmimat, köztük naplómát összekapom: „Fuss! nézd meg mi történik!” Ekkor

össztüzek és sortüzek ropognak, reszket tőlük a fal. „Bánfi, gyere vissza, hiszen nem jutsz keresztül.“ Bánfi eltűnt. A lövöldözés nagyon heves, a gyorstüz közé az össztüzek durrannak. Csak vizes ruháimat — hisz a mult viszontagságos napokban minden elázott — kapkodom a kályháról magamra. Ebben a pillanatban erőszakkal betaszítják az ajtót és egy 32-es hadnagy lihegve áll előttem:

„A ház ég, tele van orosz lőszerrel, mely mindjárt egészen a légbé fog repülni: az Istenért tessék hamar kijönni, hiszen csak ez a vékony fal fedi Fenségedet. A robbanás a házat romba fogja dönteni.“

„És a lövöldözés?“

„Az az elszórt orosz lőszer, a mint a tűzben elsül.“

Bánfi hangját hallok lent:

„Fenséges Úr! Fenséges Úr!“

„Mi az! jövök már!“

„Tessék csak lefeküdni, nincs már veszély, a mi tetőnk előbb égett le, most a szomszéd ég! Én itt fogok maradni és vigyázok, ha újból át találna csapni a tűz, jókor fogok szólni.“

Fáradt lévén, az óriás durrogás közepette újra ledőlök zabkévémre. Csak pár pillanatig látom még a vörös fényt s a körülöttem bókölgető árnyakat! Hamarost újra elalszom.

*

Laborczfő, 1915 május 7.

A nagy, szent nap! Ünnepi hangulat lelkemben! Oly bizonyos vagyok abban, hogy Isten segélyével, szeretett, vitéz VII. hadtestem, a nagy Kárpáti csatában megtört oroszt hazám szent határaiból ma kiveri!

Még nem pitymallik, midőn kemény fekhelyemről, a kövezetről, fájós tagokkal fölkelek és a patakhoz megyek mosdani. Lehetetlen! Temérdek emberi hulla és lódög fekszik a vízben és az azt környező bozótban és leírhatatlanul förtelmes büzt terjesztenek. Hát akkor nem mosdom! nem először e háborúban.

Sietve Laborczfőre lovagolok. Kijárt meredek dorongúton találok tüzérségem egy részét, a mint fölvonatják nagy erőmegfeszítéssel, bivalyokkal és emberi segítséggel az 515-ös nyeregmagaslatra Laborczfő mellett. Mi is oda lovagolunk föl. Útközben csapataim nagy lelkesedéssel sapkáikat felém lobogtatva, viharos éljennel üdvözlőnek! Tudják, hogy ma hadtestemnek súlyos, döntő harcza lesz, tudják, hogy nincs dicsőbb földat miránk nézve, mint hogy életünk koczkáztatásával magyar hazánkból kiverjük az ellenséget.

Kora reggeltől kezdve heves harcban áll az egész had-

testem. Mindent a legkisebb részletekig pontosan látok. Déltől fogva mind jobban és gyorsabban fokozódik a küzdelem. A 17. hadosztály, főképen a debreczeni 39. és a szegedi 46. ezredek kétszer megfutamtították az ellenséget és egyes részeikkel délfelé bekanyarodnak, hogy a 20. honvédhadosztálynak nagyon súlyos küzdelmét dülőre vigyék azáltal, hogy az ellenséget hátbatámadják.

Mint hatalmas védőbástya áll előttem a Weretyszów hegyorma, mely a magyar-gács határt képezi. Ezt támadjuk ma. Az ellenség nagyon erősen be van fészkelve, úgy ott, mint az Ubiczon.

Állásaitól 80—100 lépésre mind sűrűbbek lesznek rajvonalaim és egy kis terepredőn beássák magukat. Nemsokára a budapesti első honvéd gyalogezredet látom a nagyváradi 4-esektől balra hátul, gyilkos ellenséges gyalogsági és gépfegyvertűzben előrefutni, sok vitézemet elesni. Soraik a holt térben mind sűrűbben gyülekeznek és egy bozótos vízmosáson túl egy szelid terephullámon fölkúsznak; innét már az ellenséges főállást oldalban fenyegetik.

A terephullám utolsó harmada kissé meredek; ott látok egy honvédet előre kúszni, csodálatos ügyességgel, bátorsággal és nyugalommal. A mint az élre föltolta magát, fegyverét archoz emeli, és löni akar; az orosz állásban egy tisztet pillantok meg, ki egy vastagabb fa mellett előrehajlik, bal könyöke föl-emelkedik, — egy villanást, egy alig látható kis kék füstöt látok és vitéz honvédem puskáját a földre ejti, fejét ráhajtja, nemsokára egy rángó mozdulatot tesz és a parton legurul, — közben a második is fölért, — megint megjelenik a fa melletti alak, — a lángoeska meg a ritka kékes füst és a második honvéd is holtan bukik le; — most — — újra — — és mindig újra előtűnik ezen kísérteties alak, — — átkozott szörny te! — — a kis láng, a piczinke kékes füstfelhő és azonnal visszahúzódik s egy hullával több fekszik a parton, — — a 49-ik; — — nem tudom mi történik velem — — széjjeltépném — — elvagdálnám azt ott a fánál; — — minden tánczol szemem előtt! — — Nem bírom tovább nézni! És megint csak odanézek, hisz valami erőszakkal kényszerít erre. — — Most kúszik fel az 50. honvéd, mögötte egy sűrű rajvonat, — — a mint az első fölér, a rémalak a fánál megjelenik, — — az Isten sújtsa őt! — — a villanás, — — a kékes füst, — — de most hibázott — — a honvédem czéloz, s nála villanik s a páraszerű füst mint fátyol jelenik meg puskája előtt; — — az orosz bekörmöli magát a fa kérégebe, puskája leesik, feje hátracsapódik, térdei összebicsaklanak és hanyattesik. Hála legyen az Istennek!

Vezérkari főnököm hozzám siet, azt hiszi valami nagyon különöset láttam! — — Semmi különös — — csak az ötvenedik; de most végre az igazi!

Nemsokára az egész terephullám meg van szállva; alatta pedig kitárt karokkal mozdulatlanul fekszik 49 hősöm! Szegény fiaim!

5 óraker délután látom derék 43-asaimat és honvédjeim egy részét a gyilkos ellenséges tűzben rohamozni — — nem képesek az állásokba behatolni; — közvetlen előttük fekvé maradnak és a tűzharcot újra fölveszik. Közben az 1. és 17. honvéd gyalogezredek csoportosítása, — kissé mögöttük a 3-asoké az ellenséges Weretyszów-állásnak jobbszárnya ellen befejezést nyer. Ugyanekkor alkonyodni is kezd. A legcsudálatosabb színekben izzik az ég és gyengéd rózsaszínűvé festődik a csatatér. A tűzérési tűz a legnagyobb fokára emelkedett.

Midőn szürkülni kezd és az est viola árnyfátyolát borítja a vértől párolgó határra s a tomboló küzdelemre, lóra ülök és sietve lelovagolok Laborczfőre. Az agyagos kopár parton meredeken visz le az út. A falunak egyik fele még lángokban áll, a másik már csak parázsló kékesen füstölgő hamu és törmelék. A kormos ablaknyílások, melyekből az ablakok kiétek, a bedől, megszenesedett ajtók, soványra égett fekete gerendák, bosszúért kiáltanak az égre!

Az iskola előtt 80 lépésre egy taraczk- és három ágyú-ütegem mellett haladunk el, ezek szünet nélkül a leghevesebben lövik az ellenséges állásokat, míg a gyalogság nagy veszteségeket szenvedve, fáradságosan közelebb dolgozza magát. Minden reng és reszket a zúgó harcban. Az iskolától jobbra benézek a Laborcz völgyébe, melyet a német Beskid-hadtest óriás tűzérési tüzellel áraszt el, akárcsak éjjel a gyorsvonati mozdony szikraesője. A tűzérési párviadal a fejünk felett folyik és az ellenséges puskagolyók csettegetve ütődnek bele a házak falába. A leírhatatlanul dühöngő csatának forró pokla közepén állunk. Az összelőtt iskolaépület falának támaszkodva, a bömbölő csatazaj közepette hallom a „rajta“ és „hurra“ ordítást és az én kétségbeesetten küzdő vitézeimnek zúgó éljenzését. Csapataim az utolsó emberig mind küzdelemben állanak.

Nem messze tőlem áll Briedler ezredes, ki csak mint vendég van itt; tapintatosan nem kérdez, nem beszél; hiszen látja, hogy vihar dúl keblemben; minden szó kin nekem, midőn csak várnom és remélnem lehet.

És a patakokban ömlő vér? Isten látja lelkemet, hogy boldog volnék, ha az én vérem folyna hazámért s így magyar testvéreimről elháríthatnám ezt! Nem lehet! Az én sorsom az, hogy gyötört lélekkel kell a patakozó vért látnom.

Néhány konzervdobozt tálnak föl — hisz 24 óra óta nem ettünk semmit! Egy kormos, sötét helyiségben ülünk; csak az égő házak lángjai küldik be tánczoló piros fényüket. Egy törött faggyúgyertyát hoznak és annak gyér világsága mellett eszünk! — — Eszünk? — — Nem! én csak nehezen gyömszölök le egy darabka kenyeret és egy szardiniát — azt is alig tudom lenyelni. Egész idegzetem csak úgy zsong az örjönégésig fokozott küzdelem hatása alatt, mely egész lényemet leköti. Most dől el a sors. Az Isten oltalmazza vitézeimet és legyen velünk.

Nagy hevességgel beront Grüner távirászfőhadnagyom. Arcza hamvasszürke, — a gyatra világitás daczára látom, — ajkai remegnek:

„Vezérkari főnök sürgösen a telefonhoz!“

Eisner Bubna alezredes fölugrik és követi a reszkető főhadnagyot és hamarost komor képpel jön vissza és jelenti:

„A 7. huszárezredet a gyalogsággal egyidejűleg a németek oldalán rohamra küldték. Az ezred majdnem egészen fölmorzsolódott, megsemmisült, 7 tiszt elesett, báró Trautenberg főhadnagy sok bajtársával megsebesült; — az arczvonal át van törve, — az oroszok egy erős oszloppal 1000 lépésre Laborczfőtől délre egyenest ide menetelnek. Ezt gróf Takács-Tolvay alezredes vezérkari főnök jelenteti!“

„A mennydörgös ménkü üssön bele abba, a ki parancsom ellenére a 400 karabélyból álló ezredet szurony nélkül rohmozta, a halálba kergette, egy erős orosz sáncz ellen kényszerítvén őket“.

Az oroszok 10 percz mulva itt lesznek. Nekem csak 6 tábori csendőröm van és 12 huszárom. Ezekkel az oroszok terjeszkedését nem tudom megakadályozni.

„Mindenk, a kinek fegyvere van, a falu bejáratához! Én öt percz mulva ott leszek szintén. Isten nevében előre, Uraim!“

„Éljen!“ az ő feleletük — és sietnek mind.

„Eisner alezredes a telefonhoz! — szólok én, — még egyszer kérdezősködik és azonnal egy zászlóalj 4-es honvéddel vagy 43-assal a Weretyiszowról oldalba támadhatja az úton ide előnyomuló ellenséget, — mi addig itt, a mennyire bírjuk, föltartóztatjuk. Isten önnel. Ha rendelkezett és értesített engem, maradjon a távbeszélőnél!“

Hamar puskámért szaladok és ki az utcára. Rettenetes géppuska- és tüzérségi tűz meg gyalogsági harc tಂಬol, sike-títő a vad lárma és vörös az ég az égő falvak magasra csapó lángjaitól.

A község kijárata felé szaladok. Sokezer torokból fakadó kiabálás, mely mindig jobban zúgó éljenzésbe megy át. A fegy-

verropogás megszűnik, hogy nemsokára megkétszereződjék, azután hirtelen halálos csend. Megállok, — — oly félelmetes a csend, — — oly várakozásteli, — — oly dermedt — — és oly lelketlő a kérdés szívemben: mi történt? — — tán a jeges kezét teszi szívemre a halál? — — valóság ez? — — tán üldöző tűz ropog újra? — — a miénk? — — orosz? — — A falu végéhez érek, — — megint néma csend! — — az összes ágyúk elhallgattak! — — Közelben egy lövést sem hallok, csak a szomszéd hadtesteknél dül a harszi zaj.

Mint az angyalok seregének dala, halkan dagadó, mind erősbödő és emelkedő hangokban egy szent ének rezeg a légben, oly bensőséges, oly megrázó áhitattal csendül fel, az enyhe esti szellőtől könnyedén ide hozva, egy egész nemzetnek meggyőtrött s mégis győzelemittas, nemes lelkéből teljes erővel hatalmas imaként törve elő:

„Balsors a kit régen tép!
Hozz reá vig esztendőt!
Meggúnhódte már e nép
A multat s jövőndöt!”

A gyászteli nagy örömnök forró könnyei szöknek szemeimbe, melyeket ezen oly egetrázóan igaz ima fakasztott. Odafönt kiverünk az oroszot az én imádott szent magyar hazámból.

Futva jön valaki. Vezérkari főnököm. Jelenti, hogy a honvédek a Wretyszow-on a határt elfoglalták és az utolsó oroszot Magyarországból kiverték, továbbá, hogy az áttörés a huszároknál jóvá van téve s a betört oroszok egy erélyes oldaltámadással kiverettek, azaz elfogattak. Az én vitéz 17. hadosztályom pedig nagy lendülettel szorítja vissza az ellenséget. Még nem tudták a tömérdék foglyot és zsákmányt megszámlálni.

Lelkes örömmel üdvözlöm dicső hőseimet és kiadom a parancsot az erélyes üldözésre. Az igazságos Istennek pedig legyen hála!

*

Wislok Wielki, 1915. V. 10.

. . . 4 óra 15 perczkor délután Dubail ezredes jelenti, hogy az oroszok sok kilométer szélességű vonalon, tőlünk északnyugatra, vad futásban menekülnek. Ez az én dicső 17. hadosztályomnak átkaroló támadása. Tehát a tegnapi elrendelt kanyarodással Bukowsko felé — a hogy szándékoztam — sikerült az oroszot új állásaiból kiemelni.

Kint vagyok s magam is nézem e fölséges látványt s elfojtott lélegzettel várom a pillanatot, a melyben az én nagy-szerű honvédeknek is rohamot fuvathatok s addig egész hadtestem tovább söpörheti Przemysl irányába a megvert ellenséget.

(A következő mondatokat szóról szóra irtam ki naplóból.)

Ott fönt, a hol tegnap az orosz tűzéréség által úgy megnyomorítottunk, egy kereszt állott egy öreg jegenyefenyő közelében. Egy gránát töben lesujtotta a fenyőt, a másik a keresztet. és most egymás mellett fekszik mind a kettő s a leütött keresztnél három halott huszárom.

Ez a lelőtt kereszt egy kimondhatatlanul fájdalmas, szomorú benyomást és félelmetesen rossz érzést hágy lelkemben, mintha e háború után minden, még a kereszt is sárba taposztatnék és a legborzasztóbb pusztítások vihara mindent, a mit sokezer éves cultura emelt és épített, porrá és hamuvá változtatván, elsöpörne. Bár ne láttam volna ezt a lelőtt feszületet, akkor ezen oly sokatmondó, vészjósló nehéz felhő nem húzódot volna szívem köré!

*

Temnicza, 1916. VIII. 9.

(A 6. Isonzó-csata 6. napja.)

10 órakor este némileg enyhült az ellenséges pergőtűz.

A tegnapi rendkívül súlyos harcok folyamán a székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred az ellenségnek minden erőfeszítése daczára, törhetetlen erélylyel kitartott. Kilencz heves olasz támadás törött meg a hős védők vasakarátán, míg odalenn szomszédomnál Görz kétségbeesett tusában elesett.

Komor és siralmasan szomorú volt születésemnapja, ez a mai nap melyen parancsra ki kellett a doberdói fensikot ürítenünk, pedig a VII. hadtest utólérhetetlen hősiessége a gyémántra vetett napsugárnál is fényesebben tündöklik. A rémséges lövegtűz egész nap, még soha nem látott dühhel, enyhülés nélkül viharzott. Nincs nyugalom, nincs pihenés, szüntelenül az orkászserű pergőtűz, roham, tomboló, kétségbeesett küzdelem s kézitusa, mely némely helyen egyáltalában nem szünetel s e pokol közepette az én szeretett hadtestem, a teljesen megsemmisült régi állásait az összes támadások ellen, minden óriás tömegrohamát a legelkeseredettebb küzdelemben vérbefojtva és visszaverve, öt halomra löve, létszámának több mint a felét elveszítve, tizenegy ellenséges dandár tömegrohamainak áll rendületlenül ellent. Minden rohamnál betörnek az ellenséges tömegek az én kimerült csapataim gyér vonalaiba, de a hősi szellem virraszt és véres ellenrohamokban verik vissza a merész ellenfelet. Csapataim ismételten kéretnek engem, hogy az itt levő magyar kereszt-erdők miatt ne adjam át a doberdói fensikot az ellenségnek, inkább elesnek az utolsó emberig bajtársaink sirjain. Hej, szeretett fiaim! megtört szívvel bár, de nem engedhetek, nem lehet!

A XVI. hadtest már messze mögénk szorult vissza, az én jobbszárnyam teljesen a levegőben lóg és csak sietve idevetett menetzászlóaljak szállották meg a Wippach folyó partját, hogy a fenyegető szerencsétlenséget pillanatokra elhárítsák. Ha nem megyünk vissza a Vallone mögé ma, úgy egy-két nap múlva későn lesz és nem lesz már lehetséges.

De szedjük sorrendbe az eseményeket, úgy a hogy történetek, úgy a hogy láttam.

Kora reggel óta az ellenséges tűz a legmagasabb fokára hágva folyton tart, különösen pusztító hatással San-Martino ellen. A Monte San Michele—San Martinoi alig kétezer lépésnél szélesebb terepszakaszt — az olasz foglyok vallomása szerint — négyezer aknavető és 2000 ágyú lövi.

A 4. honvédgyalozezredet korán reggel láttam, saját elhatározásából, a Monte San Michele tegnap elvesztett ormát lelkes és merész rohammal visszafoglalni. Az ott összpontosított irtózatol olasz pergőtűz miatt, felsőbb parancsra megint visszarendeltettek.

Sokáig nézem és nem tudom kivenni, hogy egy csoport — tán egy zászlóalj — a melyik a Monte San Michele 3. és 4. kúpja között a legborzasztóbb akna- és lövegtűzben hősiessen kitart, saját-e vagy olasz? Összeszorult szívvel látom hősie állhatatosságukat és úgy érzem, hogy ezek az én 46-osaim. Ettől északra a haláldomb és Wippach-Isonzó összefolyása között még mindig a legelső, teljesen betemetett állásokban kitartó, siralmasan megfogyott vitéz védőrséget az 1. és 3-as honvédek kissé visszaszorítja az ellenségnek folyton hullámzó, viharzó támadása. A Monte San Micheletől délnyugatra ismételten támad az ellenség és betör állásainkba, de a szegedi 46-osoknak hallatlan vitézséggel vitt ellentámadása megint kiveti őt.

Baj, hogy a felsőbb helyről elrendelt visszavonulást megkezdvén, tüzéségem legnagyobb részét új állásaim mögé kellett állítanom és így a mai küzdelemben már nem tud közreműködni.

Mint a viharkorbácsolta Óceán bömbölő hullámóriásai, folytonosan a sziklapartnak rontva összeroskadnak, úgy követi roham a rohamot, mindannyiszor vérbefulladva, hőseim sziklaszilárd vonalainak szuronyai között omlik össze. Szünet nélkül rohamozik a bámulatosan kitartó olasz sereg, ma már tizenolczadszor.

Több órai pergőtűzelőkészítés után, melyben a legzordonabb ágyúóriások bögve küldik megszámlálhatatlan lövedékmonstrumaikat, mindig újabb támadások rohannak lángbaborult, füstbeburkolt állásaim ellen, kimerült, megcsappant vitézeim maréknyi csoportjának egy percnyi időt sem hagyva, még lélekzetvételre sem.

Hallatlan az olaszok merész állhatatossága, melylyel össze akarják törni dicső kis seregem utolsó erejét.

Egy napsugár a halálos fürgetegben az én szeretett hőseimnek mindenkifélt dicső viselkedése a mai idegsorvasztóan borzasztó napon.

Hűséges kísérem, Szombati Pál káplár, a hódmezővásárhelyi gazdag parasztfiú, midőn megtudta, hogy százada és parancsnoka egy cavernába szorulva olasz fogságba esett és egy olasz osztag lehetetlenné teszi menekülésüket, utolsó pár emberét — heten vagy tizen voltak — összeszedi, rohamozva szalad az olasz századnak a hátába, kézigránatokkal széjjelveri az és kiszabadítja parancsnokát és bajtársait.

A San Martinótól északra 4 óraker délután széles vonalban betört ellenséget újból heves dulakodásban kiverjük, mindjárt azután az Isonzónál és Boschininél tör be, hol még 9 óra 15 perczkor este is vadán tombol az örült küzdelem. Nincs egy percz sem, melyben ne volna arczvonalam több helyén heves kézitusa.

8 óraker este éri el tetőpontját az irtózatos csata. Soha nem észlelt következetességgel, mint a Szamun fürgetege, ma már 19-szer rohamoznak az ellenségnek óriás tömegei. Tüzérségem nem működhetik már közre s így a szörnyen erős csapás egyedül kimerült gyalogságomat éri és a legirgalmatlanabb öldöklés következik. Kézigránáttal, szuronynyal, késsel, puskatussal s ha ez eltörött kövekkel verik agyon egymást. Vértenger, hullák garmadáit, haldoklók ezrei borítják a hajmeresztő gyötrelem gyászos szinterét; míg végre egész vonalaimon egy példátítkító ellenrohammal visszavertük a bámulatosan szívós ellenséget. Mind a két fél halálosan ki van merülve s ott hever a vérben s a Karst porrázúzott szikláiba taposva mindkét ország virága, büszkesége.

Ezalatt a 17. hadosztály a leghevesebb pergőtűz alatt áll. A temesvári 61-esek a viharzó ellenséges rohammal benyomott vonalaikat, egy ragyogó hősiességgel végrehajtott ellentámadással, súlyos kézitusában visszaszerzik. Ettől délre szintén áttöri vonalaimat a mind hevesebben és sűrű hullámokban támadó ellenség, míg tüzérsége a pergőtűz orkánszerű lövedékáradatával önti el előnyomuló utolsó tartalékaimat. Egy lángtenger a Doberdó és örjítők a kinok. Az egész egy vadán dühöngő vulkán s úgy reszket a Karst, mintha vonaglana.

A betört ellenséges tömegeket a tüzáradat közepette az én dicső debreczeni 39. ezredem veri vissza kétségbeesett, folyton ismétlődő kézitusában. Jaj, ha arra gondolok, hogy mily gyászosan óriás veszteségeink vannak, — akár édesgyermekemet vesztettem volna el.

9 órakor itt is a legnagyobb hévvel támad újra fáradhatatlan ellenfelünk és hosszú hullahegyek maradnak ott, hol 39-es hőseim a teljesen megsemmisült állások helyén megtörik a támadást.

Forró nyári nap volt a mai és az, a mit a Doberdó sziklái láttak, égbe kiáltja: „Ne bántsd a magyart!”

Az, a mit csapataim végbevittek, emberfölötti, a mit elszenvetted, Dante poklában nem ismert kín! Nincs szavam, mely méltó volna arra, hogy a magyar katonának dicséretét zenghessen.

Az én hős hadtestem nagyjában a megsemmisített régi állásait tartja most is, midőn az utolsó olasz roham is vérbe-fulladott. Egy hullamező a Doberdó, melybe vérevel írta be a magyar és az olasz, hogy mi a valódi hazafiaság, mi a valódi hősiesség.

Éjfélkor Boroevics parancsára a Vallone mögötti új állásokba vonulunk, a doberdói fennsíkot elhagyva. Utóvédjeink reggel 2 órakor követnek. Elcsendesült minden, csak az ellenséges tüzéség lövi a holtakkal telt állásokat, melyekben, a patkányok ezrein kívül, élő lény nincs.

Otthagytuk a hullákkal borított, hősvérrel áztatott sziklasivatagot és a dicső emlékeket s a megszámlálhatatlan sírokat, csendes kereszterdejűkkel, melyek a Karstot szent helylyé avatják, a hol a martirok illete Isten kegyelmében nyugszik. A sírokat, melyekhez oly igen nagyon ragaszkodtam. — — Borzasztóan földült lélekkel távozom, hogy két kilométerrel hátrább folytatódjék a Karstnak pokoli kinja.

Olyan a lelkem, mint az őszi vihar dulta virágos kert, — letörve, megfagyva a szeretettel ápolt, illatozó virágok! 14 hónapi leirhatatlan szenvedések és az emberi türésnek, áldozatoknak netovábbja! Vége van! Nem használ a siránkozás! Isten veletek dicső halottjaim, — titeket, — a kopár sziklát s a dicsőséges multat, e történelmi helylyel átengedjük az ellenségnek és azt a sok-sok szívet facsaró emléket.

*

Vittorio Venete. 1918 június 10.

Heves tüzéségi tűz egész hajnalhasadtáig! Doberdónak fekete napjaira emlékeztet engem. Csak úgy dobol, midőn fél három órakor reggel automobilon Pieve di Soligora sietek, hogy a piavementi tábori őrsök egynémelyikét meglátogassam.

Midőn a szürkület lassan fölemel mind ritkuló fátyolát, görcsösen dübörgött, reszketett minden a lövegek tüztétől, a Piave mentén meglapulva, mint fázós őszi köd, sűrű füstfelleg

terült el, mintha a Montello alá szürke szőnyeget húztak volna. Egyes madárkák a nagy lárma daczára dalolnak.

A szőlők zöld lugasai között az országu-ton, egy honvéd által kísérve, siettem gyalog s a teljesen a laposokba simult sűrű füstfelhőt néztem. A lövöldözés lassan csillapult. Midő-n az imént oly erősen lött küzdelmi övet elértem, már csak egyes gránátok sustorgása és recscsenése hallatszott, de ez is nem-sokára teljesen elcsendesült. Mire a napnak első sugarai pirosra csokolták a hófödte havasok csipkés ormait, halotti némaság lett.

A romhalmazzá lött Chicsolanál, a 69. ezrednek második számú főörsén túl van egy útszé-li kút. Már egy-néhányszor voltam ott. Ezt a helyet „halálugrónak“ nevezik bakáim, mert az ellenség úgy tüzéségével, mint kitünően belőtt géppuskáival mindenre lő, a mi ott csak megmozdul. Ha futva megy ott el egy egyes ember, akkor a gépfegyverlővések elkésve szoktak érkezni.

Erről a tájról fájdalmas nyögést hallok és frissen föl-szakított talaj- s mérges pikrinszagot érzek. Szembe két hord-ágyat hoznak, két súlyosan megsebesült 69-essel, egyiknek két lábát szakította le a gránát. Ott nem messze fekszik az egyik szegény láb, még szíváro-g belőle a vér. Ő maga csendes-en nyögve fekszik a hordágyon. Sajnos, azonnal látom szintelen, elváltozott arcán. fehér ajkain és üvegesedő szemein, hogy a halálnak nagy órája ütött. Homlokán a hideg verejtek gyöngyei ragyognak a fölkelő nap első sugaraiban! Szegény hűséges vitézem, ki 25 hónap óta szakadatlanul a tűzvonalba harc-zott. Kezemet fejére téve megindultan szölok: „Fiacskám“. Megismer s mosolyog, míg szemeiből az élet sugara lassan kialszik, — kezeit összekulcsolva imádkozik: „Istenem oltalmazd meg baj-társaimat ilyesmitől. Oltalmazd meg szép magyar hazámat!“

Utolsó gondolata is magyar hazánk volt. Mélyen meghatva hagytam el e rossz helyet és hősömet, ki imára kulcsolt ke-zekkel, mosolylyal ajkán aludt el örökre.

Egy a szőlőlugasokban ma éjjel kitünően leplezve fölállí-tott üteghez mentem ezután, hol parancsnoka, Kunos Jenő fő-hadnagy jelentkezett.

Alig hogy Mercadelli felé folytattam utamat, kísé-röm rosszul lett és a segélyhelyre kellett őt küldenem. Tovább menve, a fölségesen illatozó virágzó szőlőlugasok üde zöldjében a teljes esend jól esett.

Itt az illatozó virágok szelid pompája, s alig 100 lépés-el tovább haldokló emberiség nyomora.

Lent a Mercadelli-szoros torkolatában a vadregényes rej-tekü főörsnél, majd a Piave-szigeten levő táboriörsnél a Piave mellett állva, nézem annak zúgó, rohanó habjait, míg a víz föle

hajló tölgyfák suttogva mondják el nekik titkos sejtelmeiket. Szemben a Montellon látom a vörössesárga sziklába repesztett olasz állásokat.

Élesen csettenve repülnek el fölöttünk az olasz puska-golyók és bögve a távol hátul levő ütegeknek szánt nehéz olasz gránátok és az erdő tovább suttog, a zúgó ár pedig rohan az Adria felé.

És mily végzet felé rohanunk mi?

Elvesztettük a háborút, pedig megverve nem voltunk, hiszen mindenütt győztesen, messze ellenséges földön állottunk. A Kárpátokon túl Romániában, messze bent Oroszországban és a Piave partján, Itália napsütötte zöldelő szőlőlugasai között.

Elvesztettük, mert még erős kezünkől kicsavarták a fegyvert, nem a becsületes harczot vivó ellenség, hanem fattyú, gaz hazaárulók, kik bár magyarnak vallották magukat, az internationalismus szennyével bemocskolták dicső, babérkoszorúzza fegyvereinket és megbecstelenítették a szent magyar nevet.

Ez elmúlt! — — és előttem egy csillag ragyog, fényesebb mint az, a mely a napkeleti bölceket Betlehem felé vezette, tündöklőbb a tavaszi napsugárnál, — — és ha felhők vonultak is elébe, a csillag nem, csak a felhők fognak elmúlni s újra fog ragyogni a hősiesség és nemzeti érzéssel párosult hazaszeretet szent csillaga, mely vitézeim lelkében annyi dicső önfeláldozás és önzetlenség kútforrása volt, mely képessé tette őket a Kárpátok rémes tusáit és a Doberdo poklát évekig elviselni.

Kell, hogy a hazaszeretet e dicső csillaga minden lelket oda vezessen el, a hol meg fog születni hőseimnek eszménye, melyért énekelve ontották drága vérüket:

a boldog, nagy Magyarország!

III.

HONFIBŰ.

Szép ifjúságom boldog idejében
 Nem volt okunk a honfíbúra sok;
 Ah mégis, gondba elmerülve mélyen,
 Daloltak arról ősz nagy lantosok.
 Én könnyű nótát szórtam tünde árba,
 Hisz' minden ifjú tékozló fiú —
 S azt gondolám az öregek dalára:
 Szép, de avult szó az a honfibú.

Örökre eltűnt zord idők divatja,
 Gyászmente egykor, most csak ósdi mez;
 Ki még felölti, mult baját siratja,
 S küzdő erőnket csak gyengíti ez.
 S úgy néztem én a honfibú dallóit,
 Mint a hajótörésnek vesztesit,
 Kiket az átélt kin még egyre bódít
 S a vést a biztos parton is lesik.

De jaj nekem! . . . A biztos part ma hol van?
 Óh, jobb ma nektek ősz nagy lantosok!
 Ti értetek csak biztos partra holtan,
 Melyen mi élünk, az alámosott;
 Oda a szirtek, melyek védve ótták,
 Körül a földje omladoz lazán . . .
 Ajkamra fagytak a víg könnyű nóták,
 Csonkult tetemként itt hever hazám.

Ma már megértem porladó nagy költők
 Nemes lantjának baljós hangjait
 S azt az egész hajótört emberöltöt,
 Mely vész multán is a honfibúba' hitt.
 Ők, hullámverten végre partot érve,
 Borzadva emlékeztek vissza rá,
 Hogy oly vad örvényt láttak, mely a mélybe
 Új nemzedéket vonhat még alá.

Nem magukért, de érettünk borongva
 Volt honfibúval fátylazott daluk,
 Míg a miénk a látszaton ujonga
 S azt hittük a jövőnk diadalút.
 Ma már a hívek elgyötört szívének
 A léha, lanyha új hang mind hazug, —
 A honfibúról szól megint az ének,
 A holt nagyoknak éled igazuk.

Kalithangverseny nem csábit ma engem,
 Lelkem komoly rá, a szívem süket.
 A halhatatlan öreg erdő zengjen
 Istent, királyt, hazát és hősokeket!
 Halljam dicsét és bűneit a multnak,
 Mindazt mi szép volt, mindazt a mi rút! . . .
 De ah! a mindből semmit sem tanultak
 Értik-e szintén a szent honfibút? . . .

Őrjít a kétség . . . Nem, még most sem értik
 Eldobva mind a mult erényeit
 S vértükbe véve minden ősbűn mérgit,
 Dúlni rohannak a köztiérre itt.
 Szent honfibuja ősz nagy lantosoknak
 Nem szól ezekhez, sem az én dalom —
 Pedig, a min tudatlan áttaposnak,
 A mi hazánk is az a csonka rom.

Lidérez nyom, kiver a hideg verejték,
 Kiáltanék, mint álmnyügözött:
 „Sok gyilkolónk új tört kifenve rejt még
 Békepalástok ránczai között!“ . . .
 Ne vonjunk új vést a kis drága rögre,
 Mely nagy hazánkból kolduskoncz nekünk!
 Ha ez is elvesz, elveszünk örökre.
 Míg ez miénk: vagyunk, remélhetünk!

Csak halkan nyögjünk. mint a sebzett dúvad,
 Kit még csapáz sok álnok orvvadász;
 De virasztó dalát a honfibuinak
 Soha ne hallja szünni a néma gyász!
 Nem támad az fel, a kit nem siratnak,
 Bűn a zajos tor, hát még a közöny!
 Dicső öröm csak sírókra viradhat,
 Míg nem virad: sosem elég a könny.

Ember halála Isten rendelése:
 Mi e miatt hull, a könny bármi bő,
 Hogy az örök sors hőles Urát ne sértse,
 Apadjon el, ha irt hoz az idő;
 De az, mit dalban honfibuából ejtünk,
 Vetés a könny, szívekbe hull a mag,
 Ott benn csiráz, s a hosszú tél, ha eltűnt,
 Kikél a mag s a termés: szent harag.

Óh honfibu! te ősz magyar örökség,
 Egyetlen, a mit el nem veszthetünk,
 Te szállj ma a szívekre, hogy szeressék
 Törhetlenül mi széttört nemzetünk!
 Hogy tudjanak ma érte sirni halkan —
 S ha viradást hoz bármi messze kor:
 Nagy szent haragra kelni új viharban,
 Mígnem mi széttört újra összeforr.

Kozma Andor.

IV.

Főtitkári jelentés.

(Balogh Jenőtől.)

Kilenczven év előtt tartotta Akadémiánk első nagygyűlését. Ezóta a titoknak, később a főtitkár tiszte: a mint első évkönyvünk archaismus-szal írta volt: „esztendőről esztendőre a Társaság jegyzőkönyveiből kiszedni történetét“.

Ha e szokást követném, munkásságunk egyik legszomorúbb évének kellene képét adnom.

Melyikünk tudott volna nyugodtan dolgozni, a mikor több magyar városból, a melyekben közoktatásunknak, egész közművelődésünknek, lelkünket emelő, soha el nem muló annyi fényes történelmi emléke él, — nagyrabecsült társaink mint menekültek jöttek közénk?

Kénytelenek voltak távozni a hódító ellenség elől, ott-hagyva munkatermeiket, műszereiket, kitünően felszerelt intézeteiket, évtizedeken át gyűjtött, a külföldi irodalom legjobb termékeivel bővelkedő könyvtáraikat is.

Mindez a több mint százmillió korona értékű, ma nem is pótolható felszerelés, az akkori kormánynek megbocsáthatatlan közönyéből, időlegesen elveszett a magyar tudományos kutatás számára!

Azután a nem győzelmes és mégis hódító ellenségek által megszállott területekről egyenként szállingóztak a szomorú hírek csonka Magyarországra!

Hallanunk kellett: mint zárják be mindenütt, a teljesen magyar városokban is, a magyar munkáskézvel, magyar áldozatkészséggel emelt magyar iskolákat.

Értesültünk, hogy a magyar művelődés sokszázados munkásságának területén az ellenség egyszerűen megsemmisíti a bevitt magyar nyomdai termékeket; a csehek által megszállott területen pedig az ottani teljhatalmú miniszter a magyar nyelvű nyomtatványoknak, még a tisztán tudományos, irodalmi és művészeti termékeknek terjesztését is szabadságvesztésbüntetés terhe alatt megtiltotta.

B. Főtvös József mondta egyik megnyitójában, hogy Akadémiánk feladata a multnak romjain magasan lobogtatni a nemzeti érzés zászlaját és a multnak emlékeivel fenntartani a szebb jövő reménységét.

Nem fogjuk némán tűrni, hogy a megszállt területen lakó több mint 3 $\frac{1}{2}$ millió magyarral szemben a békeszerződésnek kifejezett megsértésével, megfosszanak bennünket ennek a szent jogunknak kötelességszerű gyakorlásától.

Mindnyájunk munkakedvét megbénította a nemzetünket igaztalanul ért bántalmaknak teljes átérzése.

Csak az erősebb lelkűek birtak zavartalanul tovább dolgozni. Abban a néhány perczben, melyben szólhatok, a nagyobb dolgozatok közül ma csak *Csengeri János* társunknak befejezett Horatius-fordítását és *Kozma Andor* t. tagnak egy ősmagyar tárgyú nagyobb epikai művét említhetem fel.

Üléseinket (összesen 43-at) megtartottuk ugyan, de munkásságunk eredményeinek közzététele elé az ismert viszonyok több mint két év óta nagy nehézségeket gördítettek. Folyóirataink szüneteltek, vagy csak megszorított terjedelemben jelenhettek meg. A már évek előtt nyomdába adott, valamint az újabban bemutatott dolgozatok kinyomatása megakadt.

Elvesztettük Akadémiánknak két igazi díszét és több jeles tagtársunkat is.

Utolsó nagygyűlésünk óta elhunytak:

Benczúr Gyula t. t., a magyar festőművészet büszkesége, a festészeti mesteriskola igazgatója; *Lóczy Lajos* t. t., a földtannak és földrajznak európai híré művelője, a legnagyobb magyar méltó fiának keleti útján kísérője, a ki ez utazás földtani és paleontológiai eredményeit feldolgozta és ezenfelül hazánk egyes vidékeinek, főleg a Balaton környékének tanulmányozásával is megörökítette, szakmunkásságával és nemzetközi nagy összeköttetései révén pedig a külföldön is szakértők előtt mindenütt tiszteltté tette a magyar tudós nevét.

Elhunytak továbbá: *Endrődi Sándor*, a kitérő költő és műfordító; *Kozma Ferencz* I. tag, érdemes paedagogus; *Kégl Sándor*, a jeles orientalista, perzsa philologus; *Bruns Ernő* és *Waldeyer Vilmos* külső tagok; előbbi a lipesei egyetemen a csillagászat tanára s az observatorium igazgatója, utóbbi kitérő anatómus, a porosz akadémia örökös titkára, a fiatal magyar természettudósoknak nemes jóakaró barátja.

Az emlékkiállítás, a melyre Akadémiánk is két Benczúr-képet küldött, újból bizonyította, hogy Benczúr Gyula neve élni fog, a míg a magyar művészetnek emléke fennmarad. Több elhunyt társunknak nevét megörökítette munkásságuk; valamennyinek emlékezetét megőrzi tagtársi kegyeletünk.

A mult évnek szomorú emlékeibe csak néhány fénysugár világít be.

Jövőnkbe vetett reményünknek megkapó jelensége a magyar monda, a mely bizakodó hittel várja-várja, hogy válságos időkben a halhatatlan elődök „nem földi erővel” jönnek segítségünkre.

Ferenczi Zoltán és Hóman Bálint társainktól a mult évben rendezett emlékkiállítás kapcsán tartott ünnepi ülésen mi is

idéztük *Zrinyi Miklós* a költő, az államférfi, a *hadvezér* halhatatlan lelkét. Tudományos munkáinkban is szükségünk van *Zrinyi* lelkének erejére avégből, hogy ezen a honfivérrel megszentelt földön ezentúl is betölthessük fajunknak gondviselészerű rendeltetését: folytathassuk a magyar művelődés munkáját és ha az évezredek határokra belül lakó magyarok között e munka végzését vagy eredményeinek terjesztését gátolni akarják, *Zrinyi*-nek erős szavával kiálthassuk oda az egész világnak: „Ne bántsát a magyart!”

Örvendetes tény volt az a tudományos munkásság is, a melyet jutalmakkal kitüntetett tagtársaink és a pályázatokon feltűnt új munkatársak a kedvezőtlen viszonyok ellenére kifejtettek.

Bölcséleti, társadalomtudományi és történelmi (második) osztályunknak *egyhangú* javaslatára nagygyűlésünk lelkes örömmel ítélte oda a *nagyjutalmat b. Wlassics Gyula* ig. és t. tagtársunknak, a ki nyolcz évi évkörben megjelent nagybecsű tanulmányaival egyrészt a magyar közjog terén folytatott nemes és győzelmes küzdelmet, másrészt a nemzetközi jog terén megmutatta jól felfogott nemzeti érdekeink védelmének helyes módját (l. fönt Akad. Értesítő 74—85. l.).

A nagyjutalomhoz legközelebb eső *Kautz Gyula első mellékjutalmat* elhívó kiváló társunk, *b. Láng Lajos*, *A statisztika története* című művének, körülbelül negyvenéves tudományos munkásság legkiemelkedőbb termékének (l. fönt 85—87); a *Marczibányi-mellékjutalmat* pedig *dr. Finkey Ferencz* l. tagtársunk büntető perjogi munkájának ítéltek oda (l. fönt 87—89. l.).

A múlt évben és a f. évi nagygyűlésig ezenfelül a következők kaptak jutalmat:

az 1919. évi Vojnits-díjat *Herczeg Ferencz* másodelnök *A fekete lovas* című, izzó hazaszeretettel írt, kitűnő színművéért (Akad. Értesítő 1920. évf. 81—82);

az 1920. évi Vojnits-díjat *Pekár Gyula* l. tag *Danton* című hatásos történelmi színművéért (l. fönt 42);

a Lévy-jutalmat *Buday László* l. tag Csonka-Magyarországról írt művéért (l. fönt 47);

az 1920. évi Teleki-jutalmat „A világhódító“ című szomorújátékért *Gyomlay Gyula* l. tag (l. fönt 48—49);

a kiváló tanítóknak szánt f. évi két Wodianer-jutalmat *Homor Lajos* és *Piller József* igazgatótanítók (l. fönt 48—50);

továbbá *Réz Mihály* a Bródy-jutalmat (l. fönt 89—94);

Kandó Kálmán a Wahrman-jutalmat (l. fönt 94—100);

Klemm Antal a Sámuel-jutalmat (l. fönt 100—101);

Domanovszky Sándor az Ipolyi-jutalmat (l. fönt 102—103);

Erekly István a Sztrokay-jutalmat (l. fönt 113—114);

Saüle Tivadar a Pollák-jutalmat (l. fönt 106—107);

Mályusz Elemér a Lukács Krisztina-jutalmat (I. f. önt 104—106);

Csekey István a Jogi Monographia-segélyt (I. f. önt 111—113).
T. Közönség!

Dante remek tri'ogiája mindegyik részének végén *a csillagokhoz* emelkedik.

Intését követem, midőn nem időzöm tovább a mult évnek emlékeinél, hanem *felfelé* és *előre* tekintek.

Akadémiánk is teljesen át van hatva nemzetünk nagy művelődési erejének tudatától és attól, hogy a magyar fajnak ezen az ezredéves földön gondviselésszerű culturhivatást kell betöltenie. Ezért nemcsak tudjuk, bizton érezzük is, hogy a manák szörnyű romlását újabb felvirágzás fogja követni.

A népeknek újból meginduló békés, dicső versenyében a magyar közművelődés munkája lesz *a legjelentősebb*. Ennek erejében és rendeltetésében reménykedve, fogunk mi is az újjáépítéshez.

A közelmultban fejtette ki Beöthy Zsolt tagtársunk a Kisfaludy-Társaság elnöki székéből, hogy két nagy nemzeti katastróphánkat irodalmunk fellendülése követte.

Mohács után a Gondviselés rendeléséből néhány apácza írta az első codexeket, a melyeknek elkészültétől számítjuk a magyar próza történetét.

Világos után Arany János „vigaszért a multakhoz fordulva“, megírta a „Daliás idők“-nek remek énekeit és belefogott a Csaba-trilógiába; a nagy mesemondó ekkor írta legolvasottabb regényeit; Tompa Mihály, Lévay József, Gyulai Pál lantján a „honfibu“ legszebb és leghatásosabb költeményeiket fakasztotta. A legnagyobb magyar alighogy magához tért szörnyű betegségéből, geniejének és sarkazmusának teljes erejével megírja a „Blick“-et, mely a Történelmi Társulat kezdeményezésére Akadémiánk közreműködésével legközelebb új kiadásban lát napvilágot. Államférfiaink és kitünő íróink a publicistika, a közjogi és politikai irodalom, Horváth Mihály és Szalay László pedig a történetírás terén alkotnak maradandó műveket.

Ugyanezt a fellendülést reméljük most is. Az utolsó összehozás után költőink, íróink, tudósaink színe-java áll Akadémiánkban munkába.

A régi jelesekhez több új társat választottunk.

Új tiszteleti tagtársaink: *Hubay Jenő*, a kitünő művész és zeneszerző, valamint *id. Pekár Imre*, a ki a magyar búza és a magyar liszt körül végzett nagyérdemű kutatásokat.

Két kiváló, régi levelező tagunk: *Hutýra Ferencz*, az orvostudományok kitünő művelője és *Zimányi Károly* rendes tagokká léptek elő.

Új levelező tagtársaink:

Mészöly Gedeon, magyar nyelvész;

Förster Aurél, a classica-philologia művelője

Papp Ferencz, irodalomtörténész;

Heller Farkas, közigazda és socialpolitikus;

Székelly István, a bölcelet és az általános társadalomtudományok kiváló művelője;

Erekly István, köz- és közigazgatási jogunk fáradhatlan munkása;

Lechner Károly, jeles psychiater;

Mikola Sándor és

Zelovich Kornél a természettudományok különböző ágainak munkásai.

Külső tagokká választottuk:

Wichmann György helsingforsi egyetemi tanárt, a finnugor nyelvtudomány kiváló művelőjét és

Wolf Gyula berlini műegyetemi tanárt, közigazdát.

Akadémiánk nevében köszöntöm őket abban a biztos hitben, hogy jövődő munkásságukat is „a magyar közművelődés szent ügyének fogják áldozni!”

Mindnyájunk lelkét marczangolja ugyan nemzetünk szörnyű romlásának teljes átérzése, mégis — Kozma Andor társunk egyik költeményének szavaival —

... „úgy érzem: kétségbeesni vétek,
Bár óceánként vesz körül a sok rossz,
A búpokolból, mely ma rank sötétlett,
Isten kivisz még a szép *csillagokhoz!*“

V.

Dante.

Székfoglaló *Prohászka Ottokár* r. tagtól.

A terjedelmes dolgozat az Értekezések közt fog megjelenni.

Jelentés

a M. Tud. Akadémia 1920. évi munkásságáról.

I. *Ülések.*

A M. Tud. Akadémiának 1920 január 5-től kezdve bezárólag december 20-ig egy rendes nagygyűlése, egy elegyes ülése, 10 rendes összes ülése, 27 osztályülése, 4 igazgatósági ülése, összesen tehát 43 ülése volt.

* * *

Az I., azaz Nyelv- és Széptudományi Osztály 9 nyilvános és 7 zárt ülést, összesen tehát 16 ülést tartott.

A nyilvános ülések tárgyai a következő fölolvadások voltak:

Január 5-én: SOLYMOSSY SÁNDOR I. t.: A Toldi-monda keletkezése. (Székfoglaló.) — Február 3-án: FERENCZI ZOLTÁN r. t.: A lingua vulgaris az irodalomban. — Márczius 1-én: NÉGYESY LÁSZLÓ r. t.: Zrinyi Miklós prosai munkáinak új kiadása. (Székfoglaló.) — Márczius 22-én: VARGHA DAMJÁN I. t.: Clairvaux-i Szent Bernát a magyar codex-irodalomban. (Székfoglaló.) — VIKÁR BÉLA I. t.: Jelentés Lafontaine meséinek magyar fordításáról. — Április 26-án: GOMBOCZ ZOLTÁN I. t.: Julián második jelentése. — GYOMLAY GYULA I. t.: A magyar igealakok rendszere és használata. — Május 17-én: CSENGERI JÁNOS r. t.: Horatius satiráinak és epistoláinak új fordítása. (Székfoglaló.) — SZINNYEI FERENCZ I. t.: A magyar életképirodalom. — Június 14-én: HORVÁTH JÁNOS I. t.: Petőfi hangulatírája és a tiúndéralom. (Székfoglaló.) — Október 18-án: SZINNYEI FERENCZ I. t.: Novella- és regényirodalmunk a szabadságharczig. — November 15-én: MELICH JÁNOS r. t.: Anonymusnak egy helyéről. (Székfoglaló.) — HEGEDŰS ISTVÁN r. t.: Vigasztaló iratok az antik korban. főkép Boethius.

A zárt ülésekben az osztály a rendes folyóúgyeket intézte el, gondoskodott a pályamunkák és a kiadásra benyújtott dolgozatok megbírálásáról s az elhúnyt tagok fölött mondandó emlékbeszédekről.

* * *

A II., azaz Philosophiai, Társadalom és Történettudományi Osztály a nagygyűlési zárt osztályülésen kívül 9 nyilvános és folyóúgyek elintézésére ezenkívül 7 zárt ülést, összesen tehát 17 ülést tartott. Ezzel az osztály ismét felvette rendes munkásságának fonalát, mely az 1919. évben részint a télidei fűtési és világitási nehézségek, részint az ú. n. Tanácsköztársaság által történt felfüggesztés miatt hónapokon át megszakadt. Fűtési és világitási okokból az osztály az elmúlt 1920. évben is kénytelen volt a téli hónapok alatt a Magyar Nemzeti Múzeum vendégszeretétét igénybevenni, pénzügyi nehézségek pedig lehetetlenné tették, hogy kiadványainak sorát folytassa.

A nyilvános osztályüléseken a következő 13 dolgozat került bemutatásra:

Január 12-én: ÁLDÁSY ANTAL I. t.: „Pápai koronázás a XIV. században“. — Február 9-én: FRAKNÓI VILMOS I. t.: „Martinovics II. Lipót király titkos szolgálatában“ (bemutatta FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ r. t.); HORNYÁNSZKY GYULA I. t.: „Kis- és nagyterületű állam (polis és a hellenistikus birodalom)“. — Márczius 8-án: BERZEVICZY ALBERT bemutatta „Az absolutismus kora Magyarországon“ című műve IV. részének 1. fejezetét (Albrecht főherczeg küldetése, a birodalmi alkotmány visszavonása, Schwarzenberg herczeg halála 1851—1852).

— Április 12-én: SZÁDECZKY KARDOS LAJOS r. t. bemutatta az általa írt „Székelyek történetét”; PAULER ÁKOS l. t.: „Aristoteles metaphysikájának módszeréről”. — Május 3-án: KÁROLYI ÁRPÁD r. t.: „Széchenyi István elkobzott iratai”. Tájékoztató jelentés (felolvasva FEJÉRPATÁKY LÁSZLÓ r. t.). — Május 31-én: BUDAY LÁSZLÓ l. t.: „Újabb adatok Magyarország népesedéséről és socialis tagozódásáról”. — Október 4-én: ECKHART FERENCZ l. t.: „Mária Terézia iparpolitikája”. (Székfoglaló.) — November 2-án: HEGEDŰS LOBANT l. t.: „A kommunismus hatása a magyar pénzügyekre és hiteléletre” (Székfoglaló.); HAJNAL ISTVÁN vendég: „Árpádkori írásaink és a francia egyetemek”. — November 29-én: POSCH JENŐ l. t.: „Az öngyilkosság lélektani és erkölcstani szempontból” (Székfoglaló.); NEMETH JOZSEF vendég: „Thallóczy Lajos és a Balkán-kutatás”.

A zárt ülésekben az osztály a rendes folyó ügyeket intézte el; bírálókat jelölt ki az osztály körébe tartozó pályamunkákra, egyéb benyújtott kéziratok megbírálása felől gondoskodott, az Akadémiától az osztályhoz utasított ügyekben véleményt mondott és intézkedett, hogy elhúnyt tagjai felett az Akadémiában emlékbeszéd tartassék.

* * *

A III., vagyis **Mathematikai és Természettudományi Osztály** 9 nyilvános felolvasó és 9 zárt, összesen 18 ülést tartott.

A nyilvános üléseken az osztály tagjai 34 munkálatot terjesztettek be, melyek közül 19-nek a szerzője volt akadémiai tag, 2-nek szerzői akadémiai tag és vendég, 13-nak pedig vendég; az utóbbiak közül *egy* értekezésnek szerzője *két* vendég volt. Az értekezések közül székfoglaló volt 4. Az értekezések sorrendje a következő volt: Január 19-én: WINKLER LAJOS l. t.: „Jelentés súlyanalitikai tanulmányairól”. HOOR-TEMPIS MÓRICZ l. t.: „A művelt nemzetek mechanikai munkaszükséglete”. BAUER MIHÁLY vendég: a) „Az algebrai számtest differenséről”. b) Relativ GALOIS-féle számtestek összetétele”. — Február 16-án: DEGEN ÁRPÁD l. t. és GAYER GYULA vendég: „A Detrekő-Csötörtöki láp és Pozsony megye morvamezei részének flórája”. RHORER LÁSZLÓ vendég: „A fémek reduktója megolvasztott elektrolytokban és a szénelem”. — Márczius 15-én: JENDRÁSSIK ERNŐ r. t.: „Az energiának milyen alakja az idegingerület?”. (Székfoglaló.) NEMÉNYI PÁL vendég: „A hajlítás DE SAINT-VENANT-féle problémája megoldásához”. — Április 19-én: POGÁNY BÉLA l. t.: „Újabb vizsgálatok a nem ferromágneses fémek FARADAY-effektusára vonatkozólag”. (Székfoglaló.) RADOS GUSZTÁV r. t.: „Függvények egymástól való lineáris függésének új kriteriuma és ennek kapcsolata a régiekkel”. FÉNYI GYULA l. t.: „A légnnyomás tízévi észleléseinek eredményei Kalocsán 1906—1915-ig”. RIESZ FRIGYES l. t. és SZEGŐ GÁBOR vendég: „Analytikus függvények kerületi értékeiről”. PUTNOKI LÁSZLÓ vendég: „A mágneses tér hatása a passivitás folyamatára”. — Május 17-én:

FILARSZKY NÁNDOR I. t.: „A separációs sejtmagosztódás elmélete és szerepe a növények fejlődésében és rendszerezésében“. (Székfoglaló.)
 MÉHELY LAJOS I. t.: „A planáriák MINOT-féle mirigyeiről“. RÁJÓ SÁNDOR I. t. bemutatja: „Az elméleti mechanikai technológia alapelvei“ című munkájának III. kötetét, a mely a faanyag technológiáját öleli fel. SCHILBERSZKY KÁROLY vendég: „A szilvafák rozsdabetegségeit okozó gombák biológiájáról“. GELEI JÓZSEF vendég: „A planáriák önmegtermékenyítése“. — Június 7-én: LOSVAY LAJOS I. t.: „A szag és a kémiai összetétel közötti kapcsolat“. RADOS GUSZTÁV I. t.: „Több változós függvények egymástól való lineáris függésének feltétele“. MÉHELY LAJOS I. t.: „A magyar fauna egy új szívóférge“. HANKÓ VILMOS I. t.: „KOVÁCS MIHÁLY, az első rendszeres magyar kémia szerzője“. HOOR-TEMPIS MORICZ: „Az elektromos művek terhelési diagramjai és az energia-gazdálkodás javítása“. MANNINGER REZSŐ vendég: „A vérsavók complementum-ellenes hatásának mechanizmusa“. — Október 11-én: MAREK JÓZSEF I. t.: „A rhachitis (angol betegség) összehasonlító körtana“. HUTYRA FERENCZ I. t. bemutatja HUTYRA és MAREK: „Spezielle Pathologie und Therapie“ című munkájának ötödik kiadását. SCHAFFER KÁROLY I. t.: „Az átöröklődő idegbajok általános kórszövettani jellemzése“. SCHWARCZ ELEMÉR vendég: „Egy egyszerű új geometriai tétel az optikai lencséről“. — November 8-án: RICHTER HUGÓ vendég: „A tabes histogenesiséről“. BARADLAY BERTALAN vendég hátrahagyott értekezése: „Lucsiabánya ásványai a Szepes-Gömöri Érczhegy-égben“. BODÓCS ISTVÁN vendég: „Néhány egyszerű tétel az optikai lencséről és a gömbi tükrökről“. — Deczember 6-án: FRÖHLICH IZIDOR I. t.: „Poláros, párhuzamos fénysugárnyaláb átalakítása köralapú sugárkúppá“. MAURITZ BELA I. t.: „A Danubit-nevű kőzetről“. VENDL ALADÁR és VENDL MIKLÓS vendégek: „Amphibolitok a Déli Kárpátokból“.

Ez értekezések közül azonban egyetlenegy sem jelenhetett meg az Osztály folyóiratában, a Matematikai és Természettudományi Értesítőben, mert pénzügyi okoknál fogva az egész 1920. évben fennállott az Igazgatótanács tilalma új kéziratoknak sajtó alá bocsátása tárgyában; de alapos a remény arra nézve, hogy e kéziratok mind, legalább szerényebb terjedelemben, az 1921. év folyamán fognak megjelenni. A zárt osztályüléseken a rendes folyóúgyek elintézésén kívül gondoskodott a kormány által hozzá intézett kérdésekre és felszólításokra megadandó feleletekről, illetőleg felvilágosításokról és véleményezésekről; továbbá a hozzá benyújtott kéziratok elbírálásáról és arról is, hogy elhunyt tagtársai felett emlékezésedek tartassanak.

A III. osztály azonban, daczára a fentemlített igen kedvezőtlen körülményeknek, mégis abban a helyzetben volt, hogy a múlt évben sajtó alá adott és már régebben kiszedett néhány értekezést az 1920. évben kinyomathatta és mint jelzett Értesítője XXXVII. kötetét

megjelentette, mely azonban egészben véve csak 76 oldalra terjed és a szöveg között néhány ábrát mutat. Ezenkívül kiadta az Osztály ez évben P. PINZGER FERENCZ S. J. „*Hell Miksa Emlékezete*” című, már néhány év óta a nyomdában munkában lévő munkája *első* kötetét, mely *Hell Élete és Működése* címén, egy arczképpel, 145 lap terjedelemben jelent meg.

II. A Magyar Tudományos Akadémia könyvtára.

A könyvtári munkálatok a múlt évben is nehézségekbe ütköztek. A szénhiány miatt a könyvek lajstromozása, a könyvtár rendezése hónapokon át nem folyhatott a rendes mederben. Az olvasóterem ugyanezen okból nem állhatott a közönség rendelkezésére. A kis irodahelyiségben, mely fűthető volt, dolgozhatott az Akadémia néhány tagja és tudományos munkákat használó bűvár. A könyvek költtetése anyaghiány és a nagy kötési árak miatt teljesen megakadt. A nagy valutakülönbözet miatt pedig a könyvvásárlást meg kellett szüntetni, úgy hogy még a folytatásos munkák, a külföldi folyóiratok megrendelése is fel volt függesztve. Csak egy hazai magángyűjteményből volt lehetséges, különösen Magyarországra vonatkozó, munkákat szerezni szűk költségvetésünk keretében. A nyomdák egy része pontatlanul küldte be a törvényszabta kötelespéldányokat; jóllehet a népbiztosságnak amaz intézkedése, mely az 1897. évi 41. t.-cz nek az Akadémiára vonatkozó rendelkezését hatályon kívül helyezte, érvénytelené vált.

Egyebekben a könyvtár gyarapodását és használatát, valamint a végzett munkálatokat a következőkben lehet feltüntetni. A könyvtár rendezett tudományaszakjainak száma 57. A rendezett munkák száma: 112064 és pedig: Bibliographia 1548, Encyclopaedia 185, Philosophia 2444, Mythologia 172, Theologia 5008, Paedagogia 5505. Iskolai könyvek 9841, Széptudomány 1848, Anthropologia 858, Jogtudomány 1599, Magyar Jogtudomány 3177, Politika 3422, Magyar Politika 5640, Magyar Országgyűlések Irományai 371, Történelem 7262, Magyar Történelem 4517, Életírás 4861, Földrajz 1203, Magyar Földrajz 966, Térképek 973, Utazás 1643, Statisztika 1514, Schematismus 450, Hadtudomány 1330, Régészet 1807, Éremtan 271, Matematika 2028, Természettudomány 297, Természettan 1180, Vegytan 534, Természetráaj 147, Állattan 832, Növénytan 865, Ásványtan 618, Gazdaságtan 5545, Orvostudomány 2858, Nyelvtudomány 3456, Classica Philologia 1374, Görög irodalom 1020, Latin irodalom 1118, Új latin irodalom 948, Magyar Nyelvészet 960, Régi Magyar irodalom 703, Magyar Irodalom 7922, Germán irodalmak 2723, Francia irodalom 1688, Olasz-spanyol irodalom 678, Szláv irodalmak 558, Keleti Irodalmak 2175, Akadémiák és tudom. társulatok kiadványai 791, Magyar Tud. Akadémia kiadványai 446, Magyar folyóiratok 472, Külföldi

folyóiratok 232, Bolyviana 90, Ősnyomtatványok 476, Rajner-Könyvgyűjtemény 809, Miscellanea 95.

A szakkatalogus áll 130 kötetből és 58 czédulatokból. Az általános czédulakatalogus 255 tokban van elhelyezve.

A könyvtár gyarapodása a járuléknapló tanúsága szerint a következő: Vétel útján 353 mű 303 kötetben és 187 füzetben jutott a könyvtárba. Köteles példányképen 99 nyomda 2414 művet 811 kötetben, 2154 füzetben, 138 zeneművet 155 füzetben, 19 térképlapot küldött be. Magánosok ajándékából 115 művel 52 kötetben és 90 füzetben gyarapodott a könyvtár. 74 hazai és külföldi (német és osztrák) tudományos társulat, akadémiák, testületek és hatóságoktól 144 mű 157 kötetben, 136 füzetben és a M. T. Akadémia saját kiadványaiból 8 mű 16 kötetben érkezett a könyvtárba.

A könyvtár olvasótermében 538 olvasó 829 művet használt, 43 kölcsönző 1024 művet vett ki házi használatra. A könyvtár 127 napon volt nyitva.

Diplomatariumok, melyek a M. Tud. Akadémia
számára 1920-ban megvásároltattak.

Monumenta Germaniae historica. Auctorum antiquissimorum. Tom. XV. pars II. Berolini, 1919.

Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum rerum Merovingicarum. Tom. VII. pars I. Hannoverae, Lipsiae, 1919.

Muratori. Rerum Italicarum Scriptores, Fasc. 135—164. Bologna, 1915—18.

Nouveau Recueil général de Traités. Continuation du grand Recueil de G. Fr. de Martens. par Heinrich Triepel. II. Série. Tom. IX. 3. livr. Leipzig, 1919.

Regesten der Pfalzgrafen am Rhein. 1214—1508. Bearbeitet von Dr. Graf L. v. Oberndorff. II. Bd. 5. Lief. Innsbruck, 1919.

Regesten der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 n. Chr. Vorarbeit zu einer Prosopographie der christlichen Kaiserzeit von Otto Seeck. II. Halbbd. Stuttgart, 1919.

Salzburger Urkundenbuch. II., III. Bd. Urkunden von 790—1246. Bearbeitet von Willibald Hauthaler u. Franz Martin. Salzburg, 1916—18.

Württembergische Landtagsakten. II. Reihe, III. Bd. 1608—1620. Bearbeitet von Albert Eugen Adam. Stuttgart, 1919.

A kéziratárban az elmúlt évben is lassította a rendes munka folyását a fütetlenség. Azonban a könyvtár zárva volta idején is rendelkezésükre állott a délelőtti órákban a kutatóknak a kéziratárnak mind anyaga, mind öre. 38 kutató 91 szám alatt elhelyezett kéziratcsomót, illetve művet tanulmányozott. Megkezdődött a nyáron a nagy ládára tellő CSONTOSI-féle hagyaték rendezése is. Miután a tudományos munkák kiadása és terjesztése szomorú viszonyaink

között a mily nehéz, épp oly szükséges, a *Rózsavölgyi és Társa* czég vállalkozó kedvéből kellő alkalom kerülvén, kéziratárunk anyagából több meg nem jelent, sőt egyáltalában nem ismert történeti vagy irodalomtörténeti becsű darabnak kiadása vétetett munkába s már lemásolta és megfelelő apparatussal ellátva sajtó alá rendezte kéziratainkból azok öre a következő műveket: 1. *Gr. Teleki József külföldi úti naplója 1759—61.* (4 kéziratot kötet); 2. *Gr. Bethlen Mihály külföldi úti naplója 1691—95.*; *Mátyási József: Frankfurti utazás 1792.*; *Mátyási József: Kalászkaparék 1821.* Itt említjük meg, hogy *Pesti Gábor Fabuláinak (1836.) gr. Apponyi Sándortól* ajándékozott s a kéziratár ritkaságai között őrzött remek példánya is facsimile kiadás czéljából az ör. állandó személyes fölügyelete mellett lefényképeztetett és sajtó alatt van. Kéziratárunk anyagának gyarapodásáról a következőkben számolhatunk be. 1. A főtitkári hivatalból áttétettek a kéziratárba a következő, XIX. sz. első feléből való anonym művek: a) *Generalis Statistica Monarchiae Hungaricae*; b) *Statisticae Hungaricae Prolegomena*; c) *De Statistica Speciale Monarchiae Hungaricae. I—VI.*; d) *De Naturae Productis Monarchiae Hungaricae.* 2. ZOLNAI GYULA ajándékozta a következő kéziratokat: a) *Az EhrC. latin eredetije.* EHRENFELD ADOLF másolata, VOLF GYÖRGY egybevetéseivel; b) *Volf György levele Zolnai Gyulához, Götz, 1893 febr. 21.* ÖZV. KATONA LAJOSNÉ ajándékából kaptuk: *Az EhrC. latin eredetijének* KATONA LAJOSTÓL való, sajtó alá készített másolatát. Vétel útján szereztük meg az elhunyt CSONTOSI JÁNOS lev. tag kéziratot hagyatékát.

A M. Tud. Akadémia legközelebbi programja.

A nyomdai és papírárnak állandó nagymérvű növekedése, valamint az a tény, hogy Akadémiánk ma is meglevő vagyonának jövedelme jelentékenyen csökkent, már több mint két év előtt szükségessé tették azt; hogy tagjaink tudományos munkásságának közvétele korlátozást szenvedjen.

Az Igazgató-Tanács 1919 január 12-én (Akadémiai Értesítő 1919. évf. 100. l.) és az összes ülés 1919 január 27-én (Akadémiai Értesítő 1919. évf. 103. l.) intézkedtek az osztályok és a bizottságok felkérésével aziránt, hogy az Akadémia kiadványai az elkerülhetetlenül szükségességre szorítottassanak.

Ennek folytán ez időtől fogva a legutóbbi időig csak az Akadémiai Értesítő, ez is nagyon megszorított terjedelemben és néhány olyan kisebb értekezés jelent meg, a melyeknek kinyomatása már a tiltó rendelkezés megtételekor be volt fejezve.

Ellenben számos, már az 1914—1917. években megkezdett munkának szedése félbenmaradt, illetőleg a kiszedett részletek ki-

nyomatása is mellőztetett; évek előtt megindított számos folyóirat és füzetekben megjelenő akadémiai kiadvány pedig nem volt folytatható.

A megszorítás mértékét jellemzi, hogy az 1920. évi költségvetésben mind a három osztály részére összesen százezer K irányoztatott elő; olyan összeg, a melyért a jelenlegi nyomdai és papírrak mellett egy kötetnek kinyomatása sem lehetséges és melyből az osztályokban bemutatott értekezéseket se lehetett közzétenni.

Mikor most a beérkezett nagylelkű adományok lehetővé teszik, hogy az Akadémia tudományos munkásságát nyilvánosságra hozza, az elnökség az adományozókat és a nagyközönséget vázlatosan tájékoztatni óhajtja Akadémiánknak legközelebbi munkaprogramjáról

Ezt a programot az osztályok és bizottságok javaslatai alapján annak figyelembevételével kellett megállapítani, hogy elsősorban az évek előtt (részben 1914—1917. években) megkezdett és több mint két év óta félbemaradt olyan munkákat kell kinyomtatni, a melyeknek jelentékeny része már 1918-ban ki volt szedve. E munkák kinyomatása pénzügyi okból vált sürgőssé, mert a nyomdák a jelenlegi viszonyok mellett az álló szedésért nagyon jelentékeny összegeket számítottak fel.

Ezenfelül az Igazgató-Tanács szükségesnek találta a következő, az Akadémia által kiadott, illetőleg állandó támogatásával megjelenő folyóiratok és gyűjteményes munkák támogatását és a jövőben nagyobb terjedelemben megjelenését:

Budapesti Szemle, Hadtörténelmi Közlemények, Irodalomtörténeti Közlemények, Közgazdasági Szemle, Matematikai és Természettudományi Ertesítő, Nyelvtudományi Közlemények, Történeti Szemle, valamint a *Magyar Etyimológiai Szótár*, mely utóbbinak folytatására 240.000 K-t irányzott elő.

Az 1921. évre előirányzott összegeket az Igazgató-Tanács az osztályok javaslatai alapján állapította meg.

Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály az előirányzott összeget a következő tételre kívánja fordítani: a) Értekezésekre (kiadásra elfogadva Badics Ferencz: *Gyöngyösi István ismeretlen elbeszélő költeményei*; és Némethy Géza: *Ovidii Remedia amoris*); b) Emlékbeszédekre.

A Nyelvtudományi Bizottság a következő kiadványokat tervezi: a) Nyelvtudományi Közlemények, b) Pápay József: *Osztják nyelvtan*, c) *Vogul Népköltési Gyűjtemény* II. köt. kiegészítő füzet, d) *Bécsi-codex* II. (befejező) füzete, e) *A Magyar Nyelvtudomány Kézikönyve* segélyezése. Ezenkívül munkában van Pápay József *Osztják népköltési gyűjteménye*, Sylvester Új testamentumának új kiadása Szepesi Német Szótár, Sági István: *Magyar Onomasztikon*.

A Classica-philológiai Bizottság-nak legutolsó kiadványa (Ammianus Marcellinus II. kötete) már három esztendővel ezelőtt jelenvén meg, a bizottság szorgalmasan folyó munkásságáról azóta

semmiféle életjelt nem adhatott. *Quintilianus* kiadása is csonkán maradt, melynek I. kötete még 1913-ban jelent meg s a II. kötet kézírata már 1918. év tavasza óta várt a nyomdában a szedés megkezdésére.

Az Igazgató Tanács a csonkán maradt kötet kinyomathatása végett a bizottság által megtakarított korábbi dotatió felül segélyt szavazott meg.

Az Irodalomtörténeti Bizottság 1918 december 31-ike óta kiadó munkásságot szintén nem fejtett ki.

Régebben, még a háború előtt nyomdába adott s részben még 1914-ben imprimált munkák eddigi kifizetetlen költségei 29,527 K-t tettek ki. És pedig:

1. Az Irodalomtörténeti Közlemények számára még 1918-ban kiszedetett 15½ ivnyi szöveg. Ennek szedésköltsége, beleszámítva a szedés állvamaradásáért járó díjat . . . . . K 7,200—
2. A Régi Magyar Költők Tára I. kötete, sajtó alá adva még 1913-ban, imprimálva 1916-ban, teljesen készen van; szedésköltség az állási díjjal (32½ iv) . . . . . K 15,229—
3. Gyöngyösi István művei II. kötetéből 18½ iv, szedésköltség (imprimálva 1914 és 1915-ben) és állási díja . . . . . K 6,998—

A bizottság elsősorban azt kérte, hogy legfontosabb organumát, a két év óta szünetelő Irodalomtörténeti Közlemények-et 1921-ben újra megindíthassa, de nem a régi terjedelemben (évi 32 iv), hanem oly módon, hogy a folyó évben egy 20 íves kötetet bocsátana közre s ez szolgálna három évfolyam gyanánt s mint XXIX—XXXI. kötet nemcsak pótolná az 1919. és 1920. évet, hanem adná egyszersmind az 1921. évit is.

Másodsorban a Régi Magyar Költők Tára új kötetét óhajtotta a bizottság kiadni, mely a szómutató híján teljesen készen áll.

A bizottság véleménye szerint nagyon kívánatos volna továbbá a Kazinczy-levelezés 21. kötetét befejező két kötetnek (Pótkötet és Névmutató) mielőbbi kiadása. A kötetek anyaga nagyrészt készen van, de mivel kiszedve nincs, előállításuk sokkal költségesebb volna, mint az előbbi köteté.

Készen van továbbá Gyöngyösi munkáinak II. kötete, sőt a 28 ívnek vagy ⅔-a ki is van szedve, azonkívül a Régi Magyar Könyvtár című vállalat számára el van fogadva három kötet.

II. A bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok (II. osztály) részére az Igazgató-Tanács által megállapított összeget a következő tételre kívánja fordítani: a) Értekezések, b) Emlékbeszéd, c) Történeti szemle, d) Bírálati díjak, e) Jogi Monographiák segélyezése. (Évi 2000 K.)

A Történelmi Bizottság 1921. évi javadalmazását a következő tételekre kívánja fordítani: a) Állandó, évről évre visszatérő kiadások: Árpádkori kir. regesták, Történelmi Bibliographia, Hunyadkori levéltári kutatások, b) *Az Anjoukori Okmánytár VII. kötetének nyomdai számlája*, c) *Héderváry-oklevéltár II. kötetének nyomdaköltsége*, d) Ballagi Aladár: *XII. Károly svéd király magyarországi útja nyomdaköltsége*.

A bizottság által kiadásra elfogadott újabb munkák: a) Szentpétery Imre: *Árpádkori regesták I.*, b) Domanovszky Sándor: *A szepesi városok árúmegállítási joga*, c) Margalits Ede: *Szerb repertorium II. kötet*, d) Divéky Adorján: *A XVI. szepesi város visszacsatolásának története*.

A Hadtörténelmi Bizottság az 1921-ben rendelkezésére álló 82,200 K-t a *Hadtörténelmi Közlemények kiadására* szánta.

A Nemzetgazdasági Bizottság 1921. évi javadalmazásából lesz fedezendő a *Közgazdasági Szemlé*-nek 1920. és 1921. évi segélye és *Földes Béla* r. tag Pécssett 1918-ban kinyomatás alatt volt értekezéseinek nyomdai számlája.

Ezenfelül tervbe van véve addig is, a míg a világválság lezajlásával elméleti alapon is teljes határozottsággal hozzá lehet szólni a gazdasági katastróphához, a Közgazdasági Könyvtár újabb kötetiben olyan, a közvetlen multat érdeklő gazdaságtörténelmi és gazdaságpolitikai kötetek kiadása, a melyek megőrkítik a háborús évek adatait és tanulságait, hogy ez a ma még könnyen hozzáférhető anyag kárba ne vesszen s mielőbb megrögzíttessék. Ilyen témák gyanánt kínálkoznak (azokon kívül, a melyeket az Akadémia már pályakérdésként kitűzött s a melyekkel a pályázatok esetleges eredménytelenségekor újra kell foglalkozni):

1. A gabonafogyasztás korlátozásainak s a gabonaellátásnak problémája Magyarországon 1914 óta.

2. Az intenzívebb mezőgazdaság föltételei Magyarországon.

3. Hitelintézeink s különösen a nagybankoknak története s a concentratio közgazdasági hatása, tekintettel a külföldi viszonyokra is.

4. Az ellenséges megszállások közgazdasági kárai Magyarországon.

Az Archaeologiai Bizottság 1921. évi javadalmazását az *Archaeologiai Értesítő* kiadására szánta.

A III. (matematikai és természettudományi) osztály úgy határozott, hogy 1921. évi javadalmazását a következőleg kívánja felhasználni: a) Richter Aladár: *Peperomia pereskiaefolia* cz. értekezése nyomdai tartozásának kifizetésére. b) Matematikai és Természettudományi Értesítő. c) A külföld számára megindítandó folyóirat kiadására. d) Euler: Opera omnia-hoz hozzájárulás. e) Emlékbeszédekre.

A Math. és Természettud. Bizottság az 1921-ben rendelkezésére álló összeget a következő tételekre kívánja fordítani: a) Gelei: A chromosomák hosszanti párosodásának II. része. b) Hegy-foky Kabos: A virágzás idejének ingadozásáról. c) Veress Elemér: Az izomnak meleggel elérhető merevedéséről. d) Degen és Gáyer: A detrekő-csütörtöki lúp flórája.

Akadémiánk könyvkiadó-bizottsága legközelebb négy kötet kiadását tervezi: Papp Ferencz: b. Kemény Zsigmond életrajza (két kötet); Szinnyei Ferencz: *Novella- és regényirodalmunk a szabadságharczig* (két kötet).

Berzeviczy Albert elnök, ig. és t. tag beszéde Jókai szobrának felavatásánál 1921 május 21-én.

Tisztelt Ünneplő Közönség!

Mikor tizenhét évvel ezelőtt elvesztettük Jókai Mórt, mint akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter kötelességemnek tartottam bizottságot alakítani, mely mozgalmat indítson a nagy költő síremlékének és szobrának felállítására.

A közönséghez intézett felhívást, melyet Beöthy Zsolt szerkesztett, társadalmunk legjobbjai írták alá. Az ötven aláíró közül ma már csak huszonketten élnek közöttünk. Az elköltözöttek közül hadd nevezem meg Benczúr Gyulát, gróf Csáky Albint, Hegedűs Sándort, gróf Kuun Gézát, gróf Széchenyi Bélát és gróf Tisza Istvánt.

A felhívás síremléket és szobrot kért Jókai Mórnak; de a bekövetkezett politikai harcok nem kedveztek a gyűjtésnek. A sajtó s a közönséget más dolgok foglalkoztatták; még aránylag legtöbb pénz az iskolákban gyűlt össze. Négy év elteltével a kegyeletes ügy további intézését az akkori közoktatásügyi miniszternek óhajtottam átadni, de az nem akarván a mű befejezését a kezdeményezők kezeiből kivenni, a bizottság elhatározta, hogy a síremlék létesítését a törvényhozástól és kormánytól fogja kérni, a begyűlt összegből pedig egyelőre felállítja a szobrot s annak tervezésével Strobl Alajos mestert bízta meg, ki az építési feladat teljesítésére Gerster Kálmán műépítésszt kérte föl; a szobor helyéül akkor a bizottság a VIII. kerületi Rákóczi-teret választotta.

A művész nagy lelkesedéssel és nemes becsvágygyal fogott a munkához. Bár a bizottság mindjárt az első mintát elfogadta, Strobl mester újra meg újra átdolgozta művét, lehető legjobb alkotásával akarván a pályázat mellőzésével reá esett választást igazolni.

Időközben a szobor helyének kérdése is sok változáson ment keresztül. A Rákóczi-tér nagysága szélesebb méretű emlékművet igényelt volna; ilyenre azonban a szoboralap nem volt elegendő. Tervbe vettük a Baross-utcának a Wenckheim-palota előtti kis terét, melyre nézve azonban épp úgy akadályok merül-

tek föl, mint a múzeumkertben való elhelyezés tekintetében, míg végre e helyre nézve, a melyen állunk, jött létre a megegyezés a művész, a bizottság s az összes hozzászólásra jogosult hatóságok között.

A hosszú és szerencsétlen háború s az azt követő belső zavarok is késleltették a kegyeletes terv végrehajtását. A gránitalapzat ideszállítása az időközben idegen állammá lett Csehországból nagy nehézségekbe ütközött s a teljesen megváltozott árviszonyok kimerítették a szoboralapot, úgy, hogy az emlék fölállítására szűkebb körben újabb gyűjtést kellett indítani. Kötelességem fölemlíteni, hogy ez újabb adakozások során Déri Frigyes Bécsben élő hazánkfia egymaga százezer koronát bocsátott a szoborbizottság rendelkezésére. Így most már valahára lehetővé vált a szobor fölállítása, miután a székesfőváros előzékenysége biztosította a térnek új rendeltetéséhez méltó végleges rendezését, mely még ez év folyamában fog végbemenni és miután a közmunkatanács készségesen beleegyezett abba, hogy a Liszt Ferenc-térnek ez a nyugati része Jókairól neveztessek el.

Midőn a szoborbizottság akarata ellenére ily hosszan elhúzódott munkásságának ekképen végre czélpontjához jutott s az összes illetékes tényezőket erre az ünnepélyre meghívhatta, kedves kötelességet teljesítek, a mikor nevében meleg köszönetet mondok mindazoknak, kik bennünket a kegyeletes mű végrehajtásában támogattak. A köszönet első szava a művészt illeti, ki segítőtársával együtt valóban önzetlen, odaadó és szeretettel elmélyedő munkát fordított a halhatatlan költő alakjának méltó megörökítésére. Köszönettel tartozunk a nagylelkű adakozóknak, a Magyar Általános Takarékpénztárnak, mely a szoboralap kezelését szívességből vállalta el, köszönettel a székesfővárosnak és mindazoknak, kik elméjük vagy kezük munkájával hozzájárultak az emlék létrehozásához. Végre hálát mondok az ország ama legfőbb tekintélyeinek, a Jókai szellemének hódoló külföld képviselőinek s mindazoknak a hatóságoknak, testületeknek és egyéneknek, kik meghívásunkat követve, a mai ünnepély fényét képviselőtükkel vagy megjelenésükkel s koszorú- vagy virágadományaikkal emelték.

Tizenhét súlyos év után ma tehát, habár csak szobor alakjában, viszontlátjuk a költőt, úgy, a mint az emlékezetünk körébe eső idejében életének közöttünk járt, álmódzott és dolgozott. De ő nem látja viszont azt a Magyarországot, a melynek képén megtörő szeme utólszor nyugodott. Az akkori büszke, nagy és erős ország helyett, szomorú, összetört, kifosztott, megcsonkított hazát lát, melynek határáról ma ellenséges támadás esetében idehallatszanék az ágyúszó; látja, hogy gyermekkora játszóterei ma idegent uralnak és idegent ural legtöbbje azoknak

a történettől megszentelt helyeknek, a melyeknek emlékeit arany-szálakként fűzte regényei színgazdag szövédékebe . . .

De ha ő velünk könnyeket hullathatna ma, megértené azt is, hogy ma még nagyobb szükségünk van, mint az ő életében volt, az ő költészetének arra a csodás világára, a melyet örökül hagyott ránk s a melyben közelebbi és távolabbi múltunk képeit úgy varázsolta elénk, a hogy a legnagyobb művészi alkotóerő mellett csak magyar lélek képes azokat meglátni és csak magyar lélek képes megérteni. Azok a képek akkor, mikor a toll kihullott kezéből, csak gyönyörködtetésünkre szolgáltak, ma vigaszunknak és reményünknek kiapadhatatlan forrásaivá lettek.

Jókai ma úgyszólván az egész művelt világé; az a mód, a hogy ő az emberi szív, az emberi szenvedély és az emberi humor rejtelseit föltárni tudta, minden művelt embernél megértésre talál; de költészetének a nemzeti érzéstől rezgetett húrjai csak hozzánk szólnak, és csak hozzánk szól bübbajos nyelve, melyben mindenkorra utólérhetetlen példáját bírjuk a magyar elbeszélő próza zengzetes, színpompás, hol megrázó, hol andalító, az olvasót mindig egészen hatalmába ejtő nyelvének.

Négy korszaknak volt ő költője: már a forradalom előtt hírnévre tett szert; azután a Petőfi oldalán leikésitette a forradalom ifjúságát; majd vigasztalója lett az elnyomás korának, prófétája egy új nemzeti fölébredésnek. Bámulatos termékenysége akkor nyert legnagyobb lendületét, mikor ez az új korszak beköszöntött s ő azt végigkísérhette első alakulásaitól egész addig, a mikor ötvenéves írói örömnépén a nemzet hódolatától való meghatottsága perczében elmondhatta: „Életemnek alkonyán megvan az a lelki megnyugvásom, hogy a miért ifjúkoromban lelkesültem, azt vénségemben megvalósulva látom, hogy nem hiába hirdettem a föltámadást“.

Nem hiába hirdette akkor régen, hirdesse most érezalakja újra, mert új feltámadásra van szükségünk. Dús szellemi örökségéből magunkévá kell tennünk mindenekfölött azt a hitét, melylyel a lángész öntudatlanságával, de az öntudatlanság erejével is hitt az ideálokban, a nemzeti ideálokban is. Ez a hit a szívben gyökerezett, mint a hogy abban gyökerezett költészete, mely e gyökérszálakat soha el nem tépte, bármily magasságokba és bármily mélységekbe ragadta a képzelet. Ő mondá: „A nap csak eszköz, a föld a cél, bárha ez forog is amaz körül; s a mindenség közepe nem a Syrius, hanem az emberi szív, mely megtelt Istennel!“

Hetvenkettedik évfordulóján annak az emlékezetes napnak, melyen a Jókaitól is dicsőített névtelen hősök újra kitűzték a nemzeti lobogót Budavár ormára, avatjuk föl s adjuk át az utókornak a költő szobrát, a költőét, kiben megtestesült az a mult

hagyományaihoz hű, tiszta, igaz, magyar nemzeti irodalom, a mely hivatva van a maga illetével fölnevelni a névtelen hősöknek azt az új nemzedékét, mely a romjaiból újraépült Magyarország fölött fogja majd a feltámadás zászlaját lobogtatni.

Mint e szebb jövő egyik symbolumát adom át e szobrot, a nemzet nagy költőjének szobrát, érdemes polgármestere személyében Budapest székesfővárosnak, azzal a kéréssel, hogy őrizze meg, gondozza azt azzal a szeretettel, a melylyel a nemzet gondozta, nagyra, fényesre fejlesztette fővárosát; azzal a szeretettel, a melylyel Jókai vallotta otthonának s gazdagította csodálatos munkássága emlékeivel Budapestet.

Magyarország háborús népvésztesége.

(Kivonat *Buday László* 1. tag 1920 május 31-én tartott fölolvásásából.)

A statisztikai hivatal több mint másfél év óta részese volt annak a nagy szellemi erőfeszítésnek, a melyet hivatalos és tudományos köreink területi integritásunkért vívtak. Ennek a küzdelemnek első célja volt mindazokat az objektív érveket csoportosítani, a melyek politikai egységünk megnyirbálása ellen szóltak.

Ez a gazdag adatgyűjtemény tudvalevőleg a béke delegatio hivatalos kiadványában, négy nagy kötetben fog megjelenni.

A míg azonban összes békeelőkészületeink annak bizonyításával foglalkoznak, hogy területünknek oszthatatlannak és egységesnek kell maradnia, munkaközben nagy tömegben gyűltek föl olyan adataink is, a melyek Magyarország helyzetét egyéb oldalról is megvilágítják: a háborúban szenvedett veszteségeit s ezek következményeit tárják eléink, vagy pedig bepillantást egednek azokba a lehetőségekbe, hogyan tudnánk boldogulni abban a remélhetőleg rövid átmeneti időben, a míg mostani szűk határaink között kellene megmaradnunk, micsoda népességi és gazdasági értékeket kellene nélkülöznünk, melyek maradnának rendelkezésünkre, s a közeli jövő létproblemáival szemben milyen esélylyel küzdhetnénk meg mi, s milyenekkel új szomszédaink.

Magyarország tudvalevőleg a békeacta szerint csupán 91,114 négyzetkilométernyi területet mondhatna magáénak, eddigi birtokának (a már 1918-ban elszakadt Horvát-Szlavonországokat ezúttal nem is említve) közel sem egyharmadát, 32·2%-ot.

Az új szomszedság közül maga a román királyság 102,787 négyzetkilométert óhajt lefoglalni, eddigi területünk 36·4%-át, a mely a Balkán-háború előtti Románia területének 77·8%-át teszi. Ez az ország, a mely a balkáni harcokban úgy, mint a

világháborúban feszült figyelemmel leste, hogy merre billen a koczka, a hidegvérű szerencsejátékos nagy nyereségét söpri be: régi területéhez 126% új földet szerzett.

De a Cseh-Szlovák köztársaság követelése sem sokkal kisebb, mint a mennyit Magyarországnak önálló állami élete folytatására visszahagynak: ezen a czímen veszendőbe menne 62,937 km² területünk, 22·2%-a a régi Magyarországnak.

Népességünkben közel 11 milliót veszítenénk, összes lélekszámunk 59·0%-át, ha az 1910. évi népszámlálás adatait vesszük mértékül. Ennek adatai azonban nagyon elavultak, nemcsak közel 10 éves voltuk miatt, hanem főleg azért is, hogy a közbejött világrengés népességünk számának alakulására igen kedvezőtlen hatással volt.

A nyereség rovatába legfeljebb azt az évenként mintegy 100,000 főnyi vándorlási különbözetet írhatnók, a mely népességünket a háborúelőtti években fogyasztotta, s a mely elszivárgás 1914 közepe óta szünetel továbbá az időszakonként történő menekülésekből és a szokottnál nagyobb idevándorlásból eredő néptöbbletet; annál súlyosabban van azonban megterhelve a veszteségoldal, a mely a háborús halálozásokból, az 1915 év rendkívül nagy csecsemőhalálzásából, az 1918. év influenza-járványából, ötödfél év elmaradt születéseiből s népünk egészségi viszonyainak általános romlásából áll.

Az 1910. évi népszámlálás adataival szemben népességünk újabb számáról és nemek szerint való megoszlásáról két, a legutóbbi időkből származó, bár fogyatékosabb, fölvétel adatait lehetne idézni: az 1918. és az 1920. évi népszézeirások eredményeit.

Abban mind a kettő megegyezett, hogy a számlálás módjával és céljával teret nyitott a hibás, gyakran tudatosan hibás fölvételnek.

Mint hogy a periferiákról a központok felé vonulás különben is a háború kezdete óta fokozottabb mértékű, mindaddig, a míg rendes népszámlálás a népességet minden demographiai és társadalmi viszonylatban újból pontosan meg nem vizsgálja magában a népesség nyers számában beállott változások sem veszteségeinknek, sem az esetleges javulásnak mértékéről és igazi okáról még nem tájékoztatnak.

Az 1918. évi adatok mindenütt nagy nöttöbbletet mutatnak; a Magyarországnak megmaradó területen azonban ez a nöttöbblet relative kisebb, mint a peripheriakon, a mit a háborús ipari felmentések okozhattak.

Az összes népességnek tizedfélév alatt elért növekvése Budapesten 18·9%,-ot tesz. A főváros lakossága még az 1918. évi mesterséges néptömmörülés idején sem érte el az 1 milliót,

ez év márczius közepén azonban már 50,000 lakóval felül volt a milliós népességén.

A Budapest környékbeli városok és falvak tizedfélév alatt 39·4°/_o-os növekvést értek el, az előző évtizedben ugyanezek 80·7°/_o-osat.

Az Újpest és Erzsébetfalva közötti területek azonban most is nagyon népesedtek s messzire kiemelkedik ebből a sorozatból is Kispest, 71·7°/_o-os fejlődésével s az 52,000-et megközelítő népességével.

Iparforgalmi városainknak az a hiányos sorozata, a melyről ezévi adatot tudok idézni, 10·9°/_o-kal fejlődött (az előző évtizedben 18·5°/_o-kal), agrárvárosaink pedig 5·9°/_o-kal, az előző évtized 8·4°/_o-os növekvésével szemben. Az agrárvárosok némelyikénél szörványosan már előfordult, hogy a férflakosságra az egész évtized mérlege hiánynyal záródott; Szarvason pl. közel 3°/_o-kal kevesebb férfi van, mint 10 év előtt.

Mégis a háborút megelőző negyedfélév rendes fejlődése, különösen pedig a háború ideje alatt való befelévándorlás — a mely, sajnos, utóbb ijedt meneküléssé vált, — megmaradt területeink népességét növelte.

Ez a látszólagos erőgyarapodás (illetve a vérvesztésnek ez a látszólag kisebb foka) azonban nem vonhatja el figyelmünket népesedésünknek a háború folyamán beállott s messze időkre kiható komoly jelenségeitől.

A semleges államok, a melyek fölényesen ki tudták vonni magukat az ötödféléves vérengzés szörnyű sodrából, megőrizhették maguknak a legnagyobb hatalmat, a melyet állam nyerhet: a megújuló emberi élet hatalmát és örömét.

És ebben a tekintetben mindegyik állam, a mely egyáltalán kardott rántott a nagy küzdelemben, csatavesztes, bárhogy diktálja is ma a békét; az üresen maradt bölcsők körül vesztette el a harcot, nem engedvén megszületni a jövő nemzedék munkaerőit.

A csatavesztésben vannak azonban fokozatok. A harcoló felek közül irigykedve olvashatjuk Anglia adatait, a melyek sorában legalább a népesség fogyása ismeretlen fogalom maradt.

Az évi természetes szaporodás leszállt ugyan 377 ezerről 51 ezerre, mert a születések évről évre fokozatosan csökkentek s 1918 ban már 220,000-rel volt kevesebb születés, mint az utolsó békeévben, s mert 1918 ban a halálozásokat hirtelen felszöktette az influenzajárvány, — tényleges deficit azonban nem állt be a népességi mérlegben.

Franciaország ugyanezen idő alatt jóval súlyosabban szenvedett. Itt már 1914-ben effektív hiányra változott a népesedési mérlegnek amúgy is igen alacsony aktív nyeresége s e

hiány évről-évre nőtt, úgy hogy az 1913. év 17,000 főnyi természetes szaporodásával szemben a következő öt év együttvéve egy és negyedmiliónyi veszteséggel zárult, itt is elsősorban a születések számának nagy hanyatlása és kisebb mértékben s ingadozóan a halálozások növekvése miatt.

Az Angliáról és Franciaországról eddig említett számokban nincsenek benne a halottak rovatában a háború közvetlen áldozatai. Ha a háborúnak a népesedésre való kedvezőtlen hatását vizsgáljuk, legnagyobb és legmaradandóbb kárnak az elmaradt születéseket kell tekintenünk.

A születések rohamos csökkenése Magyarországon 1915 áprilisban kezdődött, egy hónappal hamarabb, mint a hogy a háború kitörésének időpontjához képest várni lehetett volna. Ettől kezdve 1918 őszeig, a meddig országunk területe érintetlen volt, mérlegünk (a háború által okozott halálozások számát körülbelül 600,000-re becsülve) mintegy 980,000 főnyi fogyást mutat. A tulajdonképeni passivitás azonban — a normális szaporodáshoz viszonyítva — négy év alatt kb. 1.200,000 lélekre rüg.

1918 novemberétől kezdve az egyre terjedő idegen megszállások miatt 1919 végéig csak egy szűkebb kis területre tudtuk kiterjeszteni megfigyeléseinket. E területen (jórészt a Dunántúl és Budapesten) — negyedévenként összefoglalva adatainkat — a fejlődés további folyamata a következő volt:

A Dunántúl és Budapesten volt

	Házasság- kötés	Élveszületés	Halálozás	Természetes szaporodás
		az 1919. év		
I. negyedében	23,452	16,219	20,071	— 3,852
II. „	25,990	15,696	16,176	— 480
III. „	11,877	23,334	14,744	8,590
IV. „	12,520	27,131	16,039	11,092
Összesen:	78,839	82,380	67,030	15,350

Az első hónap, a melyben a házasságok számának fellendülését érezzük, 1918 november volt.

Az első hónap, a melyben a természetes szaporodás végzetes deficitje megállott, 1919 április volt; születéseink száma azonban — visszaszámítva az ország egész területére — még az elmúlt év legutóbbi negyedében is kb. 22,000-rel volt a normálison alul.

Teljes négy évig tartott tehát a születések elmaradásából eredő szomorú passivitás.

Ezt a jelenséget érdemes tovább is vizsgálnunk és következményeiben áttekintenünk, hogy a veszedelem egész nagyságát mérlegelhessek.

Az integráns Magyarországra való számításokat tovább

folytatva, az 1915—1919. években Magyarország népesztése e czímen 1.491,000 főnyi volt.

Az 1900. népszámlálás és 1899—1901. évi halálozás alapján készült halandósági tábláink számítása szerint (a mely most túlkedvezőnek mutatkozik), az iskolázó tankötelesek számában a normálshoz képest

1921-ben	132,000	főnyi
1922-ben	352,000	"
1923-ban	583,000	"
1924-ben	843,000	"
1925-ben	997,000	" csökkenés fog előállni.

Ez évben következik be iskoláink legnagyobb fokú elnéptelenedése, a mikor a normális idők tanköteleseinek 40·6%-a hiányozni fog a tantermekből, városainkban nagy tanítófőlösleget idézve elő.

Folytassuk azonban a számítást a 15-ik életévig, a mely a produktív munkaképesség kezdőkora s párhuzamosan a 20-ik évig, a melynek már rendszerint munkában kell találnia mindenkit.

A 15 éves korúak számításával

1930-ban	a produktívkorú népesség csökkenése	123,000	főnyi lesz
1931-ben	"	"	" 328,000 " "
1932-ben	"	"	" 544,000 " "
1933-ban	"	"	" 787,000 " "
1934-ben	pedig	"	" 931,000 főre emelkedik, a mi normális időkben a produktívkorú népességnek 9%-át teszi.

A 20 éves korúak számításával pedig

1935-ben	a csökkenés	118,000	főnyi
1936-ban	"	316,000	"
1937-ben	"	524,000	"
1938-ban	"	758,000	"
1939-ben	"	897,000	"

a mi a 20—60 éves korú népességben 10·5%-os fogyatékot jelent.

Íme a két szertelen véglet. Ma pangó gazdasági viszonyaink miatt százezrével vannak munkásaink, a kiknek nem tudunk munkát adni, ezrével a tisztviselőink, a kiket nem tudunk elhelyezni s tíz-tizenöt év mulva közel egymillió munkaerő hiányát fogjuk érezhetni.

S érezni fogja ezt a hiányt természetesen a földrajzilag és gazdaságilag egységes Magyarország még akkor is, ha —

ne adja Isten — politikai határai még nem mindenütt kerekednének ki régi teljességükre.

Minden évnek ki kell állítani a maga szellemi és phisikai munkásújonczait. Öt éven át hiányozni fognak ezek az újonczaink. Ha régebben, kezdetlegesebb közegészségügyi viszonyok között, olykor-olykor egy-egy nagyobb járvány megdezsmálta valamelyik év gyermekproduktióját, ezt a nemzeti munka nagy hadseregében alig lehetett megérezni, mert az előtte, vagy utána levő év könnyen kipótolta a hiányt. De öt évvel lejjebb nyúlni, a 10 éveseket állítani a 15 évesek munkájába, 15 éveseket a 20 évesekébe nem lehet. Csak egyetlen megoldás kínálkozhatik: öt évvel inkább előbbre nyúlni s az 1905—14. évek szülöttjeinek esetleges fölöslegéből keresni az 1930-tól 1939-ig mutató nagy munkaerőhiány pótlását.

Az 1905—14. évek fölösleget legfőljebb a női nemből adhatnak. Ha pedig ebből a tartalékból kell merítenünk, akkor — ne hogy ismétlődjek az, a mi a háború folyamán történt és annyi erőpazarlásra adott okot, hogy képzett férfimunkaerők helyét képzetlen női munkaerők foglalták el — miután ezúttal nem meglepetésszerűen következik be a női újonczok igénybevétele, hanem dátumszerűen tudni fogjuk előre, mikor és mely női évfolyamokra lesz nagyobb mértékben szükségünk a termelő munkánál, ezek előkészítése és megfelelő irányú gyakorlati oktatása már a legközelebbi években megkezdődhetik.

Háborús halottainkról nincsenek teljesen pozitív adataink. Mégis, a meddig a kiadott veszteséglajstromokból nyomon lehetett kísérni az egyes fajok és területek veszteségeit, s a meddig magyar fiúkat galicziai és bukovinai ezred kötelékébe nem soroztak, megközelítőleg megállapíthatjuk, hogy a volt monarchia népeiből Magyarország veszített legtöbbet, Magyarország népeiből meg a magyarság. Addig, a míg Przemysl elestével magyar katonák tízezrei fogságba nem kerültek, mindig magyar volt legkevesebb a foglyok és legtöbb a halottak között.

Már pedig a halottak nagy része bizonyára nem régi házassági kötelékben élt, s korai pusztulásuk új életek fakadását is megakadályozta.

Az osztrák Winklernek a bécsi Kriegsstatistische Bureau adatai nyomán végzett számításai is ezt mutatják.

Szerinte ezer lakosra Magyarországon 25 háborús halott esett, Ausztriában 23·3, Boszniában 19·1. A Magyarbirodalomban az anyaország a vesztesebb fél, ezer lakosra 25·7 háborús halottal, míg Horvátországra csak 20·2 esik; tiszta magyar és német vidékeinken 28 ezrelekre emelkedik föl a véradó, a mit fiaink fizettek.

Magyarországon a városok háborús veszteségét legkisebb-

nek találta (a mi természetes is a városok ipari munkásainak és administratív személyzetének nagyobb arányú fölmentése folytán), s továbbá a ruthén vármegyékét; viszont a 35 ezreléket is meghaladja Fejér, Sáros, Baranya, Bács, Csongrád, Zala, Vas, Csik, Udvarhely, Somogy, Arad megyék, tehát kettő kivételével magyar vármegyék vesztesége.

Az összes korosztályokban Winkler Magyarország veszteségét találta legnagyobbknak; az 1890—97-es korosztályban (a háború kezdetekor 27—34 évesek) 50—70 ezrelékre is fölment a magyarság véráldozata.

S ha a halál a magyarság között sokkal nagyobb rendet vágott, mint mások között, föl kell tennünk, hogy a rokkantak sorában szintén a magyarságé a szomorú elsőség. A rokkantság — még ha organikus részek megtámadása nélkül való is — a physikai jólét és egészség teljességét semmiesetre sem jelenti, s nagyrészt befolyással lesz — már gazdasági okokból is — a kisebb gyermeklétszámra, hosszabb, költségesebb betegeskedésre s korai halálra.

Azoknak a rokkantaknak a száma pedig, a kiknek organikus megbetegedéseik vannak — itt főleg a tüdővészre gondolhatunk s részben az érrendszer megbetegedéseire — még tetemesebb.

Hogy a háború különben minden szervezetben elvégezte a maga romboló munkáját, s a hadban résztvevő vagy itthon kétszeres munkát végző emberek élettartama valószínűleg jóval alatta marad a békés idők boldogabb generációinak, az statisztikailag ugyan ma még nem bizonyítható, de nagyon fenyeget az az eshetőség, hogy ez a komor jóslat be fog válni.

Már is constatálhatjuk, hogy legújabb (1919. évi) adataink szerint:

1919. évben elháltak száma	ebből gümőkórban elháltak abs. száma	%
410,000	63,000	153.7

halálozásunk 154 ezreléke esett a tuberculosisra, míg a korábbi években ugyanezen időszakban a tuberculosishalálozás az összes halottak átlag 145 ezreléke volt. Ez az arány az év első és második negyedében — a mikor tudvalevőleg a tuberculosishalálozás általában magasabb szokott lenni — 170-re, illetve 220-ra emelkedett.

Futólag emlékezzünk meg az 1915. évi nyárról, a mely csecsemőhalandóságunkat rendkívül emelte, éppen azt az utolsó sarjadékot tizedelve meg, a mely még teljes számban jutott a világra, s az 1918. év második feléről, a melynek influenza-járványa hozzávetőleg 120,000 embert pusztított el (csak magá-

ban 1918 novemberében 51,000-et) s ne feledjük el, hogy ugyanez a járvány, ha enyhébb mértékben is, ez év első hónapjaiban ismétlődött s mind a kétszer főképen a productivkorú, tehát házas, vagy házasságra képes s a faj szaporítására alkalmas individuumokat pusztította el s végül gondoljunk hadifoglyainkra, a kikről még annyira nem bizonyos, mikor, mekkora számban s milyen egészségben érkeznek hazájukba s a nemzetfenntartás szempontjából mit veszítettünk: hatévi távollétünkkel; s ekkor nagy vonásokban előttünk állanak a közel jövő népszaporodására döntő tényezők, a melyek mindegyike igen komor prognostikont mutat.

Jelentés a gr. Teleki József-pályázatról.

(Felolvasta dr. *Csengeri János* r. tag a M. Tud. Akadémia összes ülésén, 1921 márczius 14-ikén.)

T. Akadémia! A M. Tud. Akadémia pályázati hirdetése szerint: „A gróf Teleki József-jutalomért 1920-ban verses formában írt szomorújátékok pályáznak. A jutalmat (2000 kor.) csak irodalmi vagy színi szempontból értékes darab nyerheti el. Határnap: 1920 szeptember 30.“ (Akad. Ért. 1920 jan.—máj. p. 57.) E határidőt az Akadémia meghosszabbította 1920 december 31-ig.

Az Akadémia első osztálya bírálókul *Kozma Andor* t. tag elnöklete alatt dr. *Csengeri János* r., és dr. *Szinnyei Ferencz* l. tagot, a Nemzeti Színház *Gyenes László* és *Mihályfi Károly* színművész urakat küldte ki. A bíráló bizottság februárius 24-ikén tartott ülésén döntött a pályaművekről s e jelentés felolvasóját küldte ki előadóul. A megtisztelő megbízásnak a következőkben kívánok eleget tenni.

A kítűzött határidőig öt pályamunka érkezett. A pályabíróság egyhangú határozattal megegyezett abban, hogy a *Szűz szittyavért* cz. olvashatatlan és emészthetetlen *víg színművet*, mely — úgy látszik — csak tévedésből került a pályaművek közé s melynek szerzője meg is nevezi magát, a pályázatból kirekeszti. Maradt eszerint négy pályamunka.

Ezek között a leggyöngébb, legkezdetlegesebb a *Pausanias* cz. öt felvonásos tragédia (2. sz. pályamunka. Jeligeje: „Bűnlen szépet s nemest alkotni nem lehet“). Szerzője, miután a bírálókhoz intézett előszavában tudunkra adja, hogy forrásokul Cantu Caesar, Curtius Ernő, Mangold Lajos és Thukydidés idevágó történeti munkáit használta fel, jónak látja az olvasót is tájékoztatni a tárgyalt korról. Így megtudjuk, hogy a Kr. e. 500-as évek táján már örökös viszályban éltek a hegemoniáért Athén,

Spárta és Théba, s hogy a gerusia tagjait Spártában *gerúsok*nak (!) hívták; hogy az athéniak nem kapván segélyt, kénytelenek voltak Miltiades vezérük tanácsára a marathoni síkon egyedül megütközni a perzsákkal. A darab végén ismét — nagyon megbízhatatlan adatok felhasználásával — összefoglalja Pausanias történetét, vagy, mint ő mondja: „meséjét“ és így végzi: „Ezen rövid, néhány körvonalból is jól látható Pausanias tragikuma: hazája szabadsága ellen részint önzésből s bosszúból, részint hazaszeretetből is (!?) vétkezett. Tettéért éhhalállal is lakol“.

Valóban nagy fába vágta fejszéjét a pályázó, mikor olyan komplikált lelkű hőst akart elénk varázsolni, a ki „részint önzésből s bosszúból, részint hazaszeretetből is“ vétkezett. Egy cselekedetnek ennyire különböző rugói aligha lehetnek, s hogy Pausanias esetében lettek volna, azt tragédiájában nem sikerült bizonyítani, noha nyilvánvaló az a törekvése, hogy művével az igazi tragikum mibenlétét illusztrálja. Erre mutatnak az egyes felvonások külön címzei is: I. felvonás „A bűn kezdete“; II. „A vágy szenvedélylyé fajul“; III „Küzd, rohan vesztébe“; IV. „A fogságra jutás“; V. „A bűnhődés“.

Sajnos, a pályázóban a legkisebb tehetség sem mutatkozik sem az alakításra, sem a jellemzésre. Történeti tudásról, érzékről, belátásról még csak nem is szólhatunk. Folytonosan csetlőbotló iskolai tudása, a beszéd és a kifejezésmód naivsága, minden költőiségtől, sőt a verselés legelemibb kellékeitől is távol álló szintelen, erőtlen, ügyefogyott nyelvezete, jobban mondva: itt-ott rímelni akaró, de nem tudó, minden rhythmus nélkül döcögő prózája fölment bennünket attól, hogy a darab szerkesztésével, jellemeivel, tragikumának méltatásával foglalkozunk. Elnyújtott beszédei, az igazi cselekvény hiánya, a naiv kezdetlegesség ezer meg ezer nyoma, mind azt mutatja, hogy itt olyan első szárnypróbálgatással van dolgunk, melynek multja még nincs, de a melynek jövőt sem jósolhatunk.

Szivesebben fordulhat figyelmünk az 5. sz. pályamunka („Cedo“) felé, mely már irodalmi színvonalon áll s némi színi hatás keltésére is alkalmasnak látszik. Az 1920 november 22-ikén *Solymossy Sándor* I. tag által előterjesztett Kóczán-pályázatról való jelentésből kitűnik, hogy ez a darab már résztvevett abban a pályázatban „Az administrator“ czímen. Az ott elmondott tartalomból s a darab mai alakjából ítélve úgy látszik, hogy a szerző nem tett művén lényeges változtatásokat, csak a bírálat fő kifogása szempontjából iparkodott hőse katastróját világosabban megokolni s így elfogadhatóbbá tenni. Sajnos azonban, ez most sem sikerült. Meséjét, mely az említett jelentésben el van mondva, nem ismétljük, csak röviden sommázzuk. A darab hőse Mesternök Kálmán, a diplomata, kinek ambíciója magyar

Metternichh  lenni. Bécsből administratori minőségben lek ldeti magát megyéjébe, hol terveiből éppen nem csinál titkot s  gy szembekerül az egész megyével, s t saját leányával is, kinek v leg nyje az ellenz k egyik vez rifa. Nem törődve senkivel és semmivel, céljai érdekében mindenkit megt r, megaláz, s már-már mindent el r, de látva leánya szótlan szenvedését, maga kínálja oda leánya kezét az ellenzéki férfiúnak. A leány azonban b szkebb, semhogy belépjen olyan családba, mely atyjával mindenben szemben áll. Ez a kudarcz nem elég: tapasztalnia kell, hogy a bécsi udvar szelidebb taktikát kezd s  t desavou lja. Látva, hogy t zzel-vassal dolgozó nagy gondolata es d t mondott, arra határozza el magát, hogy megmenti legalább leánya boldogságát, s erre nem tud jobb eszközt, mint hogy maga viszi a katonaságot a megyében kit rt parasztlázadás ellen:  nk nt belerohan a cs csel k kasz j ba s haldokolva az ellenzéki férfiúnak kezébe teszi leánya kezét. Maga ez a rövid $\mu\theta\theta\omicron\varsigma$ mutatja, hogy átgondolt, egységes cselekv nnyel van dolgunk, de az is észrevehető, hogy ez az egységes cselekvény nem minden izében val s z n . Különösnek t nhetik fel egy olyan, Metternich iskolájában nagyranőtt magyar diplomata, a ki hazaj vetele pillanatában mindenkinek mindent k t lal s kihiv  erőszakosságával mindenkit, m g legjobb barátját is ellenségévé teszi. Hát azt hogyan higgy k el, hogy ez a magyar Metternich, mikor leányát szenvedni látja, mindjárt maga kínálja meg leánya kezével az ellenzéki f rfi t, a nélkül, hogy ajánlatát valami föltételhez kötné? Vagy hogy higgy k el azt, hogy a szerelmes leány, ki az első felvonásban atya érkezésének h rere kedvese előtt előre fogadkozik, hogy atya netáni ellenkezése esetén   „szilárdan szemben állana atyjával“, noha atyjában minden tekintetben csalódik és vele semmiben sem érthet egyet, mégis lemond minden küzdelemről, melylyel boldogságát kivivhatn ? De legnagyobb a baj a harmadik felvonás fordulata körül. Ezt a fordulatot belső okoknak kellene előidézni. A ki leánya boldogságáért az életét is eldobja magától (b r ez nem is olyan elkerülhetetlenül szükséges!), annak nagy terveiről is ebből a legbelsőbb okból kellene lemondania, nem azért, mert politikáját Bécsben elejtve látja.  nfel ldoz s nak  gy nem az apai szív, hanem a kudarcz szülte kényszerűség a forrása; ezért nincs föltétlen érteke, csak theatr lis pose, mely politikájának szégyelt es dj t akarja takarni. Es heisst: aus der Not eine Tugend machen. S most visszatérve az egész concepti ra, azt kerdezz k, hogyan lehet lelkében Metternich híve s hogyan akarhat t zzel-vassal magyar Metternich lenni az, a kinek végső célja — a szerző szerint legalább — nem Magyarors g leigázása, hanem alkalmas időben az idegen járom alól való felszabadit sa?

Látnivaló, hogy a tragédia felépítése ingatag alapokon nyugszik, s hogy a hős tetteinek, lelki változásának igazi oka felől nem vagyunk tisztában. Hazafisága, sőt jóhiszeműsége is kétes világításban áll. Valamint a darabban senkit se tud meggyőződésének megnyerni, úgy minket is hidegen hagy, mélyebb részvétet nem támaszt bennünk.

A cselekvény egységével szemben a hangulat éppen nem egységes. Több jelenetnek határozottan vigjátéki tónusa van, s éppen ezek a jelenetek a legsikerültebbek.

A mi külső alakját illeti, próza és vers, rimelő és nem-rimelő jambussorok váltakoznak benne. A jambusok itt-ott elég jók, itt-ott diskkrét rimeléssel. De akad sok gyöngye jambus is indiskkrét rímekkel. Nem tudja, hogy a rimelő szótágok előtti szótagnak rövidnek kell lenni, s ilyeneket ír:

„Hogy bármi sorsban él is embertársunk,
Ő benne is meg kell az embert látnunk.“

Vagy:

És renegátnak néz minden magyart,
Ha az udvar- s a kormányzással tart.

Nyelve sajtóságos keveréke a prózai és költői, magyaros és nem-magyaros kifejezéseknek. Bántó germanizmusoktól sem ment. Pl. „Ez legyen az ok“ (= azt mondják, ez az ok). „Híreket feltartani“ (aufhalten).

„A szolgálás törvényét megtanultam
És azt magammal is *betartatom*“ (einhalten).

A ‚bizonyos‘ neki *biztos*: budapesti jargon szerint.

A szerzőben nem hiányzik az érzék a színszerűreg, sőt a költőiség iránt sem. Van benne tehetség színpadi alkotásra, de ez a tehetség inkább vigjátéki concepciónra hajlik, mint tragikaira. Pszichológiai tanulmánya még'sok kiegészítésre és mélyítésre szorul.

Sorrendünkben az első számú pályamű, *Keresztelő János* következik. Szomorújáték 5 felvonásban. A darab hősről vett cím már a tartalmat is sejteti velünk. Kíváncsiak vagyunk. képes lesz-e a szerző az ismert tartalomból öt felvonást betöltő *drámai* cselekvényt alakítani. Olvasni kezdjük: elég jól gördülő, bár meg-meghibbanó jambusok és költői tehetségre valló pathetikus, tartalmas nyelv üti meg fülünket. De lássuk, alakul-e belőlük dráma? A cselekvény Kr. u. 29-ben Galilaeában megy végbe. A színtér János tanyája Bethabara mellett; ott vannak Achabnak részben fegyveres hívei és János gyermekserege. Achab, kinek atyja keresztalált halt az ellenség kezétől, bosszút

lihegve rá akarja venni Jánost, ragadja meg a vezéri kardot és vezesse népét a nagy bosszúra.

- JÁNOS : „Botor vérontást nem hirdetem én.
Az Úr kezében én villám vagyok,
Mely a felhők keblét széjjelrepezsti,¹
Hogy megtisztítsa sűrű záporával
E romlott földet minden bűnitől.
- ACHAB : János! kezembe tette istenünk
Választott népe sorsát; jöjj velünk
S minden kiontott vér csupán az én
Fejemre szálljon : János, jer velünk!
- JÁNOS : Nincs már választott nép többé a földön,
A régi fegyver éle tompa már.
Mózes törvénye is halott. Az Úr
Már minden nép hatalmas istene
És új országát vélem kezdi el.”

Achab látva, hogy János csak a *gondolat*, a *tett* akar lenni: felveszi a tompa fegyvert s megélesíti, hogy győzve majd eljőjön Jánosért. A következőkből megtudjuk, hogy János előbb Herodes udvaránál tartózkodott s azért kellett onnan távoznia, mert pártul fogva Arissát, Areth arabs király leányát, Herodes nejét, mikor férje Herodiasért el akarta üzni s el is üzte magától. Most Areth és Arissa is a pusztába jönnek Jánoshoz (hogy találkozhathának másképp vele?) s Areth, hallván Achabtól, hogy Herodes házának megdöntését tervezi, szövetséget köt vele. Arissa — a Jánosért rajongó nők elseje — meddő dicsőségnek tartaná a győzelmet János nélkül; (miért? bizonyosan megvan rá a maga subjectiv s könnyen kitalálható oka); de János hajthatatlanul megmarad a passivitas missiója mellett, nem válhatik meg a zord pusztaságtól. Így azok János nélkül indulnak meddő dicsőséget aratni, noha János még az őt környező hív gyermekseréget is alig tudja a cselekvés terétől visszatartani. De ez a puszta olyan puszta, a hol mindenki, még koronás fők is megfordulnak, így maga Herodes és Judaea római kormányzója, Pontius Pilatus. Az előreküldött Dion, Herodes fegyverese, szóvita folyamán megöli János egyik gyermekhívét, de Jánost ez sem hozza ki rendületlen nyugalmából. Megjelennek az urak és úrnők, s Herodias, örvendve, hogy Jánosra kenheti a hibát, megigérteti Herodessel, hogy János fejével fog lakoini. Íme, János sorsa már is meg van pecsételve, a nélkül, hogy tett volna valamit; voltaképen Herodias ürtügyül használja ellene a történetket, hogy bosszút álljon János vakmerő szidalmiért, melyekkel őt még a darab cselekvénye előtt illette volt. Egyedül Salome, Herodias serdülő leánya van részvétellel a megölt gyer-

¹ Miért nem: „A mely a felhők keblét szétrepezsti“?

mek és János iránt, kinek áldott szívét magasztalja. A nyers Dion erre váratlanul bevallja, hogy hirtelenkező volt, sőt Herodes is belátja, hogy János nem hibás: ezért magával akarja vinni s maga mellett akar neki helyet adni. A jó pásztor azonban nem hagyhatja nyáját, s ismét megmutatja, hogy nem a tett, hanem a szó az ő eleme, mert Herodiaszt ismét kíméletlenül legyalázza, mint Herodes házának mételeyét. Herodes, neje követelésére, most már el akarja fogatni, de Salome anyjától elfordulva, saját testével védi János életét, sőt kijelenti, hogy árnyékként követi mindenhová. A conflictust Pontius böles diplomatiája intézi el. János magára marad s kiadja a rendeletet, hogy a tábor reggel induljon Szálimba. Abiram, a késelők feje, híveivel együtt únja a kóborlást és koplalást, azért szakít Jánossal, ki azt sem engedi meg, hogy Abiramék alattomos úton végezzenek Herodesékkal, sőt megbizottjával óvatosságra inti őket.

A második felvonásban Szálím mellett vagyunk, a Jordán vízeséseinél. János felháborodva hallja, hogy hívei az ő nevében öldökölnek. Jönnek hozzá Krisztus tanítványai és elragadtatással látják benne azt a férfit, a ki a Mester előtt jár a pusztaságban. Meglepő valóban, hogy a pusztában askétáskodó János körül hogy forog az egész világ, s ő, mint a szikla, hogy állja a szelek mérgét és a hullámok csapdosását. Most következik a legtarajosabb hullám: a Jánostól a szeméig legyalázott Herodias ismét megjelenik (most persze Herodes nélkül: elég különös!) s szerelmét, kezét és Herodes trónját kínálja a prófétának. E lépésnek nincs igazi drámai jelentősége: előre tudjuk, hogy János nem fogja elfogadni az aljas ajánlatot. Igaz, hogy ez a kudarc megérleli Herodiasban a bosszút, de egyrészt oktalannak, másrészt végtelenül hitványnak és minden méltóságából kivetkezettnek tünteti fel a királynét, kinek kétszeri iepiszkolás sem hűtötte le János iránt felgerjedt vágyait. A támadásoknak ezzel sincs vége. János hívei egy embert hoznak megkötözve, kit Herodes János megölésével bizott meg. (Ismét nagy valószínűtlenség, Herodes részéről igazi tehetetlenségi bizonyítvány!) A többi fogollyal együtt le akarják taszítani a szikláról. Nem tűnik ki, megteszik-e, mert a háttérben hallatszó Hozsanna-hangok a Megváltó érkezését jelzik. János átszellemlülve várja az Úr nevében érkezőt, kit a discreet függöny eltakar előlünk.

Harmadik felvonás: Achab tábora Sepphoris alatt. Achab alvezére, Hadriel, megfutamította Herodes hadát s Jánost híveivel együtt hozza. Achab Arissától várja küzdelme végső díját. de Arissa bevallja, hogy szíve a Jánosé. Salomé kóborlásában elfogják és Achab elé hozzák. Salome, mint tudjuk, Jánosért eped, mint minden nő, sőt Achab is, ki trónnal kínálja. De János tudja, hogy őt az Úr nem királyi trónra szánta. Salome

hódoló alázata meghatja: csókkal illeti homlokát. Ez János gyöngeségének végső határa. Baj van a késelőkkel. Pontius — levelében — kiirtandóknak tartja őket, vidám követe, Thraseus is erre biztatja a zsidó forradalom vezérét, a Jánosbarát Achabot. De szegény, jó János még a gazemberek verét is kiméli s azt a gondolatot ébreszti Thraseusban, hogy legjobb lenne e kegyes prófétát lenyakazni, — aztán szent a béke! A felvonás végén Salome, Arissa, parasztok, gyermekek s bizonyos Jorám nevű késelő királynak kiáltják ki Jánost. János ellenáll, ha népét szolgaságba dönti is vele. Ennek rögtöni következménye, hogy Thraseus Róma nevében háborút üzen a zsidóknak.

A negyedik felvonásban Tarib, arabs hadvezér nem akarja népe sorsát veszélyeztetni a Jánossal tartó békepártiak miatt, szélnek akarja eresztetni őket. De Achabot szava köti e néphez és Jánoshoz. Arissát ez annyira meghatja, hogy kezét és szívét (?) ajánlja a boldog Achabnak. Azonban Achab vízholdó tevői és emberei mind Thraseus kezébe esnek. A tábor felzúdul. Ütközet, melyben Arissát a lázadók nyila halálra sebesíti. Achab elszántan rohan harcba, de nemsokára haldokolva hozzák Hadriellel együtt. Izrael népe le van verve. Ave, Caesar!

Ötödik felvonás: Machaero vára éjjel. Lakomára van terítve. Az előtérben balletnek szánt térség. János végre börtönbe került. Lucius ki akarja menteni. Marcellus elmondja győzelmét Pontius Pilatusnak és nem szívesen hallja Herodiasztól, hogy Jánost holnap ki akarja végeztetni. Kivánságára előhózzák a prófétát. János Marcellus előtt is bátran elmondja pacifista szavallatát s nyíltan szemébe mondja, hogy az ő elhaló szava valamikor erősebb lesz Rómánál. A rómaiak nem értik Jánost, de azért csodálják, Marcellus pláne elkéri, hadd vigye magával Rómába. Herodias, a ki bosszús, hogy a nemes vad megugrik bosszúja elől, ráveszi Marcellust, *titokban* tegye ezt, ne kelljen a nép előtt szégyenkezniök, hogy János kikerülte büntetését. Salome is hazakerül a pusztaságból és kérdőre vonja anyját, igaz-e, hogy Jánost föl akarják feszíteni. A kétségbeesett szerelmes leány nagyon is alantas hangot használ anyjával szemben:

„Ne szólj! szemedben látom válaszod.

(Marcellushoz:)

Uram, ha úgy van, húzd ki kardodat
S döfd át szívem, hogy átokkal ne sujtsam
Szülőanyámat és a szörnyű órát,
A melyben e véres világra lökte
Magantól is elútált testemet.“

S mégis, bár (Herodias és Marcellus megegyezése következtében elámítva) úgy hallja, hogy János számára nincs kegye-

lem (vagy éppen azért?) enged anyja különös kívánságának, a vendég-asztal földerítése végett táncruhát ölt és eltánczolja Elektra bűvös tánczát. A rómaiak el vannak ragadtatva. Herodes boldog és megígéri leányának, hogy bármit kíván, teljesül. Herodias fülébe súgja Saloméának:

„János fejét, azonnal, szép ezüst
Tálon behozva. Ránk néznek, vigyázz!”

(Miért kell ezért vigyáznia annak a leánynak, a ki az imént is a legnagyobb tiszteletlenséggel beszélt anyjáról?) És Salome (hogy Jánost a fölfeszítéstől megmentse?) enged az ördögi sugallatnak. Be is hozzák mindjárt János fejét ezüst tálon letakarva s Salome intésére Herodias elé teszik. A rómaiak felkötik kardjukat, bosszankodnak; Marcellus kidobja a tálat az ablakon, s váltságul Jánosért szabadon bocsáttatja a foglyokat.

HERODIAS: Oh szörnyű éj!
LUCIUS: Kiontott vére népek
Új hajnalának első harmata. (Függöny.)

Szinte fáj a szívünk nemcsak a légynek sem ártó Jánosért, hanem a derék, ügyes, jó emberért, a poéta-lelkű szerzőért is, ki nagy gonddal és szeretettel, nem phantasia nélkül, de kevés ítéllettel és lélektanilag érthetetlen motivumokkal ilyen szomorú-játékot (nem tragédiát!) alkotott. Hogy színszerű, mozgalmas, szinte mozidarab, egyes részleteiben hatásos, lelkileg sem mélység nélkül való, komoly tanulmányon alapuló, azt készségesen elismerjük. Hit, erkölcs, becsület is van benne bőségesen Herodes udvarának szennye mellett, de igazi drámai cselekvény és igazi tragédia nincs. Olyan passiv pacifista, olyan krisztusi béke-prédikátor, mint János, akármilyen szépen prédikál is, mint-hogy tenni semmit se tesz, sőt azt is következetesen gátolja, hogy mások tegyenek valamit, épp úgy nem válik be tragikus hősnek, mint a legendák vértanúi. Küzdeni akárcsak szóval a romlottság mételye ellen: tragikai küzdelem lehetne, de ő minden józanság ellenére fegyverek zaja közt akarja érvényesíteni a maga rajongó békeszeretetét s fővirtusát abban találja, hogy a hatalmasokat szükségtelenül is maga ellen ingerelje. Igaz, hogy krisztusi tanításaiban méltó postája a Megváltónak, de ez is alkalmatlanná teszi arra, hogy tragédia hőse lehessen. Az embert t. i. annyira megtagadja magában, hogy kivonja magát az emberi mértékkel való mérés alól.

A darab fölépítésében, a mozgalmas jelenetek ellenére, nincs drámai fejlődés. Inkább csak drámai képek vannak előttünk. A második, harmadik és negyedik felvonás csak variációja az első felvonás témájának, s az ötödik felvonás végén ott vagyunk,

a hol az első felvonás végén voltunk. A szerző meg akar bennünket győzni afelől, a mit úgyis tudunk előre, hogy János mind a harcra hívó, mind a koronával és szerelemmel kínáló szózatot olyan süketen fogja hallgatni, mint a tengeri kőszál a hullámok örült csapkodását. A kőszikla sorsa azonban nem tragikus, még ha kettészakad is a tomboló hullámok verdesésétől. Tünni, mindig tünni, de nem cselekedni, csak védekezni és nem támadni, minden tettet csírájában elfojtani nem tragikus hőshöz való. Ezért hiányoznak a darabból a szerves dráma főmozzanatai: a bonyodalom, a válság, a sorsfordulat. A bonyodalom, vagyis inkább áthidalhatatlan ellentét elejétől végig ugyanaz.

Salome alakját a szerző az eddigi drámai ábrázolásokkal szemben rokonszenvensé iparkodott tenni. Ez némileg sikerült is neki, de érthetővé nem tudta tenni. Egy szerelmes leány, a ki anyjáról épp úgy gondolkodik, mint az azt legyalázó próféta, nem fog gyűlött anyja kívánságára táncolni s e táncza jutalmául a próféta fejét kérni, mikor kegyelmet is kérhetne számára. János fejét csak a megvetett és megalázott szerelem bosszúja követelheti egy erkölcsileg elvadult lélekben. Ezért teszi ezt Herodias; de hogy bosszúja kieszközlésére éppen tőle elfordult leányát használja fel, holott ő nem tudhatja, hogy leánya ily kívánság tolmácsolására kapható, ez oly ördögi raffineria, melyet talán még tőle sem várhatunk. Sokkal közelebb áll szívünkhöz Arissa s lelkünkhöz Achab és Lucius. Elég jók, bár nem kifogástalanok a római vezérek. A szerzőben van jellemző erő. Nyelve, dictionja — kisebb szeplőket nem tekintve — általában nemes, több helyt emelkedett. Kár, hogy nem sikerült neki, a mi Horatius szerint minden művészi alkotás főkelléke: *totum ponere*.

A 4. számú pályamunka *A világhódító*, történeti tragédia 5 felvonásban. Hőse II. Philippos, makedon király, Nagy Sándor (Alexandros) atyja. Vessünk mindenekelett egy pillantást a történeti előzményekre, annyival inkább, mert a darab cselekvénye a Kr. e. 336. év augusztus havának négy egymást követő napjára szorítkozik, úgy azonban, hogy a megrajzolt történeti háttér betekintést enged a multba s némileg a jövőbe is.

II. Philippos trónraléptétől (Kr. e. 359) kezdve több mint 20 éven át folytatott célntudatos munkával olyan hadi és politikai eredményeket ért el, hogy a chaironeiai győzelem (338) után a korinthusi szövetséges gyűlésen magára ruháztatta az összes görög államok fővezerségét s két év múlva hozzáfoghatott végső céljának megvalósításához, Perzsia meghódításához. Legközelebbi környezetében azonban sok zavart és bajt okozott az, hogy elődeinek s a makedón nemeseknek szokását követve, ő is több feleséget, sőt egész háremet tartott. Első feleségétől,

Olympiasból született Alexandros fia és Kleopatra leánya, kit a szerző (nyilván megkülönböztetésül Philippos második feleségétől. Kleopatrától) Kleobulénak nevez. De más nejeitől és ágyasaitól is születtek gyermekei, így Philinna tánczosnőtől a gyöngelméjű Arrhidaios, ki később III. Philippos néven uralkodott. A zavaroknak legfőbb oka az volt, hogy Olympias, kit a történeti források is megférhetetlen jellemnek rajzolnak, nem volt hajlandó királynéi jogait másokkal megosztani, azonkívül hive volt bizonyos Thrakiában divó szertartásoknak és bűbájosságoknak, melyek férjét lassanként elhidegítették iránta. Olympias még mint fiatal asszony, elég vakmerő volt azt a hitet kelteni férjében, mintha ő Zeus Ammonnal az annak szentelt kigyó útján természetfölötti viszonyban állana. A vége az lett, hogy 338 táján önként vagy kényszerűségből elvált férjétől és öccsénél, Alexandros epirusi királynál talált menedéket: ott szötte tovább ármányait fia érdekében, s férje ellen, ki időközben Attalos hugát, az ifjú Kleopatrát vette nőül. A szerző leleménye, hogy Kleopatra, még leánykorában szenvedélyes szerelemre gyullad Alexandros iránt s éppen azért ment férjhez az öregedő királyhoz, hogy mostohafiahoz közelebb férközhessenek.

A darab előzményeihez tartozik még az a történeti tény, hogy Pausaniast, a király kedvelt testőrét Kleopatra nagybátyja, Attalos durván megsértette; ezért Pausanias, ki sürgetéseiére sem kapott elégtételt a királytól, Olympiasból és eszközétől, a kapzsi, ravasz Hermokrates sophistától is ösztökélve, Philipposnak is ellenségévé vált.

Közvetlenül a darab cselekvénye előtt Philippos éppen befejezi szemléjét az Ázsiába küldendő csapatok felett s még csak néhány napot akar tölteni Pellában s Aigaiban, hogy nőül adja leányát az epirosi Alexandroszhoz, Arrhidaiost pedig eljegyezze a kariai fejedelem leányával.

Itt kezdődik a darab cselekvénye. A Pellában egybegyűlt követségek és makedón urak a királyi palota előtt várják a királyt. Az athéni követ, Ktesiphón, nem tud belenyugodni hazája leigázásába, azért még a hitvány Hermokrates cselszövényeit is kész támogatni. S van kilátása a sikerre, mert — úgymond —

„A kentaurosok országa ez. Mit ér
Nagy elme, nagy szív s legszilárdabb akarat,
Megdöntésükre ha elég egy tördőfés?”¹

Az előtér más részén Pausanias panasolja el Hermokratesnek nagyratörő álmai szétfoszlását, mire az csúfondárosan azt tanácsolja neki, utánozza Herostratost, ki akkortáiban gyújtotta

¹ Modern allusio!

fel Artemis ephesosi templomát. Megérkezik Philippos s lelkesen rajzolja eddigi sikereit s a küszöbön álló nagy hadjárat czéljait.

A második szín Kleopatra királyné lakosztályában játszik, a hol várják a királyt, de még inkább Alexandrost, kibe a királyné udvarhölgye, Eurydike, Pausanias huga is szerelmes. Kleopatra, dajkája biztatására — Euripides Phaedráját utánozva — levélben szerelmet vall mostohafiának s találkát kér tőle. Éppen féktelenül rátámad Eurydikére, kiben vetélytársára ismer, mikor Philippos Pausaniassal megérkezik. A királyné, hogy Eurydikét örökre elüsse Alexandrostól, elhíveti Philippossal, hogy Eurydike bálványozza s ezzel szítja a leány iránti érdeklődését. Philippos nejét okos engedékenységeért megdicsérve, egész nyájasságával a megrémült leány s annak már-már kegyvesztett bátyja felé fordul s a legjobb hangulatban távozik a női lakosztályból, hogy kihallgatást adjon.

A második felvonásban Antipatros jelenti királyának, hogy Olympias ismét ármánykodik s egy elfogott levelében Alexandrost ajánlja a kariai leány férjeül. A király megmarad elhatározása mellett, de elmondja hü emberének az Ammonra vonatkozó régi emlékeket s indul a fogadtatás megtartására. Alexandros Eurydikét bizza meg, hogy elutasító válaszát adja át a királynénak. Eurydike vállalja a megbízást, bár tudja, hogy a legrosszabbtól tarthat.

A harmadik felvonásban Antipatrossal együtt csak hírért halljuk az esti lakomán történt borzalmaknak. Philippos mámoros fővel fiára kardot rántott, Eurydikét pedig, ki vágyainak ellenállt, az őrségre hurczoltatta azzal a parancssal, hogy a katonák osztozzanak meg birtokán. A később megjelenő Philippos nagy felháborodással értesül Eurydike sorsáról, mert ő mindjárt visszavonultakor megmásította a mámorában kiadott parancsot. Kiderül, hogy a királyné ezt elhallgatva, a régi parancsot ismételte az őrség vezetője előtt. A vak Philippos hajlandó menteni feleségét abban a hitben, hogy iránta való szerelemből okozta Eurydike romlását. Hitelt adva a cselszövő Hermokratesnek, hogy ő és Pausanias megmentették a leányt, ki azonban még az éjjel meghalt, először most jut tudatára emberi gyarlóságának s látja be, hogy még a hatalom se hozhatja mindig helyre, a mit a hatalom vétkezett.

A negyedik felvonás a harmadik nap délutánján már Aigai-ban játszik, hol Kleobule nászát akarják ünnepelni. Ktesiphontól értesülünk afelől, hogy Eurydike nem halt meg, ő vette magához. Hermokrates Kleitosnak, Alexandros bizalmas emberének átadja Olympias levelét, melyben az tudtára adja fiának születése titkát, t. i. hogy nem Philippos, hanem Zeus Ammon az apja. Megegyeznek abban is, hogy másnap reggel a boldogtalan és magánkívül levő Eurydikét elkíséri az ünnepi menet színhelyére,

hogy ott még egyszer láthassa a királyfit. A második színben Philippos és fia közt helyreáll a jó viszony. Alexandros lelkesen fejezi ki készségét a perzsa hadjáratban való részvételre, úgy hogy a katasztróphát megelőző jelenetet a sikerbe vetett emelkedett hangulat fejezi be.

Az ötödik felvonás az aigai palota előtt megy végbe. Az udvari nép és követek várják Philippos érkezését. Hermokrates a rejtkehelyéről előkerült Pausaniast egy pár ravasz szóval végkép felbőszíti Philippos ellen. A becsületes Kleitos jó Eurydikével, nem sejtve a benne dülő vihart. Eurydike abban a pillanatban, mikor Philippos fia kíséretében megjelenik, halálos sebet ejt magán és csak annyi ideje marad, hogy elbúcsúzzék a hozzá lesiető királyfítól. Philippos e jelenet láttára sejtelmére ébred az egész rettentő valóságnak, hogy őt, a világhódítót, a nagy diplomatát, a páratlan emberismerőt mindenki megesalta: felesége, fia, sőt a nyomorult sophista is. Ebben a pillanatban rohanja meg Pausanias s kétszer döfi mellébe törét e szavakkal:

„Ezt értem, ezt meg nővéremért!
Felgyújtottam Diana templomát!“ •

A gyilkost nyomban felkoncezolják, Hermokratest elhurczolják. Philipposnak halódásában fiáé minden gondolata. Őt hívja magához, de mikor az nem atyjának, csak királynak szólítja, elszörnyedve gondol Zeus Ammonra s Alexandros kezét eltaszítva, megtörve válik meg az élettől.

E tragédia nem bitorolja a történelmi jelzőt. Nemesak az események történetiek (mint ezt Diodoros XVI. könyve, Plutarchos Alexandrosa, Athenaios, Arrianos, Justinus bizonyítják), hanem a szereplő személyek is. Csak a boldogtalan Eurydike kedves, szánandó alakja köszöni létét a szerzőnek, valamint Ktesiphon, a cselszövő görög követ. A jellemek megalkotása természetesen a szerző feladata volt. Leginkább tekintettel volt a történelmi hagyományra Philippos, Alexandros és Antipatros jellemzésében; a többiekre nézve önállóan járt el. Philippos sorsa a történelmi hagyomány szerint is tragikus természetű, legalább görög felfogás szerint, mely a tragikus hőstől nem kívánja meg okvetetlenül a tragikus vétséget s a költőtől az úgynevezett költői igazságszolgálatást. Sophoklest és közönségét pl. olyan megoldás is kielégítette volna, mely csak az isteneknek vagy a végzetnek váratlanul érvényesülő akaratával magyarázható. A modern szerző, bár görög tárgyú tragédiáját a görög tragikusok alapos tanulmányára valló szellemben írta meg, a modern dráma követelményeinek is eleget akart tenni s gondoskodott arról, hogy a világhódításra hivatott Philippos saját szenvedélyeiben, saját tetteiben botoljék és bukják meg végzetes bizonyossággal.

A *bor* és az *asszony* a megrontója, de emellett ott van a sikerben nagyranőtt elbizakodottság, elvakultság (a görög *ἄρη*). Ezért kell nagy terveinek végrehajtása küszöbén a megérdemelt bosszú tördöfése alatt elvéreznie. Célját más, arra hivatottabb fogja megvalósítani. Büntetése nemcsak a Pausanias tördöfése okozta halál, hanem az, hogy a halál küszöbén tudatára ébred saját gyarlóságának s mindenki által megcsalva látja magát. Annyi bizonyos, hogy Philippos nem a rokonszenvűnkre s így részvétünkre is méltó tragikus hősök fajából való. Sajnálni lehet, hogy a négy napra szorított cselekvény folyamán a szerző nem talált alkalmat arra, hogy Philippos rokonszenvűnkre méltóbb tulajdonságaiban is bemutassa, pl. mint nagyeszű államférfiút, kiváló hadvezért, a görög cultura barátját stb. A darab folyamán jóformán csak emberi gyarlóságait látjuk, főleg brutális érzékiségét, melyet félbarbár udvarának hagyományai megmagyaráznak, de az előttünk lefolyó esetben ki nem mentenek. Igaz, brutális tettét (hogy t. i. az öröknek dobta oda a neki ellenálló Eurydikét, legalább első haragjában) el kellett követnie, hogy méltán sujhassa a bosszú. Bele kell tehát nyugodnunk, hogy Philippos a tragikus hősöknek abból a fajtájából való, a kiknek bukása szinte követelmény (v. ö. e fajnak legradicalisabb képviselőivel, Macbethtel vagy III. Richárddal).

A mai közönségnél kétségkívül sokféle megítélésben s talán elítélésben is fog részesülni az Ammon- és kígyó-motivum, melyet a bírálók egy része is különösnek talált. Bizonyos, hogy abban a korban már a művelt athéniak sem hitték el az ilyen mende-mondát. S mégis tudjuk, hogy az athéniak oltárt állítottak trónralépte után Alexandrosnak, mint Zeus Ammon fiának. A főkérdés nem is az, hiszi-e a közönség a természetfölötti dolgot, hanem hiszik-e az érdekelt személyek. Ezért fogadjuk el Macbeth boszorkányait, Banquo szellemét, Hamletnek páncélban megjelenő atyját. Olympias rajta volt, hogy az Ammon-legendát terjeszse s látszólag még Alexandros is hitelt adott neki. Hogy Philippos az általa érzékileg leirt kígyó-jelenetnek a kulcslyukon át tanuja volt, azt Plutarchos is említi, mint a király jobbszeme elvesztésének okát. Igazi királyhoz ez nem méltó, az igaz, de Philippos csak félgörög makedón. Euripides Pentheusának is végzetes hibája, hogy női ruhát öltve a bacchansnöket meglesí.

A szerző leleménye Pausanias bosszújának motiválása, bár Diodoros szerint is Pausanias magánbosszúból ölte meg a királyt, de hozzáteszi, hogy némelyek Olympias, sőt Alexandrost is gyanúsították az értelmi szerzőséggel. Helyes volt e ponton Alexandrost kihagyni a játékból, bár az eredmény az lett, hogy Alexandrosnak, kinek tudvalevőleg még atyja életében kicsiny volt Makedonia, kelletnél kisebb activ szerep jutott. Igaz,

hogy ő az újrakelő nap, mint Shakespeare Julius Caesarjának végén Octavianus. Másfelől bármilyen okadatolt Pausanias bosszúja, nem hallgathatjuk el, hogy mi ezt a görög ficzkót, ki bosszújával mintegy a végzet eszköze, nemesebb anyagból szerettük volna formálva látni. Már az első felvonásban nyilvánuló dicsőségszomja mellett, mely az eszközökben éppen nem látszik válogatósnak, úgy tűnik fel a dolog, mintha huga esete csak rég várt alkalom vagy ürügy volna neki a hirszerző bosszúra.

A tragédia, melyben ritka történeti tájékozottsággal és komoly tanulmánnyal alkotó és jellemző erő párosul, irodalmunkban talán az első öntudatos kísérlet a klasszikus szellemnek tárgyban és formában való fölélesztésére. A távoli kor első tekintetre nem látszik ránk nézve actualisnak, pedig mint átmeneti kor, melyben bebizonyult, hogy a félbarbár Makedoniának hozzá kellett művelődnie Hellashoz, hogy rajta csak rövid ideig is uralkodhassék, tanulságos analogia korunkra nézve is. A világhódító pályájának az emberi gyarlóság szirtjein való kettőtörése pedig szinte általános emberivé vált motívum.

Ezt a tragédiát, melyet sok belső szál fűz a görög tragikusokhoz, kivált Euripideshez, külső alakja is a görög tragédiák rokonának tünteti fel, t. i. nem ötös és hatodfeles, hanem hatos jambusban, helyesebben szólva: iambicus trimeterekben van írva. Goethe Faustja II. részében szintén ezt a kötöttebb formát szólaltatja meg, mikor a classikus kor színe kezdődik. Sajnos, e szigorúbb kezelést kívánó mérték prosodiai szempontból s a kívánatos caesurák alkalmazásában elég sok hiányosságot tüntet fel. Úgy látszik, hogy a szerző nem gyakorlott verselő, legalább a választott versmértékben még nem tett szert a kellő routine-ra. A horatiusi immodulata poematára czélozva immodulatus versusoknak mondhatnók az ilyeneket:

„Kedvére valóbbal most nem szolgálhatok.“

„Hizelgek magamnak vele; nagy élvezet
Nekem e nagyfejű barbárt kijátszani.“

„Ne siess annyira! Olympiással én
Gyakran érintkezem, hírt vinni nék és
Ő tőle hozni néktek mindig kész leszek.“

„Sergem már ég a vágytól, hogy átlépje a
Két világrészt elválasztó tengerszorost.“

(E sorban egy jambus van; a többi láb ppondeus és trochaeus!)

Ilyen ez is:

„Üdvöz legyetek, keleti testvéreink!“

„Nem hívnál meg a reggelidre engem is?“

(E. h. „A reggelidre nem hírnál meg engem is?“)

„Oltalmazó népgyűlési határozatot.“

„És megüli s megfékezi a paripát.“

(E. h. „S megüli paripáját és megfékezi.“)

„Lábbal tiporlak bátyáddal együtt, a ki . . .“

Akad 14 szótagú vers is:

„Philippos im' köszöni lelkes buzgóságtokat.“

A bizottság nagy része úgy vélekedett, hogy e könnyen kijavítható verselési hibák nem disqualifikálják a költőiség és színszerűség szempontjából egyaránt becses alkotást, mely mint történeti tragédia mind öntudatos, jól átgondolt conceptiójánál, mind történeti és korrajzi értékénél fogva számottevő jelenség irodalmunkban. A bírálók egyike kifogásolta nemcsak a verselési hiányokat, hanem a hősnek és tragikumának visszatetsző voltát is, de elismerte a szerző tudását, tehetségét, valamint azt is, hogy a pályaművek közt a legtöbb színpadi routine és tehetség ebben a darabban található. A többség azonban úgy vélte, hogy a verselés fogyatkozásait a szerző könnyen kijavíthatja, másfelől Philippos jellemének és tragikumának semmiesetre sem rokonszenves rajzát menthetőnek találta egyrészt a történeti hűséggel (bár maga a bukását okozó eset a szerző inventiója, ez inventio azonban a körülmények logikus folyományának mondható), másrészt a nem rokonszenves tragikus hősök nagy példáival, ezért négy szavazattal egy ellenében kimondta, hogy a 4. sz. pályaművet, mint irodalmi és színpadi nyereséget, a pályadíjjal való kitüntetésre érdemesnek tartja. (Az összes ülés határozatát l. fönt 48—49. l.)

Jelentések a Lévy-jutalomról.

I.

A mult évi nagygyűlés megbizta Buday László társunkat egy oly mű megírásával, mely a megcsonkított Magyarország jelenlegi helyzetét, az elszakított területek szerves összefüggését s az előttünk álló gazdasági és socialpolitikai kérdéseket tárgyalja.

Nem könnyű feladat. A hentesmunkájukban elvakult hatalmak gyilkos kése oly durván, oly kiméletlenül vágott bele a magyar haza eleven testébe, hogy a megmaradt törzs s a levágott tagok erejét és életműködését pontosan megfigyelni és mérlegelni alig-alig lehet. Tisztelt társunk ezt az igen nehéz feladatot fényesen megoldotta; bámulatos szorgalommal, ügyességgel és tapintattal választotta szét a megfelelő statisztikai

adatokat s a magyar hazafi sajtó szívével, de egyúttal a komoly tudós részrehajlást nem ismerő objectivitásával rajzolta meg hazánk szétdarabolt részeinek helyzetét, népességi és közigazdasági, culturalis és socialis szempontból. A szerző nemcsak mint elméleti tudós kiváló, hanem erős gyakorlati érzékű ember is, a ki nemcsak fel tudja tárni a bajokat, hanem nagyon sok esetben a bajok leküzdésére alkalmas orvosszerekre is rámutat. Nem szépít, nem leplez semmit, de sötét pessimismussal sem akarja megbénítani tetterönket. Élesen rávilágít kettős szerencsétlenségünkre, az egyik a világháborúból, a másik országunk feldarabolásából fakad, de rámutat arra a halvány derengésre is, mely azzal biztat, hogy nem fog örökké tartani az éjszaka.

Kimutatja erős logikával, hogy mily erőszakolt, természetelleni s ennél fogva mennyire nem bír az állandóság semmi biztosítékával az egymásra utalt részek szétszakítása. De azt a lehetőséget sem téveszti szem elől, hogy hazánk régi egységét talán nem nyeri gyorsan vissza. Erre való tekintettel is mérlegeli a megmaradt rész életképességét s arra a következtetésre jut, hogy ha mindenki megteszi kötelességét, még ebben az esetben is biztosíthatjuk nemzetünk jövőjét.

Magas irodalmi színvonalon álló s igen hasznos munka ez, nagy fájdalommal tölti ugyan el az olvasó lelkét a sok szomorú adat, de egyúttal meg is edzi s munkás hazaszeretetre sarkalja. A tekintetes osztálynak melegen ajánlom, hogy a műnek a Lévay-jutalmat odaitélni méltóztassék. *Vargha Gyula, r. tag.*

II.

Dr. Buday Lászlónak a megcsontított Magyarországról írt munkája actualitásánál és jeles tulajdonságainál fogva egyaránt figyelemreméltó. Actualitásánál fogva, mert ez az első munka, mely a szétdarabolt Magyarország szomorú képét megfesti s a statisztika világa mellett élénk tárja, mit veszítettünk és mink maradt meg. Jeles tulajdonságainál fogva, mert Buday a vállalt feladatot a töle megszokott alaposággal, a rendelkezésre álló óriási anyag teljes felhasználásával és feldolgozásával oldotta meg s ezzel oly alapvető munkát végzett, melyet közigazdasági szakférfaink épp úgy fogadhatnak hálával, mint államférfiaink és a művelt nagy közönség. Buday 17 fejezetben foglalta össze mindazokat a tanulmányokat, melyek alapján hazánk közviszonyainak képét minden szempontból vizsgálat alá veszi. Nincs fejezet, mely meg ne lepne szerző alapos tudásával, éles ítéletével, logikus következtetéseivel és javaslataival. Emellett szép irányú a gazdag statisztikai adat felsorolása mellett is élvezetessé teszi munkáját, melynek olvasása talán csak a IX. fejezetben válik

(a tulsok apró számbeli adat felsorolásával) némileg fárasztóvá. Dr. Buday László munkája irodalmunkra nézve határozott nyereség, miért is a Lévy-jutalom kiadását javaslom.

Thirring Gusztáv, I. tag.

*

Az 1921 febr. 28-án tartott összes ülés (I. fönt 47. l.) a jutalmat Buday Lászlónak odaitélte.

Jelentés a Farkas-Raskó-pályázatról.

(Fölvasta *Pintér Jenő* I. t. 1921 február 28-án.)

I.

A Farkas-Raskó-jutalomért évenként hazafias költemények pályáznak. A hazafias költemény lehet dal, elégia, óda, himnusz, satíra, tanköltemény, ballada, költői elbeszélés. A 200 korona jutalomdíjat csak olyan pályamű nyerheti el, mely irodalmi szempontból értékesnek bizonyul és önálló becsü. A pályázat bírálóbizottsága: az I. osztály által választott három tag.

II.

A Farkas-Raskó-jutalomra 1920-ban 16 pályamű érkezett be

1. *Szép Magyarországnak*. 2 lap. Jelige: Vigaszul. —
 2. *Magyar földön*. Költemények. 30 lap. Jelige: A szegény haza úgy terjedhetne s gyarapodhatna jobban, ha sok szemünk, fülünk volna s szaporitanók jóakaróinkat. — 3. *Hívogató*. 2 lap. Jelige: Remény. — 4. *Óda a szent Keresethez*. 2 lap. Jelige: In hoc signo. — 5. *A Szűz Máriás zászlóhoz*. 2 lap. Jelige: Mária. — 6. *Zrinyi Miklóshoz*. 2 lap. Jelige: Ne bántsd a magyart! — 7. *Kiáltom az Istent*. 2 lap. Jelige: Kiáltom az Istent. — 8. *Mécsvilág*. 11 költemény. 11 lap. Jelige: Csak mécsvilágom s honszerelmem ég. — 9. *Szibér rónákon*. 2 lap. Jelige: Bihar. — 10. *Dugovics*. 2 lap. Jelige: Sárrét. — 11. *Székely vagyok*. 1 lap. Jelige: Siculus. — 12. *Bertalanéj*. 1 lap. Jelige: Éjre éj szakad. — 13. *Szél is fújja*. 2 lap. Jelige: Szél is fújja. — 14. *A búsongó*. 1 lap. Jelige: Hiszek egy Istenben. — 15. *Halld! Sír a föld*. 1 lap. Jelige: Talpra magyar! — 16. *Viharos éjjel*. 1 lap. Jelige: Hiszekegy.

A bírálóbizottságba a M. T. Akadémia Négyesy László rendes, Császár Elemér és Pintér Jenő levelező tagokat küldte ki. A bizottság a pályaművekről egyhangú megállapodással határozott és a jelentés megírásával Pintér Jenőt bizta meg.

III.

A pályaműveknek már a külső megjelenése is bizalmatlanságot kelt a bírálóban. Többnyire kúszált írással telerótt papiroslapok. A költői érték megfelel a kiállítás fogyatékosának. A 16 pályamű közül nem akad egy költemény sem, melyben az igazi költői tehetség jeleit észlelhettük volna.

Dalok, elégiák, ódák, bölcselkedő versek és balladák vegyessen szerepelnek ebben a sorozatban. A legtöbb költemény a haza sorsát siratja, de akad köztük vallásos ének és buzdító hazafias költemény is. Rímekbe tördelt fakó próza vagy hangzatosnak tetsző kifejezések halmaza valamennyi.

IV.

A bizottság egyhangúlag azt javasolja, hogy a M. T. Akadémia egyik pályaműnek se adja ki a jutalmat.

*

Az összes ülés a bizottság javaslatát elfogadta (l. fönt 46—47.).

Horatius satirái és epistulái új átültetésben.

(Csengeri János r. tagsági székfoglalója 1920 május 17.)

Mikor a M. Tud. Akadémia rendes tagsági székét elfogalom, mindenekelőtt mélyen érzett hálámat és köszönetemet fejezem ki hazánk legmagasabb tudományos és irodalmi fórumának azért a mérhetetlen becsü elismerésért és kitüntetésért, melyben rendes taggá választásommal szerény munkásságomat részesíteni méltóztatott és ünnepiesen ígérem, hogy mindaddig, míg a Mindenható épségben és erőben megtart, mindenkor életem elsőrendű feladatának fogom tartani azt, hogy a tek. Akadémiának erre a kitüntetésére méltatlanná ne váljak. Hálaérzetem kísérő társa egy lélekemelő öröm. Öröm tölti el a lelkemet, nem az egyéni ambitio kielégüléséből származó önző öröm, hanem az az öröm, melyet az támaszt bennem, hogy a M. Tud. Akadémia a nekem juttatott kitüntetéssel — ha nem csalódom — irodalmi munkásságomnak éppen azt az oldalát illette, melyet életem és működéseim hivatásszerű feladatának ismertem föl, t. i. azt a munkásságomat, mely arra irányul, hogy a görög és római világ nagy költőinek irodalmunkban polgárjogot szerezzek, hogy az emberiségnek amaz örökbecsű kincsei, melyek nélkül Európa mai kulturája sohasem jött volna létre, melyek más irodalmaknak is őstörzsai, a mi irodalmunk fejlődésének ezentúl is hat-

hatós tényezőivé válhassanak. Ezt fejezte ki a mai német classikus philologusok vezére s elsőrangú műfordítója, Wilamowitz-Moellendorf báró is abban a levelében, melyben magyar Euripidesemet megköszönte: „Ich wünsche und hoffe, dass Sie die gesunde Kraft der antiken Poesie ihrer Nation zuführen mögen und können“. Meg vagyok róla győződve, hogy a classica-philologia, mint tudományszak, hazánkban csak akkor juthat igazi virágzásra, ha az ókori classikusok iránt a művelt körökben általánossá válik az érdeklődés. Érdeklődés pedig megismerés nélkül el sem képzelhető. A megismerést azonban elsősorban nem bármily jóakaró, de dilettáns és avatatlan próbálgatások, hanem csak megbízható szakismereteken alapuló művészi fordítások teszik lehetővé. Azért ez a feladat szakembert kíván, főltéve, hogy érzi magában az illető mű átültetésére való formális, tehát stiláris képességet s az átültetendő íróval való congenialitást. Szándékosan használom az „átültetés“-t a színtelen, kevésbé jellemző és annyiszor hitele-vesztett *fordítás* helyett. Mert a műfordító nem egyszerű, egyéniség nélküli másoló, mint az a festő, a ki a nagy mesterek festményeit lemásolja. Legkitünőbb műfordítónknak, Arany Jánosnak egyénisége nemcsak eredeti műveiben, hanem műfordításaiban is megnyilvánul; mert az igazi műfordító nem szolgailag utánoz, hanem bizonyos adott keretek közt bár tartalomhoz igen, de formához nem okvetetlenül kötötten az idegen szellembe magát beleérezve s azzal magát lehetőleg azonosítva (mint a színész az ábrázolt személylyel), a maga nyelvén újra megteremti a más nyelven már megteremtett alkotást. Hűséggel tehát nemcsak az idegen alkotásnak tartozik, hanem saját nyelve és irodalma sajátos hagyományainak is. Igaz, hogy az *inventio* nem az ő dolga, de e helyett kétszeres súlylyal nehezedik reá az eredetit méltóan interpretáló *elocutio* feltalálása, a philologiai apparatus lelkiismeretes számbavétele s a szó igaz értelmében a *doctus poeta* tisztét kell végeznie, hogy a köteles hűség mellett saját közönségének is teljesen megfeleljön, azaz olyat nyújtson, a mi az átültetés fáradságát, a tudós kutatás nehézségeit nem éreztetve az eredetihez hasonló közvetlen hatást tehet. A milyen megbocsáthatatlan baj, ha a műfordító tájékozatlan az átültetendő classikus világában, éppen olyan baj, ha tájékozottságához nem járul hozzá az eredetibe magát beleérező congenialitás és a kifejezés művészi képessége. Ez utóbbi tekintetben bátran állíthatjuk, hogy a műfordítás milyensége egyik legbiztosabb fokmérője bármely irodalom fejlettségének. Az átültetés sikere a talaj megmunkáltságától függ. A római irodalom óta, mely görög irodalmi alkotások fordításával kezdődött, minden irodalom fordításokkal indult meg s így akkor ezek kezdetlegességük mellett is megtették elmemozdító, gondolat-

erjesztő hatásukat. Az irodalom fejlettebb állapotában azonban már nem megfelelők, becsük és hatásuk csak ideiglenes: hozzájárultak az irodalmi, költői nyelv kialakításához, hajlékonytételéhez s így a horatiusi közszerűkő tisztét végezték, de az irodalom virágzásának korában mind alakilag, mind tartalmilag többé-kevésbé elavultak, bármennyire becses irodalomtörténeti emlékek különben. Olyan ma is figyelemreméltó, sőt becses, de mai igényeknek már meg nem felelő ültetésekre gondolok, a milyen Baróti Szabó Aeneise, Virág Benedek vagy Kis János Horatiusa. A philologiai interpretatio mai nagy eredményei, irodalmunk mai fejlettsége, s kiművelt nyelvünk mai kifejező ereje egyaránt kötelességünké teszi, hogy a mai igényeknek már meg nem felelő átültetések helyébe minden tekintetben megfelelőbbeket tegyünk s az irodalmunkból még hiányzó idegen remekműveket az irodalom és tudomány mai fejlettségének megfelelő módon irodalmunk talajába átültessük.

Talán felesleges is volt e szinte maguktól értetődő s attól tartok: kérdésnek bélyegezhető dolgokat elmondanom, de úgy érzem, hogy — talán szerénységem csorbája nélkül — körvonalaznom kellett a műfordítás fontosságát és a műfordító helyesen értelmezett feladatát először is azokkal szemben, a kik a műfordítást valami alsóbbrendű írói foglalkozásnak szeretik hinni, másodsor ama nagy különbségek miatt, melyek egyik műfordítást a másiktól elválasztják s a melyeket nem mindenki vesz észre s nem is mindenki tud megítélni. „Non quivis videt immodulata poemata iudex.“ Mert a hivatatlanok és kontárok fordításai okozta sok baj között nem utolsó az, hogy a hozzáértők előtt rontják a műfordítás hitelét, a hozzá nem értők szemében pedig jóknak, helyeseknek látszanak s az újabb átültetést fölöslegesnek tüntetik fel.

De hogy a dologra térjek: ezennel egy kéziratot vagyok szerencsés a tek. Akadémia asztalára letenni, Horatius satiráinak és epistuláinak teljes kéziratát, melyet a hazafiságban kincses Kolozsvárról magammal hozhattam, s a melynek elkészítése ott menedéke volt lelkemnek az utcának barbár hangoktól és barbár erkölcsöktől megmetyelvezett levegője ellen; mert éreztem, hogy míg Alma Materünk szent csarnokaiban balkáni műveltség ütötte fel hadiszállását s egy profanum volgus folytatja kulturátlan képrombolását, addig én, a magyar tudományosság hajlékától, majd családi otthonomtól is megfosztott, pária-számba vett magyar professor, magasra emelkedve lebegek az ephemer hódítók kicsinyes tülekedései felett s olyan világban élek, melyet el nem vehetnek tőlem, oly foglalkozásban, melytől el nem tilthat semmiféle alfabetismus, mikor Horatius világában a magyar culturának szent ügyét szolgálom.

Mínt hogy a Kisfaludy-Társaság mult havi ülésén már szerencsém volt két satirát bemutatni, a jelen alkalommal, úgy gondolom, legcélszerűbb lesz a levelekből, a Horatius egyéniségét leghívebben tükröztető alkotásokból mutatnom be két kiválókép jellemző darabot, nevezetesen a második könyv második darabját, a *Julius Florus*-hoz intézett levelet s a Pisókhöz írt híres levélnék, az úgynevezett *Ars poetikának* főbb részeit.

A költészetről.

(Két részlet a Pisókhöz írt levélből.)

I.

- Ha egy festő olyat gondolna, hogy
 Emberi főt fest, hozzá lónyakat,
 A mindenféle állattól szedett
 Tagokra tarka tollakat borít
 S ez alakot, mely fent szép asszonyarcz.
 Fekete hal rút farka végzené be :
- 5 Ti, a festőnek jó barátjai,
 E képek első szemlélőiként
 Elfojthatnátok kaczagástokat?
 Higgyétek el, Pisók, merőben ily
 Festménynek mássa az a költemény,
 Melyben hiú képek szövődnek össze,
 Mint lázas ember zagyva álmaj,
 Úgyhogy se fő, se láb nem együvé,
 Nem egy egységes alakhoz való.
- 10 „Festőknek és költőknek volt joguk
 Mindenkoron, hogy bármit merjenek.“
 Tudjuk, s miként magunk igénybe vesszük,
 E szabadságot másnak is megadjuk,
 De nem akként, hogy a szelíd s a vad
 Társuljanak, hogy kígyó és madár,
 Bárány s a tigris párosuljanak.
 Nem ritkaság, hogy egy nagyot ígérő,
- 15 Pontos bevezetéshez holmi bíbor
 Szegélyt férezelnek, hogy már messziről
 Ragyogjon, így például, a mikor
 Diana berkét, oltárát leírják,
 Vagy a pataknak kedves földeken
 Tova kanyargó, csörge habjait,
 A Rajna folyamát vagy a szívárványt.
 Csak az a baj, hogy ott ez nincs helyén.

- 20 Talán szépen tudsz cziprust festeni :
 Mit érsz vele, ha egy megmenekült
 Hajótöröttnek meg kell festened
 A fogadalmi képet, melyen ő
 Kétségbe esve küzd a bős habokkal?
 A fazekas egy amphorába kezdett :
 Pereg korongja s mi kerül ki végre?
 Egy kis csupor. Egy szóval: bármihez fogsz,
 Legyen az mindig egységes egész.
 Nemes Piso s ti, érdemes fiak!
 Nekünk, költőknek gyakori hibánk,
- 25 Hogy megcsal a helyesnek *látszata* :
 Rövid törekszem lenni és homályos
 Leszek ; van, a ki símaságra vágyik,
 De veszendőbe megy a tűz s erő ;
 Dagályos lesz, ki fenségesre tör ;
 A földön csúszik, a ki módfelett
 Fél a vihartól s óvatoskodik ;
 Egy dolgot a ki csodálatosan
- 30 Variálni kíván, az a fák közé
 Delphint fest s vadkant a habok közé.
 Vétségbe hajt a hiba kerülése,
 Ha a valódi műérzék hiányos.
 Aemiliusnak iskolája mellett
 Egy alsórendű érczműves akár
 A körmöt is szépen kivési bronzból,
 S puháknak látszó fürtöket csinál ;
 A fő dologban ám boldogtalan :
- 35 Nem fog *egészet* alkotni soha.
 Tervem ha volna írni költeményt,
 Ehhez hasonló lenni éppen úgy
 Nem kívánnék, mint szép, fekete szemhez
 S holló fürtökhöz csúnya, ferde orrt.
 Oly anyagot válaszsztatok, ti, költők,
 A mely tehetségteknek megfelel
 És jól meghányjátok-vessétek azt,
- 40 Mit bír meg, mit nem bír meg vállatok.
 Ki képességének megfelelő
 Tárgyat talált, nem hagyja cserben azt
 Se nyelvi készség, sem a tiszta rend.
 A jó rendnek szerintem tiszte az,
 Hogy mondja most, mit most kell mondani,
 S későbbre hagyva mellőzzön sokat.
 A szóknak összefűzésében is
 Nagyon figyelmes és finom legyen,

- 45 Ki költeményre tett ígéretet,
S használjon egy szót, míg másst vessen el.
Sajátos bájt nyer avval stílusod,
Az ismert szót ha ügyes kapcsolat
Újnak mutatja. Ha véletlenül
Szükség lesz rá, hogy új szókkal jelölj meg
Eddig nem ismert új fogalmakat,
- 50 Sikerrel alkothatsz olyanokat,
Miket még nem hallottak a tüszős
Cethegusok, s ha csinyján élsz vele,
A szabadalmat megkapod reá;
S a minap költött új szó is hitelt
Talál, ha hellén forrásból eredve
Bölcs kímélettel nyer alkalmazást.
Miért ne adná meg Vergiliusnak
És Váriusnak Róma népe azt,
- 55 A mit Plautusnak és Caeciliusnak
Megadott? S miért irigylik tőlem azt,
Ha egy kevéssel gyarapíthatám
A honi nyelvet, mikor Ennius
És Cato annyi új szót alkotott
És anyanyelvünk gazdagult vele?
Mindig szabad volt és mindig szabad lesz
Oly szót alkotni, melyre rá van ütve
- 60 A mai kornak bélyege. Miként
Az elfutó évvel megváltozik
Az erdő lombja: a régi lehull
S új nő helyébe, úgy a régi szók
Divatja múlik és ifjú erőben
Él és virul az újonnan szülött.
Magunkkal s mindenünkkel a halálnak
Vagyunk adósok; bárha egy király
- 65 Épít hatalmas kikötőt, a mely
Vihartól védi a hajóhadat;
Vagy a rég meddő és hajózható
Mocsár egyszerre érzi a nehéz
Ekét s táplálja a szomszéd vidéket;
Vagy egy folyónak, a mely a vetést
Rongálta, kell jobb útra térnie:
Veszendők a halandók művei;
Hogy' állna fenn épségben a beszédjük
Közkedveltsége és becülete?
- 70 Sok szó, a mely már elhullott, föléled
S elhull az, a mely épp' most becsben áll,
Ha a szükséglet úgy kívánja, mert

Csupán ettől függ abba' dönteni,
Hogy a beszédben mi jogos, helyes.

II.

- 295 Az istenadta tehetségrül azt
Hirdette, tudjuk, már Demokritos,
Hogy boldogítóbb égi adomány,
Mint a művészet, a bajoskodó,
S józan költőktől megtagadta még
A Helikont is. Ezért poetáink
Jó része már körmét se vágja le,
Sem a szakállát, a fürdőt kertili,
A társas élet hely'tt magányt keres.
Hisz' a költőnek a nevét s becsét
- 300 Úgy nyeri meg csak; ha fejét, melyet
Ki nem gyógyítna három Antikyra,¹
Borbély kezére nem bizza soha.
Én balgatag, ki tavasz idején
Tisztulni vágyva kiöntöm epém!
Másként nem alkothatna senki
Jobb költeményt: de ily áron soha!
Tehát a fenkö tisztét vállalom,
- 305 Mely vágni nem tud, ámde a vasat
Kiélesíti: én magam nem írok,
Csak a poeta tisztét, hivatását
Fogom tanítani, honnan nyerhető
A gondolatkincs, hogy mily szellemi
Táplálék képzi s fejleszti a költőt;
Mit illik, mit nem illik tennie,
Mit érhet el művészi öntudat
S balképzelkedés hova tévelyít.
Igazi költészetnek kezdete
És főforrása: életbölcsesség.
- 310 A sokratikusoknak irati
Megadhatják hozzá az anyagot,
S magát a dolgot ha megismeréd,
Önként jön a szó. Ki tudja, mivel
Adós honának, jó barátinak
Hogy' kell szeretni az atyát, a testvért,
Vendégbarátot; mily tiszt háramol,
A senatorra, a bíróra, vagy
- 315 A hadba küldött fővezérre, az
Minden személynek a hozzávaló

¹ Antikyrában elmeegógyító intézet volt.

- Szerepet adja. Azt tanácsolom
 Tanult ábrázolónak, hogy figyeljen
 Az igaz élet és erkölcs örök
 És ideális mintaképire
 S azoktól végyen élő hangokat.
 Olyan darab, melyben sok a nemes,
 Szép gondolat s ragyognak jellemi,
 320 Habár különben nem sok bája van,
 Ereje sem nagy, sem művészete,
 Gyakorta jobban leköti a népet
 S lelkét erősből gyönyörködteti,
 Mint tartalmatlan versek s zengzetes
 Bohóskodások. Ah, a görögöknek
 Adá a múzsa fenkölt ihletét
 A géniusznak, csak a görögöknek
 A kerekded beszéd művészetét:
 A dicsőségen kívül ő nekik
 325 Nincs semmi vágyuk. Római fiúk
 Csak azt tanulják jó sok fejtöréssel,
 Hogy kell az *aszt* száz részre osztani.
 „No mondja meg csak Albinus fia:
 Őt unciából hogyha elveszünk
 Egy unciát, a maradék mi lesz?
 Már megmondhattad volna.“ —
 „Egy triens.“ — „Helyes!
 Te majdan jól gazdálkodsz.
 S ha hozzá kapsz egy unciát, mi lesz?“
 330 „Egy fél asz.“ — Hogyha ily nyereszkedés
 A gyermeki lélekbe már belé
 Rozsdásodott, vajjon remélhető,
 Hogy költemények jönnek létre még,
 Melyek méltók a czédrus olajára
 S cziprus-kazetta védő rejtékére?
 A költő célja, hogy használgon, avagy
 Gyönyörködtessen, vagy egyszerre nyujtson
 Az életünknek hasznot és gyönyört.
 335 Az oktatást, azt végezd röviden,
 Hogy a fogékony lélek értse meg
 Legott és tartsa hű emlékezetben.
 Ha telve a szív, a mit bele öntesz,
 Kicsordul onnan, mint felesleges.
 Ha költeményed célja a gyönyör,
 Valóságosság legyen abban is,
 És lehetetlen dolgokat meséd
 Ne törekedjék elhítenni, így

- 340 A gyermeket, kit Lamia befalt,
 Ne húzza élve gyomrából elő.
 Az erkölcs dolgában haszontalant
 A már idősbek rendje elveti,
 Az ifju nép meg orrot fintorit
 Oly költeményre, mely fanyar-komoly:
 Mindenkinék tetszését megnyeri,
 Ki kellemessel vegyíti a hasznost
 S az olvasónak éppen oly gyönyört
- 345 Nyujt, mint okúlást. Ilyen könyv szerez
 Egy pár garast a kiadónak is.
 Ily könyv átkél a tengeren s örök hirt
 Nyer írójának messze földön is.
 De mindamellet vannak oly hibák,
 Melyek elnézhetők; hiszen a lant
 Se adja mindig éppen azt a hangot,
 Melyet a játszó kéz és ész akar,
 S gyakorta élest ad a mély helyett
- 350 És czélba mindig az ij sem talál.
 De a mely költeményben több a fény,
 Nehány folton nem ütközöm meg ott,
 Miket vagy gondatlanság ejthetett,
 Vagy gyarlóság, a közös emberi.
 Az elnézésben hol van hát határ?
 Miként a másoló, ha minden intés
- 355 Daczára mindig egy dologba vét,
 Bocsánatot nem nyerhet; mint a lantost
 Kinevetik, ha ugyanegy húron
 Fog hamisat, úgy nékem az a költő,
 Ki egyre csak vét, Choerilus¹ leszen,
 A kinek egy-két sikerült helyén
 Álmélkodom s mosolygok; mert habár
 Bánt, ha a jó Homeros szundikál,
- 360 De oly nagy munka mellett nem csoda,
 Az alkotó ha olykor szendereg.
 A költemény a festményhez hasonló:
 Van oly festmény, mely jobban megragad,
 Ha közelebb állsz, más jobban, ha messzebb;
 Ez félhomályt, az teljes fényt szeret
 S a műbíró szemétől nem remeg;
- 365 Ez egyszer tetszett, az, ha majd tizedszer
 Szemléled, akkor is fog tetszeni.

Fordította: Csengeri János.

¹ Kariai görög epikus, ki Nagy Sándort követte és tetteit rossz versekben megénekelte.

A teljes új Horatius bemutatása.

(Csengeri János r. tag 1921 április 5-én tartott felolvasásából.)

A philologusnak és a poétának talán inkább, mint bárki másnak, módjában van az, hogy zord időkbén, lélekmaró szenvedések között a régi világba meneküljön s a mult ködéből ma is világló nagy szellemek társaságában keresen enyhületet s a szellemi javak örökkévalóságából merítsen vigaszt és bizodalmat a jövőre. Jól mondja Arany János Toldi Szerelmében:

Engem is a bánat megviselvén zordul,
Vigasztért hő lelkem a multakhoz fordul,
Azokkal időzöm, a kik másszor voltak:
Mit az élet megvont, megadják a holtak.

Rajtam is betelt e szavak igazsága kétszer is; először akkor, mikor a világháború fergetegében a haza és érte küzdő fiaim sorsa miatti aggodalmaim között *Sophokles* világában kerestem menedéket s az ő hívő lelkétől tanultam meg, hogy „Semmi sem rossz, a miben Isten vezet“. Másodsor, mikor 13 hónapon keresztül az oláh megszállás méltatlan igáját s a mérték betelte után a hontalanság keserves bizonyosságát és még keservesebb bizonytalanságait szenvedve a *Horatius* szellemével való társalgásban kerestem és találtam meg azt a lelki nyugalmat, a melyre törekedni senki se tanít nálánál jobban és kedvesebben. És most — a jó Isten gazdag kegyelméért hálát adva — azzal a bizonyos megleléssel és örömmel, mely ma magyar embernek még osztályrészüli juthat, mély tisztelettel jelentem a t. Akadémiának, hogy *Horatius* összes műveinek átültetését befejeztem s ma a t. Akadémiának bemutatatom.

En a műfordítás elvi kérdéseinek fejtegetése helyett — bár ezzel is foglalkoztam, főképen egyetemi előadásaimban — inkább a műfordítás gyakorlatával kívántam igazolni azt az álláspontomat, melylyel sem az úgynevezett alakhü, sem az eredeti alaktól eltérő fordítás mellett nem törtem pálcát, mert az átültetendő költői mű természetéhez és az átültető céljához képest mind a kettőt jogosultnak tartom, egyes esetekben azonban hol az egyiknek, hol a másiknak adok elsőseget. *Horatius*ra nézve az eddigi átültető kísérletek Virág Benedek tiszteletre méltó törekvése óta azt mutatják, hogy *Horatius*nak minden időben érvényes, általános emberit magukban foglaló lyrikumait nem sikerült a magyar költészet virágoskertjébe átültetni. A Barna Ignác fordította satirákából az eredeti mértéken kívül úgyszólván minden oly kellék hiányzik, mely a fordítást érthetővé, élvezhetővé s a magyar irodalom számottevő birtokává tehetné. Ellenben az epistuláknak Kis János-féle rimes alexandrinusokban való for-

dítása, bár bő lére eresztett kifejezésmódja túlmegy a megengedett határon, ma sem mondható értelmetlennek. Viszont egyes költőink (Arany János, Szász Károly, Kozma Andor stb.) elszórt kísérletei, melyekben Horatius egy-egy dalát a mi izlésünkhöz és érzésünkhöz közelebb eső modern versalakokban szólaltatták meg, sokkal költőibb, közvetlenebb hatást tettek közönségünkre, s bár az eredeti alakot feláldozták, az érzés frissességével és melegével s a hangulat hivebb visszaadásával becsesebb tolmácsolásaivá lettek a horatiusi lyrának, mint azok a fordítások, melyek a hűséget majdnem kizárólag a külső formában keresték. Mert a külső forma hűsége mellett elég gyakran találkozunk a hűség fontosabb és kötelezőbb kellékei ellen való vétségekkel.

Én el tudok képzelni olyan Horatius-fordítást, mely az eredeti alak megtartása mellett magyaros, költői és élvezhető: ilyen pl. Arany Jánostól az első könyv 14. darabja (A hajóhoz); de merem állítani, hogy a Barinéhez írt horatiusi költemény magyar rhytmusos fordításában éppen Arany János sokkal tökéletesebbet, minden tekintetben mintaszerűt nyújtott.

Mínthogy pedig az én czélom az volt, hogy Horatiust, kinek műveiből a mai kor gyermeke is megbecsülhetetlen szellemi táplálékot meríthet, nemcsak egyes kiválasztottak, hanem az egész olvasóközönség izlésének megfelelő alakban tolmácsoljam s ne ragaszkodjam olyan idegen s tőlünk ma már igazán távoleső formákhoz, melyek a közvetlen érthetőséget és élvezhetőséget még művelt köreinkben is gátolják, természetes, hogy a legtöbb esetben a közvetlen hatású modern, de tudatosan és jól megválasztott modern alaknak adtam az elsőséget, és csak ott tartottam meg az eredeti versalakot, a hol nem láttam lehetségesnek vagy kívánatosnak a mai érzéshez és gondolkozáshoz való nagyobb közeledést, vagy a jellemző idegen forma a mi rhythmusérzékünkötől nem állott olyan távol. Így történt, hogy az Epodosokat, melyeknek főleg a nálunk is honos jambus olyan jellemző versmértéke, eredeti mértékükben ültettem át. Így jártam el az Archytasról szóló ódával szemben is. Hogy a satirákat és epistulákat miért nem fordítottam hexameterben, mely irodalmunkban nem csevegésszerű fejtegetésekhez, hanem a klasszikus hősi eposzhoz illő versmérték, azt megokoltam tavaly májusban, mikor rendes tagsági széketemet az Ars poetika fordításával elfoglaltam. Ezeknek tolmácsolására nincs szerintem alkalmasabb és megfelelőbb forma, mint a már Wieland által is választott ötös és hatodfeles jambus.

Talán említenem is fölösleges, hogy a formában igénybe vett szabadság mellett éppen nem éreztem magamat feljogosítva arra hogy a költő gondolatait bármi tekintetben módosítsam,

változtassam vagy paraphrasissal helyettesítsem. „Azt és úgy!” — mint Kazinczy követelménye hangzik, csakhogy az *ügy*-nak liberalisabb értelmezésével, nem a külső, hanem a belső alakra való vonatkoztatásával.

Apáink műveltségének jelentős részét tette Horatius érzés- és gondolatvilága. Ma, sajnos, mindinkább fogy azoknak a száma, a kik ettől a philosophus költőtől életbölcseiséget, arany középszert, józan mérsékletet és finom műizlést tanulnak. Pedig Horatius ismerete nélkül az új életre ébredt magyar irodalomnak legalább félszázadával behatóan foglalkozni nem lehet. A gymnasiumi latin tanulmány főcéljának azt tartjuk, hogy az abituriciens kedves útítársként vigye magával élete útjára azt a római költőt, a ki legtöbbit szívott magába a görög humanismusból és a görög culturából. Talán egy magyarul is élvezhető, de egyúttal hí Horatiusnak sikerülni fog több és mélyebb érdeklődést kelteni a latin Horatius iránt is.

HALHATATLANSÁG.

(Carm. III, 30.)

Itt áll im` az oszlop: az ércz sem erősebb,
Faraók piramissa magasbra nem ér.
Nem dönti le ezt sora hosszu időknek,
Nem semmi vihar, nem az északi szél.

Tudom azt, hogy egészen nem mulok én el,
Jobb részem a sírba se száll, hire nő
S megujul, valamig csak a Vesta szüzével
Capitoliumunkba megy a papi fő.

Nevem emlegetik, hol az Aufidus árja
Zúg és Daunust uralá a mező:
„Alacsony sorsából a hír magasára
Küzdötte magát ez a szellemerő.

Első vala ő, ki honunkba behozta
Mit a lesbosi lant lágy húrja zeneg“.
Légy büszke ten-érdemeidre, óh Múzsza,
S babérkoszoróddal övezd fejemet.

Fordította: Csengeri János.

AKADÉMIAI É R T E S Í T Ő

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ.

XXXII. KÖTET. 1921. szept.—decz. 9—12. FÜZET.

Az Akadémia új tagjai.

Az 1921. évi nagygyűlésen megválasztottak:

Az I. osztályba:

Tiszteleti tagnak:

Habay Jenő, a Zeneművészeti Főiskola igazgatója.

Levelező tagnak az A) alosztályba:

Mészöly Gedőn, a M. Tud. Akadémia könyvtártisztje,
magyar nyelvész;

Förster Aurél, a classica-philologia művelője.

Levelező tagnak a B) alosztályba:

Papp Ferencz, irodalomtörténész.

Külső tagnak:

Wichmann György, helsingforsi egyetemi tanár, nyelvtudós.

A II. osztályba:

Levelező tagnak az A) alosztályba:

Heller Farkas, műegyetemi tanár, közgazda és social-
politikus.

Székely István, egyetemi tanár, a bölcsélet- és társadalom-
tudományok munkása.

Ereky István, egyetemi tanár, a jogtörténet és közigaz-
gatási jog művelője.

Külső tagnak:

Wolf Gyula, berlini műegyetemi tanár, közgazda.

A III. osztályba:

Tiszteleti tagnak:

id. Pekár Imre, a mezőgazdasági növénytan művelője.

Levelező tagnak az A) alosztályba:

Mikola Sándor, budapesti főgymnasiunai tanár, természet-
tudós;

Zelovich Kornél, műegyetemi tanár, természettudós.

Rendes tagnak a *B)* alosztályba :

Hutjra Ferencz l. t.

Zimányi Károly l. t.

Levelező tagnak a *B)* alosztályba :

Lechner Károly, egyetemi tanár, pszichiater.

Kelt Budapesten, a M. Tud. Akadémia 1921 május 8-án tartott nagygyűléséből.

BALOGH JENŐ,
főtitkár.

DANTE.*

Hatszáz év előtt záródott be a ravennai San-Francesco, baráttemplom melletti temetőben Dante Alighieri sirja ; de a hatszázéves mult nem mint a feledés éjszakája, hanem mint a tisztelet s kegyelet tűzoszlopa tornyosul felette. Merengve állok e sir előtt s olvasom a sírirat két utolsó versét : „Hic claudor Dantes, patriis extorris ab oris, Quem genuit parvi Florentia mater amoris“. A régi Firenze „mostoha szeretetét“ idővel az egész művelt világ szeretete váltotta fel s ez a szeretet s kegyelet zarándokol most a sírhoz, hogy a tisztelet s hódolat koszorúját tegye le rája. A tisztelet ez ünnepéből részt kér magának a Magyar Tudományos Akadémia is.

Hogy miért, arra Dante egyik művében, a „Vita Nuova“-ban találok meg a feleletet. E művében Dante a „donna gentile“-ről beszél, kinek szeretete egy ideig feledtette vele Beatricet. Hogy ez a „donna“ test és vér szerint kicsoda volt, az mellékes ; annyi tény, hogy a költő lelkében a tudomány s. philosophia symbolumává szellemesült. „Per donna gentile s'intende la nobile anima d'ingegno“ — mondja egyik jeles commentátora : vagyis a „Vita Nuova“-nak „donna gentile“-je az értelem geniusa. Dante ugyanis nemcsak Beatrice-t, hanem egy darabig a „donna gentile“-t is kegyelte. Gazdag s philosophálásra hajló s kora műveltségét összefoglalni akaró lelke nála is keresett kielégítést és megnyugvást. Járt ő Padovában, Bolognában s Párisban, a középkori theologia és philosophia e székvárosaiban ; jól ismerte a peripatetikus philosophiát ; bennt állt s élt a Szt. Tamás által megindított szellemi áramlatban ; írt könyveket, melyeknek a „Convivio“, a „Vita Nuova“, a „Monarchia“ s a „De eloquentia vulgari“ című úttörő munkája. Hogy azután a „donna gentile“

* Előadás a M. Tud. Akadémia ünnepi közülésén Dante Alighieri hatszázados jubileuma alkalmából.

hideg magatartásával s az értelemnek tapogatózásaival be nem érte s azokat az örök eszmények postulatumaival s az élet transcendentális erővel toldotta meg, az az ő jó sorsa s a mi szerencsénk volt, a minek a „Divina Comedia“-t köszönhetjük.

Miért hozom fel itt a bevezetésben a „donna gentile“-t? Azért, mert a Magyar Tud. Akadémia is a „donna gentile“ háza; az néz ki ablakaiból, az fogad a csarnokban, az jár a termekben mint a tudomány symboluma s az ő szép, de hideg tekintete irányítja törekvéseinket. Dante ünnepén ennek a háznak is ünnepelnie kell; ünnepelnie a gondolkozót, a küzdő geniust, a ki az emberiség problémájára feleletet keres s talál. A tudomány egymagában ezt meg nem adhatja; természettudományon alapon világnézet nem épülhet; de a tudomány szívesen segíti az embert a világfölyényes, vagyis a világot felülről néző s összefoglaló „nézetnek“ kialakítására. Főleg pedig tudomány s Tudományos Akadémia tisztelettel néz föl a teremtő genius alkotására, melyben nemesak problema-oldást adott, hanem azt világreemeknek beváló kifejezésre hozta. A mi művet más irt, a mit philosophált a „Convivio“-ban, a mit énekelt a „Canzonci“-ban, az mind a feledés martaléka lett volna; ezzel szemben a koszorút Dante fejére a „Divina Comedia“ tette. Ez van olyan mű, mint Giotto tornya, mint az orvietoi és a sienai templom homlokzata vagy Szt. Péter kupolája; van olyan mű, mint Michel-Angelo Mózes s Rafael bármely Madonnája, vagy a Missa Papae Marcelli. E költemény írójának szól hódolatunk.

Csak néhány szót a költő ideális, finom erkölcsi érzékű, víziós lelkéről, melybe a pokol fenekestül s a paradiso dicsősége „aranyrózsástul“ elfért. Minden nagy író — mondja Chateaubriand — voltaképen csak a maga történetét írja meg. Mesterien ugyanis csak a maga lelkét ecsetelheti, jóllehet azt azután másnak tulajdonítja. Bizonyára tehát Dante is a maga életét, küzdelmeit s szenvedéseit, csalódásait, ingadozásait s kijózanodását s végre végleges s győzelmes orientációját írja meg a „Divina Comedia“-ban, azzal a különbséggel, hogy azt mind magáénak is vallja.

Nem fejtegetem politikai életének esélyeit. Egész Itáliát dülta a welf-gibelin pártviszály. Egymás ellen támadtak városok és családok; versengés, öldöklés, száműzetés mindenfelé. Érzékeny lelkét az élet nem kímélte. Csalódásai s küzdelmei, szerelme és bánata s az eszményi világban hívó lelke megsóhajtják vele a jobb világot a földön is. Ő politikai activ szerepre is vállalkozott s megmozgatott mindent, hogy a helyzet javuljon; de reményében csalódott; meg kellett tapasztalnia, hogy álmódott s bizakodása illusio volt. Maga is számkivetésbe került s megtapasztalta a „Pokol“-ban ecsetelt nagy kint:

„Nincs semmi szomorítóbb
Mint emlékezni régi szép időre
Nyomorban.“

Ismétlem: ezt a történeti, nagy keretet nem mutatom be bővebben; ehelyett inkább a „Divina Comedia“ gyökerére, a költő lelkének fenekére akarnék rámutatni, a honnan a „Divina Comedia“ rimei gyöngyöznek, arra a legideálisabb benyomásra, melyet magában hordozott s melyből benne minden élet s szépség s erő eszménye fejtett: ez Beatrice iránti szerelme.

Ki volt Beatrice? Nem kételkedem, hogy nem más, mint Beatrice Portinari, valami kedves, tiszta, leányos szépség, mely Dante lelkét megbűvölte. Bizonyára nem valami begina volt; jóllehet most már oly commentátorok is jelentkeznek, kik Beatriceben valami beginát sejtnek, a ki állítólag Dantét az akkor hatalmas franciskán-spiritualisok és gibelinek mozgalmába vonta volna bele. Az ilyen szerzők nemcsak a történeti adatokat s a költő saját vallomásait is ignorálják, hanem lehetlenné teszik az eszmény pszichologiai megconstruálását, melyben a szép nő, a szerelem, a bensőséges vonzalom fontos szerepet játszik s csak azután ölti magára a természetfölötti, szellemi ideál vonásait.

Dante eszerint Beatricetől a szépség, a tisztaság s a leányos báj mély benyomását vette — mondjuk, szerelmes volt belé. — Ugyanakkor azonban hozzá kell tennünk, hogy ez a szerelem Dante szívének titka volt s az is maradt. Beatrice azt talán észre sem vette; azt bizonyára nem viszonozta; sőt Beatrice nemsokára máshoz ment férjhez s rövidre rá meghalt. De Dante akkor is, azután is szívében hordozta őt; az ideál lelkének mélyeibe vonult, a költői tehetség méhébe s ott nyerte további alakját.

Beatrice halála után Dante élete változatos lett; művészek s költők, trovatorék s recitatorék körében telt el. Talán túlvilágias is volt s rászolgált Beatrice feddő s pirongató szavaira, melyeket a Purgatorium hegyének ormán intéz hozzá. Akkortájbant találkozott a „donna gentile“-vel s gondolta talán, hogy megtalálja benne saját élete boldogságát. Vajjon ez a „donna“ a valóságban Gemma Donati, későbbi felesége volt-e, az mellékes; mert a költő lelkében ebből a „donna“-ból is más, a philosophia, művészet s tudomány symboluma lett, a kiről Dante hitte, hogy a vigasz s az erő forrásaihoz vezeti őt. Nagy buzgalommal adta fejét a tudományos irányra; de az ki nem elégitette lelkét. Közben az utálatos politika s a városi pártviszály sodorta őt magával, melyben Dante is kisebb s nem nagyobb lett. Poklot lát maga körül; Ezzelino-féle zsarnokokat, gögös Farinátákat; látja a nyugateurópai kultúra két napjának — a

római császárságnak s a pápaságnak — fogyatkozását; lát rémséges bűnöket s nagy erényeket, hősokeket és árulókat, vértanúkat és gyilkosokat; de átlag kevesebb jót s töméntelen sok rosszat. Számkivetik őt is s így alkalma lett megtapasztalnia, a mit a „Paradiso“-ban fölpanaszol:

„Tu proverai si come sa di sale
Lo pane altrui e come ó duro calle
Lo scender e'l salir per l'altrui scale.“ (XVII. 52.)

De Dante, a vallásos, a finom erkölcsi érzésű s költői lélek, a víziós ember szemben állván az emberi zsarnoksággal s a szenvedélyek alacsony, erőszakos s alattomos hatalmaival, annál jobban szomjúhozza az igazságot; kiegyenlítést keres a fénylő ideálok s a rémséges valóság közt, keres megoldást az életnek zürzavarában. Azt a felsőbb világot, melyet magában hordoz s annak vonzásait meg nem tagadhatja, sőt ez utóbbiak annál érezhetőbben jelentkeznek benne. Erdőben van, fenevadak közt van; de annál jobban érzi a gravitációkat az ideálok felé. A „donna gentilé“-vel már próbálkozott; de a tudomány nem bírja a problémát megoldani, s így önkéntelenül is az ideálok világa, a nagy hit, a bünt s gazságot lelki jósággal legyőző fölény, a sötét erdőben világító, isteni kegyelem, a sáros, piszkos s véres földről a szellemi világ felé való orientatio lép előtérbe. Nem a test, hanem a lélek, — nem a földi élet, hanem az örök élet, — nem is a szerelem, hanem a szívbeli jóság és barátság akar vezető csillaga lenni. Ezek az élmények s benyomások költik fel ismét a szíve mélyén pihenő ideált, Beatricét; csakhogy ez most már nem a lányos szépségnek, hanem az örökké szép, tiszta s győzelmes természetfölötti életnek Beatriceja. Dante philosophiája s theológiája, hite s kegyelmi élete nyer Beatricében alakot s ez az alak a „Divina Comedia“ geniusa, — ha szabad azt mondanom, a genius loci. Akkor értjük csak meg igazán a várost, a tájt, a várat vagy dómot, a mikor a genius loci lesz ott jártunkban néma kísérlök. Ha Urbinóban sétálok, itt is, ott is a hajlékony s simulékony Rafaele Sanzio alakja kápráztatja szememet; ha a Szt. Péter-templomba lépek, nemcsak a dicsőséges, két apostolfejedelem, hanem Michelangelo szelleme fogad; ha Budavárának magányos utcáit végigjáróm, úgy tetszik nekem, mintha sok száz évrök titokzatos jelenléte kísérne s nemcsak házak, hanem világ-történelmi emlékek állnának sorfalat. Így vagyunk a „Divina Comedia“-val; a genius loci itt Beatrice, az átszellemült s boldogító szépség, kiben az „amore terrestre“ elváltozott „amore celestiale“-vé. A „Divina Comedia“ felséges oltár, de az oltár képe Beatrice; a „Divina Comedia“ nagyszerű ének, de a

vezető szólam Beatrice. De ez a genius nem a fiatal évek Canzoneinek Beatricéje. Az az ifjúkori Beatrice csak benyomás volt, csak szellemi fermentum volt, melyből a Paradiso Beatricéje lett, hasonlóan festőművészek modeljéhez, kiből Madonna lesz.

Dante erről a nagy belső élményről, a terrestre s a celestiale amore közti ingadozásairól s elkínzott s elgyötört lelkének fölényes orientatiojáról könyvet írt s ez a „Vita Nuova“, mely mintegy a „Divina Comedia“-nak preludiuma. A mi azonban ott az ő problémája volt, az a „Divina Comedia“-ban az emberiség problémájává minősül, mely problémának műremekbe illő kifejtésében Dante már nemcsak philosophál s önlelkét nyugtatja, hanem az emberiség vatesévé s világeligazító költőjévé magasztosul.

A „Divina Comedia“-ban vannak subjectiv érzések; van politikai tendentia; sőt azt mondhatjuk, hogy Dante egész kora szerepel benne s a költőt, mint sokféleképen csalódott s kiábrándult embert saját élményei inspirálják. Van benne megterés s elkeseredés is, pártviszály szenvedélye s undor is; de a mi a fő: a mit feledni sohasem szabad, az, hogy ez a sok csalódás s elkeseredés őt az élet problémájának megoldására viszi. A nagy tragikum, hogy az ember ideálokat hordoz lelkében s a nyomorult, bűnös világ keserves útjain bukdácsol, ingerli őt s ő ennek folytán számonkéri észtl, tudománytól, hittől s kegyelemtől az élet értelmét. A nyugateurópai néplélek veti föl Danteben e problémát s Dante a feleletet rá a kereszténység öntudatából meríti.

Dante ezt a keresztény öntudatot a legnagyobb emberi problémáról gyönyörű allegoriában szólaltatja meg. De nem a problema fölvetése, sem annak megoldása miatt — hiszen Szent Tamás „Summája“ erre alaposan megfelelt —, hanem a feleletnek remekbe való alakítása miatt van az idén ünnepe Itáliának s van ünnepe az egész világnak. E problema fejtegetését megtaláljuk Dante más műveiben is. Dirib-darabokat ad a „Vita Nuova“, a „Convivio“, a „Monarchia“ is, s ha összefoglalta volna egy bölseleti művében mindazt, a mit erről a világnak mondani akart, hát volna a könyvtárak polezain, ha ugyan hozzánk ért volna, egy theologiai-moralis fejtegetéssel több, de nevét bizonyára a feledés fátyla takarná. Dante azonban nem így tett, hanem nagyszerű költői allegoriában, dallamos versekben, csengő, rimes nyelven adta elő mondanivalóját. Ő nemcsak gondolkozott, hanem alkotott, — nemcsak beszélt, hanem alakított. A poëma sacro — mint a hogy ő nevezi — nagyszerű tett és mű s fényes alakítás.

Dante ezzel a művével szolgálatára akart lenni a köznek s polgártársainak, a feldúlt Firenzenek s Itáliának. Dolgozott ő

már más téren is hazája boldogításán; résztvett Firenze kormányában, járt követségekben s mindenképen meg akarta szüntetni a pártviszályt; de mindezt nem nagy eredménnyel tehetette. Most azonban másképp akarja szolgálni hazáját s a közügyet s ez a másik mód a „Vulgaris eloquentia“ bűbája, a szó, a csengő rím zenéje s a költői constructio hatalma. Valami hatalmas műremekben akarta a világ öntudatára hozni az ösztönös, durva s kegyetlen életnek alacsony szintjét s ezzel szemben megvilágítani az életezést, az erény s eszmények hegyvidékét, hogy lássanak, értsenek s arrafelé menjenek. Erre készült ő soká; ebbe a műbe szötte bele tudományát, theológiáját s philosophiáját; ebbe állította bele a történelmet s tapasztalatait; ide állította be Virgiliát s Lúciát, Matildát s Beatricét, — a földi fényeket s „a boldog tüzeket“.

Ez a mű neki sok munkát adott; évek napszámán át dolgozott rajta s belesoványodott. Azért írja a „Paradiso“-ban:

„Se mai continga, che il poema sacro
Al quale ha posto mano e cielo e terra
Si che m'ha fatto per più anni macro
Vinca la crudeltà . . .“

S természetesen még valamit akart; emléket akart állítani a „Divina Comedia“-ban Beatricének, a ki lelkében az isteni szépség, jóság, szentség, könyörület s áhitat s végre a boldogság symbolumává lett. Énekelt ő róla már sokszor; de egy ének sem ütötte meg a mértéket; azért szinte eltiltotta lantját Beatrice ünnepelésétől, míg majd ünnepelheti őt egyszer úgy, a hogy szeretné, — egyszer s akkor, mikor összeszedi minden erejét s geniusa őt az „eterne ruote“ közé viszi; akkor, mikor a sphaerák zengő kottáit ellesi s azokat olasz rímek zenéjében kiváltja, — az lesz Beatrice apotheosisa.

A „Divina Comedia“ tehát apotheosis is; ugyanakkor pedig s elsősorban az élet értelme fölött való nagy eligazítás, — az emberiség közös problémájának keresztény megoldása. A megoldást ő allegoriák mezébe öltöztette. Élete delén a tévelyek s szenvedélyek őserdejében látja magát. Ez az őserdő nemcsak a welf Firenze s a politikai pártviszálytól s izzó szenvedélyektől felkotort Itália, hanem az egész világ, melynek úttalan útjain csetlik-botlik az ember. Ez utakra tévedt Dante is. Beatrice számonkéri ezt Dantétől (Purg. 31. É.) s ő feleli:

„és sirva mondtam: rossz útra csaltak
a jelenvalók csalfa képeikkel,
mióta tőlem arcod eltakartad.“

Mámorában felejtí a nagy czélokot s elveszti az élet igaz, mert örök czélok felé vezető útját. Ezzel nem azt mondjuk,

mintha Dante dorbézoló világfi vagy „tékozló fiú“ volt volna, ki moslékos vályúk felé tart; de ember volt, kinek Beatrice szemére lobbantja az eszményi jóság s szépség iránti hűtlenségét s ki tapasztalatból tudja, hogy minden homlokon hét „P“, a hét „peccatum“, a hét főbűn árnyéka sötétlik. A szirénák hatalma sem lehetett rajta nagy, mert ha álmaiban meg is jelennek s énekelnek neki, de mihelyt köntösüket szemtelenül szétlebbentik előtte, „fölébred a büzre“ (Purg. 19). Szabadabb életében is érzi az eszmények vonzásait s jobb érzületétől hajtva szívesen tartana a napsugaras hegyek, a lelki kiválóság magaslatai felé; de a mikor nekiindul, fenevadak állják el útját; a simulékony, puhaszörű párducz, az érzékiség, azután a gög s erőszak oroszlána s végül a suta farkas, a bírvány. Már szinte abbahagyni készül a harczt, mikor szellemi erők s segítségök jönnek feléje. Az embert nem hagyja el az isteni szeretet s fényeket derít rá. Beatrice Lúciát küldi, a megelőző s felvilágosító kegyelmet, a ki föltárja előtte a rosszat, a poklot, hogy azt meggyűlölje s szívét a büntől távoltartsa; itt Virgil, a természetes ész s jó érzés a vezér. Azután a Purgatorión át vezet útjuk, mely kezdetben fáradságos és nehéz, később azonban kellemesebb, majd élvezetes lesz. Azt meg kell futnia a tisztuló léleknek, hogy békét találjon, vagyis megtagadva önmagát s javíthatva hibáit, elforduljon a büntől s megszeresse az erényt!

Így megtisztulva minden szennytől, s csak azt szeretve, a mi szép és jó, alkalmassá lesz, hogy égbe emelkedjék s Isten szeretetében a békét s boldogságot bírja s élvezze. Itt az ideális jóság s hűség sphaeráiból Beatrice jön feléje; ruhája piros, mint a mely a „tűz szövetéből van varrva“; zöld köpeny van vállán s olajfaágkoszorú fehér fátyolos fején. Beatrice feddi a költőt, mint említettem, hűtlensége miatt s kitanítja az isteni dolgokra: megizlelteti vele a boldogultak örömeit, melyek a hit, remény, szeretetnek, a theologiai erényeknek s azután a négy erkölcsi erénynek, az igazságnak, bátorságnak, mértékletességnek s okosságunk jutalmát képezik. Dante elragadtatással szemléli Beatricét, kinek szemében az Istenség kinyilatkoztatásait látja. Az vezetí őt fel sphaeráról sphaerára egészen a „rosa candidának“, a boldogság s dicsőség lélekszirmokból kötött rózsájának szemléletéig. Dante e visiókkal legyőz minden árnyat, erdőt, ösztönt, fenevadat, poklot, bünt, pártviszályt s politikai harcoktól feldúlt lelkiületet s hazafiúi keserveket. Az élet problémáját megoldja örök élettel; a bűnös, tévedő öntudat aggodalmát a tisztulás útjaira állítja, a tragikumot megoldja nem stoikus megállással, melyben tönkre megyünk, hanem az életnek felső sphaerákba való kiemelkedésével. A poklok éjszakáinak plasticitása, a tisztuló lelkek pszichológiájának finom kitérása: a zengő sphaerák s a

harmonikus élet s szépség diadala művészi, monumentalis vonalat ír le, a „transumanar l'uomo“ ascenzióját, az élet erőteljes és érvényesülő optimizmusát.

Ezt a megoldást a költő a kereszténység öntudatából veszi. A „transumanar l'uomo“ elve szerint az ember az Isten segítségével önmagából emelkedik ki s világfölényes lesz. Mily kicsiny, törpe s silány neki a föld s minden a mi rajta van, ha azt az „eterne ruote“, az örök sphaerák világából nézi. Innen kapja meg az alacsony, ösztönös élet s a bukott s elsötétedett szellemi világ gravitációjával szemben a nekivaló orientációt, mely bármiképp kezdődjék is, azzal végződik „alle stelle“, a csillagok felé. Az emberben két világ találkozik s ütközik; ez kiválósága, de egyszersmind tragikuma; de a tragikum megoldását a csillagokból kell kiolvasni. A ki azt máshol keresi, annak lelke elborul s az élet lángoló kín s a problema kínos rejtély marad.

A problema megoldása azonban nemcsak abban áll, hogy az élet értelmét fölértettük s célja iránt tisztába jöttünk, nemcsak abban áll, hogy a bukott lélekben is fölleltük az isteni rendeltetés és szépség vonásait, s hogy a szegénység rongyai közt rábukkantunk az isteni rokonság armáliáira: hanem ez a problemaoldás a küzdelmet s az emelkedést, s a hozzávaló erőt s pathost is jelenti. A „Divina Comedia“ vatese nemcsak a célokat látja meg, hanem megtalálja az égbe segítő erők forrásait is. A „Divina Comedia“ geniusa nem nirvánás — az elmúlásról semmit sem tud —; nem oroszba plántált buddhizmus, mely manapság mint nihilizmus jár körül; nem a stoa ataraxiája és tompa resignatiója; nem a természetes jóval való beérés, mely skepsissé és blaszirtsággá lesz; hanem az égbetörekvés geniusa. Ez a genius csupa cselekvés, akarás és tett. Nem tagadja az élet örvényes éjszakáit, nem az őserdőnek rémes árnyait; szemében tükröződnek ugyan a fenevadak szemeinek zöldes, kékes, vérvörös tüzei: de az ő ereje nagyobb, mert felsőbb és isteni. E geniusnak nagy előnye, hogy nemcsak nyomorúságaira s a poklokra eszmél rá, hanem ráeszmél az isteni erőkre, melyek által tisztul, emelkedik és győz.

Íme az emberi lélek s élet sphinx a keresztény cultura öntudatában lett beszédessé s hozzá még legművésziesebben a „Divina Comedia“-ban szólalt meg.

Ez a sphinx, bár győzi hallgatással, megszólal néha az idők folyamán. Hiszen Dante szerint az emberi lélek olyan, mint a csecsemő, a ki édesanyja keblén életet iszik s miután jóllakott, ugyanott megnyugvást s édes álmot talál. De aztán megint csak ébred és érez, szomjazik és fölsír s új megnyugtató után néz. Az ébredező sphinx is a maga problémáinak megoldását más-más formában keresi.

Így Wolfram von Eschenbach is ecseteli a Parzivalban az emberi természet átkos széthúzását s elvezet Parzival tévedéseinek s bűneinek, azután pedig tisztulásának s bánatainak útjára. Ott is találkozunk Virgil-féle alakokkal, Treprizent-tel, a ki az eltévelyedetett buzdítja, hogy bizzék Istenben s győzze le a kétséget. Legyen jobb ösztönös magánál s győzze le a vérnek ráomló meleg hullámát; hallgasson a lélek jobb vágyaira s menjen a magasságok felé. Goethe „Faust“-ja s Madách „Az ember tragédiája“ cz. műve szintén birkóznak e nagy problémával; de oly alapokon állnak, melyeken az egységes s erőteljes fölényét a léleknek anyag, bűn s elmulás fölött nem lehet construálni. Erről később beszéltek.

Áttérek most Dante művészetére s kiemelem annak három jellegét. A „Divina Comedia“ három nagyszerű jellege s egy-szersmind előnye: a) hogy igazi, népszerű művészet alakítja; b) hogy a nyugateurópai kultúrát hordozó, közös hitből s meggyőződésből s éppen azért az élet valóságából s a valóság talajából nőtt ki; c) hogy pokoli s mennyei élet s erő pathosza lüktet s lobog benne.

A mi az elsőt illeti, nem tagadom, hogy sok theologiai s philosophiai fejtegetés van benne, sok történeti adat neves s kevésbé neves férfiak s nők életéből, sok vonatkozás olasz előkelőségekre s viszonyokra, szóval sok mindenféle részlet, mely a középkori tudományosság s történelem ismeretét tétel-ezi föl. Ha ezeken fönnakadunk s azt hegyiről tövire érteni akarjuk, akkor a „Divina Comedia“ nehézkes s fáradságos olvasmány lesz, melyben a művészeti élvezet nagyon is a rövidebbet húzza, sőt a nyoma is elvész. Az olvasónak, ha jó úton, a megtapasztalható szépség felé akar tartani, a részletekbe nem igen kell belemerülnie, hanem a költemény structuráját szem előtt tartva, a históriákban s adatokban rejlő s azokból kisu-gárzó erkölcsi s aesthetikai értékeket kell észrevennie s szem-mel tartania. Az egész költemény nagyszerűen stilizált allegoria, melyben a bűn s erény allegorikus alakokban s jelenetekben lép elénk. Itt minden szembeötlő; itt mindent látni s hallani lehet. Itt a bűn s az erény küzd és győz, szenved vagy élvez; jár a pokol esavarvonalain s a purgatorio hegyének hajnalhasadásban világító gyűrűin, míg a lelkeség a szentek amphitheatralis rózsájának dicsőségében virágozik ki. Rettenetes plasticitású a pokol világa, hol minden a piszokba, a szennybe, az erőszakos kegyetlenségbe gravitál, — hol a csillagok kialusznak s a fények ijesztenek, — hol a levegő korom és bűz, — hol a tölesérvonalak végén, a pokol fenekén Luczifer jégbe fagyva él, az az éber, rettenetes öntudat, mámor, czél, meleg, vigasz, öröm nélkül. Élet lélek nélkül, czél nélkül, Isten nélkül, a

keresztény pokol legnagyobb kinja! Mily másképp fest a Purgatorio szent hegye! Mily fölségesek ott az éjből kibontakozó hajnalhasadások, — a lélek eszmélődései; mily titokzatosak azok a fehéres ködben nyíló perspectivák, — a lélek reménysegei, hol más csillagok világítanak s himes réteken megnyugodott lelkek járnak. Az út ugyan kezdetben még nehéz, mert a lelkek homlokán ott sötétlenek az árnyak, a hét főbűn „p“ betűi; de ez árnyak lassanként egyik a másik után letörlődnek s mélyértelmű lélektani megfigyeléssel jegyzi meg a költő, hogy a mikor egy is letörlődik, azzal a többi el-elhaláványul. (Purg. XII.)

A Purgatorio lélektanilag a legfinomabb része a „Divina Comedia“-nak, melyben a tisztuló lelkek, ha bűnhődnek is, de élvezik a lelkeségnek önmagukban való finomodását s fölülemelkednek hiúságon, irigységen, mulandóságon s eltakarítják az elrontott élet romjait. Élni sietnek. A Purgatorionban a restek mindig sietnek; azok, kik fönt a csillagos s napsugaras ég alatt annyit mulasztottak, — ők még szóbaállni sem érnek rá. A szeretet megmarad bennük, de iránya nem a testi szépség, hanem a lélek felé tart. Beatrice mondja:

„mert olyan testnek voltam viselője,
 hogy soha szebbet Természet s Művészet
 nem alkotott — és im por lett belőle.
 És hogyha így a legnagyobb igézet
 ily csalfa volt irántad, mely halandó
 szépség izgatná még a szívverésed“. (Purg. XXXI.)

Ezeket a lelkeket már más szépség izgatja, mely őket nem teszi szegényebbé, hanem ellenkezőleg, tiszta, erős, boldog élet öntudatával s örömeivel telíti. — Dante tapasztalja azt tisztulása végén:

„Elég, hogy a szent habokból kiérve
 új ember lettem, mintha új gallyat hoz
 az új tavasz az újuló növényfe,
 tiszta s röpielni kész a csillagokhoz“. (Purg. XXXIII.)

Itt fönt, a Purgatorio szent hegyén látja meg az egyházat s annak világtörténelmi sorsát, nagyszerű allegoriában. Azután Beatrice vezeti őt föl sphaerák fokain az Isten dicsőségének amphitheatrumáig, hol a dicsőült lelkek mind megannyi fényes szírom, világító rózsává illesztődnek. Ez mind alak, élő szó, testből s lelekből sugárzó szépség és erő; mindenütt a plastikus művészet van munkában.

Foglalkozott ő azzal a gondolattal, hogy összefoglalja a kor philosophiai s theologiai tudományát s „Convivio“ cím alatt akarta e művet megírni. Nem sajnáljuk, hogy e műve

abbamaradt, mert nem a theologia s a philosophia maga, hanem az, hogy e mélységeket s magasságokat ily művészi kézzel állítja elének, tette nevét halhatatlanná.

Dante művészetének népszerűségét az is jellemzi, hogy az allegoria egyes darabjai, mondjuk, az isteni színjáték kulisszái ismeretesekek voltak; azokat nem Dante találta föl. A túlvilág három országa, a fenevadak, a túlvilági vezetők már egyéb művekben, így az „Anticerberus“-ban is szerepelnek. Fra Bon-giovanni da Cavriana az „Anticerberus“-ban szintén bejárja az alvilágot. Szent Patrik s a kelta kereszténység legendái, Szent Gergely dialogusai mindenféleképp kiszínezik a pokol szenvedéseit. Brunetto Latini „Tesoretto“-jában szintén ír erdőről, eltévedt lovagról, magas hegyről, őt kioktató nőről. A ki Jacobus de Voragine „aurea legendájá“-t olvasta, melyből Zelma Lager-löff szebbnél szebb meséinek motívumait veszi s a ki a középkor egyházi tradícióját a symbolumok s allegoriák használatában csak kissé is ismeri, az a „Divina Comedia“-t genetikus kapcsolatban fogja meglátni az azt megelőző környező irodalommal. E mesék, ez allegoriák, e színek mind megvoltak. E motívumok garmadában voltak felhalmozva; a phantasia bizarr s grotesque dekoratiókkal szolgált; csak a művészi kéz hiányzott, mely a „pondust“, a „numerust“ hozta volna e chaoszba. Ezt tette meg Dante; hasonló volt ő e részben ahhoz az Amphionhoz, Theba építőjéhez, kiről a „Divina Comedia“ is emlékezik. A rege szerint Amphion a köveket énekével hozta mozgásba s így építette föl az istenek városát. A kő, a középkori mesék s regék anyaga megvolt, csak az ének, a lélek hiányzott. Dantében azonban megjelent mindkettő s alakította s tárta ki a lelkek három országát oly nagyszerű s népszerű művészettel, hogy a nép e költeményben fölismerte lelke minden motívumát, benne látta megjelenítve hitét, a káté feleleteit, az Evangélium fényeit, Isten nagyságát s boldogság után vágyó lelkének reményeit. A „Divina Comedia“ oly népszerű remekmű, mint egy gót dóm, melyet csak kevesen tudnának megépíteni, de melyben mindnyájan tudnak imádkozni, kik keresztények. A lelkük van ily helyen itthon.

Ez az irodalmi begyökerezés mutatja leginkább a „Divina Comedia“ irodalmi műfaját s célzévesztettnek tünteti föl azok törekvését, kik a „Divina Comedia“-t „libello politico“-nak vagy tisztára olasz nacionalista iratnak tartják. Ez a felfogás kivetkőzteti a „Divina Comedia“-t a maga nagy stílusából s a politikai harcok beöltöztetésének nézi azt, a mikor az erdő alatt Dante állítólag az akkori Firenze politikai s erkölcsi zürzavarát, a párducz alatt megint Firenzét, az oroszlán alatt Francia-országot, a szukafarkas alatt pedig a római kuriát értette volna.

Dante küzd e fenevadakkal s vissza akarna térni városába s eszerint a hegy is, mely az őserdő homályán itt-ott keresztülvilágít, nem a rend, az erkölcs s szentség hegye, hanem az egyéni érvényesülés symboluma volna. A symbolumok így ugyan nagyon concret álarczok volnának; de ezzel a magyarázattal odaveszne az egésznek nagy stílusa, odaveszne a „Divina Comedia“ általános emberségi jelentősége, mely nem a politikában s az egyéni, hatalmi érvényesülésben, hanem az emberi élet problémájának fölvetésében, annak keresztény megoldásában keresendő.

A „poëma sacro“ második jellege, hogy a culturát hordozó s ihlető hitből, a korszak lelkéből fakadt. Az igazi műremeknek lelke van s az a lélek nem az egyesé, nem is kubista, futurista szakaszoké, hanem a korszaké, a culturáé. Bátran mondhatni, hogy valóság, élet, lélek nélkül nincs művészet. A cultura lelke pedig a hit, mely inspirál és alakít, mely mozgat, színez és énekel, mely az élet motívumait s a szép, nemes s nagystíliú élet erőforrásait szolgáltatja. Ez tartalmat is ad az egyesnek életébe s ugyanakkor az emberiség útjának vonalát az ascensio szögébe igazítja bele.

A hol ez a belső valóság, tehát hit nincs, ott lehet civilisatio, de nincs cultura; ott lehetnek a culturának még intézményei, de az intézményeket teremtő lélek már eltűnt. Az ily intézmények szép csigaházak s remekül ívelt s színezett kagylók, de melyekből a csiga már kiveszett, olyanok, mint a régi nagy vízvezetékek kiapadt források mellett. A nagy, csengő valóság hiánya megérzik a decadens korszakok művészetén. Annak a „történet“ már csak mythos s éppen azért, mikor valóságot keres, legalább az eszmei valóságot kell megfognia, mert különben nincs, a mi inspirálja. Így Wagner Richard bizonyára nem hitt Lohengrin vagy Parzifal „történetében“, de hitt az eszmék, az igazságok valóságában s ez eszmei valóság fakasztotta lelkében az inspiratio forrásait s azért tudta azt alakítani s tudott róla énekelni. Ha pedig vannak, kik remekműveit nézik s hallgatják, de azok eszményi valóságában nem hisznek, azok bár úsznak a hangok s benyomások tengerén, azokból az eszményekből nem élnek s azokat, ha bármily zenei talentumok volnának, megénekelni nem tudnák.

A nagy valóság, a hitből fakadó élet ereje érzik meg Dante „Divina Comedia“-ján. Dante inspiratioja a hit, az a valóságos kereszténység, mely nem mythost, nemcsak eszmét, de realitást, történetet hirdet.

Dante hisz a háromszemélyű Istenben s a megváltásban, hisz a túlvilág mennyországában s poklában; neki az nem allegoria, hanem valóság. Az Isten örök és cél. E legfőbb valóságnak, mely bölcsesség s szeretet is, jogara alá van minden

beállítva. Isten minden; belőle való s beléje tér vissza minden. Ő gondolta a „Paradiso“-nak „rosa candidáját“, mely fölött „hozzáférhetetlen világosságban“ lakik s a lét, erő s boldogság hierarchikus fokain leér a tőle elfordult lelkek poklába is. A poklot is ő gondolta; a „potestate“, a „sapienza“ s az „amore“ alkotta meg azt is:

„Nagy alkotómat vezette igazság
Isten hatalma emelt égi kénynevel
az összeretet és a főkösség.“ (Inf. III.)

Mindennek, a mi van, Isten a czelja; tudásnak, művészetnek, hatalomnak, politikának s az egyéni életnek bele kell torkolnia.

A lét a „Divina Comedia“ szerint jó s nem rossz; a manichaelismusnak sehol semmi nyoma. Vannak ugyan poklai — de milyenek! — van a létben sötétség s rémes árny; van világ csillagok nélkül, hol a bűn mint korom ül a lelken, hol napsugár helyett tűzvörös, villámkékes, hiénaszem-zöldes fények járnak; de tőlünk függ, hogy kiszúrjuk-e szemünket s kioltjuk-e napsugarunkat. Miért tennők azt? Föl a fénybe, „alle stelle“, mondja költőnk. Van zürzavar, kin, van üvöltés és csikorgás a világban; de nem ez, hanem a harmónia s az ének a világ értelme. Ki kell emelkedni a lét malomkövei s az alapvetés ormóttan szikláí közül. Fönt már minden énekel; a beszéd is énekszó; az „eterne ruote“, a sphaerák nem csikorognak, hanem csengnek, míg itt a földön még a Caesárok diadalszekerei is csak csikorognak.

Van sok rossz a világon; de a rossz mindenütt s mindig szolgáló hatalom. A gigászok lánczokba vannak verve, melyeket szét nem téphetnek; a Fúriák tehetetlen dühben őrzöngenek, az „ördögsihederek“, a „rondakörmök“ s a mi még van útalatos denominatiojuk, nem szellemeskednek, nem élczelődnek, hanem csak a gonoszság komikumát szolgáltatják; olyanok, mint a gót dómok vízlevezető csatornáinak szörnyű torz-pofái. Luczifer a lázadás s tagadás szelleme jégbefagyva él, nincs szellemes mondása; nem kritizálja s nem vizsgálja felül a teremtést s Isten gondolatait. Bizonyára nem Madách Luczifere, ki az Istennek szinte vállát veregeti s a jó öreget megszánja, hogy így sikerült világa. Az olyan goethei Mephisto-galantuomónak sem akadunk sehol nyomára a dantei poklokban, a ki végre is sokkal különbb úr, mint a seregek Ura Istene s már a blazirtság s a dekadentia minden jellegét magán hordozza.

Mily különbség a középkori, hatalmas Isten-fogalom, azután a küzdelmes, de Isten kegyelméből győzelmes üdvözülés s Goethe s Madách hasonló problémákat oldozgató kísérletei közt! Ott a

jó győz s nem a rossz; de a jónak küzdenie kell s így ér föl a paradísoba; míg ellenben Faust nem bír az életnek egységes s győzelmes megoldást adni; az „Ember Tragédiájá“-ban pedig egyáltalában nem értjük, hogy minek küzdjünk küzdve, mikor az emberiség történelme csupa kudarcz és firtor?

A „Divina Comedia“ iránya az ascensio. A pokol gyűrűi s a purgatorio serpentinjei a lélek fölfelé való törtetésének csavarmenetei; neki föl kell magát küzdenie. A lélek tisztulásai s kijózanodásai mámorból, igézetből, ösztönösségből arra valók, hogy a szebb s erőteljesebb élet zenéjét s szépségét tapasztalja meg. Az embernek küzdenie kell; de minden küzdő lélek győzni fog, mert Isten megsegíti. Így hordozza azután minden lelki fölényességre ébredő ember a Paradiso-t önmagában, hogy azután a világból kiszakadva elérjen az isteni élet sphaerái közé.

Faust útja nem tart a Paradiso felé. Sőt nincs is Paradiso-ja, mert a költemény végén szereplő Madonna s az angyalok csak kölcsönként decoratiók s a mit azok mondanak s szavalnak, az nem Goethenek s nem Faustnak a hite, hanem idegen énekeknek grammofon-reproductioja.

Mily óriási a különbség Faustnak s Dantenak pokoljárása közt is. Dante azért járja a poklot, hogy a bűnt meggyűlölje s kikerüljön hálóiból s azért győz, mert küzd s mert küzdelmében a természet s a kegyelem erői egyesülnek. Rendelkezésére állnak a Virgiliusban jelképezett értelem s a Lúcia, Matilda s mindenekelőtt Beatrice által közvetített isteni segítség. Ő sem győzne, ha Isten nem segitené; ő sem vetné meg a szirénákat Lúciák nélkül s nem találna békét a feldúlt világban Beatrice nélkül. Egészen másképp fest a két galantuomo Faust és Mephisto. Faustnak is le kellene győzni a rosszat, tehát Mephistot s valamiképen le is győzi, a mennyiben sok kaland és alávalóság után kioson karmaiból; csak hogy ez nem küzdelem, hanem folyamat. Nem is győzi le Faust Mephistot azért, mert küzd vele; hanem azért marad felül, mert az ember, akármit is csinál, jobb mint az ördög. Itt tehát nem egyének, hanem fajsúlyok állnak szemben egymással s a küzdelemnek egyáltalában nincs tragikuma. Miféle tragikum az, hogy ha az olajat s a vizet összerázzák; bármint is rázzák, bizonyos, hogy az olaj föléje kerül a víznek. Faustnak küzdelme sem tragikus; inkább csak látszat — mondjuk — komédia, de nem divina, hanem nagyon is humana. Faust bukik, okul, philantrop is lesz, de tulajdonképen törekvő, poklokat győző s a tisztulás hegyeit járó, erkölcsi pathos nélkül. S mi az ilyen ember célja? Az, hogy a mi benne jobb s különb, mint Mephistoban, az a történelmen végig „fölfeljődjék“. E világnézetben az egyén csak szám; az egyén csak homokszem; a lét súlypontja pedig a

tömegben s a folyamatban fekszik. Ez az egyéniség lefejezetése . . . egy neme a bolsevizmusnak. A „Divina Comedia“-val összehasonlítva Faustot, látjuk, hogy ez utóbbi mennyire nem egységes, nem összefüggő, nem organikus s nem töből nőtt s töről metszett mű. Goethe benne egy kicsit Virgil, de nem Beatrice.

A „Divina Comedia“ harmadik jellege, hogy pokoli s mennyei szenvedélyek lobognak benne. A legfölségesebb s legtisztább eszménység, az egyház s a haza iránti szeretet egybeolvad az örökszép életnek, Beatricének lángjaival. Dantét két hatalmas gondolat s indulat vezeti és fűti, s poklon, purgatorion s paradison át kíséri s a legszenvedélyesebb kitörésekre ragadja; ez a két hit s két szenvedély Dante hite az imperiumban s Dante hite az ecclesiában. Ezekért küzd és lángol; de ezekkel együtt szívében hordja Beatricet, ki őt a legmagasabb égbe vezeti s ki iránt való szeretetét az ég ki nem oltja, hanem megnesemíti s örökökévé teszi.

Az előbb említett két hitet és szenvedélyt a középkor lelkületéből kell kielemeznem; míg ellenben Beatriceért való lángolására csak rá kell mutatnom; az magyarázatra nem szorul.

A „Monarchia“ című művében megismerjük Dante idevonatkozó nézeteit. Ezt az iratot ő a római császárságnak, az imperiumnak jogairól írta a pápai curia hatalmi igényei s imperialista terjeszkedése ellen. Valamint az ember — írja ő ebben — két részből áll, romlandó testből s halhatatlan lélekből, úgy két-féle célra is van rendelve: az egyik a földi, a másik a földöntúli. Tehát az a gondviselés, mely nem tévedhet, két célzt tűzött ki neki; az egyik a földi boldogság, melyet önerönkkel művelünk s ezt a „paradiso terrestre“ symbolizálja; a másik pedig az örök élet, mely az Istennek színről színre való látásában s élvezésében áll s ezt értjük a mennyei, a „paradiso celestiale“ alatt. E két boldogságra, mint két különböző célhoz, két út is vezet: az ész s a hit. De mivel az emberi szenvedély s a rosszra való hajlam e kettőt is összezavarná s felforgatná, azért az Isten két eligazító hatalmat is állított a világba, az egyik az imperium, a másik a sacerdotium, a római császár s a római pápa.

A philosoph s jogász Dante szerint tehát két rendje van a világnak: a spirituale és a temporale, s e két rendben két kard tekintély, mint két nap az égen, s két hatalom mint két kard intézkedik a földön. A két kardot nem szabad egy kézbe tenni; a két kardhoz két kéz kell. A két kardot Isten adta s mindegyiknek külön adta, az imperatornak éppen úgy, mint a Pontifexnek s az imperatornak azt nem a pontifex révén adta.

Dante kora volt az a szomorú korszak, mikor a két kard sehogysem találta meg a helyét s mikor az imperium hanyatt-

homlok rohant le a lejtőn. Ki gyöngítette s ki törte össze az imperiumot? Dante s a gibelin hazafiak szerint a római curia s a welf hatalmi bitorlás. Ezt panaszolja a Purg. 16. énekében:

„Rómának, ki a világot nevelte,
Két napja volt, mely vezette az Isten
s a világ útján, fényét szétlővelte.
De fényük egymást kioltotta: mignem
a pástorbottal egy kézben a szent kard
kellett, hogy benujlanak erejükben.“

Ekkor jelent meg VIII. Bonifác „Unam, sanctam“ bullája, mely a két kard elméletét fejtegeti s végső consequentiáig hajtja az imperiumnak függését a sacerdotiumtól. Dante alighanem e bulla ellen írta „Monarchiá“-ját. A tiszteletet megkívánja az imperatortól, mint primogenitus filiustól a pápával szemben, de a joghatóságot az imperium, a földi dolgok intézése körül megtagadja tőle.

Mi lett e tiszteletből, mikor Anagniban a 85 éves VIII. Bonifácot a Colonnák, gibelinek s francziák ostrom alá fogták; mikor palotájába betörték s a pápát, ki a tiarával fején s palástban ült trónján, arzulütötték?! Dante mélységesen szomorkodik VIII. Bonifác sorsán; a vérg sértő s Bonifácot végre is sírba vivő megaláztatásban a tekintély meggyalázását látja. Mikor a francia királyok bűneit felpanaszolja a Purg. XX. énekében, így ír:

„Ó rút fukarság, mily nagyobb gonoszra
Vihetsz még, a ki fajom úgy befotad,
hogy önön húsát oltárodra hozza?!
S hogy mindez ne is tűnjék borzalomnak,
látom Alagnát (Anagnit), — sőt helyettesében
Krisztust is foglyául a liliomnak.
Látom, újra gúnyolják, szörnyűképen,
Az ezetet s epét ajkára tolják
S élő latrok közt őt ölik meg éppen.
Látom az új Pilatust, — semmi korlát
Vérszomjának: s a templomba viendi
Törvény ellen, a kapzsiság-vitorlát.
Ó Uram Isten, melyik hír jelenti
Már a bosszút, mely haragod csitítván,
Lelkem békéjét újra megteremti.“

Ő jól tudja megkülönböztetni a pápát, mint Krisztus helytartóját, a Gaetani-családból való VIII. Bonifácztól s a „cupidigiát“, az éhes szukafarkast, meg a hatalmi politikát a pástorbottól, mely az imperiumnak sirját ássa s Itália dicsőségét, a római latin imperialis traditiókat szétfoszlatja.

De ezt nemcsak mint philosoph s jogász siratja, hanem mint lángoló hive Itáliának. Dante úgy tartotta, hogy Itália a tágabb értelemben vett latin-római nép. Rómának, az itáliai nép-

nek az a missziója van, hogy a világ feje legyen. Neki adta Isten a két primátust, az imperiumot s a sacerdotiumot. Az a körülmény, hogy a császári korona most Albert, majd VII. Henrik fején ragyog, mellékes; mert bárki legyen imperator, az mind római. Itáliát tehát nem kellett megszabadítani a római imperiumtól, hiszen ez az imperium római, tehát az övé; a ki ettől akarja megszabadítani, az világhívásától fosztja meg, az egységét töri össze, az száz város és száz kényúr prédájául dobja oda. Ezt teszi a curia, ezt a welf theokratikus pártédek. Ennek átérzéséből csendül meg ajkán a fájdalmas ének (Purg. VI.):

„Rab Itália, hajh, nyomor tanyája,
Kormánytalan hajó vad fürgetegben,
Világnak nem úrnője. csak rimája.“

Dantét az olasz egység legkiválóbb képviselőjének tartják, mint a ki az olasz nemzeti gondolatot lángoló kifejezésre hozta. Ez mindenesetre igaz, de hozzá kell tennünk: gibelin kiadásban. Az olasz egységet ugyanis a gibelin városok s az imperatorok ellen küzdő curia is akarta s bizonyára az a szó, melyet II. Gyula pápa ajkára tesznek: „fuori i barbari d'Italia“, ugyancsak olasz nationalisták irányzatot jelent, mely Dante nacionalismusánál radikálisabbnak látszik. Csakhogy Dante s a gibelinek az ő korukban reálisabb nemzeti politikusoknak bizonyulhattak, mert a római-latin imperium keretében jobban látták biztosítva Itália egységét, mint a curia nationalisták irányzatában. A curiának ugyanis nem volt hozzá semmiféle reális hatalma, hogy az olasz egységet megteremtse; másrészt meg a gibelinek elvből is szabadulni akartak a curia theokratikus hatalmától, mely szerintük nem volt arra hivatva, a mire áhitozott. Ilyen értelemben kell venni Carducci s sok újabb, olasz Dante-magyarozónak szavát, a ki mondja: „Dante é il maestro nostro ed il padre nella conservazione della tradizione romana al rinnovamento d'Italia“. Dante azonban a „rinnovamentót“ éppen úgy a római imperiummal való együtthaladás hangoztatása által, mint az egyházi világi uralom kárhoztatása által vallotta és szolgálta. Dante meg volt győződve, hogy a pápai politikai hatalom kiterjesztése Itáliára isteni s emberi jog ellen van.

De Dantét a pápai imperialismus ellen nemcsak a latin-római imperium hite s nemcsak Itália szeretete állította frontba, hanem egy más szellem, az egyházi reform szelleme, mely Gioachino de Flores apuliai kolostorából indult ki s befolyása alá hozta Itáliát s Dél-Franciaországot. Assisii Szt. Ferenczet is a „domina paupertas“ bájolta el; de ő nem csinált téziseket; ő, a „poverello di Christo“, élte s énekelte az Úr evangéliumát, de nem csinált controversiákat, hogy a szegénység kötelező-e s

mennyiben minden keresztényre nézve Szabályokat csinált rendje számára, de azokat III. Incze pápa visszaadta neki, mondván, hogy ő szabályokat s nem dalokat várt tőle. A dalos szabályokat azután azok nem tudták élni, kik nem tudtak Szt. Ferencz módjára énekelni. Szt. Ferencznek e dalos szelleme száz év alatt nem ernyedt meg úgy a rendben, hogy ne lettek volna sokan, kik a szegénységet szigorúan ne vették s a rendi életet eszerint ne akarták volna intézni. Ezek az elvilágiasodott s gazdag egyházra sem néztek nagy szeretettel, sőt könnyen érthető, hogy az „usus paupert“ nemcsak a rend keretében, de az általános egyházban zsinórmértékül szerették volna látni. Tényleg a rendi kérdésből nagy egyházi kérdés lett, hogy a szegénység s a teljes vagyontalanság mennyire kötelező azokra, kik Krisztust követni akarják s az egyházi reform tekintetében ez lett a vezető gondolat. A viennei zsinat 1313-ban azon fázadozott, hogy a spiritualisokat — ezek voltak Szt. Ferencz szegénységének szigorú interpretatorai — a conventualisokkal kibékítsék; de V. Kelemen pápa halála után végleges szakítás állt elő a két párt közt. A spiritualis franciskanusok gibelinek lettek. Ezek a sovány, szigorú emberek Alvernia hegyéről Münchenbe menekültek. Az „Arbor vitae crucifixae“ mely az Alvernia hegyén fakadt, bajor Lajos császár oltalma s védelme alatt akart kivirágozni; szerzője, a szigorú Ubertino da Casale az Alpeseken túl keresett menedéket.

Dante maga is Szt. Ferencz harmadrendjének tagja s az egyházi reform híve, mindazt szemére veti a pokolba taszított III. Miklós, VIII. Bonifác, V. Kelemen, XXII. János pápáknak, a mit a spiritualisok kifogásoltak, a gazdagságot, a pompát, a kapzsiságot, a hatalmi vágyat s a „Paradiso“-ban haragtól izzó szavakat ad Szt. Péter apostol ajkára. A mennyire szereti s becsüli az anyaszentegyházat s a mennyire szeretné, hogy az Evangelium szelleme járná át azt egészen, oly hévvel fordul ő is az imperium s VII. Henrik felé s még egyházreformi szempontból is várja a nagy Veltro-t, azt, ki némelyek szerint imperátor, mások szerint a „papa angelicus“ lenne s a ki megreformálja majd az egyházat és „di quel umile Italia fia salute“, (Inf. I.) fölemeli a megálázott Itáliát.

Azonban az ilyen küzdő s fölzaklatott léleknek is magában abban a megreformálandó egyházban kell lelki egyensúlyát s eszményi kielégülését keresnie. Tudja, hogy azt máshol meg nem találhatja, azért lelkének szenvedélyessége a szépség, a megnyugvás, a béke, az örök boldogság felé irányult, az után lángett. A költő lelke, ki a spiritualista szellemi áramlatban él, csupa hit és szeretet ama szebb s realisabb világ iránt, melyet vándorútján, kiábrándulva a világból s a hatalmi zűrzavarból,

fölsímlernie sikerült. Errefelé irányította a költőt az örök szépség s az isteni jószág symboluma, az ideális tiszta szeretet s az isteni bölcsesség symboluma, Beatrice.

Ez a Beatrice — a mint mondtam — már nem Beatrice Portinari, hanem a testből-vérből kivetkőzött s fényes szépségbe s szellemi fölénybe öltözködött nő, kinek „ruhája volt piros szövet tűzéből“ s zöld köpenyben, fehér fátyollal fején s olajfaágkoszorúzottan fogadja a költőt a tisztulás hegyének ormán. Az isteni kegyelem vezette a költőt eddig is s ide is. Beatrice könyörgött érte s elküldte Lucziát, a megelőző s fölvilágosító kegyelemnek s Virgilt az emberi értelemnek symbolumát hozzá. Azok vezették ki a sötét erdőből, a mámor s álmokor éjszakájából.

Dante érzi bűnösségét. A ki Szt. Ferencz kötelét aranyláncznál többre becsülte, annak lelke a penitencia szellemében éledt föl. Beatrice fönt a tisztulás hegyén emlékezteti Dantét, hogy hűtlen volt hozzá s az élet örömeit s értékeit máshol próbálta keresni; fölpanaszolja, hogy

„A mint húsból a szellemig fölértem És nőtt az erény bennem és a szépség
Láttam, hogy mind kevésbbé hevül értem És hamis út felé fordítja léptét
Csalfa képeit követvén a jónak, A melyek másnogy adják, mint ígérték.
S semmit sem ért kikérni titkos szónak Erejét sem, hogy tán álmában intsen;
Mert oda se nézett a Sugátónak. Oly mélyre süllyedt: láttam ime nincsen
Eszköz üdvére más, mint megmutatni A veszett népet az örök bilinsben.“
(Purg. 30. É.)

Beatrice eszközölte ki neki, hogy a poklot lássa s ezáltal az igazi Istenszeretetre képesedjék. Beatrice vezeti be őt aztán a Paradisoba, a „felicis ignes“, a boldog tüzek, vagyis boldogult lelkek s az éneklő boldogság s zengő sphaerák honába. Beatrice szépsége más-más fénybe öltözik, mert a mennyország más-más boldogsága tükrözik rajta; a mikor a költő Beatrice szemébe néz, más-más isteni szépség s öröm sugárzik belőle s ő is a „transumanar“-nak, az emberiből való kiemelkedésnek gyönyörét élvezti. Végre meglátja a „candida rosa“ fényszirmos párkányzatait, a boldogult lelkeket, a megváltottakat; belőlük mindmegannyi ragyogó szíromból van kötve az Isten dicsősége:

„In forma di candida rosa Mi si mostrava la milizia santa
Che nel suo sangue Christo fece sposa.“ (Par. 31.)

E szellemi szépség s dicsőség nagy valóságát az ember már csirájában magában hordja s ez öntudattal szemben eltölpül a világ, az ember s az ármány s minden történelem; a pártviszály csatája elnémul s az ember úrrá lesz szíve, vére s sorsa fölött. Ezt a lelki nagyságot, e nagy hitet s öntudatot akarja Dante megőrizni magában s azért kéri lelke szerelmét, hogy óvja s biztosítsa ezt benne:

„La tua magnificenza in me custodi
Si che l'anima mia, cha fatt' hai sana
Piacente a te dal corpo sidis nodi.“ (Par. 31, 88.)

Ezzel a hittel s szeretettel, mellyel az eszményi szépséget s üdvösséget szerette, karolja át a lelkek orientatiojának istenadta intézményét, az egyházat. Ő az egyházat szerette, — azt Krisztus mystikus testének nézte, — ő az egyháznak hódolt, de Bonifác s V. Kelemen s XXIII. János politikáját, szukafarkas éhségét az aranyra, az elvilágiasodott prelátusokat, a Szt. Ferencz s Szt. Domonkos szelleméből, kivetközött frátikat ostorozta. Ő teljesen orthodox volt hitében. A „Paradiso“ 24. É.-ben leteszi hitvallását. Nagyszerű vizióban látja az egyházat a Purgatorio szent hegyén a kétkerekű szekér képeben, melyet a Griff, a félig madár, félig oroszlán húz, — Krisztus jelképe, ki Isten is, ember is. Hét gyertyatartó, a hét szentség ég előtte, melyeknek lángja mint más-másszínű csik, lobogóként hátra szállva a végtelenbe nyúlik. Huszonnégy vén, az Ő-Testamentum könyveinek symbolumai, a négy ezechieli mystikus állat — a négy Evangelium jelképei, haladnak előtte; mellette pedig három nő, — a hit, remény, szeretet, — majd megint négy — a négy sarkalatos erény — lépked. Erre a szekérre tör le a római pogány imperium sas-madara, mely az Egyházat üldözte, később pedig Nagy Konstantin alatt elvilágiasította:

„Aj, Konstantinus, látod mennyi rosszat
Szült nem megtéréseid, de adományod,
Melylyel először lett egy pápa gazdag.“ (Pokol 19, 115.)

Az egyház szekérének sok ellensége támad:

„Aztán egy rókát láttam csúszni halkan
A diadalszekér kasába, melynek
Rég lehetett már része jobb falatban.
S láttam, hogy hölgyem ajkai perelnek
A ronda dögre, mire az elillan.“ (Purg. 32, 118.)

Azután egy sárkány döfi farka fullánkját a szekérbe; a kerekék kidőlnek s a szent alkotmány sarkán hét fej nő ki, a hét főbűn s végül apokaliptikus látománnyá változik el a vizio:

„S oly biztosan mint hegyen sziklaváros
Csücsülve rajta egy parázna Asszony
Tünt föl: szeme körülkaesintva nyájas;
De hogy mindenkit onnan elriasszon
Egy óriás állt egyenest előtte
S megfordult néha, hogy csókot kaphasson.“ (Purg. 32.)

A czéda nőt az óriás, a franczia király Avignonba viszi.

De Beatrice örzi a szekeret mint egy második fájdalom anyja s kilátásba helyezi a szabadítót, a titokzatos Dux-ot.

Fölemelni, megtisztítani az egyházat, Krisztus szellemével eltölteni, ezt a vágyat oltotta Danteba s az egész spiritualista francziskán mozgalomba az egyház szeretete.

Ezt nem értik, kik Dantet heretikusnak, forradalmárnak gondolják, vagy a kik éppen, mint E. Aroux, azt mondják róla, hogy „Dante heretique, revolutionnaire et socialiste . . . pour constituer la Franc-maçonnerie“, vagy mint az Unita Italia előharczosa a XIX. században, kik a Veltróban Viktor Emanuelt, Garibaldit vagy III. Napoleont látják. Ezzel egy későbbi korszak felfogását s indulatait plántálják bele mult századoknak történetébe s nem értvén meg a multnak szellemét, magát ezt a történelmet is meghamisítják. Igaza van Giobertinek, ki bár Danteban a szabadság s a nemzeti érzés ébresztőjét látja, mégis azt írja róla: „Dante fu devotissimo al Pontefice!“ Dante tele volt tisztelettel a Pontifex iránt!

Ez eszmefuttatás rásegít arra az összefoglaló ítéletre, hogy a „Divina Comedia“ tiszta, melodikus kifejezése volt a keresztény világnézetnek s a középkori ember eszménységének, hogy fölségesen csengő harangszó volt a perpatvarban s nevezetesen Itália zürzavarában. Művészi formába öltötetett hitnek szent éneke volt, mely égbe intett s az útra oda föl hangolt is. E „poéma sacro“-val ajkán Dante nagy missióban járt, hogy az emberiséget arra a békére s megnyugvásra segítse a nyugtalan világban, melyhez: Isten kegyelméből ő maga eljutott.

Ha pedig arra gondolok, hogy a szétszakgatott Itáliának öntudatára hozta nemzeti föladatát, egységes nemzeti föltámasztását, akkor úgy érzem, hogy ez ihletett lapokról felénk is a nemzeti föltámasztás pathosa száll. Mindenképen magunkra alkalmazzuk azt a szót, hogy

„O beata Ungheria, se non si lascia piu malmenare.“ (Par. XIX.)

s azt úgy értjük, hogy boldog lesz Magyarország, ha nem hagyja magát elszakíttatni ezredéves alapjairól, ha megtartja kereszténységét s megőrzi nemzeti geniusát. Csonka, mert megcsonkított s szétszakított Magyarországunk határvövére írjuk, a mit Dante sirján olvasunk: „His non cedo malis“, szerencsétlenségünkben nem adjuk meg magunkat; hanem „alle stelle“, poklon s purgatórión át a föltámaszt Magyarországunk csillaga felé tartunk.

Prohászka Ottokár.

Bevezetés Píndaros ódáinak fordításához.

(Felolvasta *Hegedüs István* r. tag 1921 május 17-én.)

Tekintetes Akadémia!

1884-ben Kolozsvárt jelent meg első kísérletem Píndaros ódáinak alakhü fordításából az Erdélyi Múzeum-Egylet bölcsélet-, nyelv- és történelemtudományi kiadványainak I. kötet 2 füzetében. A hatalmas és nagyszabású IV. pythiai ódát mutattam be. Először próbáltam a „dirkai hattyú“ magas röptét követni. Nem riadtam vissza a Horatius intelmétől, hogy ki viaszkkal kötött szárnynyal akar utána szállni, Ikaros módjára lezuhan, hogy nevet adjon a tengernek. De a fordító még nevet sem ad egy tengerésznek, hanem névtelenül eltűn a feledés tengerébe. Hallgattam dr. Hóman Ottó lelkes előadásait Píndarosról. Belemélyedtem azon óriásterjedelmű irodalom tanulmányozásába, melyet Boeckh alapvető kiadásán (1811—1821) kezdettem meg. Fokozódó lelkesedéssel, mondhatni rajongással törekedtem Píndaros műalkotásának törvényeit megérteni. A csodálatosan bonyolult műszerkezet széthullani látszó kolonjait magasabb rhythmikai egységbe foglalta Boeckh, Rossbach-Westphal. A mi zenei műveltségünk érzése szerint, a taktus egyenlőség alapján fogtam föl azt a műszerkesztést, melyet Croiset Alfréd a lyrismus nevével jellemez. Egy oly műfajról van szó, melyben zene, táncz és ének benső kapcsolatban egyesül. Ha az egyes ütemeket egyenként szét darabolva csatoljuk egymáshoz, mint a hogy még a jó Falchich József tette 1804-ben, a rhythmika teljesen lehetetlen képletekké válik. Egy előadásra szánt költemény előadhatatlanná, alakja érthetlenné lesz, pedig azt gyönyörrel élvezte a görög fül, plastikus mozdulatait látta a görög szem és fogta föl egész mélységükben az így kifejezett gondolatokat a görög értelem. Mikor egyetemi előadásaimat Kolozsvárt megkezdtem, Píndarost kezdtem magyarázni és így a szakszerű tanulmányok egész során mentem át, hogy közelebb férközzem e nagy költő lelki világához, vagy jobban mondva: megértsem izről izre. Ihletet éreztem. A kharisok zengő kocsija robogott be lelkembe és már akkor kitűztem magam elé, hogy az ő költeményeit magyar nyelven szólaltassam meg. Meg akartam szólaltatni, mert szinte nemzeti becsületkérdésnek éreztem, hogy Píndaros a színdús, kifejező, rhythmikailag bámulatosan tiszta, a legkülönbözőbb formákhoz alkalmas magyar nyelven méltóképen megszólaljon. Mert ha a magyar hexametert Vörösmarty utólérhetetlen zengzetességgel bírta megcsendíteni, miért ne lehetne visszaadni Píndaros zengzetét is? „Magna petis Phaethon“ csengett a fülemben; de a kitűzött cél felé törni nem szüntem meg. Azonban életemben nagy változás állott be. Budapestre jöttem a feledhetetlen Ábel

halála után. Az ő tanszékét foglaltam el; az ő örökségébe léptem. És mondhatom, súlyos örökségbe. Mélyen meghatott az a posthumus kötet, mely 1890-ben jelent meg, mely a XV. század olasz íróinak Mátyás királyt dicsőítő műveit tartalmazta. Ábel kezéből kihullt a toll, e termékeny elme hagyatéka egy kötetre való *Analecta* poros actaképen el volt temetve. Ábel felett még emlékbeszédet sem tartottak. Úgy éreztem, hogy nemzeti feladat e nagy tudós emlékét föleleveníteni, a tőle megkezdett renaissance-kutatásokat folytatni. Hűtelen lettem Pindaroshoz. Ő mondja egyik költeményében, hogy szülőföldje iránti kötelesség az első. Megindultam a magyarországi latin költészet kutatására. Évekig foglalkoztam vele. Ábel hagyatékát kiadtam és azután Olaszországba mentem. Magam is kutattam. Egy kötet *Analecta*t az Akadémia kegyes támogatásával közzétettem. Janus Pannoniust már 1896 óta fölvettem előadásaim körébe. Az értekezések egész sorát írtam meg és mutattam be.

És e tanulmányokban elmerülve Schesaeushoz fordultam. Egy kötet *Analecta*t teljesen ismeretlen adatokkal gyűjtöttem egybe. E kötet is kiadásra vár. Mentségül hozom ezt föl. De azért úgy voltam Pindarossal, mint Longfellow egy gyönyörű költeményében kifejezi a félbenmaradt terv nyomasztó hatását.

„Bár a lelked rátevéd :
Egy s más végzetlen marad,
Valami még félbe' még,
Várva, míg fölkel a nap.

A félbenmaradt terv nem hagy nyugton.

Ágynál. lépcsőn, küszöbön
S odakünn a kapunál
Feddve, kérve, szembe jön,
S mint a koldus ottan áll.

És nyomja az ember lelkét, mint lidérez.

S te csak állsz, miként ama
Mesés törpe emberek,
Kik éjszak mondáiba' —
Vállon tartják az eget . . .

És bekövetkezett a háború mindent elsodró fergetege és bekövetkezett a proletárdictatura mindent elsodró vihara.

Engem is elsodort. Egy megszállott területen töltöttem félévet, átélve a csalódások nagy hajótörését, a honfibanat mély-séges fájalmát. És ekkor eszembe jutott Edgar Quinet gyönyörű posthumus munkájának: *La vie et la mort du génie Grec* (Páris, 1878) mottoja :

„Hová meneküljek, hogy ne lássam azt, a mit látok, hogy ne halljam azt, a mit hallok. Egy megközelíthetetlen szirtre menekülök, a görög világba“.

Ismét Pindarost olvastam át. Az ihlet csodás erővel ragadt meg. A kharisok zengő kocsija robogott lelkembe.

A hosszú idő meghozta gyümölcsét. Ma Pindaros összes egészben ránk maradt költeményeit: 45 ódát, mintegy negyedfél-ezer verset, több mint hétezer kolont lefordítottam.

Pindaros életről, költészetéről mintegy hat nyomtatott ivnyi tanulmányom vár kiadásra. Ez alkalommal csak fordításom szempontjait ismertetem és azt a célt kívánnám elérni, hogy költőink figyelmét a költők királyára irányozzam és az irodalom elmélet búvárai előtt számot adjak eljárásomról. Pindaros diadalmi énekét a középkori legendák imával kezdő, imával végző darabjaihoz lehet hasonlítani. A szenttéavatás megható története a középkori legenda, tele csodával, mely nem hihetetlen, tele igazsággal, mely örökemberi.

A Pindaros ódája imával kezdődő, imával végző mythikus ballada, mely a heros-cultus terméke. Az ἀφῆρωσίς: a hősséavatás vallással ábitatott alkalmi költeménye. Eltértem mestereimnek, Bockhnek, Christnek, részben Croisetnek felfogásától és Drachmann, Jurenka felfogását tettem magamévá. Az ünnepi játékok diadalmas hőstét a versenybírák ítéletével a hősökhez méltó talapzatra állították. De a versenyjáték hőse a nemzeti hagyomány mythikus nagyságainak erényét öröklötte. A nemzeti herosok követője. Ha nem az istenülés dicsőségében részesül, mint Herakles, Peleus, Achilles, Aias, Iolaos, Bellerophon, Telamon, Pelops, e hősök nyomába lép: ezektől, ezeknek sírján vagy szentélyében veszi át a koszorút és az olymposi lakók kegyeltjeként tér hazájába, avval szerevezve hirnevet, dicsőséget. Nem győztes paripáról, nem egy gyermekbirkózásról, nem egy ökölvíadalról, nem egy kocsiversenyről, nem egy hosszú futásról ad számot a költő, pedig lelkiismeretesen felsorolja egy-egy család összes diadalát: ily athletikai bajnokság nem adhatott volna tárgyat egy oly fenséges lendületű ódának, milyeneket Pindaros hagyott ránk. A hősséavatás, az olymposi istenek és emberek közti magasztos összhang ihleti meg a költőt és a versenyjáték szűk köréből az emberi erény fenséges gondolatára emelkedik és a városokra oszlott Görögország egységes lelkét tolmácsolja. Az olympiai versenyek idején az egymás ellen háborút folytató városokban kihirdették az *Echecheirát*, mint a középkorban a „treuga Deit“-t: a nemzeti közösség lelkét érezték nemcsak az országban, de a gyarmatokban, Siciliában és Afrikában, a szigeteken: Aiginában, Rhodosban éppúgy, mint Thebében, Athenben, Spártában. És éppen a Salamis, Plataia, Thermophylai nagy napjaiban hirdette Pindaros az egységes görög nép közös hagyományait. Ezért a pindarosi ódában, mint egy zenei szerkezetben a fokozás legmagasabb foka; a climax

a költemény középpontjába lett elhelyezve, melyet a régi nomos költészet hét alkateleme közt: *omphalos*-nak (köldök) neveztek, melyre a két kezdő rész, a két átmenet csak rávezetett és ezután a költemény alanyi része, a *sphragis*, a költő egyéniségének pecsétjét viseli magán, mihez a rövid epilógus csatlakozik. Míg a modern költészet ódájának a tetőpontja, a messzire kicsendülő climax a vers végén hangzik el: a zenei szerkezetben a kezdő részből kiemelkedő magas lendület békés harmóniában nyer befejezést a költemény végén. Hogy a pindarosi óda a nomos költészetből való, mi sem bizonyítja jobban, mint az a szerencsés kísérlet, melyet Mezger végzett (Pindars Siegesgesänge, erklárt von F. Mezger. Lipcse, 1880), ki a nomos hét alkatelemet kimutatja minden ódában, mely a triadszerkezetben a strophát, antistrophát és epódost tartalmazza. Ugyanezt alkalmazza G. Fraccaroli: *Le odi di Pindars, dichierate e tradotte* (Verona, 1894) című nagy tanulmányval írott nagyhatású művében, mely oly fordításokat tartalmaz, melyek túlszárnyalnak minden német fordítást, pedig Thiersch, Tycho Mommsen, Schnitzer, Minckiewicz, Ludwig fordításai hűség és megbízhatóság tekintetében kiváló alkotások. A nomos szerkezetet Kallimakhos himnusaiban is szem előtt tartá. Hogy a rövidebb ódáka a hét alkatelem kimutatása lehetetlenségbe megy át, az bizonyos; de Pindaros a XII. pythiai ódája eleven tanúságot tesz arról, hogy Pindaros a nomos költészet hatása alatt áll, melyet Midas híres fuvolás diadalára írt. Ebben egyenesen megnevezi a „sokfejű nomos“-t. Pindaros így énekel:

A Szűz (Pallas Athené), miután a kegyelt hőst bajon átsegíté,
Dalt alkota, a fuvolán fölfogva mind a hangokat.
Euryalénak ajkairól a hangos zokogást
Mímelve az ércznyelvű nádsípnak a hangjaiba.
Istennő találta föl ezt, de az embereknek adá
És „sokfejű dal“-nak nevezte el azt,
Mely a népes versenyek zaját legyőzi.

(XII. pythiai óda 3. versszak.)

Guhrauer és Luebert éles szemmel meglátták az összefüggést a nomos Pythiusszal; mert ebben is épp úgy adja vissza a sípzene a pythiai kigyó haldoklásának jajgató hängjait, mint a Medusát sirató Euryale jajongása nyer kifejezést a Pallas által felsorolt „sokfejű“ dalban. A „sok fej“ a zenei alkotás részeit jelöli meg. De a zenei kíséretre maga Pindaros számos helyen tesz utalást.

Így a III. ol. óda 1. versszakában:

Szóljon az ünnepi dallam
Dór ütemben, szólva szépen messze szálljon.

U. o. az 1. ellenversszakban :

Felhevít engem az isteneksugallta dalra a szép koszorú,
És buzdít a változatos lant zengzete, az éneket és fuvolát
Összhangba hoznom.

V. ol. óda 3. versszakában :

Íme esdeni jöttem én most a *lyd*
Sípzenéje mellett.

VII. ol. óda 1. versszakában :

Üdvöt adó Kharis is majd erre és majd arra tekint,
Míg az édes lantszó mellett sípnak a hangja kiesendül.

Az I. pythiai óda 1. versszakában :

Oh arany lant . . .
Rád hallgat az, ki dalra kel,
Ha csendül a húron a kart vezérlő hang.

X. ol. óda 4. záróversében :

Bezengi dal egész ligetet,
Szól a víg lakomán,
Diadalmi menet ütemén.

XIV. ol. ódában a Kharisokhoz így szól :

Nézzétek kegyesen, mint járja vidáman a karittatánczot,
Lágy lebegő lejtéssel, most a lydi dalra kelve.

II. pythiai óda 3. záróversszakában :

Mint száll a tengeren át
A phoinixi hajó, úgy száll feléd a dal is,
A kastori dal, zendül rá lágyan az *aeoli* húr.

Íme, már említett *dór*, *lyd* és *aeol* hangnemek.

X. pythiai óda 1. versszakában így szól :

Aleuas
Fiai hívtak el Hippoklesnek e férfit
Kart vezetve zengeni szépen az ünnepi dalt.

A menet hármassal érezhető, mit törekedtem hűen visszaadni.

Ily bizonyságok mellett lehet-e, szabad-e Pindarost a dithyramb szabad anapaestusaival fordítani? Szabad-e jambusokba önteni és szabad-e rimekkel kiforgatni műfaji jelleméből?

De még egy fontos mozzanatra hivatkozom. Christ kitünő kiadásában (Pindari carmina: Prolegomenis et commentariis instructa. Lipsiae, 1896) minden óda *Argumentum*-ában megállapítja az illető óda előadási módját. Három főtypus van: 1. ünne-

pélyes lakomán adta elő a kar; 2. táncz mellett énekelte; 3. a győztest kísérő kar menetközben zengette.

Természetes, hogy mindeniknek más a rhythmusa, más a versmértéke. Az V. nemei óda 2. versszakában és a 2. ellenversszakban olvassuk:

Így zenge Pelionnak a bérczi fokán
Egykor a Múzsák legszebb kára dalt, közepett
A héthúrú lantot Apollo
Pengeté arany verővel,
Más-más ütemben szól a lant,
Mellette zendül az ének.

A IV. nem. óda 4. versszakában:

Most azonban, ó édes lant lyd dalra te pendülj,
Dallamát kísérve lágyan zendüljön rajtad a húr.

A III. nem. óda 4. ellenversszakában:

Mézes tejjel színültig a serleg,
Ezt adom át, de csöppintek még harmatot is:
Ég harmatja a dal, mely csendül az aioli sipon.

Az idézett helyek rámutatnak a zenei műszerkezetre.

A görög zene örökre elnémult; de a versformák ütemében föl kell taszítani. Erre törekedtem. Ezért ragaszkodom az alakhü fordításhoz. De hát még a táncz chorographikus schemáit sem szabad elfelednünk, mikor a stropha és antistropha még a feloldásokban is megfelelnek egymásnak.

Aztán ott van a katalexis, mely a zenében vagy pausát követel, vagy megnyújtást, mert arsis az arsisba, thesis a thesisbe nem ütközhetik. Így a katalektikus vég után következő sort anakru-sissal kell kezdeni és az arsis csak a második vagy harmadik szótagon kezdődik. Christ ezt meg is jelöli az ódák elé bocsátott versformákban.

Az ütemezésben csodálatos módon találkozik, kivált a logaoed verseknél a magyar vers ütemével. De hát képzelhető-e a költészet szabad szárnyalása, ha a zenei kíséret nem könnyíti meg a maga rhythmusával? A zene nem megköt, de szárnyat ad. A kettőnek összhangját plastikus képbe vitte a görög szeme elé a táncz. A szem látta, a fül hallotta, az értelem megérti: e csodás egység képezi lelkét a Pindaros ódáinak.

Ha Christ a II. pythiai óda metrumáról szólva így nyilatkozik: „Odae huius splendidissimae pleraque cola sunt logaoedica, ita tamen temperata, ut anaerusi crebro promissa et admixtis pedibus trochaicis anapaesticisque concitator cursus numerorum facta sit“, a dolog lényegét érinti. Mennyi formát ölthet egy vers, mert izgatott vagy nyugodt hangulatot akar kifejezni.

Igazán a modern zene andante, allegro, adagio terminusait velük hallani.

A modulatiók változata bámulatos. És én azt éreztem fordítás közben, hogy a zenei hangulat rezdült át lelkemen és nem ujjaimon kellett a szótagokat számlálnom és mégis megtartottam a szótagszámot csekély eltéréssel, melyet a magyar nyelv rhythmusa követelt meg. Hogy mily tévedésben van az, ki a stropha és antistropha sorszámainak egyenlőségére ügyet nem vet, mint a II. pythiai óda fordítója: a fenn felsorolt elvitathatatlan adatokból kitünik. Az I. olympiai óda tánczschemáját zenei műveltséggel és szakértelemmel állítá föl Boros József egy az E. Ph. K. 1910. évf. IX—X. füzetében közzétett értekezésében. Ezt csak azért hoztam föl, hogy a mely költemény előadása a tánczot juttatja előkelő helyre: a fordítónak ezt is tekintetbe kell vennie. Meg kell emlékeznem még a gnómákról. Örökérvényű erkölcsi gondolatokat pazar kézzel szór szét Pindaros az ódák átmeneti helyein, többnyire a mythikus rész alaphangját üti meg, melyre a mythikus elbeszélés jelképes meséje jelképies formában felel, vagy a mythikus mese után a tanulságot adja tömör alakban. Arra helyeztem a súlyt, hogy e súlyos gondolat el ne veszítse súlyát.

Pl. a VIII. ol. óda 4. ellenversszaka így végződik:

Mert a sir nem fedhet el
 Örök-birta fényt, erényt.
 Κατακρύπτει δ'ὄδ κόνις
 Συγγνώμων κέδνα χάριν.

Eszembe jut Goethe Tassó-jából e fenséges gondolat, melyet Ariostoról mond:

A bölcsesség arany felhőre ül
 S hallatja olykor fenséges szavát.

Arany felhő a mythos és lehangzik az egyetemes erkölcsi igazság.

És jellemző jelenség, hogy az ily gnómák többnyire a mi 8-as trochaeusunknak megfelelő ütemben hangzanak felénk.

A tropusok színét, hangját mindenütt megőriztem. A mi a szöveg értelmezését illeti, Boeckh explicatióit, Scheidewin-Dissen 1843-iki kiadásában található formájában, Tycho Mommsen-nek történelmi vonatkozásokra tett észrevételeit, Christ derék és alapos commentárját, Fraccaroli nagytudományú fejtegetéseit, Mezgernek az ódák alapgondolatára, az egységre vonatkozó elemzését felhasználtam. Mondhatom, hogy legtöbbet köszönhetek Christnek és Fraccarolinak.

A scholionok megjegyzései nélkülözhetetlenek a tárgyi magyarázatnál, de Dissen és Tycho Mommsen azon túlzását, hogy

minden apró részletben jelképies czélzatot keresett, nem bírtam követni, mert az ily magyarázatok úgy néznek ki, mint építőállványok, melyek miatt nem látjuk magát a pompás palotát a maga könnyed szépségében.

Kegyelettel emlékszem meg dr. Hóman Ottó 1876-iki szövegkritikai kiadásáról, melyről Ábel oly keserű bírálatot írt, hogy nem bírtam megállani, hogy emlékbeszédemben Hómant ne védelmezsem.

Ábel 1882-ben Pindarhandschriften czim alatt egy oly fényes sikert aratott, hogy a Tycho Mommsen nagy kiadásában felsorolt kéziratokat gyarapította, valamint tőle jelentek meg pythiai és nemeaei ódákhöz tartozó scholionok is 1891-ben.

És most, száz évvel Ungvárnémeti Tóth László halála után, kitől Kölcey Pindaros fordítását várta, készen áll az én teljes fordításom. Száz évvel az Igaz Sámuel Hébéjében megjelent *Istenülés dicsősége* czimú valódi pindarosi ódája után e pindarosi lélekre gondolva, az ő emlékének szentelem az én fordításomat. Ő eredeti pindarosi ódát írt görögül és magyarul, én az eredeti pindarosi ódát próbálom megszólaltatni. Éreztem bizony Herdernek (Stimmen der Völker) híres mondása igazságát: „Így vagyunk Pindaros énekeivel, a milyenekhez távolról is hasonló nem fordul elő a mi nyelvünkben és talán nem a mi fülünkben sem. Mint Tantalus áll az ő folyamában: a zengő folyam továbbin és az arany gyümölcsöt el nem érheti“. Lessing is kimondá, hogy könnyebb dolog Pindarosról tudós kommentárt írni, mint egyetlen ódáját is szépen lefordítani. De mindegy. A merész lépést megtettem. Valere quantum valere potest.

Milton és a sajtó szabadsága.

(Kivonat *Bernát István* I. tagnak 1921 május 9-én tartott előadásából.)

Miltont mint politikai írótnálunk alig ismerik. Pedig mint ilyennek nagy szerepe volt az angol forradalomban. Műveinek jellemző vonása, hogy mind a szabadság nevében íródott. A sajtó szabadságának kérdésével mint úttörő *Arcopagitika* czimű tanulmányában foglalkozik. A czímet Isocratestől vette, s tudta azt, hogy kevesen fogják megérteni s még kevesebben méltányolni. Pedig művének egyes részei igazán az *Elveszett Paradicsom* szerzőjének lendületével, nemes és lángoló lelkesedéssel vannak írva. Ilyen az, hol a könyvekről, mint az életnek és haladásnak eszközéről szól, a hol az írónak a szabadságra való jogát okolja meg a nagy és általános érdekekkel és szükségesnek mondja a jónak és rossznak, az igaznak és hamisnak harcát, mely sze-

rinte okvetlen a jónak és nemesnek győzelméhez vezet, mert az igazság a Mindenható után a legerősebb.

A mű hatása lassan éredett. A sajtó szabadságát megjelenése után csak 50 évvel, 1694-ben mondják ki, a mikor a viharok már meglehetősen elültek. Az angol hatás Franciaországban csak a XVIII. században kezd érvényesülni, de szeretlenségbe csap át. Milton csak a keresztyéni lelkiismeret alapján állóknak akarja biztosítani e szabadságot, a francziák elvetik e korlátokat. Innen a forradalmi sajtó pusztító őrjöngése, a véres reactio, mely ez ellen lábrakap. Mihamar kiderül, hogy a sajtó munkásai megvesztegethetők és önző célokért dolgoznak. A keresztyén lelkiismeret őket nem ellenőrzi, azt kiirtották belőlük. A restaurált királyság jól szervezett és fizetett sajtót tart, a plutocrazia szintén megszerzi a sajtó támogatását még 1848 előtt. Az angol napisajtó a XVIII. században sem hozzáférhetetlen, ma pedig még kevésbé, mikor a lapok többsége kereskedelmi vállalkozás, tehát osztalékra dolgozik.

Az 1914. évi XIV. t.-cz. (magyar sajtótörvény) igyekszik ezeken a bajokon segíteni. Az előadó hangoztatja, hogy biztosítani kell a sajtó munkásainak szabadságát a kiadóval szemben is, de nem mondja ki azt, hogy a főbiztosítékot Miltonnal együtt a keresztyéni lelkiismeret ellenőrző hatalmában látja. Ezt törvényes úton biztosítani, döntő tényezőnek tenni nem is könnyű. Pedig mégis rá vagyunk utalva. Különben a legnagyobb veszedelmeknek leszünk kitéve. Ezt tudják és érzik a nyugati nemzetek, maguk az angolok is.

A másik veszedelem a sajtóval szemben a szakszervezetek zsarnoksága, melyről bővebben szólni nálunk sem szükséges.

Milton ideálját megvalósítani nem könnyű, de megközelíteni lehet. A sajtó munkásainak ellenőrzése a kartársak és társadalom részéről közelebb hozhat bennünket a célhoz. A megbélyegzettek eltiltandók attól, hogy e téren működhessenek. A hivatlan elemek kipurancsolása nélkül a szabadság ostor és csapás lesz a nemzetre nézve.

Az Akadémia halottjai 1920/1921-ben.

Igazgatósági tag:

WEKERLE SÁNDOR. *Meghalt 1921 augusztus 26.*

Tiszteleti tag:

LÓCZY LAJOS. *Meghalt 1920 május 13.*

Rendes tag:

JÁNOSI BÉLA. *Meghalt 1921 szeptember 12.*

Levelező tagok:

KOZMA FERENCZ. *Meghalt 1920 május 12.*

ENDRÖDI SÁNDOR. *Meghalt 1920 november 7.*

KÉGL SÁNDOR. *Meghalt 1920 deczember 29.*

REZ MIHÁLY. *Meghalt 1921 május 26.*

FARKAS LAJOS. *Meghalt 1921 június 24.*

HARASZTI GYULA. *Meghalt 1921 július 15.*

BÓDISS JUSZTIN JÁNOS. *Meghalt 1921 július 31.*

RIEDL FRIGYES. *Meghalt 1921 augusztus 7.*

NAGY ERNŐ. *Meghalt 1921 augusztus 29.*

INKEY BÉLA. *Meghalt 1921 augusztus 31.*

Külső tag:

BUTLER DUNDAS EDE. *Meghalt 1919 február havában.*

BODIO LAJOS. *Meghalt 1920 november havában.*

Jelentés a Bulyovszky-pályázatról.

(Felolvasta Voinovich Géza I. tag 1921 június 20-án.)

Jelentésemet rövid néhány szóban terjeszthetem elő. Birálókul Hegedüs István, Vikár Béla és én voltunk kiküldve. Kilencz pályamű érkezett. A bírálók teljesen egyetértének abban, hogy a kilencz mű közt egy sincs, mely csak némi kiemelésre is méltó volna, nemhogy jutalmazásra. Az 1. számú Tisza István emlékét magasztalja; ebben föltetszik legalább *egy* jó stropha, de egyébként képtelen képek s még nyelvtanilag is önkényességek közt botorkál. A 2. számú sphinx alakjában személyesíti a végzetet, mely rejtelmesen néz alá a magyarokra, — egy-két

sora itt-ott a többenél jobban esendül, de az egész elnyűtt kép, kidolgozása lapos, alantjáró. Ennél több jót pedig a legjobb szándékkal sem mondhatunk az egész pályázatról. A többiekről csak a költői legelemibb készség hiányára, kifejezés- és nyelvel-
beli hibákra s magyartalanságokra sorolhatnánk elő példákat, ha nem átallanánk a t. Akadémiát ily iskolai dolgozat-javítással untatni. Az egész pályázat ismét az ily kis pályázatok csődje mellett bizonyít. A bírálóbizottság egyetért abban, hogy a jutalom kiadását nem javasolhatja.

*

Az összes ülés a bizottság javaslatát elfogadta.

Jelentés az 1919—20. évi Péczely-regénypályázatról.

(Felolvasta Horváth János l. t. 1921 nov. 2.)

Tekintetes Akadémia!

Az a két év — 1919/20 — melynek regénytermése fölött bizottságunk (Császár Elemér, Tolnai Vilmos és a jelentéstevő) a Péczely-jutalom szempontjából szemlét tartott, alkalmas tárgya lehet történettudománynak és történeti költészetnek, de a benne élőkől megtagadta a magyarányú történeti művek létrehozásához szükséges nyugalmat.

Vannak ú. n. „történelmi idők“, melyeket az egykorú is olyanokul ismer. A történelmiség fogalma nem csupán elmúltat ölel föl; jelent magyarányú *koregységet* is, mely boldog-boldogtalant a közélet összefüggésébe kényszerít, s melynek áradás-szerű túlhatalma ellen a magánélet legrejtettebb zugolyai sem nyujthatnak többé menedéket. Korunk társadalmi regényírója történeti költővé magasodhat, ha képes áttekinteni s kiabrázolni a kor monumentális egységét. E koregység, minthogy mindenre kiterjed s egész jelenség-rengetegeken úzi végzetes hatalmát, nehezen határozható meg. Hogy azonban a jelent is nézhetni mintegy történetköltői magaslatról, példa rá *A falu jegyzője*, melynek magyarányú társadalomszemléletét egy tervbevett új koregység célkitűzése avatja történeti érdekű gondolatrendszeré.

A mondottak érthetővé teszik, hogy, bár a Péczely-jutalom elsősorban történeti regényt illet, szót ejtünk bevezetőleg egy nem-történeti regényről is, melynek azonban becsvágya volt, lehető teljességgel felölelni a nagy háború „történelmi“ idejét. Az évkör több regénye (Szikra: *Tabu*, Oláh Gábor: *Deák György*, Surányi Miklós: *Domoszlav László*) mintegy táji részleteket nyujtott a magyar föld nagy rengéséből: Szabó Dezső nagyot: teljességet akart *Az elsodort falu*-val.

E nagyot-akaras, valami erős lyrai eltökéltség a regény létrehozója, mely mindent össze akar hordani s ki akar beszélni egy nagy, összesítő újraelésben: embereket, sorsot és korviszonyokat; a nagy háború minden jelenségét, látott és hallott részleteit, erényeit és szennyét (főlöszlegesen is), activ és szenvedő részeseit: harczolókat és itthoniakat; egyént és családot, falut és várost, társadalmat, sőt nemzetet; szemléletet és bírálatot, sőt — úgy tetszik — célkitűzést is. Mindent. S mindez és még sok egyéb, van is a regényben, olykor nagy jellemző erővel s főkép éles, a torzításra hajló szemléletességgel, de — egységbe foglalatlanul. A lyrikus birkózása ez váltakozó, nagy benyomásokkal; maga körül csapkodása rokonszenvező, haragos, vagy gúnyos, csúfondáros, vagy éppen groteszk ellenhatásokkal, egy nagy, viaskodó erőpróba, s erő is kétségtelenül, de a mely egyenként bánik el anyaga szikláival, az egészet, az egészt egybenlátni azonban nem eléggé magasrendű és fegyelmezett. S a kor izgalmaiban benne élő arra alig is lehet képes, Szabó Dezsőt pedig éppen lyrikusi természete gátolja benne. Lyrai személyesség műve ez, oly lyrikusé, kinek jelleme: az életformák változatos végigélésére való törekvés (nem mindig az élet —, sokszor csak irodalmi minták útmutatása szerint), holott ily leroskasztó anyag-tömeeggel csak egy kiforrott, művészileg s erkölcsileg egynemű egyéniség ihlete képes megbirkózni. A történelmi kornak megvan a maga objectiv egysége, de lyrai erőfeszítés azt nem találhatja meg értelmi és erkölcsi fölülelmedés nélkül: alkotó munkája tövén épp ez utóbbiak ihlete hiányzik, egy monumentális össz szemlélet moralis-epikus ihlete, s attól táplált gondolatereje. Minden, valóban monumentális össz-szemléletnek, értelme is van, ha nem fogalmazzák is szóba: egy elrendezett anyag-tömeg az erős gondolatrendszerek benyomásával hat s ily megnyugtató összbenyomásnak érezzük hiányát *Az elsodort falu* elolvasása után. Újra átéltük, egy izgékonyabb idegrendszer és nyughatatlan vérmérséklet rikitőbb visszahatásaiban, saját zűrzavaros benyomásainkat, a nélkül, hogy most már világosabban látnánk. Nemcsak kedvező művészi benyomás és értelmi kielégülés volna pedig e rendteremtés az olvasó számára, hanem erkölcsi eligazítás is. S épp e ponton hagy bennünket tétova zavarban a regény írója: az önnön ihletében sem egynemű lyrikus. — Stílusa is egy folytonos lyrai önelvezés szükségleteit szolgálja; nemcsak megnevez és elmond, hanem szemünk láttára tornázza el a megnevezés és elmondás lelki erőjátékait: meghajszolja a szót, túlkergeti a gondolatot, hogy újabb lyrai ösztönzést nyerjen szokatlanságától. Lyrai nagyot-akaras a kifejezés műveletében is, azaz: folytonos erőtékozlás itt is, az alkalmi részlet, a subjectiv mozzanat kedvéért. Regénye:

tanujele maga is a kőr izgalmainak, de nem följük kerekedés, nem epikus erő. Azonban hibái ellenére is jelentékeny erőfeszítés egy nehéz úton, mely a magyar történeti költészet számára még nagy feladatot tartogat.

De lépünk át a Péczely-jutalom saját területére: a tulajdonképeni történeti regények csoportjába.

Egy akadémiai határozat értelmében a Péczely-jutalmat csak egyszer nyerheti el ugyanazon író.¹ Csak e határozat az oka annak, hogy nem *Az élet kapuját*, Herczeg Ferencz „elbeszélését“ (maga minősíti annak) ajánljuk a jutalomra. Az említett határozat kivonhatta őt, a háromszor is kitüntetettet, a versenyből, de nem menthette fel a bizottságot azon kötelesség alól, hogy műve jelességeire rámutasson. — 1512-ben vagyunk; Bakócz Tamás Rómában tartózkodik, hogy egyengesse útját a II. Julius halála esetén megüresedendő pápai trónra. Itthon már minden elérhetőt elért. Előre látja a török veszedelmet s maga és családja hatalmával együtt félteni kezdi végre hazáját is. A magyarság az Élet kapujában ül: ha be nem léphet rajta, menthetetlenül elpusztul. A kapu csak Szent Péter kulcsával: a pápai hatalommal nyitható meg; olasz származású pápától nincs mit várni, magyar főpap ellenben a török kérdést tehetné meg a vatikáni politika tengelyévé, s létrehozhatná a keresztény fejedelmek ligáját a török ellen. Ezt akarja Bakócz. Czélját nem éri el. Minden sikerült neki a maga hasznára, de kudarcot vallott, mikor végre az ország érdekét nézte. Hazatér. Kereszteshadat készül indítani a török ellen a néppel, de nem földesuraik, hanem Dózsa György vezetése alatt. — Mintegy előjátéka ez az Eötvös nagy regényében (*Magyarország 1514-ben*) feldolgozott történeti kornak, tele elgondolkodtató ösztönzéssel a mai magyar embernek, hosszú önzés és késő hazafiság, megfontolt s mégis végzetesnek bizonyuló (tehát nem eléggé megfontolt) jó szándék példázatával. Mikor ugyanis Bakócz kifejti, miért találná alkalmas embernek Dózsát (kisember, mégis nagy-hírű; erős, de nem hatalmas; szereti a nép s mégis az urakkal tart), — azt kérdezi tőle egy kanonok: de mi lesz, ha az is az urak ellenese?

A barbár magyar a keresztény műveltség fővárosában: oly nemzeti s egyszersmind általánosabb érdekű történeti contrast, melyhez hasonló már *A pogányok*-ban foglalkoztatta Herczeg gondolatát. Bakócz tervét pusztá magyar önzés sugallta s Róma művészeti nagysága adta volna meg az árát, ha a szatmármegyei kerékgyártó fia ül a pápai trónra. Bakócz és

¹ L. Akad. Értesítő 1911. 667. l. — A M. Tud. Akad. Alapszabályai és Ügyrendje. 1917. 115. l. 2 f) pont.

II. Julius találkozásában e kétféle világ ellentéte összevillantva, az elbeszélés folyamán pedig némi discret humorral is emlékeztetéssé van téve. — Az öreg barbár kíséretében ott van rokona, Vértesi Tamás, a fiatal barbár is, az elbeszélés regényes elemének a hordozója. Bakócz tervéhez őt nemes önzés fűzi: arról ábrándozik, mint lepik majd el tanulni vágyó magyar ifjak Itáliát s mint visznek haza ipart, művészetet és tudományt. A magyar pusztá eped ő benne Európa után. Az ő csalódása másnemű, mint Bakóczé: a magyar ifjak megint kintrekedtek a műveltség, az élet iskolájából s a haláléba kell majd járniok. Egy kurtizánnal való szerelmi kalandja a becsületes barbár erkölcsi győzelmével végződik ugyan, de veszteséggel is — éppen naiv becsületessége folytán — legfőbb érdekében: a kurtizán ugyanis kihasználta az ő bizalmát Bakócz számításainak keresztülhúzására.

A kitünően megrajzolt kurtizán kalandja a pápai Róma pogány örömein kalauzol át s egy kecses könnyedségű, sejtésnyi ironiával, humorral s végig mesteri szabatossággal stilizált korkép-miniature-ben gyönyörködtet, mely a *Pogányoknak* némileg elfogódott történetnézése után e fölényesebb történet szemlélet módorában is mesternek mutatja Herczeget. A magyar olvasót azonban valami szomorú gondolat tartja fogva a mű elolvastával: San Pietro kupolája meglesz most már, de mennyi nemes, szép, „barbár“, magyar koponyát fognak ezért betörni a török csákányok! A „barbárságnak“ ez elháríthatatlan végzete: annyi életvesztés: egyensúlyban van-e a civilisatio más oldalon való nyereségével?

A történeti költészet e szép alkotásával ellentétben a túlsó, hamis végtelen látjuk tévelyegni Benedek Marcell *Pokoljáró Tar Lőrincz-ét*, mely csak álareznak használja a történelmiséget, nagy politikai érdekek arcuzatán. Korstörténelmiség, felemás dolog. A mi a műben történelem volna is, szinte külön van elmondva; a mi benne politikum, az vagy 500 évvel előtte jár a felvett kornak. Tar Lőrincz alakja (bár meg kell adni, hogy határozott egyénítő képességgel) egy mai, holdkóros politikai typushoz van idomítva. Az író pedig félszeg helyzetbe jut, mikor ily, jó szándékúnak mondott, de együgyű s az erkölcsi felelősséggel számot nem vető álmodozást kell az erkölcsi kiválóság színébe öltöztetnie.

A Péczely-regénypályázaton az évkör minden regénye résztvesz, ha be nem küldik is. Szerelemhegyiné Móczár Jolán beküldte a magáét. A becsvágy, melyet ezáltal kinyilvánított, nem alaptalan. Regénye, a *Kötélbevert igazság (Jus ligatum)*, valóban méltó a figyelemre, mint a multban emberi lelkek és sorsok iránt érdeklődő, tendenciátlan történeti regény. Egyéni sorsok dőlnek el benne, — egymásba s a történelem kerekeibe fonódva. — Rudolf

császár hadra készül a török ellen, szövetségre szólítja Báthory Zsigmondot, felajánlván neki leánya (Mária Krisztina) kezét. Zsigmond már a szultántól is kapott parancsot, hogy ő mellé álljon. Haboz a két lehetőség közt. Az erdélyi urak, kik Rudolf tervétől országuk szabadságát féltik, Kendy Sándor vezetésével összeesküsznek Zsigmond ellen, Báthory Boldizsár érdekében. Zsigmond át is adja emennek a fejedelmi széket, végül mégis visszatér, törbe csalja s kivégezteti az összeesküdteket, többek közt Kendyt és Boldizsárt is. A Kendy-féle összeesküvésbe fonódva megy végbe a „nagyravagyás kohójában összeforrt“ két léleknek: Boldizsárnak és nejének (Kendy Máriának) a tragédiája. Mária, leánykorában, közel állt ahhoz, hogy fejedelemné legyen, de Zsigmond csak vágyat ébresztett benne és cserbenhagyta. Sértett önérzettel, dacból elfogadja a szintén becsavagyó, kemény férfinak, Boldizsárnak szerelmét: nőül megy hozzá. Szinte maguktól is titkolva melengetik ketten fejedelmi becsavagyukat. Az összeesküvés által már-már czélt érnek, de intrika gáncsolja el őket, melyet egykori szerelmi csalódások egész láncolata motivál. Rudolf követe, Lacerti Tullio, gyűlöli Boldizsárt, mert elütötte kezéről Máriát, kit ő is szeret; kétségbeesett kísérletet tesz, hogy Máriával megszegesse hitvesi hűségét s minthogy az ellenáll, bosszút esküszik Mária ellen. Ilsvay Zsófia viszont Máriát gyűlöli, mert elhalászta előle Boldizsárt. Mindkét intrikunak nagy befolyása van az ingatag, pathologikusan szeszélyes Zsigmondra, részük van az összeesküvők elárulásában, törbeejtésében, minek következménye Boldizsár kivégeztetése s Máriának, a fejedelem részéről történt durva megaláztatása után, megbolyodása.

Eddig a regény első izülete: a két nemes, de nagyravagyó lélek tragédiája. Második fele e tragédia előidézőinek a bűnhődését tárja fel: Zsigmond, Tullio és Zsófia összeomlását. Zsigmond végül Rudolf mellé állt, győzelmesen harcol a török ellen: megnyeri Mária Krisztina kezét. De megfogta a tébolyba kergetett nő átka: nem csókolhat soha tiszta asszonyt; démoni igézet fagyasztja meg a szerelem leghőbb gerjedelmei közt. Lelkiismerete iszonyatai teljesen megtörik, lemond a trónról neje javára. Tullio eszerímt elérte volna czélját: Erdély Rudolf ölébe hullt; de ő is diadala polczáról hull alá, megtudván Kendy Mária végzetét, minek maga is okozója volt. Zsófia is a késő lelkiismeret élőhalottja lesz. Mária Krisztina pedig, mint eltiport virág, élet és szerelem büntelen csalódottja, tűnik el a színről.

A tárgy érdekes; benne egyéni sors és történelmiség egybefonódása teljes; végzetes indulatok villámlásait mutogatja regényes cselszövések háttérével s egy beteg idegzetű, erőszakos fejedelem folyvást fenyegető szeszélyével. De Kemény Zsigmond

nem irt volna belőle regényt, inkább tanácsolta volna a drámai formát. S a regény első felében van is valami drámai modor: lélektani elemzés gyér és futólagos; csak jelzésekre, tragikus indulatok, végzetes sejtelmek megvillantására szorítkozik; nem elbeszél, hanem főjeleneteket válogat ki, melyek már a feszültség fenyegető pillanataiban, vagy kirobbanásakor érik tetten az indulatot, átugorván olykor jelentékeny időszakaszokat, így pl. éppen azt is, melyben Zsigmond visszavonultával hősünk, Boldizsár, egyelőre célját érte s a fejedelmi széken ült! Történeti tájékozódás e szakgatottságban bajos, annál is inkább, mert a regény ily adatok becsempészésében fölöttébb fukar. Hiányát érezzük a lélektani jellemzésnek is; alakjait egy-egy főindulatra stilizálja s megítélésükhöz sem lát el bennünket kellő adatokkal. Az első izület e drámai jellegével szemben második fele elregényesedik, sőt végül ellyraiasodik; huzamosan elvesztel bizonyos lelki állapotrajzoknál, mi néha (pl. mikor Mária Krisztina feltárja lelkét Tullio előtt) majdnem melodrámaival fenyeget; romantikus nagy jeleneteknek leszünk tanúi s az indulatok Kemény Zsigmondi levegőjéből természeti képben és emberi életben egyaránt phantastikus, Jókaias rendkívüliségek közé jutunk. — A modor ez átváltása némi ernyedést eredményez az utóbbi izületben. Regénymodort csak a két főalak eltűnte után vesz fel, a passzív következmények bemutatásában; s közben érdekéből is veszít, mert hovatorvább kiderül, hogy Zsigmond nem lélektanilag, hanem pathologiailag különös egyén s hogy a regény nem tudja daemoni és lelkiismeretbeli nyugtalanságát kellő elkülönítéssel s összejátéztatással érthetővé tenni.

Egyébként igénytelen előadás, semmi művészi fitogtatás vagy szenvelgés; természetesség; sőt a tragikus és történeti tárgyhoz képest valami nőies könnyűség a kivitelben, stílusban; olykor, főképp a szerelem beszédeiben, némi csilingelő kisszerűség, a népies határán járó, nem történeti stilizáltság; anachronismuskok; tárgyi hibák, stilszerűtlenségek, illúziót rontó nyelvi modernségek is már-már felöltő mértékben. — Mindamellett: érdekes, komoly olvasmány; s dicséret illeti magát a nehezebb s tiszta művészi feladatra vállalkozást is.

Ferenczi Sári regénye, *A vörös daru*, nemcsak modorában, hanem tárgyában is könnyedebb természetű. Nem végzetes indulatok, csak fenyegető könnyelműségek légkörében mozog, s nem a történelem nyílt színpadára, inkább csak kulisszái mögé vezet. Történeti eleme: a bécsi congressus körüli ünnepek, bálók és szalonélet: a történelem fonaka; egy előkelő, frivol világ, mely a szórakozás álarcza alatt üzi politikai ármányait, működési kémrendszerét, intézi népek és fejedelmek sorsát. Napoleon már Elba szigetén van; szökése és végleges bukása

még belesik a regény időkörébe. Tárnya nemcsak időben: térben és társadalmi vonatkozásaiban is korlátozva van. A congressus fejedelmi résztvevőinek budai látogatásával indul, csakhamar Bécsbe özönlik vissza s ott is marad végig, az udvar és aristokratia világában.

E zárt történelmi világba egy madár röpit be bennünket. A vörös daru ritka madár, „a fiatalság, a szerelem madara“. A regény első jelenetében éppen elpuskázott egyet két nemszerencsés vadász: Ferencz császár és kirendelt tisztje: Hardenegg Rudolf. A balsikerű vadászatról visszajövet, kiesik kocsijok egy kereke; betérnek a legközelebbi házba, Müller Hilarius órásmester hajlékába (persze incognitóban) s ott mind a ketten kárpótlást találnak a balsikerű vadászatért. A császár egy mestermivű órában, mely Napoleon fején kalapácsal veri ki a tizenkettőt, Rudolf pedig az órásmester vöröshajú szép leányában, Francziskában, ki ettől kezdve mintegy eleven való-ságra váltja érzésében a „vörös daru“ symbolumát, a fiatal-ság, a szerelem elfogandó, ritka szép madaráét. Olyannak találta Francziskát a nők között, mint a darvak világában azt az imént elszalasztott csodamadarat.

Müller Francziska nem mindennapi leányzó. Regényes, nagy vágyakat melenget lelkében; félszeg zárt nevelése is ábrándvilágba kényszeríti; pezsgő, fiatal vére is hajtja. Határozatlan ösztönök nyugtalanítják; fényre, pompára, nagy szerepekre — maga sem tudja: mire — áhítozik; Napoleont, meggyőző-dése szerint a kor egyetlen igazi férfiát, gondolja eszményének, ködös rajongása tárgyának. Egy elszökni készülő, magasba vágyó madár ő, s ki is fog repülni, mihelyt valaki megnyitja kálitkáját.

S ez legott meg is lesz. Rudolf megkezdi ellene ostromát s másnapra újabb látogatást ígér; de nem jöhet, mert császári parancs Bécsbe rendeli; Jósikát kéri meg (az akkor még csak fiatal tiszt regényíró) egy megnyugtató izenet közvetítésére; de az is beleszeret a leányba, s nagyszerű vágyait megértvén, még aznap este megszökteti — a budai udvari bálba; a szép Francziska nemsokára már Sándor czár karjai közt kereng, majd pedig a czár szárnysegédjével eltűnik a teremből. A czár u. i. szerelmi kalandot politikai célra készül hasznosítani; Metternich ellen készül felhasználni őt is, mint sok más nőt: kémnek a félelmetes diplomata körül. Levelet biz rá, de Francziska, a ki csak annyit tud, hogy a levél Metternich-, tehát a jó Ferencz császár ellen is tartalmaz valamit, meggondolja a dolgot s Metternichnek magának adja át. Immár negyedik kézen van a kirepült madár: a Metternichén; az is csak ki akarja használni: Schönbrunnban helyezi el, Napoleon nejenek, Mária Lujzának szol-

gálatába, titkos adatokat remélvén majd megnyerhetni tőle az „impératrice“ és francziā környezetete esetleges terveiről.

Látszatra szerelmi kalandok sorozatával, valójában egy frivol kémhálózat fonalán, így repül be a mi vörös darunk, a Napoleonért rajongó szép leány, imádottdja hajótörött családjának schönbrunni kalitkájába, ilymódon válhat vezetőnkké a congressus színpalái mögött, s e helyen ölhetnek fokról fokra szilárdabb formát határozatlan vágyai. Teljes lélekkel csatlakozik a schönbrunni kis franczia körhöz, híven szolgálja a hiú, hűtlen, gyöngö Mária Lujzát, rajong a kis Napoleonért, a sasfiókért, kinek nevelőnőjével kultuszban összeforrva, várja Napoleon sorsa fordulását. Egy újabb kaland után, melyben ártatlansága is majdnem áldozatul esik, végre lecsap Napoleon szökésének híre; schönbrunni hívei, s velők Francziska, Párisba készülnek szökni; Metternich idejében megakadályozza terveket; Francziskának is vissza kell térnie a budai otthonba s oda fog majd érte jönni az első jelenet hű Rudolfja, az akkor még balsikerű daruvadász, miután vitézül harczott Francziska férfi-eszménye, Napoleon ellen.

Vannak e regénynek gyöngéi, de kitünő tulajdonságai is vannak.

Alapbeli gyöngéje, hogy egy kivételes, bármely korban excentrikus, tehát a kortól független főszemélyt vezet keresztül a történelmiség színpadán. Igaz: jellemző lehet a korra, hogy történelmi körülményei alkalmat adnak ily kalandos kivételesség érvényesülésére s igaz az is, hogy a kaland mesés lepergése, nagy kiszámítottsággal, ügyes meserendezéssel, elfogadhatóvá van téve. De hiányát érezzük egy előkészítő fejezetnek, mely Francziskát a maga hétköznapi kerékvágásában ismertette volna meg velünk, lélektanilag véglegesen meghatározta volna. Motiválás *van* a regény folyamán, de már akkor benne vagyunk az események sodrában, s ott a lélektan csak alkalminak teszük. S míg az eseményektől sodortatik is, nélkülözzük elmélyedőbb magábaszállásait, mi némikép pótolná az előkészítés hiányát. Így elég sokáig ingadozunk a leány megítélésében, szerelmi kalandokra is szomjasnak véljük s csak későn látjuk világosan meghatározottnak lélektanilag is érdekes alakját.

De e fogyatkozást egy másoldalú tehetség türelmetlen ösztöne magyarázza s menti. E regény írója igen ügyes meserendező és jelenetező. Nyomban érdeket kelt, sejtet, akadályt vet a kielégítés elé, s mégis erőltetés nélkül kielégít, legott új ingerekre nyujtva kilátást. Ebbeli ügyességével élve, érdekkeltő jelenetezések felé siet. Pedig lélektani tapintatnak s egyénítő képességnek sincs híjával, miről Ferencz császártól s az orosz czártól, Mária Lujzától és Metternichtől le a staffage-alakokig, az igen kedves, könnyelmű Jósikáig (kinek *Emlékirat*-át haszon-

nal forgatta) s a dúlt mogorvaságba eső, különöz budai órásig: eleven arcképek egész sora tanuskodik. Meserendező tehetsége külön figyelmet érdemel. Számot vet minden körülménnyel, s mint a ki teljesen fölötte áll anyagának: józan fölényvel tervez, szövi, bogozza, oldja a szálakat, — s a rendező kéz többnyire rejtve marad. Igen sok apró részletből álló meseanyagát (melyet kivonatosan elbeszélni s mégis el nem torzítani épp emiatt nehéz) következetes, szokatlansága ellenére is természetesnek látszó, ép egészszé tudja kiformálni. Hogy tehetségével vissza is él s meglepetései olykor a valószínűtlent érintik: érthető. — Aprólékos kortanulmányok eredményei vannak a regényben — nem külön megírva, nem ráfércelve, hanem jelenetekbe és alakrajzokba, személyi viszonylatokba és szemléletekbe, sőt — kedves illuziókeltésül — olykor a beszéltetésbe is, mindenkor diszkrétül, beleoltva. A regényt gazdaságos modora, könnyed stílje is kedvelteti.

Történelmisége mintegy csak zártkörű s korántsem akarja mindenestől felfogni a kort; inkább csak boudoir-titkait s álarcos felvonulásait ragadja ki a történelmiségnek; de nem is czéltott egyebet s azt biztos kézzel, megelevenítőleg állítja elénk. Van azonban itt a történelmiségnek valami alkalmi, alanyi jelentése is — a főalak szempontjából. A mi az író részéről objectiv történetiszemlélet (mely némiképp kiábrándultan látszik felfogni a történelem mozgató erőit): az Müller Francziska képzeletében, míg meg nem ismerte, a vágyak forró, fényes álomvilága volt, egy kívánt, nem-reális világ, az ő kis életének nagy romantikája; de áthaladott rajta s most már megbékélten fogadja az élet szürkébb valóságát. Ily, valóban gondolati egységbe (tanuláságnak is mondhatnók) forr össze a regény két, különállónak tetsző eleme: a kalandos egyéni a történelmivel.

Érintett gyöngéi mellett valóban sok jót mondhatni e műről. A Péczeley-jutalmat, a legutóbbi alkalom kivételével, mindenkor kiadták, s megjutalmaztak — több kitünő mű mellett — „sem nem hibátlan, sem nem kiválóbb“ történeti — s „hiányos motiválású“ vagy „több tekintetben kifogásos“ társadalmi regényeket is,¹ mert a komoly irodalmi becsvágyat s a magát csak jeles részletekben és kitünő hajlamokban eláruló tehetséget is elismerésre méltónak tartották. Mi is így gondolkodunk. Tisztelettel javasoljuk, hogy az 1919—20. évi Péczeley-regényjutalommal *A vörös darut*, Ferenczi Sári regényét méltóztassék kitüntetni, mely valóban komoly művészi becsvágy s elismerést érdemlő, tudatos, fegyelmezett tehetség munkája.

*

Az összes ülés a bizottság javaslata értelmében határozott.

¹ Akad. Értesítő 1901. 5., 1906. 672. és 1911. 666. 1.

Beérkezett pályaművek.

A beadási határnapig, 1921 szeptember 31-ig a következő pályaművek érkeztek a Főtitkári Hivatalhoz. (A jeligék zárójelben.)

I. Teleki-pályázat (Vigjáték): 1. *Örök játék.* (Női skála.) — 2. *Gyopárka.* (Édes kis boszorkám.) — 3. *Elkártyázott feleség.* (Az én útam görönggyel...) — 4. *A mostoha.* (Csak az élhet...) — 5. *Tóni.* (Bátorság.) — 6. *Menny és föld.* (Minden bimbó szép) — 7. *Míg a bazoly huhog.* (Tüske.) — 8. *Ilona királyné.* (Magyar szív, magyar lélek.)

II. Bulyovszky-pályázat (Hazafias költemény): 1. *Ti bérczek...* (Egy oláh kézből visszavett naploból.) — 2. *Véeimhez.* (Lesz még egyszer ünnep...) — 3. *Magyar farsangra.* (Tánczoltatok hazám leányai!) — 4. *Március 15.* (Kemélj, remélj egy jobb hazát!) — 5. *Új eskü.* (Isten áldd meg a magyart.) — 6. *Csak egyszer...* (Magyarország lesz!) — 7. *Kossuth-szobor tövéén (1921-ben).* (Hazádnak rendületlenül...) — 8. *Új-magyar himnusza.* (Megújhodás.) — 9. *Bécs magyarja* — *Bihar remetéje...* (A magyar nyelvnek csodás a tüze.) — 10. *A nagy átok.* (Reád jönnek mind ez átkok...) — 11. *Ledöntött szobrok.* (Rákóczi földje ez!) — 12. *Feltámaszunk.* (Veritas vincit.) — 13. *A négy szobor.* (Istennel, hazáért.) — 14. *Mienk ez a haza.* (Hazádnak rendületlenül...) — 15. *A trianoni béke.* (Szabad hazánkat...) — 16. *Horthy.* (Győzelem.) — 17. *A magyar nemzetekhez.* (Emelkedjél fel, óh a csúfosak!) — 18. *Fellebbezés.* (Te hozzád szölok, lelkes...) — 19. *Fellebbezés.* (Nem volt, hanem lesz.) — 20. *1848.* (—) — 21. *Horthyhoz.* (Isten áldd meg a magyart.)

III. Farkas-Raskó-pályázat (Hazafias költemény): 1. *Nemzeti gyászban* (Elhíntsed a nemzeteket, kik...) — 2. *Pohárköszöntő.* (—) — 3. *Bánát.* (Ossian.) — 4. *A magyar ősz.* (Lez még tavasz.) — 5. *Hungária.* (Ne félj kicsiny sereg.) — 6. *Paraenesis.* (A haza minden előtt.) — 7. *Kurucz nóták.* (Mit búsulsz kényeres.) — 8. *Altáj.* (Hazám, hazám!) — 9. *Dalok.* (A szép, fenyés katonának.) — 10. *Új Talpra Magyar.* (Oh Erdély, nemzetem te-tvére.) — 11. *Napnyugati bölcsék.* (Az nem leh t, hogy annyi szív...) — 12. *Új naplóm homlokára.* (Kri-ztus.) — 13. *Pályafutásunk.* (Fel a zászlóval) — 14. *Megsemmisülés.* (És mindig jött feltámadás.) — 15. *Boldog a magyar.* (D'fficile est satiram non scribere.) — 16. *A rab magyar.* (Hoc signo vinces.) — 17. *A Csengő.* (Eagle.) — 18. *Bánát.* (Hadnagy uram, h. u. ...) — 19. *Magyar vagyok.* (Melinda.) — 20. *Elnémult harangok.* (Feltámadunk.) — 21. *Még megérem.* (Mefogyva bár, de törve nem.) — 22. *Árpád szelleme.* (Memento Mori.) — 23. *Üzent a Tisza az Antantnak.* (Virág mit ér, mit ér a bércz...) — 24. *Ekrabolták a magyarnak hazáját.* (Él a magyar, áll Buda még.) — 25. *Rongyos zászlók.* (Régi ösvény.) — 26. *Hazafias tárgyú költemények gyűjteménye.* (A haza minden előtt.) — 27. *Fegyvert a kezünkbe.* (Kezünkbe fegyvert adjatok) — 28. *Maradjatok!* (*, .)

IV. Gróf Karátsonyi-pályázat (Szomorújáték): 1. *Az idő szárnyán.* (Ha jó, legyen a nemzeté stb.) — 2. *A bankár leánya.* (Nehéz a boldogulás útja.) — 3. *Fütesék.* (—) — 4. *Mult.* (Modern romaatika.) — 5. *A mély vizen...* (De boldog az az ember stb.) — 6. *A Názáreti* (Békesség tinéktek.) — 7. *Vergődés.* (Dualismus.) — 8. *A végzet.* (Erdély.) — 9. *Miss Mary.* (Sárga.) — 10. *Alkmaion.* (Vincere scis Hannibal...) — 11. *Angela grófnő.* (Therefore revenge

became me well.) — 12. *Reformátor.* (Komédia.) — 13. *Az aradi vérnep.* (—) — 14. *Korona és Babér.* (Uralkodó uralkodó legyen.) — 15. *Forradalom.* (Ember küzdj es bizve bizzál!) — 16. *Mária.* (A bűn megbűnhődik.) — 17. *Illusio.* (Küzdj és bizv, bizzál!) — 18. *Az örökkévalóságról.* (Jöjjön el a te országod.) — 19. *Az Ár.* (Mindennap.)

V. *Nádasdy-pályázat* (Elbeszélő költemény): 1. *Firtosvár tündére.* (—) — 2. *Bándi György leánya.* (Mindent feláldozni a hazáért. — 3. *Kerechény várkapitány.* (Istennel a honért!) — 4. *A hasang.* (Ora et labora!) — 5. *Sárika.* (—) — 6. *Elmerengve.* (Halljátok meg, mostan...) — 7. *Tündérrózsza.* (Azt a rózsát, piros rózsát...) — 8. *A Kalmáz hősök.* (Örök Turán.) — 9. *Csontvár.* (Győzzön a jobb.) — 10. *Új Nemzedék.* (A zsarátúra új hasábot hányunk.) — 11. *Levél hazulról.* (Csonka Magyarországnagy volt...) — 12. *Kuruczok.* (Mikor virrad megint.) — 13. *Tinódi az Olympuson.* (A jelen és a jövő hódolva...) — 14. *Kósza Gyurka.* (Historia est magistra vitae.) — 15. *Décsé.* (Fű kizüldül ó sirhanton.) — 16. *A Nazaréus.* (Nem hallja meg Isten imád és...) — 17. *A béke.* (Fiat justitia, percat mundus.) — 18. *Az éjjeli országgyűlés.* (S óh én szeretlek néma bánatodban.) — 19. *A meghiusult tanácskozás.* (Még ereinkben lesz egy csepp vér...) — 20. *Testverharcz.* (Elni fog a nemzet, a mely...) — 21. *Nándorfehérvári diadal.* (—) — 22. *Megjött a felvállás.* (Szavára szívébe égi szó...) — 23. *Kevi leánya.* (Nándorvárról omlik a kö) — 24. *Legenda.* (Pelbárt.) — 25. *A fősvény Csakó.* (Rege a multból.)

VI. *Nyílt pályázat:* 1. *Az összetett mondat a finnugor nyelkekben.* (Tervezet és mutatóvány.) N. Sebestyén Irén.

Az I. osztály pályázatainak bírálói:

1. *Nagyjuttalom és Marczibányi-mellékjuttalom:* Szinnyei József, Munkácsi Bernát, Petz Gedeon r. tt., Zolnai Gyula, Tolnai Vilmos l. tt. — 2. *Teleki:* Herczeg Ferencz t. t., Gyomlay Gyula, Horváth János l. tt. — 3. *Bulyovszky:* Tolnai Vilmos, Vikár Béla, Szinnyei Ferencz l. tt. — 4. *Farkas Raskó:* Négyesy László r. t., Solmossy Sándor, Vargha Damján l. tt. — 5. *Karátsonyi:* Badics Ferencz, Ferenczi Zoltán r. tt., Bánóczi József, Pekár Gyula, Voinovich Géza l. tt. — 6. *Nádasdy:* Kozma Andor t. t., Beöthy Zsolt r. t., Ambrus Zoltán l. t. — 7. *Vojnits:* Ferenczi Zoltán, Négyesy László r. tt., Császár Elemér l. t. — 8. *Sámuel:* Szinnyei József, Petz Gedeon, Melich János r. tt., Gombocz Zoltán l. t. — 9. *Ormódy:* Császár Elemér, Horváth Cyrill, Pintér Jenő l. tt. — 10. *Marczibányi:* Szinnyei József r. t., Gombocz Zoltán l. t. — 11. *Péczely* (1923): Ferenczi Zoltán r. t., Voinovich Géza, Szinnyei Ferencz l. tt.

ALAPÍTVÁNYOK. JUTALMAK. BIZOTTSÁGOK.

A) Az Ungtváry László-féle örök-alapítvány ügyrendje.

Az Ungtváry László-féle faiskola, szőlő- és borgazdasági részvénytársaság czeglédi bejegyzett cég meghatalmazott ügyvédje, dr. Lengyel Zoltán budapesti ügyvéd 1921 márczius közepén kelt levelében (400 sz.) bejelentette, hogy megbízói (abban az időben egy millió korona névértékű) értékpapirokat bocsátanak az Akadémia rendelkezésére abból a célból, hogy az értékpapírok jövedelméből évenként 10% a tőkéhez csatoltassék, a jövedelemnek fennmaradó része pedig összegyűjtve, *tízévenként* kiadassék annak a magyarnak, a ki *a magyarság ügyének egész területén* (a pártpolitika kizárásával) „*a magyarság ügyének a legnagyobb szolgálatot tette*“.

Az Akadémia az alapítványt elfogadván, ehhez képest az említett alapítvány kamataiból *tízévenként* díjat tűz ki, mely első ízben az 1930. évi nagygyűlésen lesz kjadandó.

Az alapítvány kezelésére és a jutalmazás feltételeire, valamint egyéb részletekre nézve az Igazgató-Tanács és az összes ülés 1921 június 20-án a következőket állapították meg:

I. Kezelés.

1. Az Akadémia az alapítványt akként kezeli, hogy az alapítvány céljára letett értékpapirokat az Akadémia rendelkezésére álló többi értékkel együtt, de „*Ungtváry László-örök-alapítvány*“ czimén külön őrizteti. A papírok jövedelméből évenként legalább 10%-ot a tőkéhez csatol, a jövedelemnek fennmaradó részét pedig tíz éven át tőkésíti, illetve ezen összegyűlt jövedelmet elsőrendű magyar bankpapírokba vagy elsőrendű magyar ipari papírokba fekteti és költségvetésében mind a tőke, mind a jövedelem összegét évenként külön-külön kitünteti.

2. Az alapítvány tőkeösszege az évi szaporodással együtt minden időkre megőrzendő. Az alapítvány céljának, jellegének és kezelésének megváltoztatása nélkül jogában áll az Akademiának, hogy bárkinek további anyagi hozzájárulását elfogadja és azt az alapítványhoz csatolja.

Az alapítvány jövedelmei tízévenként kiadatnak az alábbi rendelkezések szerint.

II.

3. A *díj odaítélése* tárgyában javaslatételre az Akadémia első ízben 1929 december havában, azután minden tizedik év december havában vegyes bizottságot küld ki.

A bizottságba titkos szavazással az Igazgató-Tanács három

tagot, mindegyik osztály két-két tagot választ. Az Akadémia elnöke, másodelnöke és a főtítkár hivatalból tagjai a bizottságnak, melynek ülésein az akadémiai elnök, vagy távollétében a másodelnök elnököl.

4. A bizottság jelentését a többséget alkotó tagok egyike szerkeszti és terjeszti elő a nagygyűlési ülésen. (5. pont.)

5. A díjat a nagygyűlés második napján az összes ülést megelőzőleg tartandó elegendő ülés itéli oda. Ezen az ülésen az igazgató, tiszteleti és rendes tagoknak van szavazati joguk.

A díj odaítélése tárgyában titkos szavazással kétharmad szótöbbség dönt.

A mennyiben a kétharmad többséget senki sem nyeri el, az eljárás a következő évi nagygyűlésen megismétlendő. Ha ekkor sem kapja meg senki a kétharmad többséget, akkor a kamatok a tőkéhez csatolandók.

6. Az elegendő ülés eltérhet a bizottság javaslatától és a díjat olyannak ítélheti oda, a kit a bizottság javaslatba nem hozott, de az elegendő ülésnek egyik szavazatra jogosított tagja előszóval ajánlott.

A díj ajánlatba hozott két egyén közt megosztható.

III. A díj odaítélésének feltételei.

7. A díj odaítélhető annak a magyar honosnak, a ki *a magyarság ügyének* a nemzet jövője szempontjából a legnagyobb szolgálatot tette.

8. Az idő szerinti napi politika körébe eső működés jutalmazása ki van zárva.

A díjat bárkinek is csak egyszer lehet odaítélni.

Egyébként az Akadémia a díj odaítélésében semmi tekintetben nincs korlátozva.

A díj nőnek is odaítélhető.

9. A díj odaítélhető első ízben bárkinek, a ki 1914 augusztus hó 1-én még életben volt, később minden olyan magyarnak, a ki az előző díj odaítélését túlélte.

IV. Intézkedések a jutalmazott halála esetére.

10. Ha a jutalmazott a díj odaítélésének időpontjában már nincs életben, akkor a díjat özvegye, annak nemlétében törvényes leszármazói kapják.

Törvényes leszármazók hiányában az Akadémia a jutalmazott nevére tetszés szerinti hazafias célra a díjból külön alapítványt létesít.

V. A díj odaítélésének közzététele.

11. A díj odaítélését követő ünnepi közülsen az elnök, vagy a közülsennek egyik előadója a jutalmazott érdemeit méltatja.

Erre az ülésre az alapítványt tevő Unghváry-család képviselőjében Unghváry László özvegye és az Unghváry nevet viselő nagykorú fiutódai, valamint feleségeik és dr. Lengyel-Zoltán meghívandók.

VI. A feltételek megváltoztatása.

Ha az Akadémia szükségesnek látná a fentebbi feltételek megváltoztatását, e tárgyban az alapítónak még életben levő leszármazói meghallgatandók.

B) Báró Podmaniczky Gézáné alapítványa.

Bárá Podmaniczky Gézának, Akadémiánk tiszteleti tagjának neje, szül. Degenfeld Schomberg Berta grófnő 100,000 (százezer) koronás alapítványt tett a végből, hogy kamatai a M. Tud. Akadémia kiadásában megjelenő *Budapesti Szemle* című folyóirat kiadási költségeire használtassanak fel.

A mennyiben a *Budapesti Szemle* bármely okból megszűnne, az alapítvány kamatai a M. Tud. Akadémia hasonló célú más kiadványának kiadási költségeire fordítandók.

A M. Tud. Akadémiának jogában áll a készpénzből álló alapítványi tőkét, legjobb belátása szerint, állandó kamatozású értékpapirokban elhelyezni.

C) Rákosi Jenő-jutalom.

A Lipótvárosi Casino 80,000 (nyolcvanezer) koronát ajánlott fel az Igazgató-Tanács rendelkezésére azzal a czéllal, hogy az Akadémia négy egymást követő évben *Rákosi Jenő-jutalom* elnevezés alatt 20—20,000 (húszezer) koronával jutalmazza egy egész élet munkásságát, „a mely nemzeti érzésével, hazafiasságával és culturaterjesztő erejével méltó Rákosi Jenő nevére“.

A jutalom a következő sorrendben adatik ki:

1. 1922 január 1-én a magyar irodalomtörténet vagy aesthetika,
2. 1923 január 1-én a magyar nemzeti történelmi kutatás,
3. 1924 január 1-én a magyar publicistika,
4. 1925 január 1-én a képzőművészetek, vagy az alkotó zeneművészet terén kifejtett munkásságért.

Az 1922. évi január 1-én kiadandó jutalom odaitélésére alakítandó bizottságba, melynek mindenkori elnöke Rákosi Jenő t. tag, az illetékes I. osztály Badics Ferencz, Négyesy László r., Bánóczi József és Voinovich Géza I. tagokat választotta meg.

A Magyar Tudományos Akadémiának felajánlott adományok folytatólagos jegyzéke.

(L. fönt 130—132. l.)

85. Kunszentmártoni Gazdasági Takarékpénztár	500 korona
86. Magyar Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetsége	2,000 „
87. Pápai Takarékpénztár	5,000 „
88. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.	30,000 „
89. Komárom vm.	5,000 „
90. Peck Mária (végrendeletileg)	2,000 „
91. Miskolci Hitelintézet	5,000 „
92. Somogy vm.	5,000 „
93. Tolna vm.	25,000 „
94. Abaúj-Torna vm.	2,000 „
95. Komárom vm. gesztesi járása (gyűjtés)	1,839 „
96. Békés vm.	10,000 „
97. Győr vm.	2,000 „
98. Gróf Teleki-nemzetség	150,000 „
99. Kőmörő és Vidéke: Hangya	500 „
100. Szabolcs vm.	5,000 „
101. Veszprém vm.	5,000 „
102. Hajdu vm.	1,000 „
103. Sásdi Gőzmalom és Villamossági R.-t.	1,000 „
104. Nógrád vm.	10,000 „
105. Svájci Magyarok Szövetsége	5,000 „
106. T. Z.	500 „
107. Viss (Szabolcs): Hangya	300 „
108. Kaudó Kálmán (a Wahrmann-díj rendelkezésre bocsátásával)	2,000 „
109. A balatonfüredi fürdőigazgatóság alkalmi adom.	100 „
110. Vas vm.	3,000 „
111. Debreczen városa	70,000 „
112. Névtelen	1,000 „

Az Akadémia rendelkezésére bocsátott, illetőleg felajánlott adományok végösszege (a határozott rendeltetésű B. Podmaniczky Gézáé 100,000 K és a Hangya Fogyasztási Szövetkezet 400,000 K adományát is beleszámítva) 1921. november 8-án 4.133,262 K 60 f, azaz négy millió-százharminczhármezer-kettő százhatvankettő kor. 60 fil.

Adományok Akadémiánk könyvtárának.

Szily Kálmán főkönyvtárnok úr az 1921. évi április 11-iki összes ülésen az Akadémiának örök letétképen átengedett három nagybecsű ajándékról tett jelentést:

1. *Bulyovszky János* nyug. ministeri tanácsos úr megörzés végett a M. Tud. Akadémia könyvtárába átadta „Szalonta város határának felmérése iránt egyrészt a nevezett város, másrészt anyai ágról nagyatyja, Szász József Bihar vármegye főmérnöke közt 1847. évi július 12-én kötött szerződést, a melyet Arany János, Szalonta város másodjegyzője sajátkezűleg irt és aláírt“.

2. *Babinger Ferencz* egyetemi magántanár báró Eötvös Józsefnek Fallmerayer Fülöphöz intézett levelét ajándékozta Akadémiánknak.

3. A harmadik ajándék Stein Aurél k. tagtól van, a ki a főkönyvtárnok úrhoz a következőket írta:

„Indiába való elutazásom napján és így sietőben adom elő boldogult testvérbátyám, Stein Ernő és boldogult nagybátyám, dr. Hirschler Ignác (a M. Tud. Akadémia volt I. tagja) levélgyűjteményére vonatkozó kérésemet.

Óhajom, hogy e levelezés, mely a Goethe-irodalommal foglalkozik, a M. Tud. Akadémia Goethe-szobájában helyeztetnék megörzés végett. Mind bátyám, mind nagybátyám beható ismerettel és lelkes kitartással folytattak Goethe-tanulmányokat; mind a ketten boldogult dr. Elischer úrral közeli összeköttetésben állottak. Ez okból úgy vélem, hogy Goethe-re vonatkozó levelezésük a megörzésre megfelelőbb helyet nem találhatna, mint a M. T. Akadémia szép és örökbecsű gyűjteményében. Tudom, hogy annak idején hivatott Goethe-kutató érdekes anyagot fog találni e gyakran kiváló „essay“-szerű levelekben.

Mint hogy személyes vonatkozások is gyakoriak e levelezésben és itt-ott bizalmas természetűek, az a kívánságom, hogy a letét idejétől kezdve 30 éven át csak külön írásbeli beleegyezéssel tétessenek hozzáférhetővé és halálom után Pongrácz János úréval, bold. nagybátyám unokájával. 1950 után a Goethe-gyűjtemény rendes szabályai alá esnék e letét is.“

A becses adományokért az Akadémia köszönetét fejezte ki s a két elsőt a kéziratárba, az utolsót pedig Stein Aurél k. tag óhaja szerint a Goethe-szobába tétette.

Szily Kálmán főkönyvtárnok úr az Akadémia 1921. évi nov. 2-i ülésén Stein Aurél k. tagnak 1921 június 2-án Srinagarban (Kashmir) kelt leveléből a következő részletet terjesztette elő:

„Dr. Duka Tivadar, Akadémiánk 1908-ban elhalt tiszteleti tagja önéletrajzi följegyzéseket hagyott maga után, melyeket fiának, Franknak engedelméből 1909-ben lemásoltattam s e másolat egyéb iratokkal együtt a British-Museumban akkorában rendezés alatt levő régiséggyűjteményben maradt. Mikor Indiában 1913-ban Akadémiánk megbízásából Dukáról irandó emlékbeszédemre készültem s e jegyzetek végett Londonba írtam, a British Museumban, sajnos, nem akadtak reájuk. Csak a múlt ősszel találtam meg magam a British-Museumban maradt írásaim között. Azt hiszem, e följegyzésekben van elég olyan adat, mely megérdemli, hogy az utókor számára fennmaradjon. E végből több másolatot készíttettem róluk. Az első példányt idezárom azon kéréssel, hogy azt az Akadémia könyvtára őrizze meg. Két másik példány a Bodleyan Library és a British-Museumban fog biztos elhelyezést találni.“

Az Akadémia e becses küldeményt köszönettel fogadja s a könyvtár olvasótermében levő Kőrösi Csoma-szekrényben helyezteti el.

Ugyanő egy nagybecsű ajándékról tesz jelentést, melylyel a Jézustársasági magyar rendtartomány a M. Tud. Akadémia kéziratárát gazdagította. Ez tudniillik az úgynevezett Mária-besnyői Töredék. Ezt Jablonkay Gábor Jézustársasági atya 1909-ben a nagyszombati rendház könyvtárában levő Magnum Speculum Exemplorum 1611-iki kiadásának kötéstáblájából fejtette le. Négy oldalnyi elmélkedés Krisztus urunk kinszenvedéséről, pergamenre írva, valószínűleg 1480 és 1510 közti időből. A Mariabesnyői nevet azért kapta, mivel a könyv, melynek kötéstáblájából előkerült, a XVIII. század közepén a besnyői kapuczinusok birtokában volt s onnan jutott — nem tudni mikor és hogyan — Nagyszombatba.

A diszes foglaltványba üveglapok közé zárt nyelvemlékért az Akadémia a Jézustársaság magyar rendtartományának őszinte köszönetét fejezi ki.

Alkalmi beszédek.

I.

Márki Sándor rendes tag beszéde a kolozsvári m. kir. Ferencz József tudományegyetem szegedi otthonának felavatásakor 1921 október 9-én.

Főméltóságú Kormányzó Úr!

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés!

A M. T. Akadémia nevében köszöntöm a kolozsvári egyetemet, a mely harmadfélévi bujdosás után Szegeden kezdi meg működésének ötvenedik esztendejét.

Erdély főiskolái megszokták a bujdosást, az üldözést. A kolozsvári Báthory-egyetemet 1603-ban földig rontották, 1784-ben lyceummá fokozták le. A nagyenyedi collegiumot, melyet az angolok egyetemnek neveztek, 1704-ben és 1849-ben kirabolták, felégették. A kolozsvári m. kir. egyetemet 1919-ben szuronyokkal vették el, a helyébe állítani tervezett felekezeti közti magyar egyetemet nem engedélyezték s Erdély egyetlen magyar főiskoláját, a reform. tanárképzőintézetet alig egy hete feloszlatták.

Az erőszak azonban mindenkor csak az iskolákat törhette meg, nem tudományos szellemüket. Az enyedi diákok valaha a Székelykő nyirkos barlangjaiba menekülve is áhitattal hallgatták tanáraikat. Még nagyobb áhitattal hallgathatják tehát most a kolozsváriak tanáraikat a Haza és Szeged nagylelkűségéből adott kényelmes új otthonukban. Midőn itten is új erővel készülnek elő tudományos feladataikra, sohase téveszszék szemük elől Erdély utolsó fejedelmének, Rákóczinak jelszavát, hogy „Istennel a hazáért és szabadságért“ kell dolgozniok.

II.

Kozma Andor t. t. beszéde Gyulai Pál emléktáblájának Leányfalun 1921 szeptember 8-án történt leleplezése alkalmával.

Tisztelt Ünneplők!

Gyulai Pál, a halhatatlan költő s a magyar stílus legnagyobb mestere, ennek a bájos Leányfalunak feledhetetlen régi alakja volt. Az itt állók bizonyára valamennyien ismerik őt hirneve és nagybecsű művei után, de legtöbbször megtalálják Leányfaluhoz fűződő ifjúi vagy gyermekkori emlékeikben is. Szinte úgy képzelik, mintha még ma is itt látnák bolyongani a nagyészű és nagyszívű, de kistermetű érdekes öreg urat a Duna partján, a ligetekben, a hegyoldalokon s az erdőkben, költői ábrándozásba merülten, vagy élénk vitatkozásban valakivel, a ki éppen elébe került.

A kis Gyulai bácsi igen nagy ember volt és nagyon kritikus elme, de azért, bár mindenkivel disputált, nem kicsinyelt soha senkit. Különösen egyetlen leányfalusit sem. Azokat szinte elfogultan kedvelte, mert Leányfalu egészen meghódította az ő szívét. Végre is, itt Leányfalun találta ő meg, mint gyönyörű költeményeiben maga vallja, küzdelmes, hosszú életének harmóniáját. Ebbe a harmóniába sok szomorú és éles hang jutott az emberi és hazafiúi bánatból és gúnyból; de a mi hang Leányfalun került bele, az mind az emberi sorsba való bölcs bele-nyugvásnak s a természet- és emberszeretetnek nemes, derűs, kiegyenlítő zöngéje volt. Ezek a zöngék a költő szívében támadt visszhangjai Leányfalu üde erdői zúgásának, virágos- és gyümölcsöskertjei sóhajtásainak, szőlőhegyei bachusi sugalmainak, a kis Duna-ág hullámmorájának s a leányfalusi jó emberek, szép asszonyok, bájos leányok és kedves gyermekek vidám csevetelésének. A múzsa, a ki Gyulai Pált élete alkonyán megihlette, e bájoló helynek jó szelleme, Leányfalu napsugármosolyú tündére volt. A gavalléros öreg költő pedig, hálából a sok nyájas ihletésért, Leányfalut verseivel örökre híressé tette.

A mi költői nyelvre fordítva annyit jelent, hogy Leányfalu és Gyulai Pál szerelmesek voltak egymásba. Leányfalu megsókolta szerelmes költőjét az ihlet csókjaival; a költő visszaadta az ihlet-csókokat zengő dalsókokban. S a nagy költők dalsókjainak nincs végük egy-egy heves elcsattanással; azok halhatatlanul tovább zengenek édes gyönyörűségére az egymást követő nemzedékeknek s nem hülnek ki, nem lesznek meguntak soha.

Gyulai Pál versköteteiben csak egy vers van, mely egyenesen Leányfaluról szól, a *Leányfalván* című; hanem azért avatott olvasóknak egészen világos, hogy Gyulai Pál lyrájának az a legbájosabb, legklasszikusabb ciklusa, mely a múlt század hetvenes éveitől fogva 1900-ig van költeményeinek hatodik bővített kiadásában keltezve, legnagyobbbrészt leányfalvi ihletésből kelt, leányfalvi zamatú, leányfalvi termés. Engedjék meg, hogy ebből a ciklusból, csak részleges rövid idézettel fel-
elevenítsem emlékeztükben a *Falun* című verset:

„Elfáradtam Pest zajában,
A hiúság vásárában,
Lelkem ki nem bírja már!
Rejts el völgy, takarj el erdő,
Enyhíts fű, fa, illat, szellő,
Vidíts fel dalos madár!

Rejts el hát völgy, rejts el erdő,
 Ringass lágyan enyhe szellő
 S majd ha száll az alkonyat,
 Esti csillag, éj magánya,
 Suttogó lomb csalogánya
 Hozd meg édes álmomat!

Fáradalmam hadd pihenjem,
 A világot hadd feledjem,
 De mi már elveszve rég,
 Az élettek deris képét,
 Szivem egy-egy szép emlékét
 Hadd álmodjam vissza még!

Úgy-e, minden leányfalusinak szívéből és szívéhez szól ez az édes versmuzsika? . . . Így az ember Leányfalun érez, így a költő Leányfalun dalol.

De míg ez a vers úgyszólván minden leányfalusi szív tipikus érzéseit fejezi ki, az ugyanabból a ciklusból való „Gyümölcsösben“ című vers tán még érdekesebb és kedvesebb, mert az meg a legtökéletesebb tükre annak a Gyulai Pálnak, a kit csak Leányfalun ismerhettünk meg gyöngéd, szeretetteljes altruizmusának teljes, virágos, harmatos díszében.

Ezt a megkapó lyrai kinyilatkoztatását a költő legrejtettebb, de legigazabb egyéniségének, ma Mihályfy Béla előadó művészete fogja egészében szíveinkbe zengeni; de én sem állhatom meg, hogy ne idézzem belőle azt a Gyulai Pál igaz benső valójára igen jellemző részt, melyben a gyümölcsfákat ültető öreg költő bevallja, hogy a gyöngö csemetéket immár nem magának, hanem a jövődönök ülteti.

..... Ha élek, ha nem
 Nőjtek fel, kis fák, terebélyesen!

Így biztatja csemetéit, hogy aztán a legőszintébb önzetlenséggel előre örvendjen azok örömén, a kik majdan, mikor ő már porlad, ezeknek a fáknak virágait és gyümölcseit fogják élvezni:

„Nélkülem is lesz majd, ki nektek örül,
 Virágkoszorútok méh zsongja körül,
 Az én dalom helyett szebb dalt hallotok,
 Megzöngi madárka minden ágatok.

A vándor is eljő hév nyár idején,
 Pihen is, szunnyad is az árnyba' szegény;
 Este fele olykor, kit szívebe hajt,
 Szeretőjét ifjú ide várja majd.

Ide jő a gyermek, gyümölcs ha pirúl,
 Tilos gyönyört szagrat ág lombjárúl,
 S gondviselő Isten jó termést ha ad,
 Ide gyűl ki őszzsel az egész család.

Csak én nem leszek ott, de ott lesz nyomom,
 El is emlegetnek egy embernyomon,
 Mert mikor megáldnak, jó fák, titeket,
 Meg-megáldják azt is, a ki ültetett.“

Megáldják, óh, de mennyire megáldják! . . . Megáldjuk mindenekelőtt mi, a kik idegyültünk, a hol a nagy és jóságos költő buzgó faültetéseinek és ártatlan pomologizálásainak fáradalmaikat szerette kipihenni. Megáldjuk Gyulai Pált, nemcsak mert öregén gyümölcsfákat ültetett, hanem azért is, mert nem a maga hasznára ültette azokat. Mert tudott a maga reményeiről lemondva annak örülni, hogy a fa, melyet ő ültet, kedves lesz valamikor a virágzására gyűlő méheknek, az ágaira szálló dalos madaraknak, az árnyékában megpihenő szegény vándornak, a tilos gyümölcseit lecsénegető gyermekeknek, különösen pedig a légyottra feléje surranó szerelmes pároknak.

És méginkább megáldjuk a gyümölcsfaültető Gyulai Pálnál hasonlíthatatlanul nagyobb költő Gyulai Pált. Megáldjuk és el is emlegetjük Leányfalu halhatatlan megéneklőjét, itt Leányfalun. S hogy ne csak mi, az utána élő első nemzedék tegyük ezt, hogy ne csak „egy embernyomon“ zengjen itt az ő dicsősége, ezt az ő egykori meghitt pihenőhelyét a leányfalusi „Törzs“ megjelölte ezzel az emléktáblával. Szóljon ez róla Leányfalu minden elkövetkezendő nemzedékeihez! Mert Leányfalun áldani és emlegetni kell Gyulai Pált még akkor is, mikor már mi nem leszünk s mikor már a fák sem lesznek, melyeket ő hajdanában a jövőző nemzedékek örömére ültetett.

Mai csendes, családi ünnepünk s ez a szerény márványtábla pedig csak első, de ne utolsó hódolatunk legyen Leányfalun Gyulai Pál emlékének! . . . Gondoljunk már most arra, hogy majdan jobb időkben felállíthassuk Gyulai Pál emlékszobrát is a Duna mellé, a hajókikötő közelébe, az árnyas fák alá, a hol ő annyiszor boldogan szállt partra, mert szerelmes Leányfalujára érkezett — s a hol mindig sóhajtozva szállt hajóra, mert utolsó szerelmétől, Leányfalutól kellett búcsúznia.

Áldás legyen az emléktáblán!

Áldás Gyulai Pál emlékezetén mindörökké!

Nekrologok.

I.

A főtitkár megemlékezése az Akadémia 1921 május 30-án tartott ülésén Réz Mihály I. t. haláláról.

Tisztelt Összes Ülés!

Mély megdöbbenéssel és igaz fájdalommal jelentem, hogy Réz Mihály I. tag f. é. május 26 án Genfben elhunyt.

Megboldogult társunk a mi szép, a mi felejthetetlen Erdélyünkben született, székely véreinknek abból a nemes törzsökéből, a melynek sarjadékai tudtak és tudnak tanulni, dolgozni, küzdeni — és ha kell: meghalni fajukért és nemzetükért. Egészen európai műveltségű ember, de egyúttal tetőtől talpig faj-magyar volt, a kiben zárkózott külső alatt hazáját hiven szerető szív dobogott.

Vérbeli tanár volt. Mindennél többre becsülte könyvtárszobájának csendjét és íróasztalának munkáját. Korán elvonult a közigazgatási szolgálatból, a hol pedig az akkori viszonyok közt több külső sikert és fényesebb állást érhetett volna el. Először az eperjesi jogakadémia szerény, majd a kolozsvári Ferencz József-Tudományegyetem díszes katedráját foglalta el s tanári pályájának kezdetétől utolsó napjáig produktív irodalmi munkásságot, legújabbán pedig mint a Népszövetség melletti magyar titkárság vezetője egyúttal nagyértékű hazafias tevékenységet fejtett ki.

Fiatalon tűnt fel azokkal az alapos tanulmányokkal, a melyek a *legnagyobb magyarra* vonatkozó irodalom becses termékei közé tartoznak, majd gróf Desseffy Aurél jellemrajzával és később közjogi dolgozataival. Nagy és alapos tanultság, sok önállóság a tárgyalat kérdések kifejtésében, éles és helyes ítélőtehetség, finom írásművészet, mind a magyarság szolgálatában, mind a tudomány művelésében soha nem lankadó buzgalom — jellemezték tudományos egyéniségét.

Buzgó másodelnökünknek, Kautz Gyulának ajánlatára 1909-ben választottuk tagjaink közé. Azóta szakadatlanul jelentek meg közjogi és publicistikai dolgozatai, hírlapi cikkei és nagyobb folyóiratokban közölt terjedelmes essai-i. Tanulmányait később az újabbkori politikai történelem körére is kiterjesztette.

Nemzetünk nagy összeomlása után egyelőre Erdélyben maradt és megkísérelte elméleti munkásságát folytatni. Lehetetlen volt! Az idegen hódító részéről szenvedett zaklatások, internálás,

tudományos munkásságának régi helyéről, a magyar városban dolgozó magyar egyetem székhelyéről történt kiutasítás a múlt év végén arra az elhatározásra bírták, hogy elhagyja hazáját, s az a vágy, mely folyton emésztette, hogy nemzetének minél többet használhasson: sugallta neki azt az eszmét, hogy a svájci köztársaság területén propaganda-munkában s az elnyomott magyarság jogainak védelmében fog küzdeni.

Tudom, mennyire kínozza őt szörnyű romlásunk tudata és székely véreinek sorsa. Bántotta az is, hogy befejezett legnagyobb művét, mely egyes tanártársainak véleménye szerint a legbecsesebb is, ki se hozhatta Kolozsvárról.

De mindenekefelett sarkalta, pihenni nem hagyta az a vágy, hogy sokat tehessen nemzetéért. Ezért dolgozott hónapok óta betegágyban, mozdulni alig tudva, — de szünet nélkül tollbamondva munkáit és a Népszövetség magyar titkárságának hivatalos iratait.

Leiki szenvedései bizonyára fokozták betegségét és sietették korai halálát.

Gyötrődései közt az utolsó fénysugár volt Akadémiánk elismerése, a melyet publicistikai munkásságáért a leghívatottabb bírálók egyező javaslata alapján f. évi májusi nagygyűlésünk ítelt neki oda.

A múltó fénysugárt gyorsan követte a halál éjszakája.

Munkásságától még sokat vártunk s a tudomány veszteségét is élénken érezzük, de én még nagyobbnak tartom azt a veszteséget, hogy manapság, mikor a nagy és kis ántánt háborús uszítóinak Magyarországgal szemben táplált ellenszenve nem csökken, ritkuló sorainkból ismét kidőlt egy erősakarátú, munkára termett és szenvedélyesen dolgozni szerető tanult férfi, a ki a népeknek bizonyára meginduló békés versenyében a tudásnak és írásművészetnek teljes vértetében akart volna és hivatott lett volna a magyarságnak igazi nagy, egyetemes léteérdekeiért küzdeni.

A tegnapi temetésen nem állhattuk körül genfi ravatalát és koszorúnk sem érkezhett volna idejében. Kegyeletes megemlékezésünket akarják kifejezni e gyarló szavak, a melyek teljes meggyőződéséből fakadtak.

Réz Mihály emlékezetét tagtársi kegyeletünk mellett nemcsak művei, hanem mindnyájunknak az az el nem múltó tudata őrzi meg, hogy nehéz időkben újabb felvirágzásunk előmozdítása végett magyar fajáért szóval és tollal, érzéssel és munkával küzdött és hű volt mindhalálig.

Férfias és erős egyéniségének leginkább azzal hódolunk, ha ezen a téren mi is mindvégig követni fogjuk az ő nemes példaadását.

II.

**Márki Sándor r. tag beszéde Farkas Lajos l. t. ravatalánál
Kolozsvárott 1921 június 27-én.**

A Magyar Tudományos Akadémia nevében szólok ennél a ravatalnál, mely a legméltóbb helyen áll: Isten színe előtt ottan, hol a római császárság korában Mithra napocai temploma emelkedett, — olyan templomban, mely félezer év előtt magyar királyok trónján ülő első két római császár korában épült. Azon helyen, hol Kolozsvár gyermeke, a későbbi igazságos király, kicsiny szívében már hazája és Róma nagyságával eltelve térdelt, hogy magához vegye az Úr testét és véré. Azon a helyen, hol a nép Kolozsvár másik gyermekének, Bocskaynak ravatala körül kesergett valaha, hogy a törvény és szabadság védőjével az igazság másodsor is meghalt. És azon a helyen, hol a most ravatalon nyugvó tudós — mint a senatusban a néptribunus — sokszor ült azon ajtó mellett, a melyet, a római művészet alkotásain lelkesedve, Statileo ezen szentegyház számára remekbe faragtatott.

Miközben Farkas Lajos ott Istenhez fohászzkodott, el-gondolkozott azon a végtelen erőn, mely a római szellemet egy fuvalattal keresztény világszellemmé alakította át. Nyolczvan évig s kicsiny korától fogva ebben a kettős — római és keresztény — gondolatkörben élt. A római jog történetét Niebuhr és Mommsen kritikái szellemében, de saját hatalmasan fegyelmezett esztől vezetve tanította az egyetemen, a mely a napocai rómaiak egykori temetője fölött, classicus talajon épült. Ott teljes munkát végzett, de az irodalomra csonka művet hagyott; így is olyat, hogy a M. T. Akadémia őt mint az ország egyik legnagyobb római jogászát választotta meg levelező tagjainak sorába. Műve Róma legfölségesebb történetkönyvének, Róma törvénykönyvének alapján készült: egyetlenegy fölösleges szó nélkül s mégis az igazmondás beszédességével. Ösmerte azt a határt, melyet a római jog Szent István óta hazánkra gyakorolt. Örült annak, hogy kilencz századon át önfegyelmzésre tanította a magyar törvényhozókat. Jobban örült annak, hogy sohasem kerítette őket hatalmába. Legjobban mégis annak, hogy a római jog a XX. század első perczében még az egykori szent római birodalom örökösének, Németországnak a földjén is a modern jognak adott helyet s Rómából más többé nem maradt, mint az a művelő hatás, melyet nagyságával a lelkekre gyakorolt.

Te, édes barátunk, most már örök nyugalomra térsz Róma egykori pogány municipiumának római katolikusoktól megszentelt földjébe, hol a mai napra rendelt szent evangelium szerint non moriamur in aeternum — nem halunk meg örökre!

Tőled és ettől a kétezredéves várostól búcsúzva, egykori munkatársaid mit mondhatnának egyebet, mint hogy Isten áldja meg emlékedet, Isten áldja meg a poraiddal vegyülő földet!

III.

Szinnyei József r. t. beszéde Haraszi Gyula l. t. ravatalánál
1921 július 17-én.

Tisztelt Gyászoló Közönség!

Polytonos munkában eltelt, eredményekben gazdag élet véghatáránál állunk. Csendes, zajtalan tudományművelő és -terjesztő munkálkodásban folyt le ez élet, a melynek állomásait egy-egy munka megjelenése és egy-egy tudományos vagy irodalmi testület elismerése jelzi.

Haraszi Gyula kezdettől fogva a szépirodalom tanulmányához vonzódott. Majdnem félszázados írói pályája elején — midőn a munkássága delelőjén álló Gyulai Pál hatása alá került — a magyar irodalommal foglalkozott, nevezetesen az ú. n. fölújulás korának egyes íróival és írói köreivel. Első művecskéje *költészetünk új népies irányáról* szolt, vagyis az orthologus-párt költészetéről; majd vaszkos kötetet írt *Csokonairól*, a XVIII. század legnagyobb magyar költőjéről, bemutatva változatos életét, érdekes egyéniségét, eszméit, érzéseit, törekvéseit. Írt *Kármánról* és a *debreczeni körről* is. Később két újabbkori nagy költőnket tette tanulmányai tárgyává; ismertette *Madách* világnézetét és művészetét, a mint főművében és többi alkotásában nyilvánul; azután *Arany* költői pályáját, főképp elbeszélő költészetét, pessimismusát, világfájdalmát.

Ezekben a műveiben lépten-nyomon fölcillantak széleskörű világirodalmi ismeretei. Különösen a francia irodalommal foglalkozott már egyetemi hallgató korában nagyon behatóan. E tanulmányainak első nagyobb terméke a *naturalista regényről* szóló kötete volt, a melyben a realismusnak főleg a francia (és e mellett az orosz) irodalomban, kivált a regényirodalomban mutatkozó irányát ismertette és a realismusról, naturalismusról mint esztetikai kérdésről szolt.

Az az egy esztendő, a melyet néhány évi tanárkodás után Párisban töltött, elhatározó befolyással volt tanulmányaira. Ettől fogva jóformán teljesen a francia irodalommal foglalkozott. *André Chénier*ről, a francia költészet legismertebb és legrokonszenvesebb alakjainak egyikéről vázolt irodalmi arcképe, a melyet a korabeli költészet keretébe beállítva mutatott be, s a melyet francia nyelven megírva is kiadott, legeredetibb tanulmányainak egyike s francia bírálói részéről is nagy

elismerésben részesült. Kétkötetes *Molière*-életrajza a nagy francia vígjátékiróról szóló gazdag irodalomnak gondos és önálló ítélettel való fölhasználása alapján készült becses összefoglaló monographia. *Corneille és kora* című vaskos kötetéről egy szakavatott bírálója úgy nyilatkozott, hogy ez Harasztit irodalomtörténeti elemző, bíráló és alakító képessége tetőpontján mutatja be. *Edmond Rostand*ról szóló, magyar és francia nyelven megjelent tanulmánya a költőnek történeti szempontból való első méltatása, a mely lyrájának, drámai kísérleteinek és nagy alkotásainak taglalása után a gondolkozónak és művésznek összefoglaló jellemzését adja. Akadémiai székfoglalója: *A renaissance francia színiköltészete és a színszerűség* az akkori színiköltészetnek a színpadhoz való viszonyáról szól és erről az értekezésről, a melynek kivonatát francia nyelven is közzétette, a legjobban érdekelt francia írók is elismerték, hogy a kérdést közel vitte a végleges eldöntéshez. Ennek az alapján bizta meg a „Société des textes français modernes” azzal, hogy *Schelandre*-nak, egy addig kevésbé ismert és méltányolt francia színműírónak 1608-ban megjelent *Tyr et Sidon* című szomorújátékát a kellő tudományos apparatussal újra kiadja. E megtisztelő megbízást Haraszi nemcsak annyiban teljesítette, hogy igen gondos szövegkritikai kiadást adott, hanem — mint az illetékes bírálat is elismerte — terjedelmes bevezetésében némileg új világot vetett a XVII. század első felének francia drámai irodalmára és színpadi viszonyaira, valamint fölkeresett adataival az írónak életéről és működéséről is teljesebb és hivebb képet nyújtott.

Utolsó éveiben nagy szeretettel és kedvvel dolgozott *Lafontaine*-ről szóló franczianyelvű munkáján, a melyet teljesen be is fejezett. A francia kormány támogatásával Párisban fog megjelenni. Ezt élete főmunkájának tekintette, s legalább az az öröme megvolt, hogy a könyv első lapjait kiszedve láthatta halálos ágyán.

Haraszi Gyula az ő lankadatlan szorgalommal folytatott értékes munkásságáért jutalmul megkapta azoknak az elismerését, a kik a tudományos munkálkodást értékelné tudják. Megkapta egyebek között a mi egyetemünk bölcsészettudományi karának és a Magyar Tudományos Akadémiának többszörös elismerését. Azok a koszorúk, a melyeket e két testület nevében a ravatalára helyeztem, el fognak hervadni, de Haraszi Gyula emléke élni fog lelkünkben.

Sokat szenvedett derék társunk, Isten veled!

IV.

**Kozma Andor t. tag beszéde Riedl Frigyes l. t. ravatalánál
1921 augusztus 10-én.**

A M. Tud. Akadémia és a Kisfaludy-Társaság utolsó koszo-
rúit és fájdalmas búcsúüdvözlét hozom neked, nagyrabecstült
társunk, nemes halott. Neked, széptudomány-irodalmunk egyik
büszkeségének, a ki a tudomány e gyönyörű ágában — melyet
már nagy előzőid és kortársad kivirágoztattak — a fejlődés, a
gyümölcsötetés munkáját fennkölt gondolataid erejével és mély
érzéseiteid hevével folytattad.

Greguss Ágost, Gyulai Pál és Beöthy Zsolt, szakodnak e
legnagyobb magyar mesterei ismertek el téged magas irodalmi
művészetükben magukkal egyenrangú mesternek. Szerettek téged,
mert szeretettel csatlakoztál hozzájuk; tiszteltek, mert irodalmi
erkölceid tisztasága az ő erkölceiknek megfelelt; de nagyra
épp azért becsültek, mert te mégis, még tőlük is független, ön-
álló és eredeti maradtál.

Új gondolatok, új szempontok, új meghatározások s a sti-
lusnak új szépségei új jelenséggé, új egyéniséggé avattak téged
az ő szemeikben is. Miként ők, te sem pusztán tudós, hanem
ihletett szépirodalmi is voltál; de sohasem az ő vagy mások mintái —
mindig a magad ízlése és sugallata szerint. Miként ők, a szép-
nek végtelen világát kutattad te is, de nem ismételtetted, nem
ismertetted az ő felfedezéseiket, hanem kiterjesztetted s gyara-
pítottad azokat méltó újakkal. A magyar Szépnek legnagyobb,
fényességeiben és rejtelmekben legdúsabb világrészébe, mely
Arany Jánosról van elnevezve, előtted senki sem nyomult mé-
lyebbre, senki sem tárt fel annyi, eladdig nem méltatott új szép-
séget, mint te magad.

A tudományos gondolkozóknak ama legjobbjai közé tar-
toztál, a kik tudásuk eredményeit az írói tehetség isteni ado-
mányával örökkön élvezhető szépségekké, s így a nemzeti művel-
tség maradandó értékeivé tudták tenni. A ki pedig, mint te is,
génuszának essenciáját, a nemzeti műveltség szerves részeként
átörökíti a későbbi nemzedékekre, az a földön nem hal meg
egészen. Az, ha meghal is, él.

Az avatatlan tömeg előtt, persze, nincs halhatatlan tudós
a világon egyetlen egy sem; az a posthumus hírnév, mely köz-
szájon forog, olyan esetlegesség, melynek értelmi vagy erkölcsi
tartalma semmi. De a mi a te tudós lelked legjavából a nemzet
lelkének java lett, az, az én hitem szerint a te érdemed, a te
halhatatlanságod, a te dicsőséged itt a földön, most és mind-
örökké. Ámen.

Isten veled!

V.

Pintér Jenő l. t. búcsúszavai Jánosi Béla r. tag ravatalánál
1921 szeptember 15-én.

A Magyar Tudományos Akadémia nevében szomorú szívvel búcsúzunk Tőled nagyrabecsült társunk. Ha volt tudós, a kiről el lehet mondani, hogy a világtól való félrevonulást olthatatlan tudományszomjjal s a nemes jellemet mély elmével egyesítette magában: az Te voltál. Az aesthetika történetéről irt nagy munkád, melyet a Magyar Tudományos Akadémia jutalommal koszorúzott, klasszikus mű marad tudományszakodban mindvégig. A magyar aesthetikai irodalom fejlődését kutató tanulmányaid fényes emléküvé teszik nevedet körünkben és utódaink körében. Mint tudós, mint tanár és mint ember példaképünk maradsz. Testi elmúlásod lesújtó fájdalmán túl ott lebeg örökké halhatatlanságod átérzése s hitünk a magyar tudományban, melynek ilyen hősei vannak. A büszkeség és búslakodás könnyeit hullatjuk. Isten Veled!

A M. T. Akadémia beltagjainak irodalmi munkássága 1920/21-ben.

Angyal Pál l. t.

1. Pretextus vagy excessus. Büntető Jog Tára 72. köt. 225—229. l.
2. A királykérdés legújabb irodalma. Ecclesia egyházművészeti és gazdasági tudósító II. évf. 4—5. szám.
3. Tanévmegnyitó beszéd. Tartotta a Kir. Magy. Pázmány Péter Tudományegyetem névavató és megnyitó ünnepén, 1921 szeptember 29-én.
4. Szerkesztette a Magyar Jogi Szemle című folyóiratot (1921. II. évf.).
5. Szerkesztette a Magyar Jogi Szemle Törvénytárát (14., 15. füzet).
6. Szerkesztette a Magyar Jogi Szemle Könyvtára című gyűjteményt (4—7. füzet).
7. Szerkesztette az Ecclesia című egyházművészeti és gazdasági tudósítót (II. évf.).

Badics Ferencz r. t.

1. Gyöngyösi István ismeretlen elbeszélő költeménye. („Proserpina elragadtatása.”) Felolv. az I. oszt. 1918 május 6-iki ülésén. Megjelent az Értekezések a nyelv- és széptud. köréből XXIV. 1. sz. 1921.

2. Gyöngyösi István Összes Költeményei. (Régi Magyar Költők Tára.) 22 ív szöveg kinyomtatva, a jegyzetek (tárgy-, név- és szótmutató) sajtó alatt.
3. Magyar Irodalmi Olvasókönyv. II. köt. 10-ik kiadás. Athenaeum 1921.
4. Endrődi Sándor lev. tag emlékezete. Felolv. az 1921 nov. 2-iki összes ülésen. Megjelenik az Akadémiai Emlékbeszédek során.

Balogh Jenő r. t.

1. Gr. Tisza István emlékezete (az 1920 máj. 9-én tartott közülésen elmondott emlékbeszéd). Budapest, 1921.
2. Főgondnoki székfoglaló a Dunántúli ref. egyházkerület közgyűlésén. (A közgyűlés jegyzőkönyve. Pápa, 1921. 8—14.)

Berzeviczy Albert ig. és t. t.

1. Bevezetés „A Bolsevismus Magyarországon“ czímű nagyobb gyűjteményes műnek a Bolsevismus szerepét a kulturai téren tárgyzó részéhez (14 lap).
2. Naplójegyzetek (A Bolsevismus u alma Budapesten.) ugyanazon műben (36 lap).
3. Festőművészetünk áttekintése az utolsó hét évben. A Kisfaludy-Társaság Greguss-bizottsága részére készített jelentés. Bud. Szemle 1921. jan.—febr. száma (17 lap).
4. „Bujdosó Könyv“ Tormay Ceciltől; bírálat u.-ott (3 lap).
5. A lemondás történelem-philosophiája Megjegyzések Szekfü Gyula „Három nemzedék“ cz. könyvéhez: Magyar Helikon 1921. 7-ik szám (6 lap).
6. Rákosi mint publicista, elnöki beszéd a Kisfaludy-Társaság Rákosi-ünnepélyén. Bud. Szemle 1921 márcziusi szám és a Kisfaludy-Társaság évlapjai (4 lap).
7. A forradalom utáni irodalomról; Bud. Szemle 1921 április—májusi füzet (24 lap).
8. Küzdelem kulturánk hanyatlása ellen; elnöki megnyitó beszéd az Akadémia 1921 máj. 8-iki ünnepélyes közülésén. Bud. Szemle 1921 júniusi számában (9 lap). Úgyszintén Akad. Értesítő, 378—380. füzet. — Franciaúl: Lutte contre la décadence de notre culture. Revue de Hongrie, 1921 szept.—okt. szám.
9. Discorso inaugurale, elnöki megnyitó beszéd a Corvin Mátyás magyar-olasz irod. és művész. társaság első irodalmi összejövetelén; Corvina, budapesti olasz folyóirat 1921-iki első számában (7 lap).
10. Jókai szobránál; szoborfelavató beszéd. Bud. Szemle 1921 júl.—aug. száma (4 lap).

11. A Mack-féle vagy „székely“ összeesküvés fölfedezése (1851—52). A Szt. István-Akadémia Értesítője, 1921. 1. szám (21 lap).
12. Sajtó alatt: Az absolutizmus kora Magyarországon (1849—1865), I. kötet (mintegy 30 ív).

Buday László I. t.

1. Magyarország új népszámlálása. Magyar Gazdák Szemléje, 1920 december.
2. Csonka-Magyarország. Magyar Évkönyv, 1921.
3. Die Volksbewegung von Ungarn und der Krieg. Ungarische Jahrbücher, 1921. I.
4. A megcsonkított Magyarország. 1921., nyolczadrét, 298 l. Pantheonkiadás. Az Akadémia Lévay-díjával kitüntetve.
5. A munkásság jövője. Társadalomtudomány, 1921. II.
6. A magyar hivatalos statisztika ünnepe. Közgazdasági Szemle, 1921 ápr.
7. Jelentés a Kautz-jutalomról. Akadémiai Értesítő, 1921.
8. Jelentés az Ullmann-jutalomról. Akadémiai Értesítő, 1921.
9. Magyarország háborús népvésztesége. Akadémiai Értesítő, 1921.
10. La popolazione della Ungheria. A „L'Economia nazionale della Ungheria mutilata“ cz. könyvben, 1921
11. Landwirtschaftliche Produktion in Ungarn. Ungarische Jahrbücher, 1921. III.
12. A magyar városok helyzete. Városok Lapja, 1921 május.
13. A közlekedésügy jövője. Vasuti és Közlekedési Közlöny, 1921 szept.
14. Ültessetek fákat.
15. Elrabolt kalászkok.
16. A kié a föld, azé az ország.
17. Rabmagyarok.
18. Kevesen maradtunk.
19. Szomszédaink ereje.
- 14—19: Magyarország megcaonkításának részletkérdéseit tárgyaló népszerű cikkek különböző naptárakban.

Degen Árpád I. t.

1. Arankás lóheremag eladása. „Köztelek“, XXXI. évf. 1921, 326. old.
2. Koránérő búza és zab. U. o. 490. old.
3. A szöszösbükköny előnyei. U. o. 516. old.
4. Kísérletek a búza rozsdáállóságára nézve. U. o. 537. old.
5. A nitrogéntartalmú vegyületek és a foszforsav szerepe a búza érésénél és csirázásánál. U. o. 560. old.
6. A tengeri keresztezése. U. o. 588. old.

7. A növénynevelés physiologicali alapjai. Előadta az OMGE. növénynevelés bizottságának 1921 május 31-én tartott ülésén. (Sajtó alatt.)
8. Az alacsony hőfok hatása friss aratású búza s gyommag csírázóképeségére. Köztelek, XXXI. 636. old.
9. A védekező szerek káros befolyása. U. o. 678. old.
10. Az alacsony hőfok hatása a növények kifejlődésére. U. o. 695. old.
11. Új arankamentesítő gép. U. o. 720. old.
12. A papirgyártás nyersanyagjai. U. o. 805. old.
13. A lencsebükköny. U. o. 844. old.
14. A magvak csírázóképeségének tartama. U. o. 870. old.
15. A zöldborsó konzerválása. U. o. 897. old.
16. A gyümölcsösök trágyaszükséglete. U. o. 915. old.
17. A termések csökkenése Kanadában. U. o. 921. old.
18. A sáska feldolgozása. U. o. 921. old.
19. Eine Bemerkung über das Vorkommen von Fraxinus coriariaefolia Scheele im Osten der Balkanhalbinsel. Österr. Botan. Zeitschr. Jahrg. 1921. 204. old.
20. A heréseinket károsító arankákról. Akad. Értesítő, 1921. (Sajtó alatt.)
21. A Notholaena Marantae (L.) R. Br. felfedezése a Balaton mellékén. Botan. Közlemények, 1920. évf. (Sajtó alatt.)

Erekly István l. t.

1. Tanulmányok a magyar általános polgári törvénykönyv tervezete köréből. XII és 390 old.
2. A magyar helyhatósági önkormányzat. I. kötet XII és 432 old., II. kötet VIII és 388 old.
3. Ugyanazon munka I. kötet második javított és bővített kiadása.
4. Tanulmányok a vármegyei önkormányzat köréből. VIII és 332 old.
5. Jogtörténelmi és közigazgatási jogi tanulmányok. I. kötet VIII és 402 old., II. kötet 686 old.
6. A magyar királyi trón megüresedésének kérdéséhez.
7. A németbirodalmi szükségáldozat és a magyar vagyonválság. Társadalomtudomány, 1921. évf. júliusi füzet 345—387. old.
8. Kiseb dolgozatok és ismertetések a Budapesti Szemlében, a Jogtudományi Közlönyben, a Magyar Codificatióban stb.

Fellner Frigyes l. t.

1. Der Finanzplan Ungarns. Kölnische Zeitung, 1921 márcz. 4.
2. Grenzen der Überwälzbarkeit der Teuerung. Neue Freie Presse, 1921 jún. 23.

Ferdinandy Gejza l. t. (1917—1921.)

1. A szent korona tana. Budapesti Szemle, 1917. jan.
2. Gróf Széchenyi István mint közjogász. Budapesti Szemle, 1919 okt.—decz. Főolvaszt a M. T. Akadémia II. osztályának 1919. évi nov. 11-iki ülésén.
3. A királyválasztás joga. (Válasz Kmety Károlynak hasonló tárgyú munkájára.) 1920.
4. A szabad királyválasztás joga. (Válasz Rátkay R. Kálmánnak.) 1921.
5. Öt cikk a Budapesti Hirlapban: „A királykérdés“ 1920 nov. és decz. havában.
6. Nemzetnevelés (Prometheus álnév alatt). 1913. Huszonegy vezércikk a Budapesti Hirlap 1912. és 1913. évi számaiban.
7. Van-e szükség felsőházra? Új Magyar Szemle, 1921. 1. sz.
8. A koronázás közjogi jelentősége. Jogtudományi Közlöny, 1916 december.

Ferenczi Zoltán r. t.

a) Önálló mű.

1. Dante. Az új élet. Fordította. előszóval és jegyzetekkel ellátta F. Z. Bevezetéssel ellátta Berzeviczy Albert. A Korvin Mátyás-egyes megbízásából kiadta Révai testv. irod. int. Budapest, 1921.

b) Szerkesztés.

2. Szerkeszti a Kisf.-Társaság Költők és írók cz. vállalatát.
3. Szerkeszti a Magyar Shakespeare-Tárt.
4. Szerkeszti a Shakespeare-bizottság új Shakespeare-kiadását.

c) Értekezések, cikkek.

5. Egy ismeretlen magyar vers 1655-ből. Magyar Könyvszemle, 1919.
6. A Cyrus nyugodalmacz. francia regény magyar fordítása. U. o. 1921.
7. Csokonay a Balaton vidékén. Balatoni Évk., 1921.
8. Zrinyi jelszava. Budapesti Szemle, 1921 és különnyomat.
9. La lingua volgare nella letteratura ungherese. Korvina, 1921.
10. Petőfi és a nemzetköziség. Kisf.-Társ. évl., 1921.
11. A „lingva vulgaris“ a magyar irodalomban. Akad. Értesítő, 1921. 11—16. old.

Földes Béla r. t.

1921.

1. Az ethikai nemzetgazdaságtan és a socialpolitika. (Religió, I. f.)
2. Ein Beitrag zum Revisionismus. (Jahrbücher f. Nö. u. Stat. Jena. Neue Folge, Bd. 61, 3. Heft.)

3. Ungarisches Bankwesen. (Handwörterbuch f. Staatswissenschaften. 4. kiadás. Jena.)
4. Der finanzielle Staatsrath. (Pester Lloyd jan. 8.)
5. Der Beamtete. (Pester Lloyd febr. 9.)
6. Ugyanaz. (Magyar Tisztviselők Lapja 3. sz.)
7. A drágaság labirintusából. (Budapesti Hirlap febr. 19.)
8. Autorität. (Pester Lloyd márcz. 8.)
9. Die Auspicien des Aussenhandels. (Pester Lloyd márcz. 23.)
10. A kibontakozás útján. (Az Üzlet ápr. 1.)
11. Az olcsóság körül. (Politikai Hetiszemle ápr. 21.)
12. Krise u. Finanz. (Pester Lloyd máj. 13.)
13. Az örvény széléről. (A Nap máj. 15.)
14. Verbraucherpolitik. (Pester Lloyd máj. 20.)
15. A külföldi propaganda. (Magyar Kültügy máj. 22.)
16. Die ungarischen Gewerkschaften u. das internationale Arbeit-amt. (Pester Lloyd jún. 7.)
17. Die sieben Valuten der Nachfolgestaaten. (Megjelent a következő lapokban: Hamburger Börsenhalle (máj. 24.), Leipziger Neueste Nachrichten (jún. 11.), Tagespost Graz (máj. 17.), Prager Tagblatt (máj. 19.).)
18. Abwehr der ökonomischen Balkanisierung. (Pester Lloyd jún. 25.)
19. A magyar állam költségvetése. (Magyar Lloyd jún. 25.)
20. L'Europe comme unité. (Gazette de Lausanne máj. 28.)
21. Durchführungsprobleme der Vermögensablösung. (Pester Lloyd július 8.)
22. A vagyonváltáság. (Virradat júl. 10.)
23. A koronaárfolyam hanyatása és tanulságai. (Pesti Tőzsde júl. 21.)
24. Gegen die Arbeitslosigkeit. (Pester Lloyd aug. 2.)
25. Die Weltkrise. Antwortschreiben an das internationale Arbeitsamt in Genf. (Pester Lloyd aug. 9.)
26. La mise en exploitation des forces hydrauliques de la Hongrie (Agence économique et financière Paris, aug. 5.)
27. Theorie u. Praxis. (Hamburger Korrespondenz aug. 5. és Fränkischer Kurir, Nürnberg aug. 17.)
28. En ikke revolutionar form for Marxisme. (Nationaltidende. Köbenhavn, aug. 12.)
29. Vom Revisionismus. (Frankfurter Nachrichten aug. 19. és Weserzeitung, Bréma, aug. 17.)
30. A magyar állameszme és Nyugat-Magyarország. (Budapesti Hirlap aug. 31.)
31. Die Theuerung. (Pester Lloyd szept. 15.)
32. Gefahren u. Aussichten. (Pester Lloyd szept. 24.)
33. Die Preise. (Pester Lloyd okt. 12.)
34. Teuerung u. Volkskraft. (Leipziger Neuesten Nachrichten okt. 5.)
35. A márka zuhanása. (Az Üzlet okt. 27.)

Pótlás 1920 végéről.

36. Wirtschaftliche u. finanzielle Ausblicke. (Neue Freie Presse, Bécs, október 5.)
37. Soziales Unternehmertum, Arbeitsrente u. veredelter Kapitalprofit. (Pester Lloyd okt. 13.)
38. Megszakadt-e a jogfolytonosság? (Az Ujság decz. 8.)
39. Az infláció haláltáncza. (Magyar Tőzsde decz. 11.)
40. A magyar közgazdaság karácsonya. (Magyar Nemzetgazda, karácsonyi szám.)
41. Finanzieller Revisionismus. (Pester Lloyd decz. 28.)

Förster Aurél I. t.

1. A hexameter eredete. Budapest, 1899.
2. De conjecturis a G. K. ad Euripidem factis. (Egyet. Philol. Közlöny, 1905, 42. l.)
3. Symbolae criticae in Aristotelis librum de anima primum. (Egyet. Philol. Közlöny, 1906, 293. sk. lk.)
4. F. Leo: Der saturnische Vers. [Bírálat.] (Egyet. Philol. Közlöny, 1907, 251. sk. lk.)
5. Ad Hom. Il. I. 191. (Egyet. Philol. Közlöny, 1908, 158. l.)
6. Aristotelis de anima libri tres. Recensuit Aurelius Förster. Budapestini, sumptibus Academiae Litterarum Hungaricae 1912.
7. Eine neue Ausgabe von Aristoteles de anima. [Selbstanzeige.] (Ungarische Rundschau, 1913.)
8. Aristotelis de anima libri tres ed. G. Biehl. [Bírálat.] (Egyet. Philol. Közlöny, 1914, 61. l.)
9. Aristoteles a lélekről Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta dr. F. A. (Filozófiai Írók Társasága XXVIII.) Budapest Franklin, 1915.
10. Seraphin Vilmos: Euripides trimeter-alkotása. [Bírálat.] (Egyet. Philol. Közlöny, 1916, 572. l.)
11. Magyar Gimnázium. A Magyar Humanisztikus Gimnázium Hívei Egyesületének Közleményei. I. füzet. Az igazgatóság megbízásából szerkesztette dr. F. A. Budapest, 1917.
12. Ponor Thewrewk Emil. (Nekrológ.) (Egyet. Philol. Közl., 1917, 193. l.)
13. Horváth József: Bölcsészettörténet. [Bírálat.] (Egyet. Philol. Közlöny, 1919, 146. l.)
14. Thales és Apollodoros. (A M. Tud. Akadémia I. osztályának 1919 november havi ülésén felolvasott értekezés.) (Akad. Értesítő, 1919, 252—261. lk.)
15. Görög auctorokból. I. (Egyet. Philol. Közlöny, 1920, 87. l.)
16. Görög auctorokból. II. (Egyet. Philol. Közlöny, 1921, 55. l.)
17. Az 1915. évtől kezdve szerkeszti az Egyetemes Philológiai Közlöny classica-philológiai részét.

Giesswein Sándor I. t.

1. A mi ezélünk. (Aurora, 1919 decz. 24.)
2. Kereszténység és socialismus. (U. o., 1920 jan. 18.)
3. A nemzetközi élet újraélése. (U. o., 1920 márcz. 14.)
4. A tartós békét biztosító szervezkedések. (U. o., 1920 április 1.)
5. Az élet szentsége. (U. o., 1920 ápr. 15.)
6. A keresztény kultúra lényege. (U. o., 1920 máj. 1. és a Szent István-Akadémia Értesítőjében.)
7. A megértés felé. (Aurora, 1920 aug. 1.)
8. Magyarok és lengyelek. (Aurora, 1920 decz. 15.)
9. A népek szövetségének eszméje az új scholasztikában. (Aurora, 1921 febr. 1.)
10. A történelmi oktatás a nemzetek szövetsége szolgálatában. (Magyar Paedagogia, 1919 nov.—decz. füz.)
11. A középiskola reformjához. (Aurora, 1920 jan.)
12. Háború és béke között. (Budapest, 1921, 128. l.)
13. Nyugat és Kelet harca. (Nyugat, 1921 jún.)
14. Der Völkerbund ein Kulturbedürfnis. (N. Fr. Presse, 1921 okt. 14.)
15. Szent Jeromos szülőföldje. (Szent István-Akad. Értesítője, 1921.)
16. A nyugati kultúra válsága. (Kath. Szemle, 1920 nov.)

Hekler Antal I. t.

1. Kunst und Kultur Pannoniens. Bulic-Festschrift, Split (Spalato) 1921. (Sajtó alatt.)
2. Zum Relief aus dem attischen Ölwalde. Jahreshefte des österr archaeol. Instituts 1921. (Sajtó alatt.)
3. Ausstellung thasischer Skulpturen in Budapest. Jahrbuch des deutschen archaeol. Instituts 1921. (Sajtó alatt.)
4. A klasszicizmus jelentősége és térfoglalása az ókori művészetben. Akadémiai székfoglaló értekezés. (Sajtó alatt.)
5. Pheidias művészete. A Pantheon Művészeti Könyvtára I. kötet. (Sajtó alatt.)
6. Canova, Thorwaldsen és a klasszicizmus. (A* Technikus 1920]21. II. évf. 113. és köv. l.)

Hóman Bálint I. t.

1. A székelek eredete. (M. Nytud. Társ. kiadványai, 18.) 1921. 20 l.
2. A magyarok hún-hagyománya. M. Nyelv, 1921.
3. Társadalomtörténeti terminologia. (Társadalomtudomány, 1921.)
4. Adatok a magyar nyomdaipar XVIII. sz. történetéhez M. Könyv-Szemle, 1921.
5. Anjoukori okmánytár. VII. Századok. 1920.
6. Kováts: Pressburger Grundbuchführung. Századok, 1921.

Horváth Géza r. t.

1. Hemipteren von den Aru- und Kei-Inseln. (Abhandlungen der Senckenberg. Naturforsch. Gesellsch. XXXV. p. 305—314)
2. Elnöki megnyitó a kir. m. természettudományi társulat állattani szakosztályának 1920 decz. 20-án tartott gyűlésén. (Állattani Közlemények XIX. p. 1—4.)
3. Description d'un Fulgoride nouveau des dattiers. (Bulletin de la Société d'Histoire Naturelle de l'Afrique du Nord. XII. p. 179—180.)

Horváth János l. t.**I. Önálló művek :**

1. Aranytól Adyig. Irodalmunk és közönsége. (Pallas, 1921.)
2. Petőfi Sándor. (Megjelenőben.)
3. Magyar rhythmus, jövővény-versidom. (Megjelenőben.)

II. Kisebb közlemények :

4. Petőfi hangulatköltészete a „Tündéralom“. (Akadémiai Székfoglaló, 1920.)
5. Petőfi népdalairól. (Új M. Szemle, 1920 decz.)
6. A középiskolai tanárképzés új rendje. (Társadalomtudomány, 1921 július.)
7. Szekfű Gyula könyvéről; Rhythmus a prózában; Irodalompolitika és szellemi hitel. (Új Nemzedék, 1920, 1921.)
8. Apróbb könyvismertetések az Egyet. Philol. Közönyben (1921).

Hutýra Ferencz r. t.

(1916.)

1. Az összehasonlító kórtan jelentősége az orvosi tudományban. A Budapesti kir. Orvosegyesület 78. nagygyűlésén 1915 okt. 14-én tartott Balassa-előadás. Orvosi Hetilap, 1916.
2. Die orientalische Rinderpest. Mit besonderer Berücksichtigung der klinischen und anatomischen Merkmale und der Differentialdiagnose. Im Anhang 14 Krankengeschichten und Zerlegungsbefunde. 5 rajzzal a szövegben és 22 színes képpel 14 táblán. VIII és 60 nagy 8-adr. lap. Marek József dr.-ral együtt. G. Fischer, Jena, 1916.

(1917.)

3. Special Pathology and Therapeutics of the Diseases of Domestic animals. A Marek József dr.-ral írt hasonló című német munka kiadásának fordítása. Fordította több munkatárssal J. R. Mohler és A. Eichhorn. Második kiadás. 437 képpel a szöveg-

- ben és 19 színes táblával. Két kötet. 1213 és 1108 l. A. Egger, Chicago, 1916/17.
4. Kísérletes vizsgálatok a sertéspestisről. Köves János dr.-ral együtt. Állatorvosi Lapok, 1917, 1. és 2. sz.
  5. Experimentelle Studien über die Ätiologie und Immunität bei der Schweinepest. Köves János dr.-ral együtt. Centralblatt für Bakteriologie etc. 1917, Bd. 78, H. 3.
  6. Az állati tuberkulózis szerepe az ember s főképen a gyermekek tuberkulózisának terjedésében. Tuberkulózis, 1917. 5. sz.

(1918.)

7. Beszéd Tangl Ferencz ravatalánál. Akad. Értesítő, 1918, 1—2. f.
8. Felülvélemények állatszavatossági peres ügyekben. I—IV. Állatorvosi Lapok, 1918, 9—12. sz.
9. Rátz István emlékezete. Emlékbeszéd. Magyar Tudományos Akadémia emlékbeszédei, 17. k., 19. sz.
10. Az influenza oktanáról. Orvosi Hetilap, 1918.

(1919.)

11. A normális vérsavó hatása a lépfenés fertőzésre. Manninger Rezső dr.-ral együtt. Állatorvosi Lapok, 1919, 65. l.
12. Über die Wirkung des normalen Serums auf die Milzbrandinfektion. Centralblatt für Bakteriologie etc. 1919, 83. k., 518. l.
13. Felülvélemények állatszavatossági peres ügyekben. Állatorvosi Lapok, 1919, 83. l.

(1920.)

14. Spezielle Pathologie und Therapie der Haustiere. Marek József dr.-ral együtt. Ötödik kiadás. Két kötet. 492 képpel a szövegben és 21 színes táblával. 1256 és 1216 l. G. Fischer, Jena, 1920.
15. Pathologia y Terapéutica especiales de los animales domésticos. Az előbbi munka 4. kiadásának spanyol fordítása. Fordította és jegyzetekkel ellátta Pedro Ferreras. Első kötet. 223 képpel a szövegben és 11 színes táblával. 896. l. Barcelona, 1920.
16. Zur Frage der Schutzimpfungen gegen Schweinepest. Kritik der „Praktischen Versuche zur Prüfung des Wertes der Schutzimpfungen gegen Schweinepest“ von W. Pfeiler. Zeitschrift für Infektionskrankheiten etc., 1920, 21. k., 1. f.
17. A háziállatok fertőző betegségei. 157 képpel a szövegben és 3 színes melléklettel. 360 l. Pátria, Budapest, 1920.
18. Védőoltások sertésbetegségek ellen. Állatorvosi Lapok, 1920, 45. l.
19. Zur Nomenklatur der Schweineseuche und der Schweinepest. Berliner Tierärztl. Wochenschrift, 1920, 17. sz.
20. Schweinepest — Viruspest — Virusseuche? Berliner Tierärztliche Wochenschrift, 1920, 51. sz.

Mind az öt évben számos ismertető közlemény állatorvosi és gazdasági folyóiratokban.

Vezette a Köztelek cz. gazdasági lap állategészségügyi rovatát; állandó referense a Jahresbericht über die Leistungen auf dem Gebiete der Veterinär-Medizin cz. gyűjtőmunkának.

Ilosvay Lajos r. t.

1. Elnöki megnyitó beszéd. Tartotta az Uránia Magy. Tud. Társaság közgyűlésén 1919 márcz. 28-án. Megjelent az Uránia XX. évf. 4—12. füzetében, 1919.
2. A radioaktív kutatások eredményei megingatták-e az elemekről kialakult nézeteinket? Elnöki megnyitó beszéd. Tartotta a Kir. Magy. Természettudományi Társulat közgyűlésén 1920 május 12-én. Megjelent a Természettudományi Közlöny 739—742. sz. füzetében, 1920.
3. A chemia-ásványtani szakosztály vázlatos története 1892-től 1916-ig. Megjelent a Magyar Chemiai Folyóirat XXVI. k. 1—6. füzetében, 1920.
4. A szagos anyagokról, osztályozásukról és chemiai összetételükről. Megjelent a Magyar Chemikusok Lapja XII. évf. 1—2., 4—5. füzetében, 1921.
5. A szag és a chemiai összetétel közötti kapcsolat. Előterjesztette a M. T. Akadémia III. osztálya 1920 június 7-én tartott ülésén. Kivonatban és egész terjedelmében sajtó alatt.
6. Közművelődésügyünk és természettudományos állapotaink. Elnöki megnyitó beszéd. Tartotta a Kir. Magy. Természettudományi Társulat közgyűlésén 1921 május 25-én. Megjelent a Természettudományi Közlöny 763—766. füzetében, 1921.
7. Egészségügyünket érintő megfigyeléseim. Elnöki megnyitó beszéd. Tartotta az Országos Közegészségi Egyesület közgyűlésén 1921 jan. 9-én. Megjelent az Egészség 1—3. füzetében, 1921.

Istvánffy Gyula r. t.

A rézgálicz alkonya? Borászati Lapok, 53. évf., 1921. 15. sz. 102.

Jendrassik Ernő r. t.

Belorvosi Diagnostika. Szerkesztette Jendrassik Ernő. Írták Ángyán János, Csiky József, Engel Károly, Fejes Lajos, Holitsch Rezső. (Budapest, Mai Henrik, 1921.)

Kornis Gyula l. t.

1. Kultúrpolitikánk irányelvei. Budapest, 1921. 46 l. (Kl. az Új Magyar Szemléből.)
2. W. Wundt. Budapest, 1921. 46 l. (Kl. a Társadalomtudományból.)

3. A psychologia és logika elemei. Ötödik kiadás, 1921. 172 l.
4. Új magyar filozófiai rendszer. (Pauler Ákos philosophiája.) Sajtó alatt. Megjelenik a „Minerva“ cz. folyóiratban (3 iv).
5. H. Rickert: Philosophie des Lebens. 1920. Ismert. az Athenaeum 1921. évf. 1. sz.-ban.
6. J. Sikorsky: A gyermeki elme fejlődése. 1918. Ismert. az Athenaeum 1921. évf. 1. sz.-ban.
7. F. Tönnies: Hochschulreform und Soziologie. 1921. Ismert. a Társadalomtudomány. I. évf. 486—8.

Kunos Ignác I. t.

1. Sztambuli török népmesék. (Athenaeum, sajtó alatt.)
2. Adakalói török népmesék. (Sajtó alatt.)
3. Az égeri mohamedán fogolytáborban gyűjtött tatár (kazáni tatár) népköltési gyűjtemény. (I. kötet sajtó alatt.)
4. Kisebb közlemények a Magyar Nyelvőrben.

Kürschák József r. t.

Ein Irreduzibilitätssatz in der Theorie der symmetrischen Matrizen.
Mathematische Zeitschrift, Bd. 9. 1921.

Lechner Károly I. t. (1872-től 1921-ig.)

1. Az éhségről. Fővárosi Lapok, 1872.
2. Érzékeink. Fővárosi Lapok, 1872.
3. A magán- és közegészségügy és a betegségek megelőzésének módjai. (Bowditsch után.) Közegészségügyi Lapok, 1875.
4. Prof. dr. Belky János törvényszéki orvostanának ismertetése. Orvosi Hetilap, 1880.
5. Zur Pathogenese der Gehirnblutungen der huetischen Frühformen. Jahrbücher für Psychiatrie, 1880. Bd. II.
6. A bujakórosok álmatlansága s annak okai. Orvosi Hetilap, 1881.
7. A központi idegrendszer bujakórtana. Ismertetések. Orvosi Szemle, 1881.
8. A szellemi életünk fejlődéssorában felmerülő hiányok és azok okai. Magyar Philosophiai Szemle, 1882.
9. A téboly agytlálkozási zavarainak localisatioja. Orvosi Hetilap, 1882.
10. Zur Lokalisationsfrage der Ernährungsstörungen bei der Verücktheit. Kézirat, 1882.
11. E. Jankowszky: Phänomenologie und Metaphisik der abnormen Sinnesbilder. Ismertetés. Magyar Philosophiai Szemle, 1883.
12. E. Jankowszky: Psychische Studien. Ismertetés. Magyar Philosophiai Szemle, 1883.

13. A kéreggátlásról. Orvosi Hetilap, 1884. Pester Medizinischchirurgische Presse, 1884.
14. Az érzéki észrehevés elemi alkatrészei. Magyar Philosophiai Szemle, 1884.
15. Az álomról. Természettudományi Közlöny, 1884.
16. Beiträge zur Lokalisation der Halluzinationen. Pester Medizinischchirurgische Presse. 1884.
17. Adatok a hallucinációk lokalizációjához. Orvosi Hetilap, 1885.
18. A budapest-angyalföldi m. kir. elmebeteg-ápolda évi jelentése 1885-ről.
19. A budapest-angyalföldi m. kir. elmebeteg-ápolda évi jelentése 1886-ról.
20. A budapest-angyalföldi m. kir. elmebeteg-ápolda évi jelentése 1887-ről.
21. A tébolydákban levő elmebetegek statisztikája. Gyógyászat, 1886.
22. Az érzéki észrehevés némely rendellenességeiről. Orvosi Hetilap, 1888.
23. Über die Anomalien der Sinneswahrnehmung. Pester Medizinischchirurgische Presse, 1888.
24. A kedély neveléséről. Gyógyászat, 1888.
25. A kedély nevelésének szükségéről. Egészség, 1890.
26. Dr. Salgó Jakab elmekórtánának bíráló ismertetése. Gyógyászat, 1890.
27. A kolozsvári elmekórtani kóroda ideiglenes elhelyezése. Erdélyi Orvos-Természettudományi Értesítő, 1890.
28. Az izommunka szerepköre értelmi működéseinkben. Előadás. Magyar Orvos-Természettudományi XXV-ik vándorgyűlés évkönyve. 1890. Gyógyászat, 1890.
29. Az izommunka szerepköre az értelmi képességek kifejlődésében. Erd. Orv.-Termtud. Értesítő, 1891.
30. A testgyakorlás befolyása szellemi működéseinkre. Egészség, 1891. Gyógyászat, 1890.
31. Über den Einfluss der Muskelarbeit auf die Geistesthätigkeit. Erd. Orv.-Termtud. Értesítő, 1891.
32. Adalék az általános neurozisosok alapján kifejlődő kóralakok ismeretéhez. Magyar Orvosi Archivum, 1891.
33. Beiträge zur Kenntniss der allgemeinen Neurosen. Ungar. Archiv für Medizin, 1891.
34. A psyche materialis alapja. Orvosi Hetilap, 1892.
35. A tudatosság ténye szellemi életünk eseményeiben. Atheneum, 1892.
36. Kétes elmeállapotok. Előadások. Kézirat. I. füzet, 1893, Bevezetés. Fogalmak. Elvek.
37. Kétes elmeállapotok. Előadások. Kézirat. II. füzet, 1893. Boncztan. Élettan.

38. Kétes elmeállapotok. Előadások. Kézirat. III. füzet, 1894. Beszámítás.
39. Kétes elmeállapotok. Előadások. Kézirat. IV. füzet, 1894. Öntudatlan állapotok.
40. Kétes elmeállapotok. Előadások. Kézirat. V. füzet, 1894. Elme-tehetség zavarai.
41. Kétes elmeállapotok. Előadások. Kézirat. VI. füzet, 1895. Fiatal kor. Elmeéretlenség.
42. Kétes elmeállapotok. Előadások. Kézirat. VII. füzet, 1895. Süket-némaság. Agykór.
43. Dr. Konrád Jenő elmekörtanának bíráló ismertetése. Gyógyászat, 1895.
44. Dr. babarcsi Schwartzter Ottó közigazgatási elmekörtanának bíráló ismertetése. Gyógyászat, 1896.
45. Az egyetem és a társadalom közti termékeny érintkezés szükségessége és előkészítése a nemzet kulturális fejlődése és szociális szervezkedése szempontjából. Előadás. Második Országos Tanügyi Kongresszus napló, 1897.
46. Az egyetem „én“-jéről. Rektori beszéd. Egyetem Almanachja, 1897. Orvosi Hetilap, 1897.
47. Wahn und Sinnestäuschung. Kézirat 1898. I. rész. Einläutung. Analyse.
48. Wahn und Sinnestäuschung. Kézirat. 1898. II. rész. Biologische Evolutionsphasen.
49. Wahn und Sinnestäuschung. Kézirat. 1898. III. rész. Psychische Elemente. Mechanismus.
50. Wahn und Sinnestäuschung. Kézirat, 1898. IV. rész. Sinnes-täuschung.
51. Wahn und Sinnestäuschung. Kézirat, 1898. V. rész. Wahn.
52. Cephalographe. Courte description de l'appareil exposé à l'exposition universelle de 1900 à Paris. 1900.
53. Psychomechanikai törekvések az elmegyógyászatban. Előadás. Magyar elmeorvosok országos értekezletének munkálatai. 1901.
54. Psychomechanische Bestrebungen auf dem Gebiete der Psychiatrie. Psychiatrische Wochenschrift, 1901.
55. Az elmebetegségek gyógyításának újabb elvei. Előadás. A magyar elmeorvosok 1902. évi országos értekezletének munkálatai. 1903.
56. Az idegesség az iskolában. Előadás a Középiskolai Tanári Körben. Pädagógia, 1903.
57. A kolozsvári m. kir. F. J. Tudományegyetem ideg- és elme-gyógyászati klinikája. A magyar orvosok és természetvizsgálók XXXII. vándorgyűlése alkalmából kiadott emlékkönyv, 1903.
58. A reflexípusokról. Előadás. Erd. Orv.-Termtud. Értesítő, 1903.
59. A psychopathológiás irány a gyógyászatban. Előadás a magyar orvosok és természetvizsgálók XXXII. vándorgyűlésén, 1903. Orvosi Hetilap, 1903.

60. A psychopathológiás irány feladata a gyógyászatban. Gyógyászat, 1903.
61. Az iskolai idegesség. Magyar Pestalozzi, 1904.
62. Kísérleti lélektan gyakorlatokkal. Előadási sorozat. Könyvmat, 1904.
63. Az évrő vizsgálatokról. Magyar Pestalozzi, 1904.
64. A lelki nyugalom és üdülés betegségei. Kézirat, 1905.
65. A lelki munka és fáradás betegségei. Kézirat, 1905.
66. A lelki kifejlődés (evolúció) és visszafejlődés (involutio) betegségei. Kézirat, 1905.
67. A reflex szerepe az élnyelvek kifejlődésében. Nyelvészeti tanulmányok, 1905.
68. A középiskola küzdelme az alkoholizmus ellen. Előadás az Orsz. Középiskolai Tanáregyesület körében. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Közlönye, 1906.
69. Az álmatlanságról. Purjesz Zsigmond Emlékkönyv, 1906.
70. Az agyvelő és idegrendszer bonczana. Magyar Filozófiai Lexikon, 1906.
71. Az agyvelő és idegrendszer élettana. Magyar Filozófiai Lexikon, 1906.
72. Az énbomlásról. Előadás az Erdélyi Múzeum-Egyesület I-ső vándorgyűlésén. Marosvásárhely, 1906. Emlékkönyv, 1906.
73. Alvás és álom. Magyar Filozófiai Lexikon, 1906.
74. Az alvás betegségei. Álomkórások. Magyar Filozófiai Lexikon, 1906.
75. Rapport. Előadás. Közegészség, 1906.
76. Über negative Sinnestäuschungen. Vortrag. I. Internationaler Kongress für Psychiatrie, Neurologie und Psychologie zu Amsterdam. 1907.
77. Die Schlaflosigkeit infolge von Störungen des Vorschlafes. Klinik für psychische und nervöse Krankheiten, 1907.
78. Bűn és büntetés. Magyar Filozófiai Lexikon, 1907.
79. Bűnök. Magyar Filozófiai Lexikon, 1907.
80. Műveltségünk. Erdélyi Hirlap, 1907.
81. Jogérzéseink. Erdélyi Hirlap, 1907.
82. Beszámítás és bűnösség. Magyar Filozófiai Lexikon, 1908.
83. Ép és kóros érzéseinkről. Előadás az Erd. Múz.-Egyl. Orv.-Természettud. szakosztályában. Orvos-Természettudományi Értesítő, 1908.
84. A várás ép és kóros érzéseiről. Előadás az Erd. Múz.-Egyl. Orvos-termtud. szakosztályában. Orvos-Termtud. Értesítő, 1908.
85. A sugallásról. Előadás az Erdélyi Múzeum-Egyesület IV-ik vándorgyűlésén Brassóban. Erd. Múzeum-Egyl. Emlékkönyv, 1908.
86. Einige Anhaltspunkte zur Behandlung der Schlaflosigkeit. Wiener Medizinische Wochenschrift. 1908.

87. A lélek és az alkohol. Előadás az Erdélyi Múzeum-Egyesületben, Kolozsvárt 1908.
88. Az idegélet köréből. A hivatalnokok idegessége. Előadás a kolozsvári magántisztviselők körében, 1908.
89. Téves eszméink. Előadás az Erdélyi Irodalmi Társaságban, 1909. Erdélyi Lapok, 1909.
90. Die Klinischen Formen der Schlaflosigkeit. Töplitz und Deuticke. Leipzig—Wien, 1909.
91. Az alkohol befolyása a gyermeklélek fejlődésére. Előadás az Alkoholelles-Egyesületben Kolozsvárt, 1909.
92. Zur Physiologie und Pathologie der Empfindungen und Getühle. Vortrag am XVI. Internationalen Kongress der Medizin zu Budapest, 1909. Kongressberichte.
93. La chinique des maladies nerveuses et mentales a Kolozsvár, 1909. Le faculté de medicine de l'université.
94. Klinik für Nerven- und Geistesranke zu Kolozsvár in Ungarn. Psychiatrisch-Neurologisches Wochenblatt, 1911.
95. Gróf Mikó Imre emlékezete. Az Erdélyi Múzeum-Egylet félszázados emlékün epén. Erdélyi Lapok, 1909.
96. Alkohol és Társadalom. Előadás a Marosvásárhelyi Alkoholelles Szövetség ülésén. Antialkoholista könyvtár, 1910.
97. Az álmódásról. Alexander-emlékkönyv. Budapest, 1910.
98. Kóros izomérzés esete. Bemutató az Erd. Múz.-Egyl. orvostudományi szakosztályában. Orvos-Termtud. Értesítő, 1910.
99. Múzeumos érzéseinkről. Erdélyi Múzeum-Egyesület jubilaris albuma. Kézirat, 1910.
100. Alkohol és szerelem. Előadás az Alkoholelles Egyesületben Kolozsvárt, 1910.
101. Az emlékezésről. Előadás az Erdélyi Múzeum-Egyesület közgyűlésén. Erdélyi Múzeum, 1911.
102. Az ideg- és elmebajok jelentősége a társadalomban. Sorozatos előadások a Magyar Társadalomtudományi Egyesület szabad iskolájában, 1911. Kézirat.
103. Virágzások. Székfoglaló előadás az Erdélyi Irodalmi Társaságban. Erdélyi Lapok, 1911.
104. Az elfogyatékosságokról. Bevezetés. Orvosképzés, 1911.
105. Az elfogyatékosságokról. Az erőválogatás elégtelenségei. Kézirat, 1912.
106. A gyermek kóros szellemi világa. Előadás az anyák iskolájában, 1912. Gyógyászat, 1912.
107. Über die Mittel zur Verhinderung der geistigen Ermüdung in der Schule. Előadás az I-ső nemzetközi Pedagogiai kongresszuson Brüsszelben, 1913. A Kongressus Annalesei, 1913.
108. Gyermektanulmány és orvosi tudomány. Előadás az I-ső magyar orsz. gyermektanulmányi kongresszuson, 1913. A gyermek, 1913.

109. Az impressziókról. Előadás a Magyar Filozófiai Társaságban 1913. A Magyar Filozófiai Társaság Közleményei, 1914.
110. A beszámítás és a jogorvoslás kérdései a büntetőtörvénykönyv revíziója alkalmából. Előadás az Erd. Múz.-Egyl. orvostud. szakosztályában. E. M. E. Értesítő, 1913. Gyógyászat, 1913.
111. Az impressziókról és revelációkról. Előadás az Erd. Múz.-Egyl. orvostud. szakosztályában, 1913. E. M. E. Értesítő, 1914.
112. A Freidizmusról. Előadások az Erd. Múz.-Egyl. orvostud. szakosztályában, 1914. E. M. E. Értesítő, 1914. Magyar Paedagogia, 1914.
113. A reflexteoriáról. Előadás a Bőhm-Társaság közgyűlésén, 1914. A Bőhm Társaság évkönyve, 1914.
114. A nők kriminalitásának és elzüllésének okairól. Előadás a Pártfogó-Egyesület hölgybizottságát előkészítő előadási sorozatban. 1914. Pártfogó-Egyesület évkönyve, 1914.
115. Az idegesség a háborúban. Bemutatókkal kapcsolatos előadás az Erd. Múz.-Egyl. orvostud. szakosztályában, 1914. E. M. E. Értesítő, 1915.
116. Das Wesen der Impressionen und Revelationen. Wiener Mediz. Wochenschrift, 1914.
117. A világ idegessége és a háború. A Vöröskereszt javára rendezett előadási sorozatban tartott előadás, 1915. Társaság, 1915.
118. Az alkoholkárok leküzdésének eszközei, tekintettel a fiatalokú bűnösökre. Előadás a Pártfogó-Egyesületnek elmaradt kongresszusáról. Kézirat, 1914.
119. A szeretet és a szerelem a világegyetemben és a világháborúban. Előadás az Erd. Irodalmi Társaságban, 1916. A Diákszövetség emlékkönyve, 1916.
120. Orvosi vélemény a néhai Ch. Gy. végrendeletének érvénytelenítése iránt lefolytatott perben. Kézirat, 1917.
121. Orvosi vélemény a néhai br. R. F.-féle örökösödési perben. Kézirat, 1917.
122. A tudatosságról és annak zavarairól. Dr. Szabó Dénes emlékkönyve, 1918. Erd. Múz.-Egyl. orvostud. szakosztály. Értesítő, 1917.
123. Szabadság és kööttség lelki életünkben. Előadás a kolozsvári Tud. Egyetem ünnepi közgyűlésén. 1918. Egyetemi Beszéd, 1918. Acta universitatis litterarum regiae Hungaricae F. J. Kolozsvariensis anni MCMXVIII. VIII. 1918.
124. Az elmefogyatékosságok szerepe a társadalomban. Természettudományi Közöny, 1919.
125. Az alkoholizmus veszedelmei. Előadások a magy. honvédelmi tanfolyamban, 1920. A védelmi tanfolyam közleményei, 1920.
126. A Freudizmus tanainak lélek-életteni bírálata. Természettudományi Közöny, 1920.

127. A gyermekek lelki tökéletlenségei és az azokból származó abnormitások. Előadások a Gyermektanulmányi Társaság előadási sorozatában, 1921. A Gyermek, 1921
128. A női lélek és a feminizmus kérdései természettudományi megvilágításban. Kézirat a Természettudományi Közlöny számára. 1921.
129. Véleményes jelentés Dobó Istvánnak a telepatiáról szóló elméletére vonatkozólag. A Magy. Tud. Akadémia fölszólítására, 1921.

Lenhossék Mihály r. t.

1. Mikroskopische Anatomie der Zähne und der Knochen und Weichteile der Mundgegend. 324 oldal, 160 ábra. A. Hölder, Wien u. Leipzig. (Kü önnymat a következő mű 1. kötetéből: S. Scheff, Handbuch der Zahnheilkunde. 3 Bände, 4. Auflage, Wien, 1922.)
2. Az ember anatomiaja. 2 kötet. (Sajtó alatt.)

Marek József l. t.

1. A rhachitis (angolbetegség) összehasonlító kórtana. Akadémiai székfoglaló értekezés.
2. Vitás kérdések a rhachitis kórtanában. A budapesti m. kir. orvosgyesületben tartott előadás.
3. Gyomor- és bélélőködők elhajtása. Állatorvosi Lapok, 1920. évf. 21—22. szám.
4. Lehrbuch der Klinischen Diagnostik der inneren Krankheiten der Haustiere. Zweite, umgearbeitete Auflage. Mit 505 Abbildungen im Text und 29 Tafeln. Jena. Verlag von Gustav Fischer, 1921.

Márki Sándor r. t.

1. A magyarok története. Polg. leányiskolák számára. Átdolgozta Pallós Albert. Harmadik (helyesebben negyedik) kiadás. Budapest, 1921. Két füzet, 8-r. 142 és 160 lap.
2. Geschichte des ungarischen Freiheit-kampfes 1848/49. Übersetzt von Alfred Müller. I. rész, 4-r. 259 lap. Kézirat.
3. Metamorphosis Transsylvaniae. Naplójegyzetek 1918 - 1921. Mintegy 2000 lap. Kézirat.
4. Négy év II. Rákóczi Ferencz fölkelése történetéből. Stepney György levelei és jelentései alapján. 4-r. 710 lap. Kézirat.
5. Románia története. Xénopol és Agnolotti nyomán. Kolozsvár, 1920. 8-r. 262 lap. Kézirat.
6. Beszéd Kozma Ferencz és Farkas Lajos sírjainál. Akadémiai Értesítő, 1920 és 1921.
7. Kisebb cikkek az Erdélyi Szemlében, Pásztortűzben, Zord Időben, Erdélyi Tudósítóban, Elenzékben, Keleti Ujságban, Erdélyi Hírekben, Magyarországon.

Matlekovits Sándor r. t.

1. A bolsevizmus Magyarországon. Szerkesztette Gratz Gusztáv. Budapest, 1921. Közgazdasági részét írta M. S.
2. A liberalis, socialis és keresztény nemzeti gondolat. A Budapesti Szemle, 1921. januári füzetében.
3. Magyarországnak gabonával való ellátása. Közgazdasági Szemle, 1921.
4. Könyvismertetések és vezércikkek.

Mészöly Gedeon l. t. **Önállóan megjelentek.**

1. Tinódi Sebestyén. 1906.
2. Részek Seneca tragédiáiból. 1909. Különnny. a Kunszentmiklósi R. Gimn. 1908/9. Értesítőjéből.
3. Az -it képzőnek két rosszul olvasott alakjáról. 1910. Különnny. a Kunszentmiklósi R. Gimn. 1909/10. Értesítőjéből.
4. A -nyi képző eredete. 1911. Különnny. a Nyelvtud. Közlem. 40. kötetéből.
5. A Döbrentei-Codex evangéliumai és a Münchener-Codex. 1913. Különnny. a Magy. Nyelv 9. kötetéből.
6. A Döbrentei-kódex zsoltárai és az Apocodex, 1914. Különnny. a Nyr. 43. kötetéből.
7. A Döbrentei-Codex és az Apocodex második keze. 1915. Különnny. az Irodalomtört. Közlem. 25. kötetéből.
8. Bécsi-Codex. Első füzet. 1916.
9. Legrégibb bibliafordítóinkról. 1917. Különnny. a Magy. Nyelv 13. kötetéből.
10. Katona József: Bánk Bán. 1920. (Szövegkiadás.)
11. Gvadányi: Pöstyényi Fürödés. 1921. (Szövegkiadás.)
12. Johannes Secundus: Csókok könyve. 1921. (Műfordítás.)

Folyóiratokban megjelent értekezések, cikkek, bírálatok.

13. Magyar Nyelvben: Két és kettő (4: 157, 318), A -vány, -vény képző eredete (4: 410), Vész és visz (5: 19), A denominális -ék képző eredete (5: 258), Gomboskert, gomb (6: 120), Hosszú (6: 209), Jegyzetek a „Sermones Dominicales“ szótárhoz (6: 401), A rokon szó eredete (6: 433), Kopoltyú (7: 145), Elhomályosult igenevek (7: 246), Sírú, sokorú, kökörrú (7: 337, 385), Erdő (8: 366), Tinódi egyik helyőnek magyarázata (10: 1), A fattyú szó eredete (10: 160, 200), Az -ól, -öl > -úl, -ül rag eredete (11: 61), Sarkantyú = serkentő (11: 80), A köpü szó eredete (11: 144), Verő malacka (11: 181, 276), Az óta névutó eredete (11: 193), Át, által és -ól, -öl (11: 293), A személy szó eredete (11: 337), Isemucut (12: 6), A föl szó eredete

- (12:63), Rimai kiadott levelei szövegének megbízhatósága (13:16), Vér András menedéklevele (13:22), Drágffy János 1524 iki végrendelete (13:121), Arany János és Zsoldos Ignác (13:172), A Szelestei-féle ráolvasás 1516—1518-ból (13:271), Wesselényi nádor levele 1663-ból (14:38), Zrinyi ügyvivőjének leveles könyvéről (14:105), Helyreigazítás a Szabács viadala kiadásához (14:200), S. Gy. úrnak: kis-nek kős alakja (14:224), A Halotti Beszéd hazoa szaváról és a -vá, -vé rag hangtörténetéről (14:257, 15:15), Nyelvtanaink és a lön, tön alak (15:30), A tékozol szó eredete (15:162), Egy ismeretlen régi magyar dráma (16:19, 66), Virradat-e vagy viradat? (16:101), Adalék codexeink helyesírásához (16:134), Kegyed (16:149), A változó szótövekről (17:50).
14. Magyar Nyelvőrben: Röktön (36:88), Megy, mégyén (37:167). A Halotti Beszéd nem-másolat voltáról (37:289), Hiátustöltőnek támadt mássalhangzó mássalhangzó után (37:438), Még megfejtetlen alakok a Halotti Beszédben (38:298, 343), Meg magyarázatlan régi szó (39:137), A csoport szó eredete (41:135), Arczal (47:123).
15. Szily-Emlékalumban: Zsoldos Ignác jogi műszavai (35).
16. Irodalomtörténetben: Szerecz Alajos: Kodexeink párhuzamos szentírási töredékei (6:422).

Mihalik József l. t.

1. A magyar szent korona. Történeti, művészettörténeti és technika-szerkezeti tanulmány, tekintettel a hazai és külföldi szakirodalomban felmerült vitás nézetekre. (Sajtóra készen.)
2. A magyarországi Nürnberg. Kassa város művészetének és iparművészetének története a XIV., XV. és XVI. században. (Félig készzen.)
3. A kassai Szent Erzsébet-templom. II. kötet. (Félig készzen.)
4. Az albertfalvi VII. századbéli germán ezüstitfubulák. (Sajtóra készen.)

Némethy Géza r. t.

Üdvözlő beszédek a M. T. Akadémia I. osztályában tartott székfoglalók alkalmából. (Akadémiai Értesítő, 1921. évf. 52. és köv. II.)

Oltay Károly l. t.

1. „Geodézia“ című művéből megjelent a befejező IV. kötet. (A magasságmérés módszerei és műszerei. 162 oldal, 150 ábrával.)
2. „A geodézia elemei.“ A gépészmérnök- és építészhallgatók számára tartott előadásai vezérfonala. (196 oldal, 255 ábrával.)
3. „Az elsőrendű szintezések állása Magyarországon.“ Megjelent a „Technikus“ című folyóirat 1921. évfolyamának 3—6. számában.

Papp Ferencz I. t.

1. Egy érdekes köpző: -atag -eteg. Nyelvtudományi Közlemények, 1893.
2. Kiss János és Bacsányi. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1894.
3. A valóság és határai a művészetben, 1894
4. Tacitus és Madách. (Doctori avató értekezés, 1895.) Kézirat.
5. B. Kemény Zsigmond. Pesti Napló, 1896.
6. Gerhart Hauptmann. U. o., 1896.
7. A mély rejtély. Aesthetikai határvonalak. U. o., 1896.
8. Gr. Széchenyi István gondolatai a nagy lélekről. Budapesti Szemle, 1898.
9. B. Eötvös József világnézete Nemzeti Névelés, 1901.
10. Petőfi egyéniségének fejlődése 1846-ig. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1902.
11. Szigetvári Iván: Petőfi költészete. U. o., 1902.
12. Kovács Ferencz: Zilahy Károly pályája. U. o., 1902.
13. Surányi Gyula: Zrínyi Miklós. U. o., 1902.
14. Petőfi Szalkszentmártonban. Budapesti I. k. állami főgymnasium Értesítője, 1903.
15. Petőfi egyéniségének fejlődése 1846-tól 1849-ig. U. o., 1904.
16. Gopcsa Endre: Az apostol. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1904.
17. Oravecz Ödön: János vitéz. U. o., 1904.
18. Ferenczi Zoltán: B. Eötvös József. U. o., 1905.
19. Arany János egyénisége és a romantika. U. o., 1906.
20. Pitroff Pál: Kemény Zsigmond. U. o., 1908.
21. B. Kemény Zsigmond és a XIX. század irodalmi áramlatai. Beöthy Zsolt-Emlékkönyv, 1908
22. B. Jósika Miklós és b. Kemény Zsigmond. Budapesti Szemle, 1909.
23. B. Kemény Zsigmond gyermekkora. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1910.
24. Araay János. Nemzeti Olvasókönyv, 1910.
25. Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. Budapesti Szemle, 1910.
26. Újabb elbeszéléskötetek. (Sebők Zsigmond: Bajcsányi de eadem. — Lovik Károly: Vándormadár) U. o., 1910.
27. Újabb elbeszélő irodalmunk. Szikra: Judith. — Szini Gyula: Egy sápadt asszony. — Kupcsay Felician: A boldogság kis kátéja. — Pekár Gyula: Kölcsonkért kastély.) U. o., 1910.
28. Újabb elbeszélések. (Tömörkény István: Homokos világ. — Bíró Lajos: Marie és más asszonyok. — Lengyel Géza: Véletlenek.) U. o. 1911.
29. Újabb lyrai költészetünk néhány hajtása. (Taxus: Hamvasztás. — Sik Sándor: Szembe a nappal. — Ifj. Wlassics Gyula: Az én gályám. — Farkas Imre: Lys.) U. o., 1911.
30. Könyv a gyermekről. (Nádai Pál könyve.) U. o., 1911.

31. B. Kemény Zsigmond „Élet és ábránd“ című regénye. U. o., 1912.
32. Közölte az „Élet és ábránd“ című regényt b. Kemény Zsigmond kézíratai alapján. U. o., 1912.
33. Gyulai Pál kritikái. (Kritikai dolgozatok. Bírálatok.) U. o., 1912.
34. Kálnoki kötetei. (Apa és fia és egyéb elbeszélések. — Veronkák szerenéséje. — Apró komédiák.) U. o., 1912.
35. B. Kemény Zsigmondnak „Izabella királyné és a remete“ című regénye. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1912.
36. Két új folyóirat. (Ungarische Rundschau. — Történeti Szemle.) Budapesti Szemle, 1913.
37. Jakab Ödön prózai munkái. (Déliab. — A pásztói pap.) U. o., 1913.
38. Gárdonyi újabb munkái. (Hosszúhajú veszedelem. — Messze van odáig.) U. o., 1913.
39. B. Kemény Zsigmond Nagyeneden. U. o., 1913.
40. B. Kemény Zsigmond ifjúkora. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1913.
41. Gyulai Pál: Bírálatok. U. o., 1913.
42. Kemény Zsigmond Izabella királynéjának keletkezéséről. Irodalomtörténet, 1914.
43. Sajtó alá rendezte b. Kemény Zsigmond Hátrahagyott munkáit felfedezett kéziratok alapján b. Kemény Zsigmond születésének századik fordulójára. 1914.
44. Loósz I.: Ady lyrája tükrében. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1914.
45. Pitroff Pál: Kemény Zsigmond aesthetikája. U. o., 1914.
46. B. Kemény Zsigmond, mint kir. táblai és kormányshéki cancellista. Irodalomtörténeti Közlemények, 1914.
47. B. Kemény Zsigmond levelei Pusztakamaráson. U. o., 1915.
48. Agárdi László: Kemény Zsigmond és az olvasók. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1915.
49. Báthory A.: Pósa Lajosról. U. o., 1915.
50. Titkári jelentés. U. o., 1915.
51. B. Kemény Zsigmond, mint a rémuralom korának politikai írója. Budapesti Szemle, 1916.
52. B. Kemény Zsigmond Bécsben. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1916.
53. Arany János és Gyulai Pál első találkozására. Irodalomtörténeti Közlemények, 1916.
54. Titkári jelentés. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1916.
55. Mitrovics Gyula: Az aesthetika alapvető elvei. Irodalomtörténeti Közlemények, 1917.
56. Dézsi Lajos: B. Jósika Miklós. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1917.
57. Titkári jelentés. U. o., 1917.
58. B. Kemény Zsigmondnak Danielik János püspökhöz írt levelei. Irodalomtörténeti Közlemények, 1918.
59. Titkári jelentés. Egyetemes Philologiai Közlöny, 1918.
60. Császár Elemér: A magyar irodalom fejlődése. U. o., 1919.

61. Titkári jelentés. U. o., 1919.
62. Gyulai Pál Romhányija. Budapesti Szemle, 1919.
63. B. Kemény Zsigmond, mint lapszerkesztő és röpiratíró. U. o., 1919.
64. Kozma Andor újabb költeményei. (Magyar Rhapsodiák.) Magyar Múza, 1920.
65. Babits Mihály újabb műfordításai. (Pávattollak.) U. o., 1920.
66. Újabb lyrai költészetünk néhány hajtása. (Farkas Imre: Melódia. Vályi Nagy Géza: Magyar szívből magyar szívhez. — Túrmezei Mihalovits László: Hangok az égő házból. — Kárpáti Endre: Viola d'Amore.) U. o., 1920.
67. Szabolcska Mihály. U. o., 1920.
68. Ifjú lyrikusok. (Ligethy Béla: Viharban. — Ráskay László: Valaki beköszönt. — Tamás Ernő: Elmult csodák.) U. o., 1920.
69. A hún mondavilág útjain. (Nagyfalusi Lajos: A szent turul.) U. o., 1920.
70. Titkári jelentés Egyetemes Philologiai Közlöny, 1920.
71. Szerkesztette a m. k. Tanárképzőintézeti Gyakorló-főgymnasium Értesítőjét az 1919-1920 ik iskolai évben, 1920.
72. Sajtó alá rendezte Gyulai Pál ismeretlen útirajzait „Erdélyi úti-benyomások” czímmel. Olsó könyvtár, 1921.
73. Gyulai Pál és Jókai Mór. Székfoglaló a Kisfaludy-Társaságban. Budapesti Szemle, 1921.
74. Egy új verses regény. (Bárd Miklós: Vezeklés.) U. o., 1921.
75. B. Kemény Zsigmond levelei Falk Miksához a Nemzeti Múzeumban. Irodalomtörténeti Közlemények, 1921.
76. Voinovich Géza: Regényírók. U. o., 1921.
77. B. Kemény Zsigmond. I., II. A M. T. Akadémia Könyvkiadó Bizottságától kiadásra elfogadott kézirat.

Pecz Vilmos r. t.

Γουλιέλμος Πέτσ. Συγκριτική τροπική τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ποιήσεως 1921. Τόμος πρῶτος. Οἱ τρόποι τῶν ποιητῶν τῶν ἐγκρίτων χρόνων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας. Τόμος δεύτερος. Οἱ τρόποι τῶν ποιητῶν τῶν ἀλεξανδρινῶν καὶ ἑρμαϊκῶν χρόνων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας. (Kéziratban, kiadásra készen).

Pintér Jenő l. t.

1. A magyar irodalom történetének kézikönyve. Tudományos rendszerezés két kötetben. Első kötet: A legrégebb időktől Vörösmarty Mihály föllépéséig. Második kötet: Vörösmarty Mihály föllépésétől napjainkig. Budapest, 1921.
2. A magyar irodalom története Középiskolák VII. és VIII. osztálya számára. Két kötet. Teljesen átdolgozott harmadik kiadás. Budapest, 1921.

3. Magyar Olvasókönyv. Középiskolák II. osztálya számára. Szerkesztették Császár Elemér és Váczy János. Átnézte Pintér Jenő Harmadik kiadás. Budapest, 1920.
4. Magyar költők remekei. A magyar diákok számára összeállította Pintér Jenő. Budapest, 1920.
5. Jelentés a Farkas—Raskó-pályázatról. Akadémiai Értesítő, 1921. évfolyam.
6. Az új középiskolai tanterv javaslatának módosítása. Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny, 1920—1921. évf.
7. A középiskolai tanárképzés új rendje. Javaslat a középiskolai tanári vizsgálatok szabályozásának tárgyában. Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny, 1920—1921. évf.
8. Gyászbeszéd: 1. Riedl Frigyes ravatalánál, a Szent István Akadémia nevében. 2. Jánosi Béla ravatalánál, a Magyar Tudományos Akadémia nevében.
9. Szerkesztésében jelenik meg a Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata: az Irodalomtörténet. Ennek 1921. évfolyamába több czikket és bírálatot írt.
10. Előkészületben: a Magyar Irodalomtudomány Kézikönyvének négy kötete. Hatvan tudományos író közreműködésével.

Pogány Béla I. t.

1. Bevezetés a fizikai optikába. Lithografált előadási jegyzet. Kiadta Németh János. 200 oldal, 140 ábrával.
2. A fény. Kiadta Pantheon R.-T. 320 oldal, 240 ábrával.

Posch Jenő I. t.

Tarde: Les lois de l'imitation. (A vallás- és közokt. min. megbízásából készült fordítás. Kéziratban.)

Reiner János I. t.

1. La question de la royauté hongroise. Budapest, 1920.
2. A magyar királykérdés. Budapest, 1921.
3. A Tisza-kultusz. (Megjelenik a Tisza-Emlékkönyvben.)
4. Az országgyűlés felsőházáról szóló törvényjavaslat. Budapesti Hírlap, 1921 aug. 14.

Schaffer Károly I. t.

1. Az átöröklődő idegbajok általános korszövettani jellemzése. Magy. Tud. Akad. Mathem. és Természettud. Értesítő. (Sajtó alatt.)
2. Die allgemeine histopathologische Charakterisierung der Heredodegeneration. Schweizer Archiv für Neurologie und Psychiatrie. VII. köt., 2. füzet.

3. Über die intraspinale Bifurkation der Hinterwurzeln beim Menschen. Zeitschr. f. d. ges. Neur. u. Psych. 67.
4. Bemerkungen zur Histopathologie der Tabes. U. o.
5. Beiträge zur Lehre v. zerebellaren Heredodegeneration. Journal für Psychologie u. Neurologie, 1921.
6. Zur Pathologie u. pathologischen Histologie d. spastischen Heredodegeneration. Deutsche Zeitschr. f. Nervenheilkunde, 73.

'Sigmund Elek l. t.

1. „A mezőgazdasági többtermelés okfejtő története“ a magy. Közgazdasági Társaság Többtermelési Szakosztálya által hirdetett pályázatra benyújtott és pályanyertes vázlatos tervezet.
2. A lágymányosi r. kath. egyházközség által 1920. évi november hó 29-én rendezett adventi estélyen és december hó 10-én a pesti Szent Imre-kollegiumban „Mikrokozmos életjelenségei“ címen tartott természettudományi és apológiai előadás.
3. Ugyanilyen címen a Technikus Lapjában 2. évf. 5—6. számban megjelent közlemény.
4. A Baross Gábor-szövetség felhívására 1921. évi márczius hó 30-án „A szikések megjavításának közgazdasági jelentősége“ címen tartott előadás.
5. Működött a Duna-Tisza-csatorna építésével kapcsolatos elmunkálatoknál, mint talajtani szakértő.
6. A földművelésügyi ministeriumban, mint az Állandó Felülbírói Tanács tagja és a Kísérletügyi Tanács tagja működött.
7. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesületek „Köztelek“ köz- és mezőgazdasági lap „Gazdasági vegytan“ cz. rovat vezetője.

Solymóssy Sándor l. t.

1919—21.

- Az Ezeregyéj. Ethnographia 1919. 45—73. és különny.
 Nógrády L. A mese. — Ism. u. o. 111—15.
 Mese a Jávorfáról, I. Térkép-melléklettel. Ethnogr. 1920. 1—25.
 A magyar nép lelke. — A Szabad Lyceum kiadványai 21. sz. 20 l.
 Mi a folklore? — A Néprajzi Társaság propag.-előadásai.
 2. sz. 16 l.
 P. Kretschmer: Neugriechische Märchen; A. Dirr: Kaukasische Märchen; Th. Koch-Grünberg: Indianer Märchen aus Südamerika. — Ism. és bírálat. Ethnogr. 1920. 118—21.
 A Toldi-monda eredete. Akadémiai székfoglaló, I. oszt. 1920. január 5.
 Jelentés az 1920. évi Kóczán-pályázatról. Akad. Értesítő. 1920. 213—24.
 Mese a Jávorfáról, II. — Ethnogr. 1921. 55—78.

A nagyharsányi hegy mondája. — U. o. 124—40.

Király György: A magyar ösköltészet. — Schmidt József: Az ó-ind epika. — Ism. és bír. u. o.

A magyar népköltés értékei. — A Népr. Társ. propag.-előadásai. 6. sz. 17 l.

A matriarchatus nyomai a folklórebán. — Társadalomtudomány I. évf. 1. sz. 36—47.

A népnese problémái. — U. o. 4. sz.

Népmeséink keleti rokonsága. — Bemutatás a M. Tud. Akad. I. oszt. okt. 10-i ülésén.

A magyar folklóre- és ethnologiai irodalom bibliographiája, 1919—21. — Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1919—20. Im Auftrage der deut. Vereine für Volkskunde, herausgeg. v. E. Hoffmann-Krayer. Berlin, Vereinigung wissenschaftl. Verleger. 1921.

Az Ethnographia 1919—21. évf.-ban megjelent népköltési adalékokhoz összevető és magyarázó jegyzetek.

Steiner Lajos I. t.

1. Természettud. Közl. 1920. 45—47. l. Téli zivatarok Budapesten. — 1921. 187—188. l. Különös hóképződés.
2. Természettud. Pótfüz. 1921. 26—31. l. A földmágnességi helyi zavarokról.
3. Az Időjárás. 1920. 93—95. l. Ismertetés. — 1921. 1—4. l. Az ide tél enyhességéről. — 1921. 33—38. 39—40., 48. l. Ismertetések 64. l. A felhők távolsága.
4. Terrestrial Magnetism. 1921. 1—14. l. Ön a special form of magnetic disturbances.
5. Sajtó alatt a Math. és Természettud. Értesítőben: A földmágnességi háborgások egy különös alakjáról. (Székf. értek.)

Szimyei Ferencz I. t.

1. Nyelvújítási adalékok. M. Nyelv. 1920.
2. A Két Báthory és Kemény Gyulai Pálja. Irodalomtört. 1920.
3. Br. Kemény Zsigmond munkássága a szabadságharczig. A Szent István-Akad. Értesítője. 1920.
4. A magyar életképirodalom. Akad. Értesítő. 1921.
5. Novella- és regényirodalmunk a szabadságharczig (2 kötet, sajtókészen).

Gróf Teleki Pál I. t.

I. Ertekezések és czikkek:

1. A Csendes-Oczeán problémája. Zsebatlasz. 1917. 125—129. M. Földr. Int. R. T.
2. Túrán. Zsebatlasz. 1919. 96—99. M. Földr. Int. R. T.

3. Die Sicherung der Lebenslage Kriegsbeschädigter. — „Nemzetvédelem“. I. évf. 1918. 24—33.
4. Új Nemzedék. Vezércikk; „Szegedi Új Nemzedék“. I. évf. 1919. VII. 2.
5. Most tartunk össze. Vezércikk. Szegedi Új Nemzedék. I. évf. 1919. VIII. 7.
6. L'Assistance aux victimes de la guerre en Hongrie. — Revue Internationale de la Croix Rouge. Genève. 1919. 25—37.
7. Földrajz és Néprajz. Előadás a Magyar Néprajzi Társaság Szegedi Vándorgyűlésén. — Néptanítók Lapja. LIII. évf. 44—46. sz. 1—4.

II. Ismertetések és bírálatok:

8. A Földrajz, — tudomány és tantárgy. (Die Geographie als Wissenschaft u. Lehrfach. Zehn Geographische Abende im Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht. Berlin. Mittler 1919.) Földrajzi Közlemények XLIX. 1921. 20—43. old.
9. Dr. Dékány István: Mi a kultúrföldrajz (Anthropogeografia) és jelentősége? (M. Középiskola XIII. évf.) — Földrajzi Közlemények. XLIX. 1921. 48—52.

III. Parlamenti és egyéb beszédek:

10. Megnyitó beszéd a kormány részéről a Kir. M. Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar megnyitó ünnepén: 1920. X. 31. Kiad. Közgazd. Kar. Hangya házinyomda. 1921.
11. A Trianoni Béke becikkelyezése alkalmából. 1920. nov. 13. Nemzetgyűlés Naplója. VII. 11—14.
12. Kormányzati program. Nemzetgyűlés Naplója. VII. 209—213.
13. Elnöki megnyitó beszéd a Keresztény Nemzeti Liga 1921. évi közgyűlésén. Ker. Nemz. Liga. 1921.

IV. Interpellációkra adott válaszok és bejelentések:

14. a) Az Ébredő Magyarok ügyében. 1920. XI. 15. Nemzetgy. Napló. VII. 28—31. — b) a Censura tárgyában. Ngy. N. VII. 81—86. — c) A nemzetgyűlés suverainitása elleni támadások tárgyában. Ngy. N. VII. 122—3. — d) A trianoni béke revidiója és a bányai kérdés tárgyában. Ngy. N. VII. 250—251. — e) Gf. Károlyi József fejérmegyei főispán nyilatkozatai tárgyában. Ngy. N. VII. 255—7. — f) Az Ausztriával közösen birtokolt vagyon kezelése és felosztása tárgyában. Ngy. N. VII. 336—8. — g) A királykérdés aktualitása tárgyában. Ngy. N. VII. 391—2. — h) A nyomdászstrajk ügyében. Ngy. N. VIII. 310—14. — i) A debreczeni nagytemplom felavatásán való részvétel tárgyában. Ngy. N. VIII. 459—60. — j) Fejér vármegye főispánjának felmentése tárgyában. Ngy. N. VIII. 566—7.

— k) A baranyai állapotok ügyében. Ngy. N. VIII. 574. — l) Bejelentések () Felsége Magyarországon tartózkodásával és visszautazásával kapcsolatosan. Ngy. N. 1921. ápr. 5. és ápr. 6.

Tolnai Vilmos I. t.

1. Arany és Tompa kölesönös plágiuma. Irodalomtörténet. X. 33.
  2. Arany: Szerkesztői levél (szólásmagyarázat: „ha megfogom az orrom”). Ethnographia. XXXI. 112.
  3. Arany: Buda Halála. IX. 34: „zúgattyu“ (tárgymagyarázat). U. o. 113.
  4. Villi-tündér, villitáncz. Adalék az irodalmi mythológiához. U. o. 110.
  5. Karthago-féle birtokszerzési mondák. U. o. 114.
  6. A közmondás néplélektani tekintetben. Tanulmány. Társadalomtudomány. I. 219.
  7. A nyelvek szépségéről. Tanulmány. Magyar Nyelv. XVII. 28.
  8. A Nagy Szótárról. U. o. 39.
  9. Francziás időhasználat. U. o. 52.
  10. Emke-szavak. U. o. 110.
  11. Birizdó-pörosztó. Adalék Arany szavaihoz. U. o. 115.
  12. A „Komor“ bikanév. U. o. 115.
  13. Arany, Irjak, ne irjak: „vakbor“ (szómagyarázat). U. o. 116.
  14. Fazekas, Lúdas Matyi: „vág egyet sinkójával“ (szó- és tárgymagyarázat). U. o. 116.
  15. Az Aerotechnikai Szótárról. U. o. 128.
  16. Hóres mörös, markó füles. U. o. 147.
  17. Inda, venyige, szállóvessző. U. o. 147.
  18. Tisza István emlékezete. Emlékbeszéd a pápai ref. leányegyesület 1920. okt. 31-i ünnepén.
  19. Petőfi hitvilága. Előadás Szombathelyen a Dunántúli Közművelődési Egyesületben, 1921. május 15.
- Magyarországot ismertető cikkek a hollandiai Haagsche Courant napilapban:
20. Het verminkte Hongarije (A megcsonkított Magyarország). Haagsche Courant. 1921. márcz. 25.
  21. Duizend jaren geschiedenis (Ezer év története). U. o. ápr. 8.
  22. Karel IV. esa Hongarije (IV. Károly Magyarországon). U. o. ápr. 21.
  23. De vredesprijs van het Nobel-Instituut (A Nobel-féle békedíj). U. o. ápr. 30.
  24. Financier en dichter (Pénzember és költő). U. o. jún. 1.
  25. Hongarije's schuld aan den oorlog (Magyarország bűne a világháborúban). U. o. jún. 11.
  26. Herleving (A szellemi élet újraéledése). U. o. jún. 22.
  27. Oostenrijk en Hongarije (Ausztria és Magyarország). U. o. aug. 5.
  28. De „Pusztá“. (A pusztá: Hortobágy.) U. o. aug. 10.
  29. Westen-Hongarije (Nyugatmagyarország). U. o. aug. 30.
  30. Sint-Stephaans fest (Szent István napja). U. o. szept. 5.

Báró Wlassics Gyula ig. és t. t.

1. Kisebbségi védelem és nemzetiségi bíróság. (Minoritätenschutz und Nationalitätengericht. Pester Lloyd, 1910 október 10.)
2. A nemzetek szövetségének közgyűlése Genfben. (Die Genfer Vollversammlung des Völkerbundes. Pester Lloyd, 1920 november 16.)
3. A nemzetek szövetségének első közgyűlése. Magyar Jogi Szemle, 1921 január 1.
4. A nemzetek szövetségéről. Évnyitó beszéd. Ügyvédek Lapja, 1921 január 15. Budapesti Hirlap, január 12. Jogi Szemle februári szám. Pesti Hirlap, 1921 január 12-iki szám.
5. Fellebbezés egy jogtípró ítélet ellen. Magyar Helikon, 1921 febr. 1.
6. Az eckartsai nyilatkozat. A királykérdés. Új Magyar Szemle, 1921 januári szám.
7. A trónöröklés. Új Magyar Szemle, 1921 februári szám.
8. A királykérdés. (Über die Königsfrage. Pester Lloyd, 1921 jan. 16.)
9. Az eckartsai okmány keletkezéséről. Pesti Hirlap. 1921 jan. 16.
10. Kisebbségi védelmet három és fél millió magyarnak. Külföldi magyarság. Első évfolyam, 1. szám.
11. A codexalkotmányról. Az Est, 1921 január 1.
12. Harding és a nemzetek szövetsége. (Harding und der Völkerbund. Pester Lloyd, 1921 márczius 9.)
13. A nemzetek fegyverkezésének csökkentése. Új Nemzedék, 1921 márczius 13.
14. Külföldi magyarok választójoga. Berlinben megjelenő Új Magyarország, 1921 áprilisi szám.
15. A kisebbségi jogokat védő szerződések. Magyar Külpolitika, 1921 május 1.
16. Amerikai magyar bányászlap. Levél a szerkesztőhöz. 1921 ápr. 14
17. Harding és a lefegyverzés. Amerikai Magyar Népszava, 1921 május 10.
18. Az angol parlament és a kisebbségi védelem. (Das englische Parlament und der Minoritätenschutz. Pester Lloyd, 1921 május 10.)
19. „Wilson áttanulmányozta.“ (Az angol parlamenti vitáról.) Új Nemzedék, 1921 május 12.
20. Anglia és a kísérőlevél. Új Nemzedék, 1921 május 26.
21. Apponyi Albert. Politikai arckép. Jogállam, 1921 júniusi füzet.
22. Apponyi Albert gróf Genfben. A népszövetségek uniójáról. Új Nemzedék, 1921 június 5.
23. A főrendiház reformjáról. (Die Reform des Magnatenhauses. Pester Lloyd, 1921 július 3.)
24. Jóvatétel és határigazítás. Új Nemzedék, 1921 július 17.
25. A régi és az új állandó nemzetközi bíróság. (Der alte und der neue ständige internationale Gerichtshof in Haag. Pester Lloyd 1921 szeptember 29.

